

S E L E C T Æ
E P R O F A N I S
S C R I P T O R I B U S
H I S T O R I Æ.

Quibus admista sunt

V A R I A H O N E S T E V I V E N D I
P R Æ C E P T A,

Ex iisdem Scriptoribus deprompta.

N O V A E D I T I O,

Prioribus longè emendatior.

L O N D I N I:

Impensis C. BATHURST, L. HAWES & W. CLARKE
& R. COLLINS, R. HORSFIELD, W. JOHNSTON,
T. CASLON, B. LAW, S. CROWDER, ROBINSON
& Co. J. & T. POTE. MDCCLXXI.

COPIES & T. P. 1865

P R E F A C E.

THE Approbation with which the World has received my little Latin Collection of select Stories from the Old Testament, has determined me to present it with a second Collection from Profane Authors, together with some of their Moral Precepts. My Design has been, in both, to put into the Hands of Children, and others that begin to learn the Latin Tongue, some little Piece, that might be easy to understand, and at the same Time improve their Manners. No doubt can be made but that the Holy Scriptures afford us both those Advantages; which is the Reason, probably, that has induced so many Masters, both in a public and private Character, to make their Scholars read that Collection.

That this might, as far as possible, merit the same esteem, I thought it incumbent on me not to leave sight of these two Objects, Clearness

of Thought and Expression, and Usefulness of Matter. With respect to the former, I have been obliged, and especially in the first Part, to retrench, from the Stories and Maxims I borrowed, those Thoughts which were subtle or obscure; to change sometimes Expressions which were refined, and too far fetched for Children, into others that were more simple; to shorten Phrases which were too long; and lastly, paying greater Regard to Plainness and Facility than Sound, to place the Words in a more natural Order; that Manner of ranging them, which is so great a Beauty to the Latin Tongue, being a Burden to all who first begin to translate the Authors who have written in it. For this Reason the Reader will find all the Words almost of the first Chapters of this Book placed according to their natural and common Construction. When we teach Children Language, it is sufficient at first to teach them Rules, and make them know Words. Time will follow, when they must attend to Elegance. It is not till after the Foundations of an Edifice have been well laid, that we employ our Thoughts about the Decorations of the Apartments.

The Means I have taken to facilitate the understanding of the Originals, have undoubtedly made them lose somewhat of their Force and Beauty: But, I dare promise, enough of it is left to render them pleasing and profitable to Children. And I thought it would be doing no injury to the Intention of these illustrious Dead, whose Works are designed for Posterity, if in Favour of those tender Years, which are to be taught betimes to reap Advantage from the

Lessons

Lessons they have set, and to apply the Remedies (as one of them expresses it*) which they have prepared for all Mankind, I diminished for once somewhat of their Majesty and Ornaments. These will open to their young Disciples in all their Brightness, and all their Charms, as soon as they shall be capable of understanding them.

As much Facility as we have endeavoured to give this little Piece; we may now and then have left in it Places somewhat difficult to Children. It is not therefore to be expected, that they who have but a slender Knowledge of the first Rudiments of the Latin Tongue, should with Ease understand it without the Help of a Master. It will be with this as with the easiest Classic Authors, to understand whom every one at first has need of an Interpreter and a Guide. The Advantage that it has above them, which yet we are far from intending to banish out of Schools, is, that it unites, and places, as it were, in one Point of View, a great Number of Maxims and Examples, which may not only by their Variety gain the Attention of Youth, but also contribute to the forming of their Manners; the greatest Advantage that can be drawn from reading Heathen Authors.

We shall there see, that these Heathens, even in the Midst of the Darknes of Idolatry, teach us, That the Providence of God is not only watchful over all Men in general, but over every Individual: That he knows our most secret Thoughts; and that it is he who inspires us

* *Posterorum negotium ago. Illis aliqua, quæ possint proficere, conscribo. Salutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compositiones, litteris mando. Senec. Epist. viii.*

with good ones, as well as condemns and punishes the evil: That the true Worship due to him consists in Purity of Heart, and that unlawful Desires are no more permitted than criminal Actions: that he proves good Men by Afflictions, and gives them Strength to bear them: That the Happiness of Man consists neither in Pleasures, nor Honours, nor Opulence; but in Virtue: That we ought not to indulge the Body with any Thing further than what is necessary for its Support: That it is our Duty to suffer Injuries, not to render Evil for Evil; but to do Good to all Mankind, even our very Enemies: That there is no such Thing as true Friendship, but what has Virtue for its Foundation and Aim: That it is better to lose our Quiet, our Liberty, our Life, than to be wanting to our Duty, &c.

Good Examples, generally of greater Force than Precept, especially upon the Minds of young People, here present themselves throughout in Crowds, and render Virtue more lovely and respected. Sometimes we see Generals of Armies, whether *Greeks* or *Romans*, who, after having discharged the greatest Employments of the State, and enriched their Country with the Spoils of their Enemies, died so very poor, as not to leave enough to defray their Funeral Expences. Sometimes Fathers renouncing the tenderest Sentiments of Nature, to secure the public Liberty, and maintain the Discipline of the Army; or Children inspired with Courage by filial Piety, and rendered ingenious to preserve the Lives of those from whom they received their own. The richest Bribes were not able to taint the

the noble disinterested Spirit of the *Curii*, the *Fabricii*, the *Phocians*, or that of *Xenocrates*. Nor the roughest Threats, nor Prison, Exile, or Death, shake the Constancy of the *Catos*, the *Metelli*, the *Reguli*. Ill Usage by them is borne with Patience, is dissembled, forgot, pardoned. With them Friendship is sacred, religious, sincere; Liberty prudent and industrious: A frugal Table, and Plainness in Dress, in Furniture and House, is equally the Taste of great Generals and Philosophers. Judges and Magistrates are clear, just, disinterested. Kings have the Bowels of Fathers for their Subjects. Virtue is practised out of the Love of Duty, without any View of Recompence; and nothing appears interesting that is not entirely agreeable to Justice. In a Word, the Reader has here an Assemblage of several Strokes of Morality and History, many of which may serve as Rules and Models for the different Conditions of Life, and at the same Time give some Pleasure by the Diversity of Matter which they treat of; so that this little Work, though designed for Children, will not, perhaps, displease Persons of more advanced Age, who will here find summed up together, what they have formerly read dispersed up and down in various Authors.

If, amidst so many Examples of different Virtues, we have mixed some of contrary Vices, it was only to shew the Deformity of the latter, and to make them the more detested. We know what *Livy* has said of History in general*,

* Hoc illud est præcipuè in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri: inde tibi tuæque reipublicæ, quod imitere, capias; inde sædum inceptu, sædum exitu, quod vites. *L. i. in præf.*

That it furnisheth Examples of every Kind; some of which are Patterns to be imitated, and the others Admonitions of what we ought to shun.

The Examples I have chosen, are sometimes a little diffuse and circumstantial, and the Precepts of Morality more largely explained. Often, on the other hand, both are concise, and no more than the Answer of some great General or Philosopher. The latter have this Advantage, that they are the more easily retained. They are a Sort of lively Strokes, that penetrate deep: Agreeably to the Observation of *Seneca* *, who tells us, in his Time, they made Children learn Moral Maxims comprised in few Words. And *Quintilian* † likewise advises to teach them, by Way of Diversion, the wise Sayings of great Men, and certain Verses selected out of the Poets.

As I found it necessary to mix the Precepts with the Examples, as *Cicero* has done, that they might illustrate and enforce each other; I thought I could not do better than dispose this great Field of Matter agreeably to the Method he has followed in his first Book of *Offices*, and to reduce to a certain Order Precepts and Facts which are so diversified, that it would be difficult to retain them without such Help. *Cicero*, every one knows, reduces his whole Subject to Prudence, Justice, Fortitude, and Temperance.

* Facilius singula præcepta insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideo pueris & sententias ediscendas damus: quia complecti eas puerilis animus potest. *Senec. Epist. 33. Nido & Epist. 38. 94.*

† Etiam dicta clarorum virorum ediscere inter lusum licet; & electos ex poetis maximè locas. *Quintil. l. i. c. 2.*

I have

I have followed that Division, being the plainest and the best known, dividing into four Books: what I had to say upon these four Virtues; and have prefixed a very short one concerning God, Religion, and the Nature of Man. That which follows it upon Prudence is short likewise; because I straitened myself with respect to the Sciences, and to what relates to them.

The Title of each Chapter is generally a Maxim proper to be remembered; because it contains in a few Words the chief Subject of the Chapter.

The *Arabic* Figures that occur in almost all the Chapters serve to distinguish the different Sections.

All that is contained in a Chapter has not always a necessary Connexion with the Title. I thought it sufficient if it had a Relation to the same Subject.

I did not think myself obliged to make all the Chapters of equal Length: but was generally ruled by the Copiousness and Importance of the Subject.

Nor have I been in any Pain, through a scrupulous Exactness, to bring into the several Chapters a certain Number of Examples, and a certain Quantity of Morality. I sometimes give more, sometimes less. There are even some that contain nothing else but Examples, and others nothing but moral Precepts. I am persuaded, that the Uniformity, which some, perhaps, would desire, would be less pleasing to Children.

As there is a Sort of Connexion between all the Virtues, and often one great Action, according to the different Lights in which we

view it, may be considered, for Instance, as an Act of Prudence, or Justice ; I have placed sometimes under one Title what might be as well placed under another. It would be needless to say what determined me to this Way or that. Since whatever occurs in a Collection like this has its Advantage, of what Consequence is it that it be placed under one Head rather than another ?

I have made use of all the ancient profane Authors, *Greek* as well as *Latin*, which I thought might contribute to the Execution of my Design. I have sometimes even blended them, as it were, together upon the same Fact, or the same Maxim, to make the Object I proposed to the Reader the more visible, and to avoid Repetition. I have generally preferred, as I ought, the *Latins* to the *Greeks*; and have been exact in my References to both, that those who would might with Ease have Recourse to the Originals.

If I have often abridged historical Facts, and Precepts of Morality, it was to retrench what appeared less agreeable to my Plan, or to prevent my Work from growing too large.

I have not engaged myself in reconciling Historians with one another, in relation to the Truth of a Fact, or its Circumstances. I cite my Authority; that ought to be my Warrant, and is enough for me.

I scarce any where pass my Judgment, or make Reflexions upon the Passages I have produced in this Work from the Ancients, leaving that Care to the Masters, who will do it by Word

Word of Mouth to more Advantage than I could by Writing*.

Seneca, the Philosopher, abounds with Maxims and Examples, many of which I have thought proper to make use of; and that the rather, because this Author is usually not read in Schools, and remains unknown to Scholars the rest of their Lives. It is true, he betrays almost always an Affectation in his Style; but his Expression is short, and his Thoughts lively; and he embellishes his Discourse with natural Comparisons and Images, which entertain the Imagination: so that, with the Alterations I have taken the Liberty of making in what I have borrowed from him, I hope he will be able to please, and be intelligible to Children, without any Prejudice to them. I do not imagine I shall lie under any Censure for having turned to a more favourable Sense, certain Passages of this Author, and perhaps of some others likewise, with a View to render them proper for Children. We meet in this Philosopher, as well as in all the Heathen Writers, Principles of Morality, which ought not to be instilled into Christians without some Correctives, to reduce them to that Standard of Truth which our Religion has taught us.

Good Men have the Comfort of seeing the Custom by Degrees prevailing of sanctifying the public and private Instruction of Youth,

* Ipse præceptor aliquid, imò multa quotidie dicat, quæ discipuli secum audita referant. Licet enim satis exemplorum ad imitandum ex lectione suppeditet, tamen viva illa, ut dicitur, vox alit plenius, precipueque præceptoris, quem discipuli, si modo rectè sunt instituti, & amant, & verentur. *Quintil.* l. ii. c. 2.

by explaining to them, and making them every Day get by Heart, some Passages of Scripture, which serve for a Rule of Conduct in the Course of their Lives. By these means they lay up insensibly a rich Treasure, infinitely more valuable than what they inherit from their Parents. Though that be sufficient to teach them the Whole of their Duty, since the Word of God is a fruitful and an inexhaustible Fund; yet they may add to it however another, which, though indeed of less Value, yet is not without its Use. What I mean is, they may furnish their Memories with the purest Maxims, both in Prose and Verse, that are to be found in profane Authors, as we before said the Heathens used to do. These Maxims, it must be owned, come to us through suspected Channels; but that is no Objection to their Use, since they are eternal, and flow from the only Source of Truth and Happiness. Those that shall think it proper to teach their Children such Lessons, will find this Collection for their Purpose: and it is partly for that Reason I have added some Verses out of *Publius Syrus*.

Though Man's Reason has been much obscured by Original Sin, yet he has Light enough left to trace the great Lines of his Duty. Those Heathen Philosophers, who were content to be guided by these faint Lights of the Law of Nature, give us sometimes such solid and pure Principles of Religion, that they seem to be not far from the Doctrine of the Gospel. And then it is proper to point out to Youth the Likeness; and to observe what a Shame it is that Christians, who have received the inestimable Gift of Faith, should have less rational Sen-

Sentiments of Morality than those of a Heathen. Sometimes, on the contrary, we find in these pretended Sages of Antiquity such gross Errors, that we plainly see the Divine Light, without which Man sits in Darkness, has not shined upon them. And from thence we should take Occasion to let Children know how Reason has been weakened and obscured by Sin, and how imperfect the Morality of the Heathens is. The Conclusion of all which is, That it is JESUS CHRIST whom we should give Ear to: that it is the Gospel we ought to consult, as a sure and infallible Oracle; that it is the Christian Religion alone that has the Privilege of shewing the Truth without any Abatements of Error. If therefore any Principles of the Heathens should be found in this Book, not agreeable to the Doctrine of the Gospel, we trust the Piety and Vigilance of the Masters will take care to observe to their Scholars, in few Words, in what Particular those Principles deviate from it.

There have been Heathens, no doubt, who, persuaded that it was Reason which gave Man his distinguished Excellence and Merit, endeavoured to follow it on many Occasions, and practised it in several moral Virtues. But, besides their Want of the Knowledge and Love of the only true GOD and JESUS CHRIST his Son, the only Foundation for true solid Virtue; some of them, who passed for the most Virtuous, lie under the Imputation of great Vices. Therefore we are far enough from proposing them here as perfect Patterns. We report some of their great Actions, and wise Sayings, without diving into the Motives of either, or examining

by explaining to them, and making them every Day get by Heart, some Passages of Scripture, which serve for a Rule of Conduct in the Course of their Lives. By these means they lay up insensibly a rich Treasure, infinitely more valuable than what they inherit from their Parents. Though that be sufficient to teach them the Whole of their Duty, since the Word of God is a fruitful and an inexhaustible Fund; yet they may add to it however another, which, though indeed of less Value, yet is not without its Use. What I mean is, they may furnish their Memories with the purest Maxims, both in Prose and Verse, that are to be found in profane Authors, as we before said the Heathens used to do. These Maxims, it must be owned, come to us through suspected Channels; but that is no Objection to their Use, since they are eternal, and flow from the only Source of Truth and Happiness. Those that shall think it proper to teach their Children such Lessons, will find this Collection for their Purpose: and it is partly for that Reason I have added some Verses out of *Publius Syrus*.

Though Man's Reason has been much obscured by Original Sin, yet he has Light enough left to trace the great Lines of his Duty. Those Heathen Philosophers, who were content to be guided by these faint Lights of the Law of Nature, give us sometimes such solid and pure Principles of Religion, that they seem to be not far from the Doctrine of the Gospel. And then it is proper to point out to Youth the Likeness; and to observe what a Shame it is that Christians, who have received the inestimable Gift of Faith, should have less rational Sen-

Sentiments of Morality than those of a Heathen. Sometimes, on the contrary, we find in these pretended Sages of Antiquity such gross Errors, that we plainly see the Divine Light, without which Man sits in Darkness, has not shined upon them. And from thence we should take Occasion to let Children know how Reason has been weakened and obscured by Sin, and how imperfect the Morality of the Heathens is. The Conclusion of all which is, That it is JESUS CHRIST whom we should give Ear to: that it is the Gospel we ought to consult, as a sure and infallible Oracle; that it is the Christian Religion alone that has the Privilege of shewing the Truth without any Abatements of Error. If therefore any Principles of the Heathens should be found in this Book, not agreeable to the Doctrine of the Gospel, we trust the Piety and Vigilance of the Masters will take care to observe to their Scholars, in few Words, in what Particular those Principles deviate from it.

There have been Heathens, no doubt, who, persuaded that it was Reason which gave Man his distinguished Excellence and Merit, endeavoured to follow it on many Occasions, and practised it in several moral Virtues. But, besides their Want of the Knowledge and Love of the only true GOD and JESUS CHRIST his Son, the only Foundation for true solid Virtue; some of them, who passed for the most Virtuous, lie under the Imputation of great Vices. Therefore we are far enough from proposing them here as perfect Patterns. We report some of their great Actions, and wise Sayings, without diving into the Motives of either, or examining

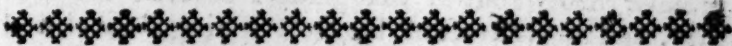
mining what Inconsistencies they have fallen into upon other Occasions. We generally shew their beautiful Side, and so far as they may serve for an Example of the Virtue we recommend.

If the Masters that shall set their Pupils to translate this little Book, would give themselves the Trouble to read, in the Originals, the Lives of the Philosophers and great Generals, which we have given them but an imperfect Knowledge of, they would find there a great many fine Things to be picked up, from whence the Youth under their Care might be insensibly, and very profitably, acquainted with the Actions and Sentiments of the Heroes of Antiquity.

It would not be improper likewise to let them into some Knowledge of the several Authors they translate; telling them, by the bye as it were, who they were; in what Age they lived; and what Subjects they wrote upon, &c. It is a great Degree of Learning, which costs little Time, and is sure to be attended with good Advantage.

Those Masters, who have been well versed in the Ancients, and shall cast their Eyes on this Collection, will observe, perhaps, that we have omitted several Examples and Precepts of great Beauty. They will be so good as to supply this Defect, by Word of Mouth, or any other Way. For my Part, besides the Necessity I was under of confining myself to certain Bounds in every Chapter, I chose the Youth should read, some Time or other, in the Originals themselves, certain bright Passages, which were too long to be suitable to my Purpose, without being extremely injured. Some others
there

there are, as well short as long, which slipped my Memory. For this Fault I humbly crave Pardon, as well as for all the others I may have been guilty of in this little Book : in compiling which I shall think my Time happily spent, if it shall please God to give his Blessing to it, to render it serviceable to Youth.

Just Published, by the same Author,

**Selectæ è Veteri Testamento Historiæ, ad
usum eorum qui Latinæ Linguae Rudi-
mentis imbuuntur.**

Books lately published,

For the U S E of S C H O O L S.

Printed for L. HAWES, W. CLARKE, and
B. COLLINS.

1. **T**HE Odes of HORACE, disposed according to Chronological Order, by P. SANADON; with an *English* Translation in Poetical Prose, expressive throughout of that Jesuit's Sense of the Author, and an Abstract of his most shining REMARKS; to which are prefixed, SANADON'S *Life of Horace*, planned upon his Works, and a critical Preface, wherein the Advantage of this Edition, above all preceding ones, is clearly demonstrated. By MATTHEW TOWERS, LL.D. In Two Volumes.
2. ÆSOP'S FABLES, English and Latin, interlineary, for the Benefit of those, who, not having a Master, would learn either of these Tongues. The Second Edition, with Sculptures. By JOHN LOECKE, Gent.
3. FABULÆ ÆSOPI SELECTÆ; Or, Select Fables of ÆSOP, with an *English* Translation, more literal than any yet extant, designed for the readier Instruction of Beginners in the LATIN Tongue. By HENRY CLARKE.
4. CATO'S DISTICHIS DE MORIBUS, improved in a more complete and useful Manner than any extant, containing not only a correct Numerical Clavis, a Construing and Parsing Index, but also a literal Translation of ERASMUS'S Comment. To which are further added, the proper Quantities, marked on the Penukima, both in Verse and Prose, to prevent false Pronunciation. The Second Edition. By JAMES ROBERTS.

I N D E X

S E L E C T A R U M

E P R O F A N I S S C R I P T O R I B U S

H I S T O R I A R U M,

P A R S P R I M A.

L I B E R P R I M U S.

D E D E O.

CAPUT I. C O N S E N S U S <i>populorum omnium probat Deum esse.</i>	Pag. 1
II. <i>Agnoscamus Deum ex operibus ejus.</i>	2
III. <i>Natura Dei est optima & præstantissima.</i>	ib.
IV. <i>Deus regit ac videt cuncta.</i>	4
V. <i>Deus colitur & placatur pietate.</i>	5
VI. <i>Deus est colendus magis pie, quam magnifice.</i>	6
VII. <i>Impii non placent Deum donis.</i>	7
VIII. <i>Mens bona, & inventio artium, veniunt à Deo.</i>	8
IX. <i>Templa ad augendam pietatem exstructa sunt.</i>	10
X. <i>Tuta & honora inter hostes pietas.</i>	11
XI. <i>Publica religio privatis affectibus prælata.</i>	12
XII. <i>Impii seriùs ocyus dant pœnas.</i>	13
XIII. <i>Quæ vota facienda sint Deo.</i>	15
XIV. <i>Homo præcipuum opus Dei.</i>	16
XV. <i>Virtus proprium atque unicum hominis bonum.</i>	17

L I B E R

INDEX.

LIBER SECUNDUS.

DE

PRUDENTIA.

CAPUT I. <i>IN EST</i> mentibus insatiabilis cupiditas veri videndi.	18
II. <i>Scientia</i> pabulum animi.	19
III. <i>Pertinax</i> labor & disciplina naturam vincunt.	20
IV. <i>Quæ</i> sit vitæ periculo scientia.	22
V. <i>Doctus</i> indocto multum præstat.	23
VI. <i>Vir doctus</i> potius vult non ditescere, quam non potest.	24
VII. <i>Ea</i> viatica paranda sunt, quæ cum naufrago enantent.	25
VIII. <i>Literæ</i> ornamenta hominum sunt & solatia.	26
IX. <i>Quæ</i> in scientiæ studio sunt vitanda.	28
X. <i>Qui rectè</i> vivit, is scientiam utilem & necessa- riam est adeptus.	30
IX. <i>Naturâ</i> tam docere cupimus, quam discere.	ib.
XII. <i>Stultum</i> est ea docere cæteros quæ ipse expertus non es.	33
XIII. <i>Etiâ</i> senî discere decorum est.	34
XIV. <i>Honos</i> doctis habitus.	35
XV. <i>Modestia</i> conjuncta cum doctrinâ.	39
XVI. <i>Non refert</i> quàm multos, sed quàm bonos libros habeas & leges.	40
XVII. <i>Bibliotheca</i> ad publicum & privatum usum com- paretur, non ad ostentationem.	41
XVIII. <i>Memoria</i> augetur curâ, negligentia intercidit.	44

LIBER

INDEX.

LIBER TERTIUS.

DE JUSTITIA.

CAPUT I. *JUSTITIA* omnium regina virtutum.

II. <i>Hominem justum esse gratis oportet.</i>	46
III. <i>Omni ratione colenda & retinenda justitia est.</i>	47
IV. <i>Communi utilitati consulere debemus.</i>	48
V. <i>Ipsa peccandi voluntas peccatum est.</i>	50
VI. <i>Qui solo metu à peccato abstinet, non est innocens.</i>	52
VII. <i>Oderunt peccare boni virtutis amore.</i>	54
VIII. <i>Ea sola utilia sunt, quæ justa & honesta.</i>	55
IX. <i>Qui adipisci veram gloriam vult, justitiæ fungatur officiis.</i>	56
X. <i>Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.</i>	58
XI. <i>Injuriam pati satius est, quam facere.</i>	59
XII. <i>Quod meum non est, redeat ad dominum.</i>	60
XIII. <i>Verbis non minus quam factis fit injuria.</i>	61
XIV. <i>Ex omni vitâ simulatio dissimulatioque tollenda est.</i>	ib.
XV. <i>Improbi hominis est mendacio fallere.</i>	62
XVI. <i>In vitio est, qui non obstitit, si potest, injuriæ.</i>	64
XVII. <i>Inhumanum verbum est Ultio.</i>	66
XVIII. <i>Injuriæ beneficiis vincuntur spesocius, quam mutuo odio pensantur.</i>	67
XIX. <i>Justitia victrix odii.</i>	70
XX. <i>Utilitas ex inimicis capienda.</i>	71
XXI. <i>A litibus est abhorrendum.</i>	ib.
XXII. <i>Paci consulendum, nec bella acerbè gerenda.</i>	74
XXIII. <i>Justitia hostes vincere gloriosius est quam armis.</i>	75
XXIV. <i>Etiam hosti fides servanda.</i>	76
XXV. <i>Fusjurandum colito.</i>	78
XXVI. <i>Servis imperare moderatè, laus est.</i>	80
XXVII. <i>Do-</i>	82

I N D E X.

XXVII.	<i>Dominorum benignitas in servos.</i>	85
XXVIII.	<i>Servorum in dominos fides.</i>	88
XXIX.	<i>Omnes omnium caritates patria complectitur.</i>	89
XXX.	<i>Dulce & decorum est pro patriâ mori.</i>	90
XXXI.	<i>Deciorum pro patriâ devotiones.</i>	92
XXXII.	<i>Dirivtra in patriam impensæ.</i>	94
XXXIII.	<i>Inimicitia publicæ utilitatis causâ depositæ.</i>	ib.
XXXIV.	<i>Patria irasci nefas est.</i>	95
XXXV.	<i>Fundamentum est omnium virtutum pietas in parentes.</i>	96
XXXVI.	<i>Parentes à liberis periculo liberati.</i>	98
XXXVII.	<i>Pietas liberarum in matres.</i>	101
XXXVIII.	<i>Parricidium scelerum omnium maximum est.</i>	103
XXXIX.	<i>Nihil dulcius hominum generi, quàm liberi.</i>	105
XL.	<i>Liberi patriæ causâ bene instituendi.</i>	106
XLI.	<i>Maxima debetur puero reverentia.</i>	107
XLII.	<i>Salubriter instituti plurimum prodest in reliquam vitam.</i>	108
XLIII.	<i>Veterum Romanorum in educandis pueris disciplina.</i>	110
XLIV.	<i>Publicæ utilitati plurimum profunt qui juventutem erudiunt.</i>	113
XLV.	<i>Et præceptores & studio amet adolescens.</i>	114
XLVI.	<i>Sit gratus erga Magistrum discipulus.</i>	115
XLVII.	<i>Præceptor nec habeat vitia, nec ferat.</i>	119
XLVIII.	<i>Parentum adversus filios severitas.</i>	121
XLIX.	<i>Parentum amor in liberos.</i>	125
L.	<i>Sua sunt conjugibus munia assignata à naturâ.</i>	127
LI.	<i>Maritorum amor in uxores.</i>	ib.
LII.	<i>Uxorum constans amor in maritos.</i>	129
LIII.	<i>Conjugis delectus ex moribus fiat.</i>	130
LIV.	<i>Magna sit inter fratres concordia & benevolentia.</i>	133
LV.	<i>Nisi in bonis amicitia esse non potest.</i>	138
LVI.	<i>Ami.</i>	

INDEX.

LVI.	<i>Amicitia sublatâ, omnis est à vita sublata jucunditas.</i>	138
LVII.	<i>In eligendis amicis cautio est adhibenda.</i>	140
LVIII.	<i>Amicus amicum non minus diligit, quàm semet ipsum.</i>	141
LIX.	<i>Amicitia unus fit ex pluribus.</i>	ib.
LX.	<i>Amico omnia credenda.</i>	142
LXI.	<i>Res tanquàm amicum non rogemus, non faciamus rogati.</i>	143
LXII.	<i>Veritas & fides in amicitia retineantur.</i>	144
LXIII.	<i>Omnia possidentibus sæpe amicus deest.</i>	146
LXIV.	<i>Veros amicos reparare difficile est.</i>	147
LXV.	<i>Amici thesauri regum sunt.</i>	148
LXVI.	<i>Amicus certus in re incertâ cernitur.</i>	149
LXVII.	<i>Vulgare est nomen amici, sed rara est fides.</i>	151
LXVIII.	<i>Nihil est naturæ hominis accommodatius beneficentiâ.</i>	152
LXIX.	<i>Multas cautiones habeat beneficentia.</i>	155
LXX.	<i>Beneficia alia aliis decent.</i>	156
LXXI.	<i>Beneficia quædam palam lauda, quædam etiam.</i>	157
LXXII.	<i>Tardè benefacere, nolle est.</i>	158
LXXIII.	<i>Quas dederis, solas semper habebis, opes.</i>	159
LXXIV.	<i>Non quid detur refert, sed quâ mente.</i>	ib.
LXXV.	<i>Sint gratuita Deorum exemplo beneficia.</i>	161
LXXVI.	<i>Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium est.</i>	163
LXXVII.	<i>Officia etiam feræ sentiunt.</i>	165
LXXVIII.	<i>Ingratus animus omnium odio damnatus.</i>	167
LXXIX.	<i>Quos experimur ingratos, ipsi facimus.</i>	168
LXXX.	<i>Ingrati ingratos æquo animo ferimus.</i>	169

INDEX.

PARS ALTERA. LIBER QUARTUS. DE FORTITUDINE.

CAPUT I.	<i>ANIMI fortitudo duplex.</i>	171
	II. <i>Bellicæ fortitudinis exempla.</i>	ib.
III.	<i>Fortitudo domestica non est inferior militari.</i>	176
IV.	<i>Imperare sibi, maximum imperium est.</i>	179
V.	<i>Vitiorum irritamenta sunt fugienda.</i>	181
VI.	<i>Angusti animi est amare divitias, magni contem- nere.</i>	182
VII.	<i>Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.</i>	184
VIII.	<i>Optimus quisque Græcorum pauperrimus.</i>	186
IX.	<i>Parvo contentus sapiens, paupertatem non timet.</i>	189
X.	<i>Divitiæ atque otium pestes virtutis.</i>	190
XI.	<i>Verba bona virtus & doctrina.</i>	192
XII.	<i>Cavenda est gloriæ cupiditas, neque imperia ex- petenda.</i>	193
XIII.	<i>Hoc est regnare cum possis.</i>	196
XIV.	<i>Gloriæ & famæ jactura facienda est publicæ utilitatis causâ.</i>	198
XV.	<i>Mortem ac dolorem contemnere fortis animi est.</i>	200
XVI.	<i>Non quàm diu, sed quàm bene, vixeris, refert.</i>	201
XVII.	<i>Mortem æquo animo operit qui bene vixit.</i>	203
XVIII.	<i>Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in nostris.</i>	206
XIX.	<i>Tollatur fortunæ discrimen in morte.</i>	207
XX.	<i>Viro forti fortiter ferendus est dolor.</i>	208
XXI.	<i>Dolorem ferri fortiter posse, multorum exempla docent.</i>	209
XXII.	<i>Quæ dura sunt, fiunt leviora patientiâ.</i>	212
XXIII.	<i>Aliorum respice incommoda, ut mitius feras tua.</i>	214
XXIV.	<i>Ira furor brevis est.</i>	215
	XXV. <i>Nihil</i>	

INDEX.

XXV. Nihil minus, quàm irasci, punientem decet.	217
XXVI. Ne inimicis quidem irascendum.	218
XXVII. Ira sui impotens est pertinax.	219
XXVIII. Circumscribenda multis modis ira est.	220
XXIX. Imitanda multorum in summâ potentiâ lenitas.	222
XXX. Minimis rebus exasperari insania est.	224
XXXI. Lingua diligentissimè continenda.	225
XXXII. Quanto superiores sumus, tanto nos submissius geramus.	226
XXXIII. Ne assentatoribus patefaciamus aures.	228
XXXIV. Fortis & constantis animi est non perturbari in rebus asperis.	232
XXXV. Viri boni nati sunt in exemplar, & eos sibi præparat Deus.	233
XXXVI. Præclara est universæ vitæ æquabilitas.	234

LIBER QUINTUS. DE TEMPERANTIA.

CAPUT I. <i>RATIONE</i> duce per totam vitam eundem est.	236
II. In sedatione perturbatorum animi vita beata.	237
III. Malus beatæ vitæ iudex populus.	238
IV. Corpori indulgendum, non serviendum.	240
V. Gibus & potus desiderio condiuntur.	241
VI. Disce parvo esse contentus.	243
VII. Platonice & Syracusanæ mensæ.	244
VIII. Convivia Lacedæmoniorum.	245
IX. Castigata corporis obesitas.	264
X. Corporis voluptas non est digna hominis præstantiâ.	247
XI. Corpus & animus ad patientiam exerce.	249
XII. Bonæ valetudinis mater est frugalitas.	250
XIII. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit.	252
XIV. Coercendus luxus, & colenda frugalitas.	254
XV. Nihil	

INDEX.

- XV. *Nihil est agriculturâ melius, nihil dulcius,
nihil homine libero dignius.* 257
- XVI. *Omnes corporis motus decorum teneant.* 260
- XVII. *A formâ removeatur ornatus non dignus viro.* ib.
- XVIII. *E speculo consilium ad quâdam.* 262
- XIX. *In vestitu mediocritas optima.* 263
- XX. *Nihil olere satius est quàm bene olere.* 265
- XXI. *Dormi quantum satis est.* 266
- XXII. *Nemo ferè saltat sobrius, nisi fortè insanit.* 268
- XXIII. *Musicæ magna vis in utramque partem.* 269
- XXIV. *Bonis moribus damnosum est desidere in
spectaculo.* 271
- XXV. *Subducendus populo est tener animus.* 273
- XXVI. *Est adolescentis majores natu vereri.* 274
- XXVII. *Vir bonus aspectus & cogitatus emendat.* 276
- XXVIII. *Multa nobis aliorum judicio & exemplo fa-
cienda aut corrigenda sunt.* 277
- XXIX. *Adolescentia in labore & patientiâ est exer-
cenda.* 279
- XXX. *Plura audiamus, loquamur pauca.* 282
- XXXI. *Adolescentium ludis intersint majores natu.* 284
- XXXII. *In ludo ac joco modus retinendus.* 286
- XXXIII. *Est cui magno consistit dîctærium.* 288
- XXXIV. *Facetè dicta aut facta.* 289
- XXXV. *Excitatur laude æmulatio.* 294
- XXXVI. *Famæ consulendum est.* 296
- XXXVII. *Vive ut in publico.* ib.
- XXXVIII. *Vitæ genus eligere, res difficillima.* 299
- XXXIX. *Magistratus non suis, sed civium, commodis
consulat.* 300
- XL. *Varia eorum, qui aliis præsumt, officia.* 303
- XLI. *Judicis est in causis, semper verum sequi.* 306
- XLII. *Civès Magistratibus pareant, Magistratus
legibus.* 310
- XLIII. *Vitiosi principes plus exemplo, quàm peccato,
nocent.* 313
- XLIV. *Potentia decori est, si salutaris sit.* 317

SELECTÆ

S E L E C T Æ
E P R O F A N I S
S C R I P T O R I B U S
H I S T O R I Æ.

L I B E R P R I M U S .

D E D E O .

C A P U T I .

Consensus populorum omnium probat Deum esse.

ANIMAL nullum est præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. At inter homines gens nulla est tam fera, quæ non sciat Deum esse habendum, etiam si ignoret qualem habere deceat. Quoniam verò in re omni consensus firmamentum omnium, est vox naturæ, & argumentum veritatis; confitendum est numen aliquod divinum esse. *Cicero 1 De legib. n. 14. 1 Tuscul. n. 43, 44.*

2. Consuetudo disputandi contra Deos est mala & impia, sive id si serio, sive simulate. Itaque cum
B Protagoras,

Protagoras, sophista maximus temporibus suis, posuisset in principio libri cujusdam, se dubitare an Dii essent; jussu Atheniensium exterminatus est ex urbe eorum atque agro, librique ejus combusti sunt in concione. Ferunt quoque talentum argenti fuisse propositum præmium ei qui illum occidisset. Sic etiam dubitatio de Diis non potuit pœnam effugere. *Seneca Epist. 117. Cicer. 2 De nat. n. 68. 1 De nat. n. 29. 63. Diod. Sic. l. xiii.*

CAPUT II.

Agnoscinus Deum ex operibus ejus.

1. Quis est tam vecors, qui, cum suspexerit in celum, non sentiat Deum esse? *Cicero 1 Tusc. n. 70. De arusp. resp. n. 19. 2 De divin. n. 148. 2 De nat. 15. & 90.*

Pulchritudo mundi, ordo rerum cælestium, conversio solis, lunæ, siderumque omnium, indicant satis aspectu ipso ea omnia non esse fortuita: & cogunt nos confiteri naturam esse aliquam præstantem æternamque, quæ sit admiranda humano generi. *Ibid.*

2. Quemadmodum, si quis venerit in ædes aliquas, aut in gymnasium, videritque ibi distinctionem rerum omnium, ordinem, disciplinam; intelliget aliquem esse profectò, qui præsit, & cui pareatur; sic si quis intueatur motus perpetuos & certos, vicissitudines, ordines rerum cælestium tot tantarumque; necesse est ut fateatur hæc cuncta gubernari à mente aliquâ. Cum autem nec mens nec potestas humana possit hoc efficere; Deus unus potest esse architectus & rector tanti operis ac muneris. *Ibid.*

CAPUT III.

Natura Dei est optima, & præstantissima.

1. Sententiæ veterum philosophorum de naturâ Dei fuerunt variae atque inter se dissidentes; quas longum

longum ac difficile esset dinumerare. Naturâ duce intelligebant Deum esse: sed non conveniebat inter illos, quid Deus esset. Itaque cùm tyrannus Hiero quævisset è Simonide, non solum poetâ suavi, verum etiam viro docto sapienteque, quid Deus esset; postulavit sibi diem unum ad deliberandum. Cùm idem quæreretur postridie ex eo, perivit biduum, & deinceps sapius duplicavit numerum. Admirans Hiero requisivit cur ita faceret: *Quia, inquit, res videtur mihi tantò obscurior, quantò diutius eam considero.* Cicer. 1 *De nat. n.* 121. *Ibid. n.* 4, 5. *Ibid. n.* 60.

2. Si, cùm intramus templa, solemus esse compositi animo, habitu, incessuque: si, accessuri ad sacrificium, submittimus vultum, aptamus togam, & studemus omni modo significare modestiam; debemus quoque disputare verecundè de naturâ Deorum, ne affirmemus aliquid temerè. *Seneca Quæst. 7. c.* 30.

Non possumus loqui rectè de numine divino, nisi simus illustrati lumine ejus. Nam numen divinum est fons luminis, sicut & bonitatis. *Jamblic. de myster. c.* 18.

3. Deus non potest intelligi alio modo, nisi mens quædam libera, segregata à materiâ, omnia sentiens & movens. *Simplic. in Epic.*

Quid interest inter naturam Dei & nostram? Pars melior nostrî est animus: in illo pars nulla extrinsecum, totus est ratio. Effugit oculos, visendus est cogitatione. Cicer. 1 *Tusc. n.* 66. *Senec. 1 Quæst. præfat. 7. c.* 30.

4. Quomodo possumus intelligere Deum, nisi sempiternum? Natura, quæ dedit nobis notionem deorum, insculpsit quoque in mentibus, ut credamus eos æternos & beatos. Thales interrogatus, quid esset Deus? *Quod, inquit, caret initio & fine.* Cic. 1 *De nat. n.* 25. & 45. *Diog. Laërt. in Thal.*

5. Nihil est quod Deus non possit efficere, et quidem sine labore ullo. Etenim ut membra hominum moventur mente ipsâ ac voluntate, sine contentione

ullâ; sic omnia possunt fieri, moveri, mutari, numine Deorum. *Cicer. 3 De nat. n. 92.*

6. Quocumque flexeris te, habebis ibi Deum occurrentem tibi: nihil vacat ab illo, ipse implet opus suum. *Senec. 4 Benef. c. 8.*

7. Commoda quibus utimur, lux quâ fruimur, spiritus quem ducimus, dantur nobis & impertiuntur à Deo. *Cic. pro Ros.*

Dii fundunt munera sine intermissione diebus ac noctibus. Beneficia illorum nunc offerantur ultro, nunc dantur orantibus. Quis est qui non senserit munificentiam deorum? Nemo est expers beneficiorum cælestium: nemo est, ad quem non aliquid manaverit ex fonte illo benignissimo. *Am. n. 131. Senec. 4 Benef. c. iii. 4.*

CAPUT IV.

Deus regit ac videt cuncta.

1. Mundus administratur providentiâ deorum, iidemque consulunt rebus humanis, nec solum universis, verum etiam singulis. *Cic. 1 Divin. n. 117.*

Hoc sit persuasum hominibus omnibus, Deos esse dominos ac moderatores rerum omnium, & ea, quæ gerantur, geri numine ac iudicio eorum: eosdem intueri, quali mente quisque sit, & habere rationem piorum atque impiorum. Si mentes fuerint imbutæ his opinionibus, metus supplicii divini revocabit multos à scelere. *2 De leg. n. 15.*

2. Ne quis putet se lucrari quicquam, si non habebit aliquem conscium delicti sui. Nam illè, in cujus conspectu vivimus, scit omnia. Patemur Deo: approbemus nos ei. *Senec. apud Lactant. l. vi.*

Vivendum est, tanquam vivamus in conspectu omnium: cogitandum est, tanquam aliquis possit inspicere in pectus intimum: & potest. Nam quid prodest aliquid esse absconditum hominibus? Nihil clausum est Deo: interest animis nostris, & intervenit cogitationibus mediis, imò nunquam discedit. *Senec. Epist. 83.*

Qui

LIB. I. *Scriptoribus Historiæ.* 3

Qui crediderit Deum inspicere cuncta, non peccabit neque clanculum, neque apertè. *Democrat. sentent.*

3. Cùm Thales interrogaretur an facta hominum fallerent Deos: *Illos ne cogitata quidem fallunt*, inquit. Admonuit nos hoc responso, ut velimus habere non solum manus puras, sed etiam mentes, cùm numen cæleste adsit cogitationibus nostris secretis. Sextus Pythagoricus dixit simili sententiâ: *Agens injustè nequaquam latebis Deum, & ne cogitans quidem.* *Valer. l. vii. c. 2. Sexti Sentent.*

C A P U T V.

Deus colitur & placatur pietate.

1. Prima officia debentur Diis immortalibus, secunda patriæ, tertia parentibus, deinceps gradatim reliquis. *Cic. 2 Offic. n. ult.*

Tria sunt colenda maximè juvenibus, Dii, parentes, leges. *Stobæus Serm. 1.*

Vir bonus est summæ pietatis erga Deos: itaque sustinet animo æquo quidquid acciderit ei. Scit enim id accidisse lege divinâ, quâ universa reguntur. *Senec. Ep. 76.*

Pietate adversus Deos sublatâ, fides etiam, & societas humani generis, & excellentissima virtus iustitia tollitur. *Cic. 1 Nat. n. 4. 2 De leg. n. 17.*

Debemus colere deos. Cultus autem Deorum optimus est, ut veneremur semper eos mente purâ, integrâ, incorruptâ. Deus habet locum nullum in terrâ gratiorem animâ purâ. Non templa sunt struenda illi è saxis congestis in altitudinem: est consecrandus cuique in suo pectore. *Hieroc. in Pyth. carm. Senec. apud Laert. l. vi.*

Pietas & sanctitas efficiet Deos placatos. *Cic. 2 Offic. n. 11.*

2. Animadverto Deos non tam lætari precibus adorantium concinnatis arte & curâ, quàm illorum innocentia & sanctitate; & eum esse gratiorem Diis,

qui intulerit delubris eorum mentem puram & castam, quàm illum, qui cum carmine meditato accesserit. *Plin. in paneg.*

Deus colitur non corporibus opimis taurorum contrucidatis, non auro, non argento, non stipe infusâ in thesauros: sed voluntate piâ & rectâ. Itaque boni sunt religiosi etiam oblato farre ac farinâ: mali contra non effugiunt impietatem, quamvis cruentaverint aras multo sanguine. *Senec. Ep. 116. 1 Benef. c. 6.*

Facito sacra Diis castè & purè pro facultate, atque placa eos & quando ieris cubitum, & quando tempus matutinum venerit, ut sint animo benevolo in te. *Hesiod. Oper. ver. 336.*

C A P U T VI.

Deus est colendus, magis piè, quàm magnificè.

1. *Homines adeant castè ad Deos, adhibeant pietatem, amoveant opes.* Significat hæc lex probitatem esse gratiam Diis, & sumptum esse removendum ab eorum cultu. Cùm enim paupertas debeat esse probro nemini inter homines, non est arcenda ab aditu Deorum. Præsertim cùm nihil sit futurum minùs gratum ipsi Deo, quàm viam ad colendum se & placandum non patere omnibus. *Cic. 2 Leg. n. 19. 25.*

Cùm Socrates faceret sacra tenuia de facultatibus exiguis, putabat se non præstare minùs, quam eos qui de magnis opibus caderent hostias multas. Et enim aiebat non decere Deos, ut gauderent potius sacrificiis magnis, quàm exiguis: quia cùm scelesti sint plerumquè ditiores viris bonis, eorum sacrificia futura essent acceptiora. Itaque existimabat sacra illa & munera esse maximè grata Diis, quæ offerrentur ab hominibus maximè piis. *Xenoph. 1 Memor.*

2. Apud veteres Romanos Dii colebantur magis piè, quàm magnificè, placabantque eos, ed efficacius, quò simplicius, ex libamentis victûs sui, farre & sale. *Livius, l. iii. c. 57. Valer. l. ii. c. 1.*

L. Pa-

L. Papyrius imperator adversus Samnites dimicaturus fecit votum Jovi, si vicisset, pocillum vini, Imagines fictiles Deorum erant tum laudatissimæ: nullæ conficiebantur ex auro, nullæ ex argento. Nec deinde rempublicam pœnituit eorum qui coluerant Deos tales. Quippe Jupiter videbatur esse magis propitius, cum statuæ ejus fingerentur ex argillâ, non verò conflarentur ex auro. Simulacra Deorum lignea aut fictilia, sunt dicata Romæ in templis usque ad Asiam devictam, unde luxuria invasit urbem. *Plin. l. xiv. c. 13. Juven. Sat. xi. 116.*

3. Alexander magnus dicitur coluisse magnificè Deos à pueritiâ. Cum aliquando faciens sacrum injecisset manibus ambabus thura in ignem; Leonidas pædagogus ejus: *Adolebis, inquit, sic cum subegeris regiones eas, ubi thura nascuntur. Interea utere parcè præsentibus.* Postea Alexander, Arabiâ, regione thuriferâ, redactâ in ditionem suam; memor reprehensionis olim factæ à Leonidâ, misit ei thura multa, odoresque alios, admonuitque ne vellet posthac esse parcus in honoribus Deorum. *Plut. in Alex.*

CAPUT VII.

Impii non placant Deum donis.

Impii audiant Platonem, qui vetat dubitare quâ mente Deus sit futurus in eos; cum vir nemo probus velit donari se ab improbo. *Cicer. 2 Leg. n. 41.*

Jucundum non esset viro probò accipere dona, quæ non ignoraret dari animo malo. Si pietas adsit, nihil non potest esse gratum Deo: contrâ autem, si desit. *Hierocl. in Pyth. carm.*

Scelesti inducunt in animum suum, se posse placare Jovem donis & hostiis: at perdunt operam & sumptum. *Plaut. in Rudente.*

Bias navigabat aliquando cum impiis; quum verò, tempestate exortâ, navis quateretur flactibus, illique invocarent Deos: *Silete, inquit, ne Dii audiant vos navigare in hâc navis.* Idem respondit nihil homini

impio percontanti quid esset pietas. Cùmque ille sciscitaretur causam silentii: *Taceo*, inquit, *quia quæris de rebus nihil pertinentibus ad te. Diog. Laert. in Bian.*

2. Puras Deos, non plenas, aspicit manus. *P. Syrus.*

Mentes Deorum possunt placari pietate, & religione, & precibus justis, non superstitione contaminatâ, neque hostiis cæsis ad perficiendum scelus. *Cicer. pro Cluent. n. 194.*

Æschinus dicit apud Terentium patri: Pater, tu comprecare Deos potius, quàm ego. Nam certò scio eos obtemperaturos tibi magis, quòd es vir melior multò, quàm ego sum. *Terent. Adelph. act. iv. sc. 5.*

Cultus primus Deorum est, credere Deos. Deinde, scire eos esse qui præsident mundo, qui gerunt tutelam generis humani, curiosi singulorum. Vis propitiare Deos: Esto bonus. Quisquis imitatus est eos, satis coluit. *Senec. Ep. 95.*

Ille honorat Deum optimè, qui facit mentem suam similem Deo, quantum potest fieri. *Sexti Sentent.*

Dilige Deum plùs quàm animam. Si non diligis Deum; non ibis ad Deum. Non amabis autem Deum, nisi habueris in te aliquid simile Dei. *Ibid.*

Conandum est, ut efficiamur similes Deo, quantum licet homini. Homo autem efficitur similis Deo prudentiâ, iustitiâ, sanctitate. *Plato in Theæt.*

C A P U T VIII.

Mens bona, & inventio artium, veniunt à Deo.

1. Virtus non advenit à naturâ, neque à doctrinâ, sed à numine divino. Natura non dat virtutem. Nascimur quidem ad hoc, sed sine hoc. *Plato in Menon. Senec. Ep. 90.*

Nemo vir bonus est sine Deo. An potest aliquis exsurgere supra fortunam, nisi adjutus ab illo? Ille dat consilia magnifica & erecta: ille habitat in unoquoque virorum bonorum. Si videris hominem in-

territum

territum periculis, intactum cupiditatibus, felicem inter adversa, placidum in tempestatibus, despicientem quasi ex loco superiore humana omnia; nonne admiraberis eum? Nonne dices: *Virtus illa est major & altior corpusculo in quo est: vis divina descendit illuc?* Sen. Ep. 41.

Si quis est animo eccellente, & moderato: si quis ridet quidquid cæteri mortales timent aut optant; cælestis potentia agitat eum ac regit, res tanta non potest stare sine adminiculo numinis.

Itur ad astra frugalitate, temperantiâ, fortitudine, aliisque virtutibus. Dii non sunt fastidiosi, non invidi. Admittunt nos, & porrigunt manum ascendentibus. Imò Deus venit ad homines, & in homines. Mens bona nulla est sine Deo. Ep. 73.

2. P. Scipio Africanus nihil cæpit priusquam sedisset diutissimè in cellâ Jovis, quasi acciperet inde mentem divinam, & consilia salutaria reipublicæ. Propterea solitus erat ventitare in Capitolium ante diluculum. *Auctor. De vir. ill. c. 49. A Gellius, l. vii. c. i.*

Cicero in oratione pro Syllâ palam prædicat, consilium patriæ servandæ fuisse injectum sibi à Diis, cum Catilina conjurâisset adversus eam. O Dii immortales! Vos profectò incendistis tum animum meum cupiditate conservandæ patriæ. Vos advocastis me à cogitationibus omnibus cæteris, & convertistis ad salutem unam patriæ. Vos denique prætulistis menti meæ clarissimum lumen in tenebris tantis erroris & inscientiæ. Tribuam enim vobis quæ sunt vestra. Nec verò possum dare tantum ingenio meo, ut dispexerim sponte meâ in tempestate illâ turbulentissimâ reipublicæ, quid esset optimum factu. Ib. n. 40.

Nihil insolens & gloriosum exiit unquam ex ore Timoleontis: qui quidem cum audiret laudes suas prædicari, nunquam dixit aliud quàm se habere atque agere gratias maximas Diis, quòd cum statuisent liberare Siciliam à dominatu tyrannorum, voluissent se potissimum esse ducem hujus operis. Pu-

tabat enim nihil rerum humanarum agi sine numine Deorum. *Corn. Nepos in Timol. c. 4.*

3. Quidquid boni egeris, puta acceptum essem à Diis: inquiebat Bias. *Diog. Laërt. in Bian.*

M. Antoninus, in libro de vitâ suâ, agit gratias Diis verbis multis, quòd dederint sibi sæpius monita & adjumenta ad instituendam vitam sapienter; quòd eripuerint se & juvenem & senem ab occasionibus multis peccandi; quòd concesserint bonos parentes, præceptores, amicos. *M. Ant. l. i. c. 17.*

Cùm divitiæ soleant afferre hominibus aut amorem voluptatis, aut animi superbiam; opus est homini auxilio divino, ut modestiam colat. *Excerpt. Nic. Damasc.*

Credendum est neminem virorum bonorum talem fuisse, nisi adjuvante Deo. Et nemo unquam fuit vir magnus sine afflatu aliquo divino. *Cic. 2 De nat. n. 165.*

Si mens, virtus, fides, concordia inest in genere humano; unde hæc potuerunt defluere in terras, nisi à superbis? *Ibid. n. 79.*

4. Cura priscorum in inveniando, benignitas in tradendo, est donum Deorum. Si quis fortè credit illa potuisse excogitari ab homine, intelligit ingrâtè munera Deorum. *Plin. l. xxvii. c. 1, 2.*

Ne dixeris illa, quæ invenimus esse nostra. Semina artium omnium insita sunt nobis, & Deus magister ex occulto acuit & excitat ingenia. *Senec. 4 Benef. c. 6.*

C A P U T IX.

Templa ad augendam pietatem extructa sunt.

Censeo delubra esse excitanda Diis in urbibus. Nec sequor magos Persarum, quorum consilio Xerxes dicitur inflammâsse templa Græciæ. Indignabantur quippe includi parietibus Deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus

mundus omnis esset templum & domus. Græci & Romani melius sensere ac fecere: qui, licet agnoscerent divinum numen esse ubique diffusum, tamen, ut augerent pietatem nostram in Deos, voluerunt illos incolere easdem urbes, quas nos. Affert enim hæc opinio religionem utilem civitatibus. Siquidem bene dictum est à Pythagorâ doctissimo viro, pietatem & religionem maximè versari in animis, cum rebus divinis operam damus in templis, cernentes simulacra Deorum. *Cic. 2 Leg. n. 26.*

Thales, qui fuit unus è sapientibus illis septem, dixit, oportere homines existimare, Deos omnia cernere; Deorum omnia esse plena: ut ubique tam sanctè castèque agerent, quam si in fanis essent maximè religiosi.

Olim tanta reverentia præstabatur templis, ut in iis exscreare aut mingere nefas esset. *Arrianus in Epict. l. iv. c. 11.*

CAPUT X.

Tuta & honorata inter hostes pietas.

1. Cum Galli, captâ urbe Româ, Capitolium obsiderent, & intenti essent ad id, ne quis hostium posset evadere; juvenis Romanus convertit in se civium atque hostium admirationem. Sacrificium erat statutum genti Fabiæ in colle Quirinali. Ad quod faciendum cum C. Fabius Dorso descendisset è Capitolio, ferens sacra manibus; per medios hostes transiit: & nihil motus voce cujusquam & minis, in Quirinalem collem pervenit. Ibi omnibus rebus peractis solemniter regressus est viâ eadem quâ iverat, similiter constanti vultu graduque, sperans Deos, quorum cultum ne in mortis quidem periculo deseruisset, futuros esse sibi propitios. Et quidem pietas ejus tuta fuit ab hostibus, rediitque in Capitolium ad suos incolumis. Gallis aut attonitis miraculo juvenilis audaciæ, aut motis religione; cujus negligens non erat gens illa. *Livius l. v. c. 46.*

2. Cùm Camillus pergeret ad delendam urbem Veios, decimam partem prædæ voverat Apollini. Urbe captâ ac direptâ, ut liberaretur eo voto, senatus misit nave tres legatos, qui ferrent Delphos pateram auream, donum Apollini. Hi excepti à Liparensibus piratis haud procul freto Siculo, deveci sunt Liparas. Mos erat civitatis prædam dividere, velut partam publico latrocinio. Fortè eo anno erat in summo magistratu Timasitheus quidam; vir familiarior Romanis quàm suis; qui & legatos & Deum, cui mittebatur donum, reveritus ipse, multitudinem quoque justâ religione implevit: adduxit in publicum hospitium legatos, prosecutus est eos etiam cum præsidio navium Delphos, & inde reduxit Romam sospites. Senatus hospitium propterea cum illo institui voluit, donaque ei publicè sunt data. *Livius, l. v. c. 21, & 28.*

C A P U T XI.

Publica religio privatis affectibus prælata.

Cùm Galli ad Romam ferro & igne vastandam accelerare dicerentur, & nulla spes esset urbem posse defendi; multi Romanorum per agros dilapsi sunt, multi urbes petièrunt finitimas, asportantes quæcumque habebant pretiosissima. *Liv. l. v. c. 40.*

Interim virgines Vestales, omisâ rerum suarum curâ, cùm consultassent, quæ sacra secum ferenda essent, & quæ relinquenda, quia vires deerant ad ferenda omnia; defoderunt in loco sacro quædam condita in doliolis: alia ferentes, onere inter se partito, ingressæ sunt viam quæ ducebat ad Janiculum. Eas cum conspexisset Albinus è plebe Romanâ homo, plaustro conjugem ac liberos vehens inter cæteram turbam quæ urbe excedebat; ratus est irreligiosum esse, sanctas virgines pedibus ire, portantes manibus sacra populi Romani, se verò ac suos in vehiculo conspici. Itaque statim omisso, quod inceperat, itinere, descendere uxorem ac liberos jussit,
virgines

virgines sacraque in plaustrum imposuit, & pervexit Cære, quod iter erat Vestalibus. Aded tunc in ultimo etiam casu religio publica antecellebat privatis affectibus, saluumque erat discrimen rerum divinarum & humanarum. *Florus, l. i. c. 13.*

CAPUT XII.

Impii seriùs ocyùs dant pœnas.

1. Dionysius major, Siciliae tyrannus, ut crudelitatem exercuit in suos, sic fuit impius in Deos furtis & cavillationibus. Cum in fanum Jovis venisset, detraxit ei aureum amiculum, quo fuerat à tyranno Gelone exornatus: atque in eum etiam cavillatus est, dicens: *Æstate gravem esse aureum amiculum, hieme frigidum.* Eique laneum pallium iniecit, quod dicebat aptum esse ad omne tempus. Idem Æsculapio barbam auream demi jussit: *Neque enim, inquebat, convenit, barbatum esse filium, cum in omnibus fanis pater ejus Apollo imberbis sit.* Fano quodam expilato navigabat Syracusas: & cum secundissimè cursum teneret: *Videtis-ne, inquit, amici, quàm bona navigatio detur sacrilegis à Diis immortalibus?* Non exsolvit quidem statim Dionysius debita impietati supplicia: at postea insidiis suorum oppressus, interfectus est. Divina enim ira plerumque lento gradu procedit ad vindictam sui, tarditatemque supplicii gravitate compensat. *Cic. 1 De nat. n. 38. Just. l. xx. c. 5. Valer. l. i. c. 1.*

2. Cum è Sicilia rediens Pyrrhus rex Epiri, classe præterveheretur Locros; Thesauros fani Proserpinæ spoliavit, & pecuniâ in naves impositâ, ipse terrâ est profectus. Quid ergo evenit? Classis ejus postero die lacerata est fœdissimâ tempestate, omnesque naves, quæ sacram pecuniam habebant, ejectæ sunt in littora Locrorum. Quâ tantâ clade edoctus tandem rex esse Deos, jussit pecuniam omnem conquistam referri in thesauros Proserpinæ. Nec tamen unquam postea quicquam prosperi evenit ei: pulsusque ex Italia,

Italiâ, ignobili morte occubuit, cum temerè nocturnus ingressus esset Argos. Lanceâ primùm leviter vulneratus fuerat à juvene quodam Argivo. Matrem habebat hic anum pauperulam, quæ inter alias mulieres spectans prælium è tecto domûs, quum videret Pyrrhum ferri toto impetu in auctorem vulneris sui; timens vitæ filii, protinus tegulam corripuit, & utraq; manu libratam demisit in caput regis. Quo vulnere dejectus ex equo Pyrrhus, à Zopyro quodam est obtruncatus. *Liv. l. xxix. c. 18. Plut. in Pyrrho.*

3. Longo post tempore Q. Pleminius præpositus præsidio Romanorum in urbe Locrorum, cum à sacerdotum spoliatione non abstinuisset, & eisdem Proserpinæ thesauros diripuisset, quos olim Pyrrhus; ex senatusconsulto prætor & legati Locros missi, præcipuam, ut mandatum erat, curam religionis habuere. Omnem enim sacram pecuniam, quæ apud Pleminium & milites erat, in thesauris Deæ reposuerunt, cum eâ quam duplam Româ attulerant, ac piaculare sacrum fecerunt. Ipse Pleminius, antea à suis hostiliter laceratus, & naso auribusque mutilatis, propè exanimis relictus, Romam missus est, causam dicturus. Sed ante causæ dictionem teterrimo genere morbi in carcere est consumptus. *Liv. l. xxix. c. 19. 21. cap. 9. Valer. l. ii. c. 1.*

4. Xerxes ante navale prælium, quo victus est à Themistocle, miserat quatuor millia armatorum Delphos, ad diripiendum templum Apollinis, quasi gereret bellum non tantum cum Græcis, sed etiam cum Diis immortalibus. Quæ manus tota deleta est imbribus & fulminibus: ut intelligeret quàm nullæ essent hominum vires adversum Deos. *Justin. l. ii. c. 12.*

5. Contrà Agésilæus, rex Lacedæmoniorum, magnam templis reverentiam habuit. Maxima laus fuit victoriæ, quam de Atheniensibus & Bœotis apud Coroneam adeptus est, quod antetulit iræ religionem. Cum enim plerique ex fugâ se in templum Minervæ conjecissent, & quæreretur ab eo quid his vellet fieri; eos vetuit violari; etsi aliquot vulnera acceperat in prælio, & iratus videbatur omnibus qui adversus se
arma

arma tulerant. Neque solum in Græciâ sancta habuit templa Deorum: sed etiam apud barbaros summâ religione omnia simulacra atque aras conservavit. Sic Alexander magnus, cum Thebas everteret, non est oblitus pietatis erga Deos: sed cavit summo studio ne Deorum ædes, & alia sacra loca violarentur. In expeditione quoque Asiaticâ cum à Persis repeteret pœnas, abstinuit à locis omnibus quæ Diis dicata erant: quamvis Persæ hoc potissimum injuriæ genere favissent in Græciâ. *Corn. Nep. in Agesil. c. 4. Polyb. l. v.*

C A P U T XIII.

Quæ vota facienda sint Deo.

1. Deum roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quidni tu hæc vota sæpe facias? Scito te esse omnibus cupiditatibus liberum, cum eò perveneris, ut Deum nihil roges; nisi quod rogare possis palem. Quanta nunc dementia est multorum hominum! Insufurrant Diis vota turpissima: si quis admoverit aurem, conticescent; & quod scire homines nolunt, Deo narrant. Tu sic vive cum hominibus, tanquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tanquam homines audiant. *Senec. Ep. 10.*

Pædalii, gens Indica, nihil aliud petebant à Diis quàm justitiam. *Exc. Nic. Damas.*

Dicebât Apollonius has tantum preces esse profundendas ab homine accedente ad Deorum templa: *O Dii, quæ mihi conveniunt præstate.* *Philost. l. i. c. 2.*

2. Socrates, qui fuit quasi quoddam terrestre oraculum humanæ sapientiæ, arbitrabatur nihil ultra petendum esse à Diis, quàm ut bona tribuerent: cum ii soli scirent, quid unicuique esset utile; nos autem plerumque ea expeteremus votis, quæ foret melius non impetrâsse. Etenim involuta densissimis tenebris mens mortalium effundit sese in cæcas preces. Divitias appetit, quæ fuerunt multis exitio; honores concupiscit, qui complures pessumderunt:

derunt: splendida conjugia sollicitè quærit, quæ ut aliquando illustrent, ita nonnumquam funditus domos evertunt. Desinat tandem stultè inhiare iis rebus, quæ illi multorum malorum causa sæpe sunt, seque totam permittat arbitrio Deorum: quia qui tribuere bona solent, etiam eligere aptissima possunt. *Valer. l. vii. c. 2.*

Permites ipsis expendere numinibus, quid
Conveniat nobis, rebusque sit utile nostris.
Nam pro jucundis aptissima quæque dabunt Dii.
Carior est illis homo, quàm sibi, &c.

Juven. Sat. x. ver. 347.

Laudabat Socrates has antiqui poëta preces: O
*Jupiter, ea quæ bona sunt, nobis orantibus aut non
orantibus tribue: quæ verò mala, etiam orantibus ne
concedè. Plat. in Alcib. 2.*

C A P U T XIV.

Homo præcipuum opus Dei.

1. Animal hoc providum, sagax, memor, plenum consilii, quem vocamus hominem, generatum est à supremo Deo præclarâ quâdam conditione. Solum est enim ex tot animantium generibus particeps rationis & cogitationis, cùm cætera sint omnia expertia. Quid est autem ratione præstantius? Quæ cùm adolevit & perfecta est, nominatur ritè sapientia. *Cicer. 1 Leg. n. 22. 27.*

Propter ingeneratam homini à Deo rationem, est aliqua ei cum Deo similitudo, cognatio, societas. Itaque ad commoditates hominum tantam rerum ubertatem natura, hoc est Deus, largita est, ut ea, quæ gignuntur, meritò videantur donata nobis esse consultò, non autem nata fortuitò. Artes præterea innumerabiles repertæ sunt, docente naturâ: quam imitata ratio, consecuta est multa ad vitam necessaria, aut commoda.

2. Eadem natura hominem non solùm mente ornavit, sed etiam dedit ei figuram corporis habilem
&c

& aptam ingenio humano. Nam cùm cæteris animalibus caput in terram pronum dedisset: solum hominem erexit, excitavitque ad cæli, quasi cognationis domiciliique sui, conspectum.

Pronaque cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumque tueri
Jussit, & erectos ad fidera tollere vultus.

Ovid. Met. i. ver. 84.

Omitto opportunitates habilitatesque alias corporis, moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ societatis.

3. In primâ rerum constitutione cùm Dii universa disponderent, rationem homines habuerunt. Non est homo tumultuarium & incogitatum opus. Cogitavit nos antè natura, quàm fecit. Ita est: carissimos nos habuerunt Dii, habentque, & in orbe proximos ab ipsis collocaverunt, qui maximus honos tribui potuit. *Senec. Benef. vi. c. 23. & ii. c. 29.*

Qui se ipse norit, intelliget se habere aliquid divinum, semperque & faciet & sentiet aliquid dignum tanto munere Deorum. *Cicer. 1 Leg. n. 59.*

Decet eos, qui student præstare cæteris animalibus, summâ ope niti, ne vitam transeant veluti pecora, quæ natura finxit prona, atque obedientia ventri. Constat animo & corpore. Alterum nobis commune est cum Diis, alterum cum belluis. Animus debet imperare, corpus verò servire. Itaque admiranda & detestanda est pravitas eorum, qui dediti gaudiis corporis, in luxu atque ignaviâ ætatem agunt: ingenium autem incultu & socordiâ sinunt torpescere. *Sallust. Bell. Cat. c. 1. Bellum Jugurth. c. 2.*

C A P U T X V.

Virtus proprium atque unicum hominis bonum.

Ut ad cursum natus est equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; sic homo ad duas res natus est, intelligendum, & agendum convenienter naturæ, id est, rationi: in quo positum est Honestum, & quod

quod proprium atque unicum est in terris hominis bonum. Non enim refert ad felicitatem ejus, quantum agrorum aret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso lecto cubet: sed quàm bonus sit. Bonus autem est, si sit in eo ratio ad naturæ voluntatem accommodata & perfecta, quæ virtus & Honestum vocatur. *Cic. 2 De fin. n. 39. Senec. Epist. 76.*

In quatuor partes Honestum dividi solet; prudentiam, justitiam, fortitudinem, & temperantiam. Ex singulis autem illis virtutibus certa officiorum genera nascuntur, in quibus colendis sita est omnis vitæ honestas, & in negligendis turpitudine. Itaque de unaquâque seorsum agemus, & quatuor libris complectemur quæ pertinent ad quatuor illas virtutes. *1 Offic. n. 14. n. 3.*

LIBER SECUNDUS. DE PRUDENTIA.

CAPUT I.

*Inest mentibus insatiabilis cupiditas veri
videndi.*

MUnus proprium Prudentiæ est indagatio atque inventio veri. Qui enim maximè perspicit quid in re quâque verissimum sit, is prudentissimus haberi solet. *Cicer. 1 Offic. n. 15.*

Tributum est à naturâ generi omni animantium, ut se vitam corpusque tueatur, declinet ea quæ videantur nocitura; & inquirat ac paret omnia quæ sint ad vivendum necessaria. At inquisitio atque investigatio veri, propria est hominis, qui unus est rationis particeps: & naturâ inest mentibus nostris insatiabilis

fatlabilis quædam cupiditas veri videndi. Itaque cum sumus necessariis negotiis & curis vacui, tum avemus aliquid videre, audire, addiscere, & putamus cognitionem rerum aut occultarum aut admirabilem esse ad beatè vivendum necessariam. In scientiâ excellere pulchrum ducimus: errare autem, nescire, decipi, malum & turpe. *Cicer. 2 Off. 18. 1 Tusc. n. 44.*

CAPUT II.

Scientia pabulum animi.

1. In ipsis rebus, quæ discuntur & cognoscuntur, insunt profectò invitamenta quædam, quibus moveamur ad discendum cognoscendumque. Etenim an non videmus eos, qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, aliquando non habere rationem nec valetudinis nec rei familiaris, & maximis laboribus consequi eam, quam ex discendo capiunt, voluptatem? Quem ardorem studii censetis fuisse in Archimede, qui dum in pulvere describeret quædam attentius, nescierit quidem Syracusas, patriam suam, esse captas? Quid de Pythagorâ & Platone loquar, qui judicaverunt veniendum sibi esse eò, ubi aliquid esset quod disci posset, tantas regiones barbarorum obiérunt, tot maria transmiserunt? Quid de Democrito, qui dicitur oculis se privasse, ut animus quàm minimè abduceretur à cogitationibus, qui patrimonium neglexit, agros incultos deseruit? *Cicer. 5. De fin. n. 48. Sc. n. 87.*

2. Carneades, laboriosus & diuturnus sapientiæ miles, nonaginta expletis annis, habuit eundem finem vivendi ac philosophandi. Ita quidem se inquirendæ veritati addixerat, ut, cum recubisset cibi capiendi causâ, manum ad mensam porrigere oblivisceretur, aliò abstractus cogitationibus. *Valer. l. viii. c. 7.*

Est animorum ingeniorumque nostrorum naturale quoddam quasi pabulum, consideratio contemplatioque naturæ: & indagatio ipsa rerum magnarum occulta-

occultarumque habet oblectationem. *Cicer. 4 Acad. n. 127.*

CAPUT III.

Pertinax labor & disciplina naturam vincunt.

1. In Demosthene, Græcorum oratorum principe, tantum discendi studium tantusque labor fuisse dicitur, ut tandem superaret impedimenta naturæ diligentia atque industria. Cum ita balbus esset, ut rhetoricæ artis, cui studebat, primam litteram non posset dicere; perfecit exercitatione, ut nemo putaretur locutus planius eo. Deinde perduxit ad gratum auribus sonum vocem suam, quæ propter exilitatem acerbata erat. Laterum firmitate destitutus, mutuatus est à labore eas vires quas corporis habitus negaverat. Conjectis in os calculis, summâ voce versus multos pronunciabat inambulans, & ardua loca celeri gradu scandens. *Cicer. 1 De orat. n. 260. Valer. l. viii. c. 7. Quintil. l. x. c. 3. l. xi. c. 3.*

Declamitans in maris littore, in quod se fluctus illidebat, consuecebat concitatae multitudinis fremitus non expavescere. Cellam quoque ædificasse subterraneam dicitur, in quâ duos tresve menses continuos aliquando inclusus, operam dabat gestui & voci, & quidem mediâ parte capitis abrasâ, ut in publicum sine verecundiâ prodire non posset. Sic diu præliatus adversus naturam, victor abiit, & malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superavit. *Ibid.*

Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. *Senec. Ep. 50.*

Labor omnia vincit

Improbis— *Virgil. 1 Georg. ver. 146.*

2. Erat Cleanthi tardum obtusumque ingenium: erat & summa rerum omnium inopia. At ubi ejus animum sapientiæ amor occupavit, tarditatem ingenii acri studio ac diligentia vicit, Zenoni interdiu assilens

affistens auditor; inopiam verò, quam è puteo noctu hauriens, acceptâ ab hortulano mercede. Aiunt eum aliquando in iudicium vocatum fuisse, quòd robusto admodum ac pingui corpore esset, cùm nullam artem, unde viveret, videretur profiteri. At ubi quæstus sui ac victus testes adhibuit, hortulanum, cui aquam hauriebat, & mulierem, apud quam pinsebat; non solum est dimissus, sed etiam ab Areopagitis iudicibus donatus decem minis, quas noluit accipere. *Diog. Laërt. in Clean.*

3. Accipimus Stilponem Mëgaricum philosophum, hominem sanè acutum fuisse & temporibus suis probatum. Scribunt ipsius familiares hunc naturâ & ebriosum & mulierosum fuisse: neque hoc scribunt vituperantes eum, sed potiùs ad laudem. Significant enim vitiosam naturam ab eo sic edomitam & compressam fuisse doctrinâ, ut nemo unquam vinolentum illum viderit, nemo in eo vestigium libidinis deprehenderit. *Cic. De fato, n. 10.*

Zopyrus, qui profitebatur se pernoscere hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte, magno in conventu dixit Socratem stupidum esse & bardum; addidit etiam mulierosum: in quo Alcibiades, qui aderat, dicitur cachinnum sustulisse. Ipse vero Socrates, *Hæc vitia sibi ingenta fuisse naturâ non dissimulavit: sed ratione à se dejecta*, dixit. Et sanè vitia ex naturalibus causis nasci possunt: sed extirpari & funditus tolli non possunt: nisi voluntate, studio, disciplinâ. *4 Tusc. n. 80.*

Animus hominis quidquid sibi imperat, obtinet. *P. Syr.*

Cicero Quintum fratrem laudans, quòd eos, quibus præerat in Asiâ provinciâ, contineret in officio; ostendit his verbis quid doctrina posset efficere: *Tibi fuit hoc facillimum, cujus natura talis est, ut etiam sine doctrinâ videatur moderata esse potuisse: ea autem adhibita doctrina est, quæ vel vitiosissimam naturam posset excolere.* 1 Epist. ad Quint.

CAPUT IV.

Quæsitæ vitæ periculo scientiæ.

1. Platonius philosophus, nomine Taurus, discipulos ad philosophiam summo studio capeffendam excitabat multis exemplis, & eâ re quam dicebat Euclidem Socraticum factitasse. Caverant decreto Athenienses, ut, si quis civis Megarensis deprehensus esset pedem Athenas intulisse, id ei capitale foret. Tum Euclides Megarensis, qui ante id decretum consueverat Athenas commorari, & audire Socratem, tunicâ longâ muliebri indutus, pallio versicolori tectus, & caput atque os velatum habens, nocte ex urbe Megaris Athenas commeabat, ut saltem aliquo tempore consiliorum sermonumque Socratis fieret particeps: rursusque sub lucem eâdem veste illâ tectus domum redibat, millia passuum multa emensus. Sic ille vitæ periculum adire non dubitabat, comparandæ sapientiæ causâ. *A Gellius, l. vi. c. 10.*

2. Antisthenes discipulos hortabatur ad dandam operam sedulam sapientiæ: at pauci obtemperabant. Itaque tandem indignatus dimisit à se omnes, inter quos erat & Diogenes. Cùm verò hic, incensus magno audiendi philosophi studio, ad eum tamen ventitaret, eique adhæreret pertinaciter; minatus est Antisthenes, se percussurum illi caput baculo, quem solebat manu gestare, & his minis non territum reipsa percussit aliquando. Non recessit propterea Diogenes: sed animo obstinato ad imbuendum pectus philosophiæ præceptis: *Pergute, inquit, si ita placet. Ego tibi caput præbebo. Neque verò tam durum invenies fuisse, ut me à tuâ scholâ abigas.* Admisit tandem tam cupidum doctrinæ discipulum Antisthenes, & eum maxime amavit. *Ælian. l. x. c. 16. Diog. Laert. in Antist.*

CAPUT V.

Doctus indocto multum præstat.

1. Accessit ad Aristippum philosophum paterfamilias, rogavitque ut filium suum susceperet erudendum. Cum verò ille pro mercede petisset quingentas drachmas; pater deterritus pretio, quod ignaro avaroque homini nimium videbatur, dixit se minoris empturum esse mancipium. Tum philosophus: *Eme, inquit, & habebis duo.*

2. Alius paterfamilias quæsit ab eodem Aristippo, quid commodi consecuturus esset filius suus, si eum litteris institui curaret? *Si nullum alium fructum percipiet,* respondit ille, *hunc certè, quòd in theatra (cujus tum erant sedilia marmorea) non sedebit lapis super lapidem.* Hoc gemino responso innuebat vir prudens, eos, quorum ingenium excultum non fuisset, similes videri posse aut mancipiorum aut lapidum. Tantumque doctrinæ tribuebat, ut interrogatus quodnam discrimen esset inter homines doctrinā excultos, & indoctos? responderit: *Idem quod inter equas domitos & indomitos.* Diog. Laërt. in Arist.

Ut ager, quamvis fertilis, sine culturâ fructuosus esse non potest: sic sine doctrinâ animus. Cultura autem animi philosophia est, quæ extrahit vitia radicitus, præparat animos ad satus accipiendos, eaque mandat his & serit, quæ cum adoleverint, fructus ferent uberrimos. Cicer. 2 Tusc. n. 13.

Salsè ridebat Diogenes Sinopenfis inertiam & incuriam Megarensium, qui liberos nullis bonis artibus instruebant, cura verò pecorum diligentem habebant. Dicebat enim: *Malle se Megarensis alicujus arietem esse, quàm filium.* Non absimili sententiâ, sed aliam ob causam, dixit de Herode Judæorum rege Augustus; *Meliùs est Herodis porcum esse quàm filium.* Abstinebat quippe Herodes à porcis: à filiorum cæde non abstinebat. *Ælian. l. xii. c. 56. Macrobi. 2 Satur. c. 4.*

CAPUT

CAPUT VI.

Vir doctus potius non vult ditescere, quàm non potest.

1. Cùm Thaleti Milesio paupertatem verterent vitio cives sui, & contenderent studium philosophiæ esse inutile ad rem augendam etiam cupienti; voluit ille objurgatores suos convincere, ostendereque philosophum facere posse pecuniam, si ei ita visum fuerit: eâque arte est usus. Intellexerat, ut aiunt, ex astrologiâ olearum ubertatem hoc anno fore. Itaque hieme nondum exactâ, paucorum nummorum copiâ instructus, conduxit parvo pretio omnia præla & trapeta quæ Mileti & in Chio insulâ erant, cùm nemo contra licitaretur. Ubi verò conficiendi olei tempus venit, multis undique & simul ad præla accedentibus, ille ea elocavit tanti quanti voluit, & magnâ inde pecuniâ coactâ, probavit facile esse philosophis ditescere si velint: sed eos in alia longè præstantiora studium conferre. *Cicer. 1 Divin. n. 112. Aristot. 1 Polit. c. 11.*

2. Ego, inquit Vitruvius de se ipso, parentum curâ & præceptorum doctrinâ paravi animo possessiones & divitias, quarum ea proprietas est, is fructus, ut nihil desideretur amplius. Nonnulli hæc levia judicantes, putant eos tantum esse sapientes qui pecuniâ sunt copiosi. Itaque ad id unum contendentes, audaciâ adhibitâ opes & notitiam consequuntur. Ego autem non ad pecuniam parandam architecturæ aliisque artibus studium dedi: sed putavi sequendam potius tenuitatem cum bonâ famâ, quàm abundantiam cum infamiâ. Neque est mirandum quod ita ignotus sim pluribus. Cæteri architecti rogant & ambiunt, ut architectentur: mihi autem à præceptoribus est traditum; oportere eum, qui curam alicujus rei suscipit, rogari, non verò rogare. *Vitruv. præstat. l. vi.*

CAPUT VII.

Ea viatica paranda sunt, quæ cum naufragio enatent.

1. Aristippus philosophus Socraticus, de quo suprà, interrogatus quid differret sapiens ab insipiente? *Mitte, inquit, utrumque ad ignotos: et disces.* Quæ responsio, quàm vera esset, ipsius exemplo probatum est. Cùm ejectus naufragio in littus Rhodiorum, animadvertisset geometricas figuras; exclamavit primùm: *Bene speremus, ô amici, hominum enim vestigia conspicio.* Deinde in oppidum Rhodum contendit, & rectà gymnasium devenit, ibique de philosophiâ disputans, magnis muneribus est donatus; ita ut vestitum, & quæ opus essent ad victum, præstaret iis, qui unà naufragium fecerant. Cùm deinde comites ejus in patriam reverti cupientes, interrogassent eum quidnam vellet domum renunciari, mandavit dicerent: *Ejusmodi possessiones et viatica liberis parari à parentibus oportere, quæ etiam è naufragio unà possent enatare.* Namque ea sunt vera præsidia vitæ, quibus neque fortunæ iniquitas, neque publicarum rerum mutatio, neque belli vastatio potest nocere. *Diog. Laërt. in Aristip. Vitruv. præfat. l. vi.*

2. Theophrastus homines hortando, ut docti potius essent, quàm fortunæ confiderent, prædicabat: *Doctum solum ex omnibus, neque in alienis locis peregrinum esse, neque, amissis familiaribus et necessariis, inopem amicorum: sed in omni civitate civem censi: adversosque fortunæ casus posse despiciere.* Ibid.

Sancitum erat legibus Græcorum, ut parentes omnes à liberis alerentur. Athenienses verò illos tantùm parentes ali à filiis jubebant, qui eos artibus erudissent. Etenim fortuna facillimè adimit hominibus munera, quæ dedit: disciplinæ verò cum animis conjunctæ, nullo tempore deficiunt, sed permanent stabiliter ad summum exitum vitæ. Itaque ego, inquit Vitruvius, maximas infinitasque parentibus ago

atque habeo gratias, quod Atheniensium legem probantes, me erudiendum curaverunt. *Ibid.*

3. Multi ex iis Atheniensibus, qui, acceptâ magnâ clade in Siciliâ, domum reverti fospites potuere, adiêrunt Euripidem, se ei salutem suam debere confidentes; dixeruntque alios fuisse emissos è vinculis, quod edocuissent dominos suos quædam ipsius carmina, quæ memoriâ tenuerant: alios, qui post adversam pugnam errabant per agros omnium egeni, fuisse cibo & potu recreatos propter decantatos ejus versus aliquos. Erant quippe Siculi præ cæteris Græcis studiosissimi atque appetentissimi tragœdiarum Euripidis: quarum si quid afferretur ab iis qui in insulam appellebant, illud avidè arripiebant, lætique secum invicem communicabant. Quinetiam memoriæ proditum est, cum navis Caunia, quam lembi prædatorii premebant, ad Siculum littus confugisset; Siculos primò noluisse eam recipere: at ubi interrogati Caunii an nôssent Euripidis carmina, se nôsse responderunt, tum verò liberum eis receptum patuisse. *Plut. in Niciâ.*

C A P U T VIII.

Literæ ornamenta hominum sunt & solatia.

1. Si non tantus fructus perciperetur ex liberalium artium studiis, quantum percipi constat, sed ex his delectatio sola peteretur; tamen hæc animi remissio judicanda esset libero homine dignissima. Nam cæteræ neque temporum omnium sunt, neque ætatum, neque locorum. Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium præbent; delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. *Cicer. pro Archiâ, n. 16.*

Si tempus in studia conferas, omne vitæ fastidium effugeris, nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi gravis eris, nec aliis supervacuus. *Senec. de Tranq. c. 3.*

Videmus

Videmus literas & ingenuas artes non solum beatæ vitæ oblectationem esse, sed etiam levamentum miseriarum. Itaque multi cum in potestate essent hostium, multi in custodiâ, multi in exilio, dolorem suum literis levaverunt. Demetrius Phalereus, cum è patriâ pulsus esset injuriâ, contulit se Alexandriam ad Ptolemæum regem; multaue præclara in illo calamitoso otio scripsit. Dicitur tum monuisse regem, cujus hospitio utebatur, ut conscriptos de regno imperioque libros sibi compararet atque perlegeret: *Quia, inquiebat, quæ amici non audent monere reges, hæc in libris scripta sunt.* Cicer. de fin. l. v. n. 53. Plutarch. Apoph.

2. Quamdiu respublica Romana per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, in eam curas cogitationesque ferè omnes suas conferebat Cicero, & plus operæ ponebat in agendo, quàm in scribendo. Cum autem dominatu unius Julii Cæsaris omnia tenerentur; non se angoribus dedit, quibus fuisset confectus, nec indignis homine docto voluptatibus. Fugiens conspectum sceleratorum, quibus omnia redundabant, urbe relicta rura peragrabat, abdebatque se, quantum licebat, & solus erat. Cum verò nihil agere animus ejus non posset, neque vellet languere eam solitudinem, quam ipsi afferebat necessitas, non voluntas; existimavit molestias honestissimè deponi posse, si se ad philosophiam retulisset, cui adolescens multum temporis tribuerat, discendi causa: omne studium curamque convertit ad scribendum: atque ut qui antea occupatus profuerat civibus suis, aliquid quoque iis prodesse posset otiosus; elaboravit ut doctiores fierent et sapientiores: pluraque brevi tempore eversâ republicâ scripsit, quàm multis annis eâ stante scripserat. Sic paruit virorum sapientum præcepto, qui docent non solum ex malis eligere minima oportere, sed etiam excerpere ex his ipsis si quid inest boni. Cicer. 2. Offic. n. 2. et 3. 3. Offic. n. 1. etc. 1. Tusc. n. 5.

4. Doctrinæ studia & optimè felicitatem extollunt, & facillimè minuunt calamitatem: eademque & ornamenta

namenta hominum maxima sunt, & solatia. *Senec. ad Polyb. c. 36.*

Ipse Dionysius junior, cùm tyrannide excidisset, interrogatus quid Plato philosophiaque ipsi profuissent: *Ut, inquit, tantam fortunæ mutationem æquo animo feram. Plut. Apoph.*

Et gaudium mihi, inquit Plinius, & solatium in literis: nihilque tam lætum est, quod non per has lætius fiat: nihil tam triste, quod non per has sit minus triste. Itaque in infirmitate uxoris, & amicorum periculo aut morte turbatus, ad studia, unicum doloris levamentum, confugio: quæ præstant ut adversa patientius feram. *Plin. l. viii. Epist. 19.*

C A P U T IX.

Quæ in scientiæ studio sint vitanda.

Duo vitia vitanda sunt in cognitionis & scientiæ studio, naturali sanè & honesto. Unum, ne pro cognitis habeamus incognita, hisque temerè assentiamus. Quod vitium effugere qui volet, (omnes autem velle debent) adhibebit & tempus & diligentiam ad considerandas res. Alterum est vitium, quod quidam nimis magnam operam conferunt in res obscuras atque difficiles, easdemque non necessarias. Quibus vitis declinatis, quod operæ curæque ponetur in rebus honestis & cognitione dignis, id jure laudabitur. *Cicer. 1 Offic. n. 18.*

Si quis tamen ita teneatur discendi studio ut eos deserat quos tutari debet; ab officio discedit, & à justitiâ, quæ in hominum tuendis commodis maximè cernitur, & contemplationi cognitionique rerum anteponenda est. Quod optimus quisque judicat, & re ipsa ostendit. Quis est enim tam cupidus perspicientiæ rerum naturæ, ut, si ei subito allatum sit periculum aliquod patriæ, propinquorum, amicorum, cui subvenire possit, non statim abjiciat res cognitione dignissimas? *n. 153.*

2. Cupere omnia scire, cujuscumque modi sit, curiosorum est: duci verò cupiditate scientiæ ad magnarum

magnarum rerum contemplationem, summorum viro-
rum esse est putandum. *Cicer. 5 de fin. n. 49.*

Si operose agendo nihil agunt, qui in literarum in-
utilium studiis detinentur. Ecce Romanos quoque in-
vasit studium supervacua discendi. Cujus errores ista
minuent? cujus cupiditates prement? quem fortio-
rem, quem justio-rem, quem liberaliorem facient? *Senec. de
Brev. c. 13, 14.*

Cum gloriaretur quidam quod multa didicisset;
dixit ei Aristippus: *Sicut qui plurima comedunt, non
melius valent, quam qui sumunt necessaria; sic eruditi
habendi sunt, non qui plurima legerunt ac didicerunt, sed
qui utilia.* *Diog. Laërt. in Arist.*

3. Anniceris Cyrenæus magnifice de se sentiebat
ob artem equitandi, & curruum regendorum peritiam.
Volens igitur specimen artis Platoni exhibere, juncto
curru multos cursus circumegit in Academiâ, sic ser-
vans primam orbitam arenæ impressam à rotis currus
sui, ut ne tantillum quidem ab eâ declinaret. Ob-
stupere omnes rei miraculo, & aurigam ad cælum
laudibus extulere. Uni Platoni talis peritia reprehen-
sione potius, quam gloriâ digna visa est; dixitque:
*Fieri non posse, ut, qui curam impenderet adeo diligentem
rebus tam exilibus, et nullius utilitatis, ea non negligeret,
quæ essent multò potiora, et verè digna admiratione.*
Ælian. l. ii. c. 27.

Quædam supervacua est artis imitatio, quæ vanum
laborem habeat. Qualis illius fuit, qui continuè &
sine frustratione in acum inferebat grana multa ciceris
ex spatio distante missa. Quem cum spectasset Alexan-
der, donasse eum dicitur ejusdem leguminis modio.
Quod quidem præmium fuit illo opere dignissimum.
Quintil. l. ii. c. 21.

Turpe est difficiles habere nugas,

Et stultus labor est ineptiarum.

Mart. l. ii. Epig. 86.

Histrionum, gladiatorum, equorum studio occupa-
tus & obsessus adolescentum animus, quantulum loci
bonis artibus relinquit! *De Corr. Eloq. c. 9.*

4. Etiam si longa homini vita suppeteret, tempus

parcè dispensandum esset ut sufficeret necessariis. Nunc quæ dementia est, supervacua discere in tantâ egestate temporis? *Seneca, Ep. 48.*

Non tam benignè & liberaliter tempus natura nobis dedit, ut liceat aliquid ex illo perdere. Vide tamen quantum etiam diligentissimis pereat. Aliud cuique valetudo sua abstulit, aliud valetudo suorum: aliud privata negotia, aliud publica occupaverunt: vitam nobiscum dividit somnus. Ex hoc tempore tam angusto, tam rapido, tam nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? *Ep. 117.*

C A P U T X.

Qui rectè vivit, is scientiam utilem & necessariam est adeptus.

Si quis animum virtuti consecravit, & sequitur quocunque vocat illa: si intelligens se sociale animal esse, & in communè bonum genitum, mundum ut unam omnium domum spectat: si semper tanquam in publico vivit; si sciat nec malum esse ullum, nisi quod turpe est, nec bonum, nisi quod honestum; & ad hanc legem ac regulam agat cuncta & exigit: si judicet miserrimos omnium mortalium, quantiscumque opibus resurgant, homines ventri ac libidini deditos, quorum animus inertio torpet: hæc si quis & sciat & præstet, consummavit scientiam utilem atque necessariam. Reliqua oblectamenta otii sunt. *Senec 7 Benef. c. 1, 2.*

Plus prodest, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa tibi in promptu & in usu sint, quàm si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum.

C A P U T XI.

Naturâ tam docere cupimus, quàm discere.

r. Impellimur naturâ, ut prodesse velimus quamplurimis, in primisque docendo & tradendis comparandæ prudentiæ rationibus. Itaque non facile est invenire, qui non tradat alteri quod sciat ipse. Ita non.

non solum ad discendum propensi sumus, verum etiam ad docendum. *Cicer. 3 de fin. n. 65.*

Cupio, dicebat olim Seneca scribens ad Lucilium, in te transfundere omnia quæ ad sanandos animi morbos efficacia expertus sum. Gaudeo aliquid discere, ut doceam, nec me ulla res delectabit, licet eximia sit & salutaris, quam mihi uni sciturus sum. Nullius boni jucunda possessio est sine socio. Mittam itaque tibi ipsos libros, unde salutaria hausi: & ne multum operæ impendas in totis libris perlegendis, imponam notas, ut tu, qui sectaris profutura, protinus accedas ad ea quæ probo & miror. Plus tamen tibi & viva vox & convictus sapientum proderunt, quàm libri. Primum quia homines amplius oculis, quàm auribus credunt: deinde quia longum est iter per præcepta, breve & efficax per exempla. Cleanthes non expressisset moribus Zenonem, si eum tantummodo audisset. Vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum, an ex præceptis suis viveret. Plato & Aristoteles plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxere. *Senec. Ep. 6.*

Ex commodato librorum usu, ac sermone de iis habito, fluxit illa studiorum animorumque conjunctio Polybii & Scipionis Æmilianii, cujus fama non Italiam modò ac Græciam pervasit, sed remotissimas etiam gentes. *Polyb. l. xxxi.*

2. Xenophontem in angiportu obvium habuit Socrates. Quumque videret adolescentem vultu specioso admodum & verecundo, porrecto baculo, vetuit ne præteriret. Ut constitit, interrogavit eum Socrates, ubinam venderentur, quæ essent necessaria variis usibus civium? Ad quæ cum expedite respondisset Xenophon; percontatus est, ubinam homines fierent boni probique? Id verò nescire se, respondente adolescente: *Me igitur sequere*, inquit Socrates. Ex eo tempore Xenophon cepit esse Socratis auditor. *Diog. Laërt. in Xenoph.*

3. Protagoram aiunt adolescentem, victus querendi gratiâ, vecturas onerum corpore suo factitasse. Quod genus hominum Latine bajulos appellamus.

Is aliquando caudices ligni plurimos funiculo brevi colligatos portabat è rure Abderà in oppidum, cujus civis fuit. Tum fortè Democritus, ejusdem civitatis popularis, homoque ante alios virtutis & philosophiæ gratiâ venerandus, urbe egrediens, videt adolescentem cum illo genere oneris tam impedito facilè atque expeditè incedentem. Propè accedit, juncturam posituramque lignorum scitè peritéque factam considerat, petitque ut paulùm acquiescat. Quod ubi Protagoras, ut erat petitum, fecit: animadverit Democritus caudices illos brevi vinculo comprehensos librari continerique ratione quâdam quasi geometricâ. Itaque iterrogavit, quis illum acervum lignorum ita composuisset? Et cum ille à se compositum dixisset, desideravit uti solveret, ac denuo in eundem modum collocaret. Paruit bajulus, ac dissolutum fasciculum composuit similiter. Tum Democritus solertiam hominis non docti demiratus: *Mi adolescens, inquit, cum ingenium solerter aliquid agendi habeas, sunt majora melioraque, quæ facere tecum possis.* Abduxitque eum statim, secumque habuit; sumtum ministravit, philosophiam docuit, & esse eum fecit, quantus postea fuit. *A. Gell. l. v. c. 3.*

4. Hoc docenti & discenti debet esse propositum, ut ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad Philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni referat: aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Aliquid peccatur vitio præcipientium, qui nos docent disputare, non vivere: aliquid etiam vitio discientium, qui ad præceptores suos afferunt propositum, non animum excolendi, sed ingenium. Hæc nobis dicere Attalum memini, inquit ipse de se Seneca, cum scholam ejus obsideremus, & primi veniremus, & ultimi exiremus. *Senec. Ep. 108.*

Perditæ luxuriæ adolescens Atheniensis Polemo, cum è convivio, non post occasum solis, sed post ortum surrexisset; domumque repetens, Xenocratis philosophi patentem januam vidisset; vino gravis, unguentis delibutus, fertis capite redimito, perlucidâ veste amictus, scholam ejus refertam turbâ doctorum hominum

hominum intravit, deinde confedit, ut clarissimum eloquium & prudentissima philosophi præcepta irrideret. Ortâ, ut par erat, omnium, qui aderant, indignatione, Xenocrates vultum in eodem habitu continuit, omissisque iis, de quibus tum differebat, de modestiâ ac temperantiâ loqui cœpit. Cujus sermonis gravitate resipiscere coactus Polemo, primùm coronam capite detractam projecit, paulò post brachium intra pallium reduxit, deinde oris hilaritatem deposuit, ad ultimum totam luxuriam exuit, uniusque orationis saluberrimâ medicinâ sanatus, ex infami ganeone maximus philosophus evasit. *Valer. l. vi. c. 9.*

CAPUT XII.

Stultum est ea docere cæteros, quæ ipse expertus non es.

Cùm Annibal Carthagine expulsus, venisset Ephesum ad Antiochum regem, invitatus est ab hospitibus suis, ut Phormionem Peripateticum audiret. Quod cùm se non nolle dixisset; locutus est homo copiosus aliquot horas de imperatoris officio, & de omni re militari. Cæteri, qui illum audierant, vehementer ejus oratione delectati, quæsiere ab Annibale, quidnam ipse de illo philosopho judicaret? Hic Pœnus liberè respondisse fertur: *Se multos deliros senes vidisse: sed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidisse neminem.* Neque mehercule injuriâ. Quid enim aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quàm Græcum hominem, qui nunquam hostem aut castra viderat, & ne minimam quidem partem ullius publici muneris attigerat, dare præcepta de re militari Annibali, qui tot annos de imperio certaverat cum populo Romano omnium gentium victore? Hoc mihi facere videntur omnes illi, qui, quod ipsi experti non sunt, id docent cæteros. *Cicer. 2 de Orat. n. 75, 76.*

CAPUT XIII.

Etiâ senî discere decorum est.

1. Gloriabatur Solon, se, aliquid quotidie addiscentem, senem fieri. Quod & supremo vitæ die confirmavit. Nam cum assidentes ei amici, quâdam de re, inter se sermonem conferrent; caput jam morte instante gravatum erexit: interrogatusque cur id fecisset? respondit: *Ut cum istud, quidquid est, de quo disputatis, percepero, æquiore animo moriar.* Cic. de Senect. n. 26. Valer. l. viii. c. 7.

Cato major Græcas literas senex didicit: quas quidem avidè arripuit, quasi diuturnam sitim explere cupiens.

Sophocles ad summam senectutem tragœdias fecit: Propter quod studium cum rem familiarem negligere videretur, à filiis in iudicium vocatus est, ut iudices à rei familiaris administratione removerent eum quasi desipientem, quemadmodum apud Romanos bonis interdici solebat patribus malè rem gerentibus. Tum senex recitavit iudicibus eam fabulam, quàm proximè scripserat, quæsititque, num illud carmen hominis desipientis esse videretur. Quo recitato, sententiâ iudicum est liberatus. n. 22.

Diogenem admonebat quidam, ut jam senex quiesceret à laboribus. Cui ille: *Quid, inquit, si in stadio currerem, oporteretne me jam vicinum metæ cursum remittere? an non potius intendere?* Ex Erasmo. Apoph.

2. Senecam ætate provecum non pudebat ire ad philosophos, ut ipse refert his verbis: Quintum jam diem in scholam eo, & ab octavâ horâ disputantem Metronactem philosophum audio. Quid ergo, inquis, idem facies quod juvenes? Næ ego mihi beatus videor, si hoc unum senectutem meam dedecet. In theatrum senex ibo, ad philosophum ire erubescam? Quid stultius, quàm non discere, quia diu non didiceris? Tamdiu discendum est, quamdiu nescis: & tamdiu discendum est quemadmodum vivas, quamdiu vivis. *Senec. Ep. 76.*

Pudet.

Pudet autem me generis humani. Mihi Metro-
nactis domum petenti transeundum est præter thea-
trum. Illud semper factum est. Ibi ingenti studio
judicatur quis sit bonus histrio: at in illo loco ubi dis-
citur quomodo quis fieri possit vir bonus, pauci sedent:
& hi plerisque videntur ac vocantur inepti & inertes.
Mihi contingat iste derisus. Æquo animo audienda
sunt imperatorum convicia: & ad honesta vadenti con-
temnendus est iste contemptus. Ibid.

Cur nescire, pudens pravè, quàm discere, malo?

Horat. de arte poet. ver. 88.

Turpe est, quempiam multos annos continenter la-
borare atque exerceri, ut vel bonus grammaticus,
vel rhetor, vel geometra, vel medicus fiat: ut au-
tem vir bonus evadat, nunquam quidquam laboris in
tanto temporis spatio infumere. *Galenus de affect.*
curand.

3. Aurelius imperator sapientiæ studiis incumberebat
apud Sextum philosophum, ad ejus ædes propterea
ventitans. E regiâ aliquando egredientem rogavit
Lucius philosophus, qui modò Romam advenerat,
quò pergeret, & ad quod negotium? Tum Marcus:
Seni etiam, inquit, discere decorum est. Itaque ad Sextum
philosophum eo, ut sciam quæ nondum scio. Lucius, mani-
bus in cælum sublatis, exclamavit: *O Jupiter! Roma-*
norum imperator jam senescens, tabellis è xona suspensis ad
ludimagistrum pergit, puerorum instar! Philost. l. ii.

C A P U T XIV.

Honos doctis habitus.

1. Dionysius tyrannus, qui sævitæ & superbæ na-
tus videbatur, navem vittis ornatam misit obviam Pla-
toni gravissimo dicendi & vivendi magistro venienti
Syracusas. Ipse quadrigis albis excepit in littore
egredientem è navi. *Plin. l. vii. c. 30.*

Consule ædes aliquas ingressuro, earum fores
virgâ à lictore percutiebantur, monendi causâ ad-
esse consulem: nisi ædes essent ejus hominis cui
habendus ab ipso magistratu honos videretur. Ita-

que Pompeius cum ex Asiâ rediens Rhodum venisset, & Posidonii philosophi domum esset intraturus, fores ejus de more percuti à lictore vetuit, & fascēs lictoris januæ philosophi submisit is, cui se oriens occidensque submiserat.

Gaditanus quidam Titi Livii nomine famâque commotus, ad visendum eum ab ultimis terrarum finibus venit, statimque, ut viderat, abiit. *Plin. l. ii. Ep. 3.*

2. Alexander magnus captus Thebis, posteris Pindari poëtæ in eâ urbe nati pepercit, ipsiusque domum stare incolumem voluit. Inter spolia Darii regis Persarum capto unguentorum scrinio, quod erat auro gemmisque, ac margaritis pretiosum, varios ejus usus amicis demonstrantibus: *Imò Hercule, inquit, librorum Homeri custodiæ detur.* Cupiebat nempe ut pretiosissimum humani ingenii opus servaretur opere quàm maxime diviti. Prædicabat hunc poëtam complexum esse omnia bellandi ac regnandi præcepta: eumque tanto amore atque honore profecutus est, ut Homeri amator cognominaretur. Interrogante aliquando Philippo patre, cur tantopere hoc uno poëtâ delectaretur, ceteros verò negligeret? *Ideo, inquit, pater, quòd non quævis poësis regem decere mihi videtur, sicut nec quodvis vestimentum. Unius Homeri ingenua est, et magnifica, et verè regia.* Itaque Homeri libros secum inter bella ferre solitus erat; & cum quiesceret, eos unà cum pugione sub pulvino, cui incumberebat, reponere; *militiæ viaticum et bellicæ virtutis institutionem appellans.* Cum quidam prosperè gestæ rei nuncius citato cursu accederet, vultu ingentem lætitiā præferens: *Quid mihi nuntiaturus es, inquit, tanto gaudio dignum? nisi forsan Homerus revixit.* *Ælian. l. xiii. c. 7. Plin. l. vii. c. 29. Diogen. Chryf. Or. 2. Plut. in Alex. Idem de Prosec. Viri t.*

3. Alcibiades quoque Homerum magnò in pretio habuit. Itaque cum fortè in scholam puerorum venisset, Homerum sibi petiit exhiberi. Cum verò ludimagister se nihil Homeri habere respondisset: colaphum

laphum ei durum infixit, & abiit, *imperitum*, dicens, *et qui tales redderet pueros.* *Ælian.* l. xiii. c. 38.

Cùm Zoilus, qui Homeromastix, id est, Homeri flagellum, est vocatus, Alexandriam venisset, & sua contra Iliadem & Odysseam scripta Ptolemæo Philadelpho recitasset; animadvertens rex poëtarum principem vexari absentem & inauditum, utpote, mortuum: & eum, cujus ab cunctis gentibus scripta suspicerentur, à Zoilo vituperari: indignatus, nullum ei responsum dedit. Ille diutius Alexandriæ commoratus, & inopiâ pressus, summisit ad regem, postulans ut aliquid sibi tribueretur. Rex verò dicitur respondisse: *Homerum, qui antè annos mille decesserat, quotidie pascere multa millia hominum: debere pariter eum, qui se meliore ingenio profiteretur, posse alere non modò se unum, sed etiam plures.* *Vitruv.* præfat. l. vii.

4. Sylla duxit aliquo præmio dignam sedulitatem etiam mali poëtæ. Nam cùm ille epigramma ipsi obtulisset; jussit præmium ei statim tribui, sub eâ tamen conditione, ne quid postea scriberet. Julius Cæsar civitate donavit liberalium artium doctores, & medicinam Romæ professos, ut eò libentiùs & ipsi urbem incolerent, & cæteri appeterent. Optimè ille quidem: solet quippe labor impendi eò, unde emolumentum atque honos speratur. At sublatis studiorum præmiis, etiam studia pereunt. *Cicer. pro Arch.* n. 25. *Sueton. in J. Cæs.* c. 42. *Livius,* l. iv. c. 35. *Tacit. an.* xi. c. 7.

5. Mandatum est memoriæ, Platonem philosophum tenui admodum pecuniâ fuisse: atque eum tamen mercatum esse decem millibus drachmarum tres Philolai Pythagorici libros. Quidam dixerunt, amicum ejus Dionem Syracusanum eam pecuniam illi dedisse. Traditum est quoque Aristotelem libros pauculos Speusippi philosophi emisse talentis Atticis tribus. Isocrates pro unâ oratione viginti talenti accepit. Dicitur Octavia, cùm Virgilium audivisset recitantem illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris, &c.* deliquium animi passâ esse; deinde, recepto animo,
Virgilio

Virgilio dari iussisse pro singulis versibus dena sester-
tia. *A. Gell. l. iii. c. 17. Plin. l. vii. c. 30. Auct.
vita Virgil.*

6. Græci magnos honores constituerunt athleticis,
qui in Olympiis, Pythiis, Isthmiis, Nemæisque cer-
taminibus vicerint. Nam non modò in publico Græ-
ciæ conventu laudes ferunt cum palmâ & coronâ;
sed etiam cùm revertuntur in suas civitates, trium-
phantes quadrigis invehuntur in patriam, & constitu-
tis è re publicâ vectigalibus fruuntur per totam vitam.
Quod cùm ego animadverto, inquit Vitruvius, ad-
miror cur non iidem honores, atque etiam majores,
tributi sint scriptoribus, qui infinitas utilitates perpe-
tuo ævo omnibus præstant. Id enim eò magis dig-
num erat institui, quòd athleticæ sua tantùm corpora
exercitationibus efficiunt fortiora; scriptores verò non
solùm sua ingenia suosque sensus perficiunt, sed etiam
omnium aliorum, ea in libris suis præcepta dantes,
quæ plurimùm juvent ad animos exacuendos, & ad
discendum. Quid enim Milo Crotoniates, quòd fuit
corporis viribus invictus, prodest hominibus, aut cæ-
teri qui eo genere fuerunt victores? Pythagoræ verò,
Platonis, Aristotelis, ceterorumque sapientum præ-
cepta omnibus gentibus edunt novos quotidie fructus,
quibus qui à tenerâ ætate satiantur, ipsi optimos ha-
bent sensus, & humanos mores civitatibus infundunt,
æqua jura ac leges describunt, sine quibus nulla po-
test esse civitas incolumis. Cùm ergò tanta munera
privatim publicèque fuerint hominibus præparata ab
scriptorum prudentiâ; non solùm palmas & coronas
his tribui arbitror oportere, sed etiam & triumphos,
& divinos, si fas sit, honores decerni. *Vitrûv. l. ix.
præfat.*

Animi remedia inventa sunt ab antiquis philoso-
phis. Suspiciendi propterea sunt, & propè Deorum
ritu colendi. Equidem quam venerationem præcep-
toribus meis debeo, eandem illis præceptoribus ge-
neris humani debere me existimo. Quid ergo? si
consulem videro aut prætorem, omnia faciam qui-
bus honor haberi solet; equo defiliam, caput ada-
periam,

periam, semitâ cedam: Socratem cum Platone, & Xenonem, & Cleanthem non venerabor? non tanta nomina colam? *Senec. Ep. 64.*

CAPUT XV.

Modestia conjuncta cum doctrinâ.

Dicebat doctissimus, idemque sapientissimus, Socrates: *Se hoc unum scire, quòd nihil sciret.* *Diog. Laërt. in Socrat.*

Cùm venisset Plato ad ludos Olympicos, frequentissimum omnium in Græciâ conventuum; Olympiæ contubernium inivit cùm ignotis hominibus, ignotus iis & ipse. Ita verò eos cepit ac sibi devinxit tum morum suavitate, tum sermonibus ab omni affectatione sapientiæ alienis, ut peregrini illi plurimum gauderent fortuito talis viri contubernio ac convictu. Neque verò academiæ aut Socratis mentionem ullam fecit. Hoc solum illis declaravit, se Platonem appellari. Quum peractis ludis Athenas venissent; perhumaniter eos excepit. Tum hospites: *Age, inquit, monstra nobis illum tibi cognominem Socratis discipulum, cujus magna ubique fama est. Duc nos in academiam, & siste viro, ut aliquem ex ejus quoque colloquio fructum colligamus.* At ille leniter subridens, quemadmodum solebat: *Ego verò, inquit, ille ipse sum.* Obstupuere illi, quòd socium tamdiu habuissent tantum virum, ignorantes: intellexeruntque posse eum sibi conciliare animos eorum quibuscum ageret, etiam sine consuetis illis de philosophiâ sermonibus. *Ælian. l. iv. c. 9.*

Magna est admiratio copiosè sapienterque dicentis. Si verò inest in oratione mista modestiæ gravitas, nihil admirabilius fieri potest: maximè, cùm ea sunt in adolescente. *Cicer. 2 Offic. n. 14.*

CAPUT XVI

Non refert quàm multos, sed quàm bonos libros habeas ac legas.

1. Est lectio necessaria; alit enim ingenium, & cogitando inveniendoque fatigatum reficit. Nec scribere tantum, nec tantum legere, debemus: sed invicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum, ut quidquid lectione collectum est, profit ad pabulum animi aut ad scribendum. Apes debemus imitari, quæ ducunt succum ex floribus ad mel faciendum idoneis, deinde disponunt per favos quidquid attulere. *Senec. Ep. 84.*

Alimenta corporis tunc demum in sanguinem & vires transeunt, cum sunt concocta. Idem præstemus in his quibus aluntur ingenia; concoquamus illa.

2. Lectio omnis generis voluminum habet aliquid vagum & instabile. Paucis libris immorari & innutrirî oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter hæreat. Lectio certa prodest, varia delectat. Qui vult pervenire quò destinavit, unam sequatur viam, non per plures vagetur.

Librorum inopiam quereris. Non refert quàm multos habeas, sed quàm bonos. Distrahit animum librorum multitudo. Modò, inquis, hunc librum evolvere volo, modò illum. Fastidientis stomachi est multa degustare: quæ, ubi varia & diversa sunt, nocent, non alunt. Probatos itaque libros semper lege: et, si quando ad alios divertere libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie auxilii adversus varias animi pestes compara: & cum multa percurreis, unum excerpe quod illo die concoquas. Hoc ipse facio. *Senec. Ep. 2. 45.*

Plinius major libros legens, adnotabat, excerpebatque: Nihil enim legit: quod non excerperet. Dicere etiam solebat, nullum esse librum tam malum; ut non aliquâ parte posset prodesse. *Plin. l. iii. Ep. 5.*

3. Pueri legant & discant non modò quæ diserta sunt, sed magis quæ honesta. Itaque non tantum auctores eligendi, sed etiam partes operis. Nam &

Græci

Græci licenter quædam scripsere, & Horatium in quibusdam nolim interpretari. *Quintil. l. i. c. 14.*

Lacedæmonii libros poëtæ Archilochi jusserunt ex suâ civitate exportari, quòd eorum lectionem arbitrabantur parum verecundam ac pudicam. Noluerunt enim eâ liberorum suorum animos imbui, ne plûs moribus noceret, quàm ingeniis prodesset. *Valer. l. vi. ex. 1.*

CAPUT XVII.

*Bibliotheca ad publicum & privatum usum
comparetur, non ad ostentationem.*

1. Antiquissima, cujus ad nos memoria venerit, Bibliotheca, ea est, quam exstruxit apud Ægyptios rex Osymandias, & cujus in fronte inscripta erant hæc verba: *Ψυχῆς ιατρείον*, hoc est, medica animæ officina. *Diador. l. i.*

Pisistratus tyrannus, qui studia literarum plurimùm fovit, dicitur primus comparasse Athenis libros disciplinarum liberalium publicè præbendos ad legendum; quorum numerum ipsi Athenienses deinde studiosius auxerunt. Sed Xerxes potitus Athenis, urbe ipsâ præter arcem incensâ, abstulit, asportavitque ad Persas omnem illam librorum copiam. Multis autem post annis Seleucus rex, qui Nicanor appellatus est, eosdem libros referendos Athenas curavit. *A. Gell. l. vi. c. 17.*

Ingens postea numerus librorum in Ægypto à Ptolemæis regibus conquisitus & comparatus est, ad millia ferme voluminum septingenta. Sed ea omnia (aut saltem quadringenta millia, teste Senecâ) in urbe Alexandriâ conflagrârunt bello inter Cæsarem & Pompeii liberos. *Lib. de Tranq. c. 9.*

Bibliothecam Ægyptiacam instruxerat Ptolemæus Philadelphus tum profanis libris, tum etiam sacris petitis è Judæâ. Nam cùm ejus aures fama Hebrææ sapientiæ tetigisset; misit Eleazaro Judæorum summo pontifici dona multa, & epistolam, quâ orabat, ut divinos libros ad se mittendos curaret cum idoneis

idoneis hominibus, à quibus in linguam Græcam ex Hebræa verterentur. Ut regis votis ac precibus satisfaceret Eleazarus, misit selectos è singulis tribubus senos viros seniores, utriusque linguæ peritissimos: à quibus facta est illa celeberrima sacrorum librorum interpretatio, quæ Septuaginta Interpretum vocatur. Præerat autem Ptolemæi bibliothecæ vir factis & scriptis illustis, Demetrius Phalereus, quem Athenis pulsum rex benignè exceperat. *Joseph. l. xii. c. 2.*

2. Primus librorum copiam Romam advexit Æmilius Paulus, devicto rege Macedonum Perseo, cujus thesauros ne aspicere quidem dignatus est: libros verò filiis suis, quia erant literarum studiosissimi, asportandos permisit. Deinde Lucullus è Ponticâ prædâ plures congeffit. Nam reges Attalici literarum amore capti, egregiam bibliothecam ad communem utilitatem & delectationem Pergami instituerant. *Isidor. Plut. in Æmil. Vitruv. l. vii. in præfat.*

Laudanda est Luculli impensa & studium in libris. Nam & multos & optimos conquisivit, eosque liberaliter dedit utendos. Patebat omnibus bibliotheca, & in porticus ei adjectas, velut ad Musarum ædem, veniebant maxime Græci, tempusque ibi jucundè inter se traducebant, ab aliis curis liberi. Sæpe cum iis versabatur Lucullus, & inter magnam doctorum virorum turbam ambulabat. *Plut. in Lucul.*

In Tusculano cùm essem, inquit Cicero, vellemque è bibliothecâ Luculli pueri quibusdam libris uti; veni in ejus villam, ut eos ipse, sicut solebam, inde promerem. Quò cùm venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliothecâ sedentem, multis circumfufum Stoicorum libris. Erat enim in eo inexhausta aviditas legendi, nec satiari poterat: quippe qui reprehensionem inanem vulgi non reformidans, in ipsâ curiâ soleret legere sæpe, dum senatus cogere-tur. Itaque magis tum in otio, maximâque voluminum copiâ, videbatur quasi helluo librorum, si hoc verbo in tam præclarâ re uti licet. Tum ego Catoni: *Certè, Cato, totam hanc copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit. Nam his libris eum malo, quàm*
reliquo

reliquo ornatu villæ delectari. Ætatem quidem video: sed infici tamen jam debet iis artibus, quas si, dum est tener, combiberit, ad majora veniet paratior. Cic. 3 de fin. n. 7.

3. Quàm studiosus comparandæ ornandæque bibliothecæ ipse Cicero fuerit, patet ex multis ejus epistolis ad Atticum,

Tu, velim, des operam, ut quamprimum habeamus ea, quæ te nobis emisse & parâsse scribis: & cogites quemadmodum bibliothecam nobis conficere possis. In tuâ humanitate positam habemus spem omnem delectationis, quam, cùm in otium venerimus, habere volumus. Ego quotidie magis, si quid mihi è forensi labore temporis datur, in literis conquiesco. Summum me librorum studium tenet, sicut odium jam cæterarum rerum. Bibliothecam tuam cave cuiquam. despondeas, quamvis acrem amatorem inveneris. Nam ego omnes meas vindemiolas eò reservo, ut illud subsidium senectuti parem. Noli desperare fore ut libros tuos facere possim meos. Quod si assequor, supero Crassum divitiis, atque omnium agros, lucos, prata contemno. *Lib. i. Ep. 3. 6. 8. 9. 20.*

4. Comparandorum librorum impensa liberalissima est. At in ea habendus modus. Quid profunt innumerabiles libri, quorum dominus vix totâ vitâ suâ indices perlegit? Onerat discentem turba; multoque satius est tradere te paucis auctoribus, quàm errare per multos. Nunc plerisque literarum ignaris libri non studiorum instrumenta sunt, sed ædium ornamenta. Paretur itaque quantum satis sit librorum, nihil in apparatus. Honestius, inquis, in libros impensas effundam, quàm in vasa pretiosa pictasque tabulas. Vitiosum est ubique, quod nimium est. An ignoscas homini aptanti armaria cedro atque ebore, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maximè placent titulique? Apud desidiosissimos videbis quidquid orationum historiarumque est, & tecto tenus extructa loculamenta. Sicque sacrorum opera ingeniorum in speciem tantum
&

& cultum parietum comparantur. *Senec. de Tranquil.*

c. 9.

Indoctum gloriantem bibliothecâ ridet Aufonius hoc epigrammate :

Emptis quod libris tibi bibliotheca referta est,

Doctum & grammaticum te, Philomuse, putas ?

Hoc genere & chordas, & plectra, & barbita
conde :

Mercator hodie, cras citharædus eris. *Epig. 43.*

C A P U T XVIII.

Memoria augetur curâ, negligentia intercidit.

1. Omnis disciplina memoriâ maximè constat, frustra que docemur, si, quidquid audimus præterfluit. Quidam eam naturæ modò munus esse existimaverunt : sed ipsa excolendo, sicut alia omnia, augetur. Imò nihil æquè vel augetur curâ, vel negligentia intercidit, quàm memoria. *Quint. l. xi. c. 2.*

Maxima & una memoriæ augendæ ars, exercitatio est & labor. Quare pueri, quorum tenacissima memoria est, statim quamplurima ediscant : & quæcumque ætas operam juvandæ studio memoriæ dabit, devoret initio tædium illud scripta & lecta sæpius revolvendi, & quasi eundem cibum remandendi. Quod ipsum fieri potest leviùs, si primum pauca ceperimus ediscere, tum quotidie aliqua accessio fiat. *Quint. l. ii. c. 2.*

2. Quantum naturâ, studioque valeat memoria, testis est vel Themistocles, quem constat unum intra annum optimè locutum esse Persicè : vel Mithridates, cui notæ fuerunt duæ & viginti linguæ earum, quibus imperabat, nationum : vel Crassus ille dives, qui, cum Asiæ præesset, sic tenuit quinque Græci sermonis differentias, ut jus cuique redderet eadem linguâ, quâ quisque postulasset : vel Cyrus denique, quem omnium militum tenuisse nomina traditum est. *Quint. etiam*

etiam dicitur Theodectes protinus reddidisse semel auditos quamlibet multos versus.

Memoriam in Themistocle fuisse ferunt singularem, ita ut quæcumque audierat aut viderat, hærent animo. Itaque cum Simonides, sive quis alius, se ei traditurum polliceretur artem memoriæ aliquam, quæ recens inventa erat: *Oblivionis*, inquit, *malem.* Nam *memini etiam quæ nolo: Oblivisci non possum quæ volo.* Cic. 4 Acad. 2. 2 fin. 104.

Etiam oblivisci quod scis, interdum expedit.

P. Syrus.

3. Seneca rhetor hoc scriptum reliquit de suâ memoriâ. Cum senectus mihi jam fecerit multa desideranda, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem infregerit; in memoriam maximè incurrit. Hanc aliquando in me sic floruisse non nego, ut non tantum ad usum sufficeret, sed usque in miraculum procederet. Nam & reddebam duo millia nominum, quo ordine erant dicta: & plures quàm ducentos versus, qui singuli à singulis condiscipulis dati erant, referebam; ab ultimo incipiens usque ad primum. Nec tantum velox erat mihi memoria ad complectenda quæ vellem: sed etiam firma ad continenda quæ acceperat. Itaque sine cunctatione etiam nunc profert quasi modò audita, quæcumque apud illam aut puer aut juvenis deposui. Imminuta tamen est ætate, & longâ desidiâ, quæ juvenilem quoque animum dissolvit. Nam si qua ei commisi intrâ annos proximè elapsos, sic perdidit, ut, etiamsi sæpius ingerantur, toties tanquam nova audiam. *Sen. Lib. i. controuv.*

Hortensius in auctione perfedit totum diem; & vespere recensuit omnes res, ut pretia, & emtores ordine suo, ita ut in nullo falleretur. *Ibid.*

Quidam recitatum à poëta carmen novum, suum esse dixit, & protinus memoriâ recitavit: cum ille, cujus carmen erat, hoc facere non posset. *Ibid.*

LIBER TERTIUS. DE JUSTITIA.

CAPUT I.

Justitia omnium regina virtutum.

Justitia est omnium domina & regina virtutum: ejus splendor maximus: ex eâ boni viri vulgò justii appellantur. At unum Aristidem à Græcis cognominatum fuisse Justum accepimus. *Cicer. 2. Offic. 28. 1. Offic. 20.*

Hic Athenis natus, à pueritiâ firmo constantique animo fuit, nunquam ab eo, quod justum videbatur, discedens, et nullam fraudem nullumque mendacium admittens, ne joco quidem & in ludo. *Corn. Nep. et Plut. in Aristide.*

Ubi ad rempublicam accessit, non potentium amicorum præsidio niti voluit, sed consiliis factisque utilibus & justis. Non animum inflabant secundæ res, non frangebant adversæ. Id se patriæ debere existimabat, ut ei prodesset sine ullo pecuniæ aut honorum præmio.

Cùm aliquando eo præsentem pronunciarentur in theatro versus è tragœdiâ Æschyli de Amphiarao, qui dicebatur, *non velle videri justus, sed esse*: omnes converterunt in eum oculos, tanquam ad quem hæc laus pertineret, eumque cognominaverunt Justum. Quod cognomen ut novum erat & omnium amplissimum, ita Aristidi invidiam conflagit & Themistoclis æmuli, & concitata ab illo multitudinis. Est enim hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriæ comes sit: & libenter detrahant de iis, quos vident eminere aliis. Itaque mulctatus est decem annorum exilio, quod ostracismus vocabant. *C. Nepos in Cphr. c. 3.*

Eo tempore, quo congregatus populus de ejiciendo Aristide ferebat suffragium, testulis pro more inscriptum, dicitur illiteratus quidam & planè rudis tradidisse Aristidi ipsi ut uni à populo, testulam, petiisset, ut inscriberet Aristidem. Admirante eo, & rogante num aliquid in illum peccasset Aristides? *Nihil*, inquit: *neque est ille mihi notus.* Sed hoc mihi non placet, quòd cupide elaboraverit, ut præter ceteros *Justus* appellaretur. Aristidem ferunt nihil respondisse, sed inscripsisse testulæ nomen suum, hominique reddidisse.

Urbe excedens, ut in exilium irèt, supinas manus tetendit in cælum, Deosque oravit: *Ne ullum tempus populo Atheniensi incideret, quo Aristides reminisci necesse esset.* Tertio pòst anno revocatus in patriam, immemor acceptæ injuriæ utilem operam præbuit civibus in bello & pace per annos multos. Illius abstinentiæ à pecuniâ nullum est certius indicium, quàm quòd, cum exercitibus & ærario præfuisset, in tantâ paupertate decessit, ut vix reliquerit quo efferretur. Unde factum est, ut filiæ ejus publicè alerèntur, & è comuni ærario dotibus datis collocarentur.

CAPUT II.

Hominem justum esse gratis oportet.

1. Te justum esse gratis oportet: et nullam justæ actionis præmium majus est, quàm justum esse. Nihil refert, quam multi æquitatem tuam noverint. Qui virtutem suam prædicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse justus sine gloriâ? At meherculè, sæpe justus esse debebis cum infamiâ, & tunc, si sapiès, mala opinio justitiâ parta te delectabit. Nemo mihi videtur pluris æstimare virtutem, nemo magis illi esse devotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne conscientiam perderet. *Senec. Ep. 113. Ep. 81.*

M. Cato, genitus proavo Marco Catone, principe familiæ Portiæ, nunquam rectè fecit, ut facere videretur, sed quia aliter facere non poterat; eique id solum

solum visum est rationem habere, quòd haberet, justitiam. Esse, quàm videri, bonus malebat. Ita, quòd minùs gloriam petebat, eò magis illam adsequebatur. *Patercul. l. ii. c. 35. Sallust. Catilin. c. 54.*

2. Inveniuntur qui honesta in mercedem colant, & quibus non placeat virtus gratuita. At nihil habet illa in se magnificum, si quidquam venale habet. Quid enim est turpius, quàm aliquem computare quâ mercede sit vir bonus? Calcatis utilitatibus ad virtutem eundum est, quocumque vocavit, quocumque misit, sine respectu rei familiaris. Interdum etiam sine ullâ sanguinis sui parsimoniâ vadendum: nec unquam imperium ejus detrectandum. Quid consequar, inquis, sic hoc gratis fecero? Quod feceris. Rerum honestarum pretium in ipsis est. Si non ipso honesto movemur, ut boni viri simus, sed utilitate aliquâ atque fructu; callidi sumus, non boni. *Senec. 4 Benef. c. 1. Cicer. 1 de leg. n. 41.*

Injustissimum est, justitiæ mercedem quærere. Reliquæ quoque virtutes per se colendæ sunt, & in iis sequi officium debemus, non fructum. Nam ut quisque maximè refert ad suum commodum quæcumque agit, ita minimè est vir bonus. *Cicer. 1 de leg. n. 48.*

et 49. Verum, ut olim querebatur Ovidius,
Non facîle invenias multis è millibus unum
Virtutem pretium qui putet esse sui.
Ipse decor recti, facti si præmia desint,
Non movet, & gratis pœnitet esse probum.
Nil, nisi quod prodest, carum est.

De Ponto, Lib. ii. Eleg. 3.

C A P U T III.

Omni ratione colenda & retinenda justitia est.

Cic. 2 Offic. n. 42.

1. Quancumque omnis virtus nos ad se allicit, facitque ut eos diligamus, in quibus ipsa inesse videatur: tamen justitia & liberalitas id maximè efficit. *Cicer. 1 Offic. n. 56.*

Justis

Iustis hominibus ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis injuriæque suspicio. Itaque his salutem nostram, fortunas, liberos rectissimè committi arbitramur. Mihi quidem videntur bene morari reges olim fuisse constituti ab hominibus, iustitiæ fruendæ causâ. Nam cum inpos multitudo premeretur ab iis qui majores opes habebant, confugiebant ad unum aliquem, de cujus iustitiâ & prudentiâ magna erat opinio: qui cum prohiberet ab injuriâ tenuiores, summos & infimos æquo imperio regebat. Eadem fuit constituendarum legum causa, quæ regum. Inventæ enim leges sunt, quæ cum omnibus semper unâ atque eadem voce loquerentur. *Cicer. 2 Offic. n. 33. 41.*

2. Laudabat Agesilaüs Lacedæmoniorum rex justitiam, ut virtutum omnium principem, affirmabatque nullum esse fortitudini locum sine justitiâ. Cum ei dicerent quidam à magno rege Persarum aliquid imperari: *An, inquit, ille major Agesilao est, si non sit justior?* rectè quidem sentiens magnitudinem esse meritiendam justitiâ, quasi regiâ regulâ. *Plut. in Agesil.*

Dicente quodam coram rege Antigono, *Regibus omnia honesta & justa esse:* subjecit rex: *Omnino, barbarorum quidem regibus: nobis vero sola honesta pro honestis, sola justa pro justis habenda sunt.* *Plut. Apoph.*

Cum Trajanus præfecto militum prætorianorum gladium daret, quo is cingendus erat ad custodiam imperatoris; educto eo è vaginâ, & in altum sublato: *Accipe, inquit, gladium hunc, ut eo, si justè imperem, pro me utaris: sin malè, contra me.* Quoniam moderatorem omnium peccare minùs fas est, quàm cæteros. *Dio. l. 78. A. Vict.*

3. Æthiopes pietatem & justitiam maximè colebant. Ædibus eorum nullæ erant fores: quumque in viis publicis multa jacerent, nemo quidquam eorum surripiebat. Celtæ quoque fores ædium nunquam occlusas habebant. *Nicol. Damasc.*

Interrogatus Leon rex Lacedæmoniorum in quâ urbe quis maximè tutus esset? *Ubi, inquit, justitia polleat, & injustitia jaceat.* *Plut. Apoph.*

4. Justitia est constans & perpetua voluntas jus
D suum

suum unicuique tribuendi. Itaque cùm coram Agide Lacedæmoniorum rege laudarentur Elei, quòd in Olympicis certaminibus iusti iudices essent: *Quid mirum, inquit, faciunt, si quarto quoque anno per unum diem iustitiâ utuntur?* Justinian. Plut. Apoph.

5. Nemo iustus esse potest, qui quidquam æquitati anteponebat. *Cic. 2 Offic. n. 38.*

Quo tempore Callicratidas, Lacedæmoniorum classi præfectus, pecuniâ maximè indigebat ad annonam nautis comparandam; accessere ad eum quidam amici Lysandri, & oblatis talentis quinquaginta, postularunt unum quendam ex inimicis sibi condonari necandum. Quos ille, quia æquitatem pecuniæ anteponebat, valere iussit. Aderat tum Cleander: qui cùm dixisset: *Ego verò oblatam pecuniam accepissem, si Callicratidas fuisset. Et ego,* respondit Callicratidas, *si Cleander.* Sic Alexander magnus Parmenioni suadenti, ut acciperet pecuniam à Dario oblatam ad redimendam pacem, respondit: *Et ego pecuniam, quàm gloriam, mallet, si Parmenio essem.* Plut. Apoph. Q. Curt. l. iv. c. 11.

Vir bonus, quod honestè se facturum putaverit, faciet, etiamsi laboriosum erit: faciet, etiamsi damnosum erit: faciet, etiamsi periculosum erit. Rursus quod turpe erit, non faciet, etiamsi pecuniam afferet, etiamsi voluptatem, etiamsi potentiam. Ab honesto nullà re deterrebitur, ad turpia nullà spe invitabitur. *Senec. Epist. 76.*

C A P U T IV.

Communi utilitati consulere debemus.

1. Sumus ad iustitiam nati: neque opinione, sed naturâ, constitutum est jus. *Cic. 1 de leg. n. 28.*

Iustitia versatur in hominum societate tuendâ,tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide. *1 Offic. 14.*

Iustitiæ primum munus est, ne cui quis noceat: deinde ut communibus utatur, tanquam communibus; privatis, ut suis. Sunt privata nulla natura: sed quia aliquid

aliquid eorum, quæ naturâ fuerant communia, obtigit cuique hominum variâ ratione : id quisque teneat. Si sibi plûs eo appetet, violabit jus humanæ societatis. *n. 20.*

Quoniam (ut præclare scriptum est à Platone) non nobis solùm nati sumus, sed etiam patriæ, parentibus, amicis, ceterisque hominibus ; & quæ in terris gignuntur, ad usum omnium hominum creantur : in hoc naturam debemus sequi, & communi utilitati consulere mutatione officiorum, dando & accipiendo ; devincireque tum operâ tum facultatibus hominum inter homines societatem. *n. 31.*

2. Quantulum est ei non nocere, cui debeas etiam prodesse ! Parva laus est, si homo mansuetus homini est, si naufragum manum porrigit, erranti viam monstrat, cum esuriente panem suum dividit. Membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit : illa æquum justumque composuit : ex illius constitutione miserius est nocere, quàm lædi ; & illius imperio paratæ sunt omnium manus ad se invicem juvandos. Itaque ille Terentianus versus in pectore & in ore sit :

Homo sum, humani nihil à me alienum puto.

Sen. Ep. 95.

3. Si hoc natura præscribit, ut homo homini, quicumque sit, consulat, ob eam causam quòd is homo sit : certè violare alterum lege naturæ prohibemur. *Cic. 3 Offic. 37.*

Ut, si in corpore humano unumquodque membrum proximi membri vires atque valetudinem ad se traderet, debilitari & interire totum corpus necesse esset ; sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commodà aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumentum sui gratiâ, societas hominum & communitas evertatur necesse est. *n. 22.*

Concessum est, non repugnante naturâ, ut quisque sibi malit acquirere, quàm alteri, quod pertineat ad usum vitæ ; at illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, opes, copias augeamus.

Chrysippus hoc scitè dixit, ut multa : Qui stadium

currit, eniti & contendere debet quàm maximè possit, ut vincat: supplantare eum, quicum certet, aut manu depellere, nullo modo debet. Sic in vitâ non iniquum est, sibi quemque petere, quod ad usum pertineat: alteri deripere, jus non est. n. 42.

4. Forsitan quispiam dixerit: Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, auferet cibum homini ad nullam rem utili? Minimè verò. Non enim cuiquam vita sua potior esse debet, quàm animi talis affectio, neminem ut violet commodi sui causâ. Et suum cuique incommodum ferendum est potius, quàm de alterius commodis detrahendum. n. 29. & 30.

Non solum naturâ, sed etiam legibus populorum, constitutum est, ut non liceat sui commodi causâ nocere alteri. Hoc enim spectant leges, hoc volunt, incolumem esse civium conjunctionem: &, si qui eam dirimunt, eos morte, exilio, vinculis, damno, coercerent. n. 5.

C A P U T V.

Ipsa peccandi voluntas peccatum est.

1. Me quidem iudice, non is solus malus est, qui injuriam fecit, sed & qui facere in animo habuit. *Ælian. l. xiv. c. 28.*

Potest aliquis nocens fieri, quamvis non nocuerit. Omnia scelera perfecta sunt, quantum satis est culpæ, etiam ante effectum operis: latro antequam manus inquinet, latro est. *Senec. de Const. c. 7. Benef. l. v. c. 14.* quia, ut ait P. Syrus:

Exeritur opere nequitia, non incipit.

Vir probus, aut improbus, non ex operibus tantum, sed etiam ex voluntate spectatur. *Democr. Sentent.*

Bonus est, non qui non injuriam facit, sed qui ne vult quidem. *Stobæus Serm. 9.*

2. Fuit Lacedæmone civis nomine Glaucus, cujus justitia maximè celebrabatur. Itaque grandem pecuniæ summam ejus fidei credere non dubitavit civis quidam Milesius. Eam pecuniam repetentibus postea mortu;

mortui Mileſii liberis, retinere in animo habuit Glau-
cus, & oraculum Apollinis conſuluit, an interpoſito
jurejurando abnegare poſſet depositum apud ſe auri
pondus. Reſpondit Pythia, ipſum daturum pœnas
graves propter hanc retinendi depositi voluntatem.
Ille pœnarum metu deterrius à ſcelere, non juſtitiae
ſtudio inductus, depositam apud ſe pecuniam reſtituit.
Verùm incogitati ſcleris pœnam cum totâ prole &
domo interiit. Ipſam quippe peccandi voluntatem
ſuperi plectunt : quia qui ſcelus pectore deliberatum
concepit, perinde nocens eſt, ac ſi illud amiſiſſet.
Herodot. l. vi.

Has patitur pœnas peccandi ſola voluntas :

Nam ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat ullum,

Facti crimen habet. *Juv. Sat. xiii. ver. 195.*

3. Ariſtides ille juſtus, interrogatus quid juſtum
eſſet ? *Aliena non concupiſcere*, reſpondit. *Stobæus,*
Serm. ix.

Naturæ, quæ lex eſt divina & humana, parere qui
volet, nunquam committet ut alienum appetat. *Cic.*

3 *Offic. 23.*

Inimicus eſt non ſolùm qui injuriâ inferit, ſed etiam
qui de inferendâ cogitat. *Democr. Sentent.*

Veſtalis inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ cupit ſtu-
prum. *Senec. l. vi. Excerpt. contro.*

Poteſtne fieri, ut, qui Jovi amicus fuerat, rem ali-
quam iniquam concupiſcat, aut turpe aliquid cogitet ?
Dio. Chryſ. Orat. iv.

Vir bonus non modò facere, ſed ne cogitare quidem
quidquam audebit, quod non poſſit prædicare. *Cic.*

3 *Offic. 77.*

4. Bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere,
quod dubites æquum ſit, an iniquum. 1 *Offic. 30.*

Turpiſſimum eſt non modò pluris putare quod utile
videatur, quàm quod honeſtum : ſed hæc etiam inter
ſe comparare, & in his addubitare. *n. 18.*

Eſt totum ſcleratum & impium genus eorum ho-
minum, qui deliberant, utrùm id ſequantur, quod
honeſtum eſſe videant, an ſe ſcelere contaminent : in
ipſâ enim dubitatione & deliberatione facinus ineſt,

etiam si ad scelus non pervenerint. Ergo ea omnino deliberanda non sunt, in quibus est turpis ipsa deliberatio. *n. 37.*

5. Actio recta non erit, nisi recta fuerit voluntas: ab hac enim est actio. Rursus voluntas non erit recta, nisi habitus animi rectus fuerit: ab hoc enim est voluntas. *Senec. Ep. 95.*

C A P U T VI.

Qui solo metu à peccato abstinet, non est innocens.

1. Non dicendus est justus, quisquis non infert injuriam: sed qui inferre impune cum possit, libenter abstinet. *Philem.*

Non metu, sed officii causa, peccatis abstinendum. *Democr. Sentent.*

Quidam parum curant, spontene, an metu, legibus pareant. Verum non minus fur est, qui metu à furto abstinet, furtum ipsum non perosus nec damnans quam ii qui furantur. Et illi homines non sunt beluis meliores: nam illæ quoque, si timeant homines aut canes gregem custodientes, à rapinâ abstinere. *Diocr. Orat. 68.*

Non dicam pudicam mulierem eam, quæ aut legem aut virum timuit, cum à flagitio abstineret. Et non immerito refertur in numerum peccantium, quæ retinuit pudicitiam metu pœnæ, non amore honesti. *Senec. 4 Benef. c. 14.*

Si qua, metu dempto, casta est, ea denique casta est.

Ovid. 3 Amor. Eleg. 4.

Non possumus pudicos dicere eos, qui à flagitio arcentur infamiæ aut legum ac judiciorum metu. Nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet nisi testem vel judicem? *Cic. 1 de Leg. n. 50, 51. 41.*

Non est diuturnus magister officii timor. *2 Philip. n. 90.*

2. Etsi infamiæ ac suppliciorum metus hominem, qui à peccato abstinet, non præstat, innocentem; sæpe tamen non nihil confert, ut ille tandem vir bonus fiat.

fiat. Nam dum illum à scelere avocat, paulatim assuefacit parere divinis humanisque legibus, quibus docemur domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere. Itaque sapienter admodum antiqui legum conditores, ut efferatos agresti vitâ, aut militiâ, populorum animos mitigarent, & ad mansuetudinem ac justitiam traducerent, Deorum primùm metum iis injiciendum esse rati sunt: deinde ad terrorem impietatis, audaciæ, flagitii, carceres, vincula, variaque supplicia instituerunt: ut quos amor honesti in officio non retineret, ii gravitate pœnæ à scelere deterrerentur. *Cic. 1 de Orat. n. 194. Livius, l. i. n. 19. Cic. pro Rosc. Amerin. 70.*

CAPUT VII.

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Hor. l. i. Ep. 16.

1. Nobis persuasum esse debet, etiamsi omnes Deos hominesque celare possimus, nihil tamen avarè, nihil injustè, nihil libidinosè esse faciendum. *Cic. 3 Offic. n. 37.*

Philosophum nomine Peregrinum, virum gravem, vidimus, inquit A. Gellius, cum Athenis essemus, diversantem in tugurio extra urbem. Quùmque ad eum frequenter iremus, multa herclè dicentem utilia & honesta audivimus: in quibus hoc præcipuum auditum meminimus: *Virum sapientem non peccaturum esse, etiamsi peccasse eum Dii atque homines ignoraturi forent. Non enim pœnæ aut infamiæ metus non esse peccandum, sed justique honestique studio, et officio.* A. Gell. l. xii. c. 11.

2. Cum olim in Lydiâ, ut ferunt fabulæ, terra discessisset magnis quibusdam imbribus, in illum hiatum descendit Candaulis regis pastor Gyges, æneumque equum animadvertit, cujus in lateribus fores erant, quibus apertis, mortui hominis vidit corpus magnitudine inusitatâ, annulumque aureum in digito; quem ut detraxit, suo ipse digito inseruit, & in cœ-

tum pastorum se recepit. Ibi cum palam ejus annuli ad palmam converterat, à nullo videbatur, ipse autem omnia videbat : idem rursus videbatur, cum in locum suum anulum inverterat. Itaque hæc opportunitate annuli usus, regem dominum interemit, ac sustulit quos obstare sibi arbitrabatur : nec in his eum quicumquam facinoribus potuit videre. Sic repente annuli beneficio rex exortus est Lydiæ.

Ficta quidem & commentitia hæc fabula est, prolata à Platone. Sed hunc ipsum anulum si habeat sapiens, non magis sibi licere putet peccare, quam si non habeat. Honestæ enim bonis viris, non occulta, quærentur : atque, si nemo sciturus, nemo ne suspicaturus quidem sit eos aliquid mali fecisse, non faciant. Cic. 3 Offic. n. 38.

C A P U T VIII.

Ea sola utilia sunt, quæ justa & honesta.

1. Homo justus, isque quem sentimus virum bonum, nihil cuiquam detrahet quod in se transferat : intelligetque nihil nec expedire nec utile esse, quod sit injustum. Qui hic non didicerit, nec persuasum habuerit, bonus vir esse non poterit : & ab eo nulla fraus aberit, nullum facinus. Sic enim cogitans : *Est istud quidem honestum, verum hoc expedit* : is utile atque honestum, res à naturâ copulatas, audebit divellere. Qui fons est fraudum, maleficiorum, scelerum omnium. Cic. 3 Offic. n. 15. 18, &c.

2. C. Marium consulatûs ingens cupido exagitabat. A quo adipiscendo cum longè abesse se cerneret ; Q. Metellum, summum virum & Livem, cujus legatus erat, criminari statuit, ut, ereptâ ei gloriâ confecti belli Jugurthini, ipse mitteretur in Numidiam cum imperio consulari. Itaque nec facto ullo nec dicto abstinuit, quo conciliare sibi militum animos posset. Multa criminosè de Metello est locutus, multa de se magnificè. Dixit : *Bellum ab imperatore trahi consulto, quod homo inanis, & superbiæ regiæ, imperia nimis gauderet : se paucis diebus habiturum Jugurtham*
in

n catenis, si dimidia pars exercitus sibi permetteretur. Deinde à Metello Romam missus, cum ad populum eadem dixisset, quæ prius in castris, & de se ingentia esset pollicitus; voti tandem compos fuit. Factus est ergo ille quidem consul, sed à fide justitiâque discessit, qui imperatorem suum in invidiam falso crimine adduxerit. *Sallust. Jugurth. c. 64. Cic. 2 Off. ib.*

3. Alter quoque Marius, cognomento Gratidianus, boni viri officio functus non est. Cum prætor esset, & tribuni plebis collegium prætorum adhibuissent, ut res nummariæ communi sententiâ constitueretur; conscripserunt communiter edictum, constitueruntque, ut omnes simul prætores ac tribuni post meridiem ad populum accederent, renunciaturi edictum illud, quod videbatur futurum gratissimum omnibus civibus. Cæteri quidem, alius aliò, discessere: Marius à subselliis in rostra rectè ivit, idque, quod communiter compositum fuerat, solus edixit. Ea res ei apud populum magno honori fuit: omnibus vicis statuæ erectæ, ad eas thus, & cerei incensi. Quid multa? Nemo unquam multitudini fuit carior. *Cic. ibid.*

4. Conturbantur non nunquam homines in deliberatione, cum id, in quo violatur æquitas, videtur non ita magnum; illud autem commodum, quod ex eo paritur, permagnum videtur. Sic Gratidiano videbatur non ita turpe, præripere collegis & tribunis plebis popularem gratiam: valde verò utile videbatur consulem hac ratione fieri: quod sibi tunc proposuerat. At honestate dirigenda est utilitas: & quod turpe est, nunquam utile debet videri. Quid igitur? Possumus ne Gratidianum virum bonum judicare? Nihil profectò minùs cadit in virum bonum, quàm præripere aliis gloriam, aut gratiam fallere. Nulla res tanti est, nec commodum ullum tam expetendum, ut propterea vir bonus ab officio discedat, & fidem ac justitiam violet. Nunquam enim est utile peccare, quia semper est turpe: & quia semper est honestum virum bonum esse, semper est utile. *Cic. ibid. n. 64.*

Damnùm appellandum est cum malâ famâ lucrum.

P. Syrus.

5. Themistocles, victis navali prælio Persis, dixit

D 5

Athenis

Athenis in concione, se habere consilium reipublicæ salutare, sed illud vulgari non oportere: postulavitque ut populus daret aliquem quicum communicaret. Datus est Aristides. Hunc ille monuit, classem Lacedæmoniorum, quæ subducta erat ad Gytheum portum, clam incendi posse: docuitque hâc ratione frangi quoque posse opes Lacedæmoniorum, cum quibus de Græciæ principatu contendebant Athenienses. Quod Aristides cùm audivisset, ad concionem expectatione suspensam rediit, dixitque: *Perutile videri consilium quod Themistocles afferret: sed minimè honestum esse.* Athenienses, quod honestum non esset, id quoque non esse utile judicaverunt: & auctore Aristide, repudiaverunt eam rem, quam ne audierant quidem. Ubi nunc in uno inveneris eum amorem honesti, qui tunc populi universi fuit? *Cic. 3 Offic. 49. Valer, l. vi. c. 5. Livius, l. iv. c. 6.*

CAPUT IX.

Qui adipisci veram gloriam volet, justitiæ fungatur officiis.

Cic. 2 Offic. n. 43.

1. Facillimè ad res injustas impellitur, quisquis est animo principatus & gloriæ nimis cupido. Nihil verò honestum & gloriosum esse potest, quod justitiâ vacat: & nemo gloriam injustitiâ & immanitate est consecutus. *Cic. 1 Offic. 62, &c.*

An eos aliquid veræ laudis adeptos putas, qui exitio multarum gentium clari, non minores fuere pestes mortalium, quam inundatio & conflagratio? Agebat infelicem Alexandrum furor aliena devastandi. Non contentus paterno regno, arma toto orbe circumferebat, & nihil intactum relinquebat, immanium ferarum modo, quæ plùs, quàm exigit fames, mordent. Cùm ei civitas quædam offerret partem agrorum, & dimidium rerum omnium: *Eo, inquit, preposito, veni in Asiam, non ut id acciperem quod dedissetis: sed ut id haberetis quod reliquisssem.* *Senec. 3 Quæst. in procem. Ep. 94. 53.*

2. Ubi ad fines Scytharum vincendo pervenit, unus

I

ex

ex eorum legatis hæc ei inter alia multa dixit, quibus ejus injustitiam & ambitionem arguerit: *Quid nobis tecum est? Nunquam terram tuam attigimus. An non licet nobis, qui in vastis sylvis vivimus, ignorare quis sis, & unde venias? Nec servire ulli possumus, nec imperare desideramus. Major fortiorque es fortasse, quàm quisquam: tamen alienigenam dominum pati nemo vult. Gloriaris te ad persequendos latrones venire, ipse omnium gentium latro. Lydiam cepisti, Syriam occupasti, Persidem tenes, Bactrianos habes in potestate, Indos petisti: jam etiam ad pecora nostra avaras manus porrigis. Quid tibi divitiis opus est, quæ te esurire cogunt, ita ut quò plura habes, eò acrius, cupias quæ non habes? Denique si Deus es, tribuere mortalibus beneficia debes, non sua eripere: sin autem homo es; id quod es, semper esse te cogita.* Q. Curt. l. vii. c. 8.

Eleganter & veraciter Alexandro illi magno quidam comprehensus pirata respondit. Nam cum rex hominem interrogasset, quo jure mare infestaret? ille liberâ contumaciâ: *Eodem, inquit, quo tu orbem terrarum: sed quia id ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu, quia magnâ classe, imperator.* S. Aug. l. iv. de Civit. c. 4. ex Cic.

CAPUT X.

Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

1. Alexander Severus in expeditionibus bellicis aperto tabernaculo prandebat & cœnabat, militarem cibum, cunctis videntibus atque gaudentibus sumens. Circumibat prope cuncta tentoria, & neminem abesse à signis patiebatur. Si quis de viâ in agros cujusquam deflexisset, aut fustibus subiciebatur in conspectu ejus, aut virgis, aut multæ pecuniariæ, aut saltem verbis castigato ipse dicebat; *Visne hoc in agro tuo fieri, quod facis in alieno?* Usurpabatque sæpius quod à quibusdam sive Judæis sive Christianis audierat, aut per præconem inclamari jubebat, quum aliquem puniret: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quam sententiam usque adeò dilexit, ut & in palatio

tio & in publicis operibus præscribi juberet. *Lamprid. in A. Sever. c. 51.*

2. Ab alio expectes, alteri quod feceris. *P. Syrus.*

Syraculis pulsus à Dionysio tyranno Dion, petierat Megaram. Ubi cum Theodorum principem hujus urbis domi convenire vellet, neque admitteretur, diu ante fores retentus; dixit comiti suo: *Patienter hoc ferendum est: forsitan enim & nos, cum in gradu dignitatis nostræ essemus, aliquid tale fecimus. Quā tranquillitate animi ipse sibi conditionem exilii placidiorem reddidit. Valer. l. iv. c. 1.*

3. Vulpes ad cenam dicitur ciconiam Prior invitasse, & illi in patinā liquidam Posuisse sorbitionem, quam nullo modo Gustare esuriens potuerit ciconia:
Quæ vulpem quum revocasset, intrito cibo Plenam lagenam posuit: huic rostrum inferens Satiatur ipsa, & torquet convivam fame:
Quæ cum lagenæ frustra collum lamberet, Peregrinam sic locutam volucrem accepimus:
Sua quisque exempla debet æquo animo pati.

Phædr. l. i. Fab. 26.

C A P U T XI.

Injuriam pati satius est quàm facere.

Agis Lacedæmoniorum rex ultimus, ex insidiis captus, & indictâ causâ ab Ephoris damnatus, cum ad laqueum abduceretur, conspiceretque quendam ex ministris flentem: *Desine*, inquit, *ô homo, meam vicem fere. Nam sic iniquè & contra-leges moriens, superior feliciorque sum iis qui mihi vitam eripi jubent.* Hæc locutus, ultro collum laqueo induit. *Plut. Apoph.*

Athenienses, quos multis beneficiis affecerat, ingratos expertos Phocion, in concionem prodiit, & sapientissimè dixit: *Malo à vobis, Athenienses, malum accipere, quàm ipse vobis malum inferre.* *Ælian. l. ii. c. 16.*

C A P U T

CAPUT XII.

Quod meum non est, redeat ad dominum.

Pythagoricus quidam emerat à sutore calceos, rem magnam, non præsentibus nummis. Post aliquot dies venit ad tabernam, pretium soluturus. Quam cum clausam invenisset, & ostium diu pulsaret, fuit qui diceret: *Quid perdis operam tuam? Sutor ille, quem quæris, elatus & combustus est. Quod nobis molestum esse potest, qui in æternum nostros amittimus: tibi minime, qui scis futurum ut ille renascatur.* Quibus verbis jocabatur in Pythagoricum, qui metempsychosim, hoc est migrationem animarum in alia corpora, fieri credebat. At philosophus noster tres aut quatuor denarios, quod pretium calceorum attulerat, non invitus domum retulit, subinde manu concutiens. Deinde cum intellexisset arrisisse sibi illud lucellum; reprehendens hanc suam non reddendi tacitam voluptatem, ait ipse sibi; *Sutor ille tibi vivit. Tu redde quod debes.* Rediit ergo ad eandem tabernam, & per claustrum, quâ parte rimam invenit, quatuor denarios inseruit ac misit, pœnas à se exigens improbæ cupiditatis, ne alieno assuesceret. *Senec. 7 benef. c. 20, & 21.*

CAPUT XIII.

Verbis non minus, quàm factis, fit injuria.

Maledicus à malefico non distat, nisi occasione. *Quintil. l. xii. c. 9.*

Famæ damna majora sunt, quàm quæ æstimari possint. *Livius, l. iii. c. 92.*

Nihil est tam volucre quàm maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius dissipatur. *Cicer. pro Planc. n. 57.*

Providendum est in primis, ne sermo noster indicet vitium aliquod inesse in moribus nostris. Quod maxime solet evenire, cum joco, aut serio, de absentibus, detrahendi causâ, maledicè contumeliosèque dicitur. *Citer. 1 Offic. n. 134.*

.... Absentem

.... Absentem qui rodit amicum,
 Qui non defendit alio culpante, solutos
 Qui captat risus hominum, famamque dicacis,
 Pingere qui non visa potest, commissa tacere
 Qui nequit; hic niger est, hunc tu, Romane, ca-
 veto. *Horat. l. i. Sat. 4.*

Lingua est maliloquax mentis indicium malæ.

Difficilem oportet aurem habere ad crimina.

In judicando criminosa est celeritas. *P. Syrus.*

Cæca invidia est, nec quidquam aliud scit, quàm
 detrectare virtutes. *Livius, l. xxxviii. c. 49.*

2. Cùm Mardonius Xerxem ad bellum Græcis in-
 ferendum excitaret, deprimendo eorum in armis vir-
 tutem, iisque detrahendo; Artabanus ei respondit
 longâ oratione, in quâ hæc dixit de alienæ famæ de-
 tractione seu calumniâ. Res est teterrima alienæ
 famæ detractio: in quâ duo sunt qui injuriam faci-
 unt, unus cui injuria fit. Qui enim detrahit, inju-
 rius est, quòd accusat non præsentem. Injurius quo-
 que est qui credit detrahenti, antequam rem comper-
 tam habeat. Sic absenti fit duplex injuria: ab altero
 enim infimulatur ut malus, ab altero talis temerè pu-
 tatur. *Herodot. l. vii.*

C A P U T XIV.

*Ex omni vita simulatio dissimulatioque tollen-
 da est.*

1. Cùm duobus modis, vi aut fraude, fiat injuria;
 fraus quasi vulpeculæ videtur, vis leonis: sed fraus
 odio digna majore. Injuria autem nulla capitalior
 est, quàm eorum, qui, cùm maximè fallunt, dant
 operam ut viri boni videantur. *Cicer. 1 Offic. n. 23.*

Bonitatis verba imitari, major malitia.

Malus bonum ubi se simulat, tunc est pessimus.

P. Syrus.

C. Canius, eques Romanus, homo nec infacetus,
 & satis litteratus, cùm se contulisset Syracusas, otian-
 di causâ; distitabat se emere velle hortulos aliquos,
 quò

quò invitare amicos, & ubi oblectare se sine interpellatoribus, posset. Quod cùm perccebuisset; Pythius quidam, qui argentariam faciebat Syracusis, dixit ei, hortos quidem suos non esse venales, sed licere illi uti iis, si vellet, ut suis. Et simul invitavit eum in hortos ad cœnam in posterum diem. Cùm ille promississet, tum Pythius, qui, ut argentarius, erat apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se vocavit, & ab his petivit, ut ante hortulos suos postridiè piscarentur.

Ad cœnam tempore venit Canius. Opiparè paratum erat convivium: cymbarum ante oculos multitudo: piscatorum quisque, quod ceperat, afferebat: ante pedes Pythii pisces abjicebantur. Tum Canius: *Quæso, inquit, quid est hoc, Pythi? tantumne piscium, tantumne cymbarum?* Et ille: *quid mirum?* inquit. *Quidquid est piscium Syracusis, in hoc loco est: hic aquatio: hâc villâ isti carere non possunt.* Incensus Canius cupiditate, contendit à Pythio ut hortos venderet. Gravatè ille primò rem accipere est visus. Impetrat tandem Canius. Emit hortos homo cupidus & locuples, tanti quanti voluit Pythius, & emit instructos: negotium conficit.

Invitat in hortos Canius postridiè familiares suos: venit ipse maturè: cymbam nullam videt. Quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorum essent, quòd nullos videret? *Nullæ quod sciam,* inquit ille, *hodie piscatorum feriæ sunt: sed hîc piscari nulli solent. Itaque hîc mirabar quid accidisset.* Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim erant latæ leges adversus eos qui dolo malo agerent. *Cic. 3 Offic. n. 14.*

3. Omnes aliud agentes, aliud simulant, ut Pythius, perfidi, improbi, malitiosi sunt. Nam ex omni vitâ simulatio dissimulatioque tollenda est. Et ratio postulat ne quid insidiosè, ne quid simulatè, ne quid fallaciter fiat. Itaque vir bonus, nec ut emat meliùs, nec ut vendat, quidquam simulabit aut dissimulabit. Si verò vir bonus est is qui prodest quibus potest, nocet nemini; certè virum bonum non facile reperiemus. *n. 60. 68. 64.*

Quædam

Quædam video, propter depravationem consuetudinis, neque more turpia haberi, neque jure civili sanciri: at naturæ lege sancita sunt. *n. 69.*

CAPUT XV.

Improbi hominis est mendacio fallere.

Cicero pro Muræno. *n. 62.*

1. Vera dicere, justum est; mentiri verò, injustum. *Plato de Justo.*

In virum bonum non cadit mentiri emolumentum sui causæ. *Cic. 3 Offic. 81.*

Qui mentitur, fallit quantum in se est. Vir bonus præstare debet ne mentiatur. *A. Gall. l. x. c. 11.*

Volumus viros fortes & magnanimos, eosdem esse bonos, & simplices, veritatis amicos, minimèque fallaces. Quæ virtutes ad justitiam pertinent. Itaque Aristides apud Athenienses, & Epaminondas apud Thebanos, tam alieni à mendacio & tam veritatis diligentes fuisse traduntur, ut ne joco quidem unquam mentirentur. Et Atticus ille, quicum Cicero vixit conjunctissimè, mendacium neque dicebar, neque pati poterat. *Illum odi, aiebat Achilles, æque ac portas Plutonis, qui aliud quidem recondit in mente, aliud verò dicit. Cic. Offic. n. 63. Plut. in Arist. C. Nepos in Epam. & in Attic. Plat. Il. l. ix. ver. 310.*

2. Quid est in quo maximè elaborare debemus? Ut mens sit justa, oratio mendacii expers. Hoc viri boni proprium est, nihil à veritate alienum loqui ut & nihil à justitiâ alienum exsequi. *M. Anton. l. iii. sect. 16. & l. iv. sect. 33.*

Qui injustè agit, impiè agit. Cum enim natura homines ediderit, ut sibi invicem prosint, nec ullâ ratione obsint; qui hoc naturæ placitum violat, adversus eam est impius. Eadem natura veritas quoque nuncupatur; estque prima omnium, quæ vera sunt, causa. Itaque qui sciens volensque mentitur, impiè agit: quia fallendo injustè agit. *Idem, l. ix. sect. 1.*

Quod verum, simplex, sincerumque est, id naturæ hominis est aptissimum. *Cic. 1 Offic. n. 13.*

3. Assuesce

3. Assuesce dicere verum, & audire. *Sen. Ep. 68.*

Assuefaciendi maximè sunt pueri, ut vera dicant: mentiri enim servile est, & omnium hominum odio dignum vitium. Eâdem sententiâ dixit Apollonius: *Illiberale est mentiri: ingenuum veritas decet.* Plut. de Educ. puer. Philos. in epist. Apoll.

Illiberalis & sordidus vulgò putatur quæstus eorum, qui emunt à mercatoribus quod statim divendant: quia nihil solent proficere, nisi admodum mentiantur. Nec verò quicquam est turpius vanitate, id est, mendacio. *Cicer. 1 Offic. n. 150.*

Persæ liberos suos à quinto anno ad vicesimum tria edocebant; equitare, sagittas arcu mittere, vera loqui. Turpissimum apud eos habebatur mentiri. Secundum mendacium, in proximo turpitudinis loco ponebant æs alienum: maximè quòd qui ære alieno obstringitur, mendacio obnoxius esse soleat, & plerumque verba pro re dare. *Herod. l. i.*

Iustitiam quoque liberi Persarum edocebantur à pueritiâ. Ac quemadmodum pueri in Græciâ in scholas itabant, literarum liberaliumve artium discendarum causâ: sic apud Persas pueri scholas frequentabant, ad accipiendam iustitiæ disciplinam. Quam quidem ut citius & certius discerent, non solum eorum auribus præcepta iustitiæ inculcabantur, sed etiam docebantur iustas ferre sententias de iis, quæ inter ipsos exoriebantur, controversiis, & legitimas pro cuiusque delicti modo pœnas irrogare. Itaque bonam diei partem impendebant publici iustitiæ præceptores in audiendis dijudicandisque puerorum disceptationibus. *Xenoph. l. i. Cyrop.*

4. Hoc consequuntur mendaces, inquiebat Aristoteles, ut, quum vera dixerint, non illis credatur. Similiter Cicero dixit: *Mendaci homini ne verum quidem dicenti, credere solemus.* Diog. Laërt. in Arist. Cic. 2 de divin. n. 146.

Iis, qui peccârunt, non facilè delicti venia conceditur, si interrogati deprehendantur mendaces. *Xenoph. l. iii. Cyrop.*

Quid interest inter perjurum & mendacem? Qui
mentiri

mentiri solet, non longè abest à perjurio. Quem ego, ut mentiatur inducere possum, eum faciliè exorare potero, ut pejeret. Ut pœna à Diis immortalibus perjuro constituta est, sic & mendaci. *Cicer. pro Rosc. Comœd. n. 46.*

Veritas sermo est simplex. *Ammian. l. xiv.*

Veritas vel mendacio corrumpitur, vel silentio. *Ibid. l. xxxi.*

C A P U T XVI.

In vitio est, qui non obsistit, si potest, injuriæ.

1. Injustitiæ genera duo sunt: unum eorum qui inferunt injuriam; alterum eorum, qui non propulsant, si possunt, ab iis quibus infertur. Neque enim is tantum in vitio est, qui injustè facit impetum in quempiam, aliquâ animi perturbatione incitatus: sed etiam qui non obsistit, si potest, injuriæ. *Cicer. 1 Offic. n. 23.*

2. Hominibus plures solent esse causæ prætermittendæ defensionis aliorum, deferendique officii. Nam inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt nonnulli; quidam negligentia, pigritia, inertia præpediuntur: alii suis quibusdam studiis occupationibusve sic impediuntur, ut desertos esse patiantur eos, quos tutari debeant. Hi omnes, dum altero genere injustitiæ vacant, in alterum incidunt. Communi enim utilitati non serviunt, & in vitæ societatem nihil conferunt studii, nihil operæ, nihil facultatum. *n. 27.*

3. Apud Ægyptios legibus cautum erat, ut, si quis iter faciens videret quempiam à latronibus circumveniri, aut aliquid injuriæ perpeti, nec ei auxilium ferret, cum posset, morte damnetur. Si opem dare non posset; rem deferre ad judices & injuriæ auctorem accusatione persequi jurebatur. Quod facere si neglexisset, plagis mulctabatur, & triduum carebat cibo. *Diod. Sic. l. ii.*

Si is qui injuriam non propulsat ab aliis cum protest, injustè facit; qualis habendus est is, qui non modò non repellit, sed etiam adjuvat injuriam? *Quidam*

dam è Græciâ Romam attulerunt falsum testamentum L. Minutii Basili locupletis hominis. Quod ut facilius pro vero accipi posset, scripserant hæredes fecum M. Crassum & Q. Hortensium, homines ejusdem ætatis potentissimos; qui cum illud falsum esse suspicarentur, sibi autem nullius culpæ in conscribendo testamento conscii essent; alieni facinoris munusculum non repudiaverunt. Graviter deliquisse mihi quidem videntur, qui etiam veras hæreditates consequuntur, si sint blanditiis & simulatâ amicitia quæsitæ. *Cicer. l. iii. Offic. c. 18.*

CAPUT XVII.

Inhumanum verbum est ultio.

1. Non ulcisci decet, ut vulgus putat, neque malefacere cuiquam hominum, quodcumque ab aliis ipse passus fueris. Nullo enim modo injuria facienda est. *Plato in Critone.*

Sunt quædam officii adversus eos servanda, à quibus injuriam acceperis. Est enim ulciscendi & puniendi modus. Atque haud scio an non satis sit eum, qui te lacefferit, injuriæ suæ pœnitere, ut & ipse ne quid tale posthac committat, & cæteri sint ad injuriam tardiores. *Cicer. Offic. l. i. c. 11.*

Ignoscere hominum est, ubi eum pudet, cui ignoscitur. *P. Syrus.*

Veteres Romani, acceptâ injuriâ, malebant ignoscere, quàm persequi. Et plus penè auxerunt imperium parcendo victis, quàm vincendo. *Sallust. Catil. c. ix. Livius, l. xxx. c. 42.*

Omnibus noxis veniam dare, se dicebat Cato Major, præterquam suis. *Plut. in Cat. maj.*

Ignoscito sæpe alteri, nunquam tibi. *P. Syrus.*

2. Beneficia beneficiis repensare honestum est, non autem injurias. Illic, vinci turpe est: hic, vincere. Ultio inhumanum verbum est, licet malâ consuetudine pro jûto receptum. Quàm pulchrum est, hominem, velut nulli penetrabilem telo, nullis injuriis, nullis contumeliis perstringi! Ultio doloris confessio est.

est. Catoni minori in balneo quidam os percussit, ignorans: quis enim illi sciens fecisset injuriam? Homini deinde satisfaciendi Cato, *Non memini*, inquit, *me percussum*. Non excanduit, non vindicavit injuriam. Melius esse putavit non agnoscere, quàm vindicare. Nihilne, inquires, mali ex impunità hominis petulantiâ ortum est? Imò multum boni. Cœpit ille Catonem nôsse & mirari. Magni animi est injurias despicere. *Senec. l. ii. de irâ, c. 32. l. iii. c. 5.*

Quippe minuti

Semper et infirmi est animi exiguique voluptas

Ultio. *Juven. Satir. xiii. ver. 189.*

Ille magnus & nobilis est, qui, more magnæ feræ, latratus minutorum canum securus exaudit. Sæpe satiùs fuit dissimulare, quàm ulcisci.

Comestatores quidam cùm in uxorem Pisistrati incidissent multaque protervè & fecissent & dixissent; postero die facti veniam à Pisistrato postuvalerunt. Quibus ille respondit: *Vos deinceps magis operam date modestiæ. Mea verò uxor heri nusquam prodiit.* Plut. Apoph.

3. Cùm Cumani Pittaco victum tradidissent hominem à quo filius ejus fuerat interfectus; illum impunitum dimisit, hæc præfatus: *Venia ultione melior est: illa namque mitis est ingenii, hæc ferini.* Simili sensu dixit Musonius philosophus; *Feræ, non hominis, est, quærere, quomodo morsum pro morsu, malum pro malo reddat.* Stobæus Serm. xix.

Non oblitus erat Aristides, Themistoclem sibi diu clam aut apertè fuisse adversatum in administrandâ republicâ. Noverat quoque se ejus maximè operâ pulsum fuisse in exilium. At ostendit quàm alieno ab ultione animo esset, cùm deliberaretur de ipso Themistocle è civitate ejiciendo testarum suffragiis. Opportuna certè oblata erat expetendæ vindictæ occasio. Nihil tamen ab eo aut dictum aut factum est, quod nocere posset inimico. Et ut prius ei non inviderat florenti opibus & rerum gestarum gloriâ, sic tum noluit premere periclitantem, & eo dejecto exultare. *Plut. in Themist.*

T. Pom-

T. Pomponius Atticus nullas inimicitias gessit, quod & lædebat ipse neminem, & si quam injuriam acceperat, malebat oblivisci, quàm ulcisci. *C. Nepos in Attic. c. 11.*

Magnanimo injuriæ remedium oblivio est.

P. Syrus.

Adrianus multos in privatâ vitâ inimicos expertus erat, quorum injurias, ubi imperator factus est, adedò neglexit, ut uni, quem capitale habuerat, diceret: *Evasisti. Spart. c. 17.*

Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: *Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere. Livius, l. xl. c. 46.*

4. Cùm Dion expugnasset Syracusas, quas ab impotenti tyrannorum dominatu liberare cupiebat; Heraclides & Theodotes, insensu ejus hostes, se ultrò deditere, culpam fatentes, orantesque, ut benignior in ipsos esset, quàm ipsi in eum fuerant. Admonuerunt quoque decere Dionem, qui multis aliis virtutibus ornatus esset, iræ imperare, & ultionis cupidum non esse. Hæc illis precantibus & monentibus hortabantur amici Dionem, ne improbis hominibus, funestarum turbarum auctoribus, parceret: sed eos militum furori permitteret. Tum Dion: *Ceteris, inquit, ducibus atque imperatoribus plerumque sola belli & armorum exercitia cordi sunt; mihi verò, qui plurimum temporis in Academiâ consumsi, cura fuit id discere, ut iram, ultionem, invidiam, pertinaciam, & alias hujusmodi pestes possim vincere: cujus victoriæ argumentum certum est non in amicos & viros bonos benignitas, sed erga iniquos & insensos inimicos placabilitas & lenitas. Heraclidem superare mihi animus est, non potentiâ & prudentiâ, at humanitate & justitiâ: in his enim virtutibus vera fortitudo, magnitudo, gloria posita est: cùm miles, aut saltem fortuna, sibi vindicet partem gloriæ bello quæsitæ. Quod si Heraclides & invidus, & infidus, & malus est: ideone Dionem oportet virtuti suæ labem inurere iræ impotentiâ? Lege quidem humanâ æsnitum est, eum minùs peccare adversus justitiam, qui acceptam injuriam*

*injuriam ulciscitur; quàm qui prior infert; at naturâ utrumque ab eâdem animi infirmitate proficiscitur. Nul-
lius porro hominis tam aspera tamque effera est improbitas,
quæ non possit frequentibus beneficiis mansuescere & ex-
pugnari. His usus rationibus Dion, Heraclidem &
Theodotem missos facit. Plut. in Dion.*

C A P U T XVIII.

*Injuriae beneficiis vincuntur speciosius quàm
mutuo odio pensantur. Valer. l. iv. c. 2.*

1. Usque ad ultimum vitæ finem non definemus
communi bono operam dare, adjuvare singulos, opem
ferre etiam inimicis. *Serap. de otio, c. 28.*

Optimus injuriam ulciscendi modus est, ne similis
sis eam inferenti. Contemnit me quisquam? ipse
viderit. Ego mihi cavebo, ne quid contemptu dig-
num vel egisse vel dixisse deprehendar. Odit me
quisquam? ipse viderit. At ego mitis esse & bene-
volus cuique pergami; & huic etiam ipsi qui me odit,
errorem ostendere paratus ero, non contumeliosè ne-
que ut patientiam meam ostentem, sed benignè &
ingenuè: interiùs enim me ita affectum esse, opor-
tet, ut ipsi Dii videant me eum esse qui nihil in-
dignè ægrè feram. *M. Anton. l. vi. c. 6. l. xi. c. 13.*

*Amico noli maledicere, ac ne inimico quidem: inquie-
bat Pittacus. Diog. Laërt. in Pittac.*

Laudante quodam Cleomenis dictum, qui interro-
gatus, quodnam esset boni regis officium, responde-
rat, *Amicis bonè, inimicis malè, facere: Quanto rectius
erat, inquit Socrates, amicis benefacere, ex inimicis
autem amicos facere? Plut. Apoph.*

Sic invicem vivendum esse, decebat Pythagoras,
ut non ex amicis inimicos, verum ex inimicis amicos
faciamus. *Diog. Laërt. in Pythag.*

2. M. Marcellus, cum de eo consulatum tunc ge-
rente Siculi questum Romam venissent ultro de illis
in senatum admittendis retulit, querentesque de se
patienter

patienter sustinuit. Improbatis à patribus querelis eorum, clementer excepit orantes ut ab eo in clientelam reciperentur: nullas adversus illos inimicitias exercuit, & per reliquam vitam illis benefacere non destitit. *Plin. l. iv. c. 1. Plut. in Marcell.*

Cùm è carcere atque ipsâ urbe Atheniensium profugisset orator Demosthenes, respexit aliquos ex inimicis citato cursu vestigia sua subsequentes, et latebras pavidus quæsit. At illi eum sæpius nomine compellatum tandem affecuti, oraverunt ut, positâ formidine, pecuniam acciperet, quam domo ei attulerant in viaticum & subsidium; adhortatique sunt ne casum ferret acerbius. Quibus Demosthenes: *Quomodo, inquit, possum non graviter ferre, me eâ urbe carere, ubi tales inimicos habeam, quales alibi amici inveniri vix queant?* *Plut. in Demosth.*

3. Magni animi est, injurias in summâ potentiâ pati: Nec quicquam est gloriosius principe impune læso. *Senec. 1 de Clem. c. 20.*

Cicero hanc laudem eximiam Cæsari tribuit, quòd *nihil oblivisci solet, nisi injurias.* Omnium victor regressus in urbem, omnibus, qui contra se arma tulerant, ignovit. Simultates omnes, occasione oblata, libens deponebat. Ultro ac prior scripsit C. Calvo post famosa ejus adversum se epigrammata Valerium Catullum, cujus versiculis famam suam laceratam non ignorabat, adhibuit cœnæ. C. Memmii suffragator in petitione consulatûs fuit, licet asperrimæ fuissent ejus contra se orationes. *Cicer. pro Ligar. n. 25. Patercul. l. ii. c. 56. Sueton. in Cæs. c. 73.*

Vespasiani, inter cætera bona, illud singulare fuit, inimicitias oblivisci: adeo ut Vitellii hostis sui filiam locupletissimè dotaverit, & viro splendidissimo in matrimonium dederit. Ferebat quoque patienter contumelias, iis, ut erat facetissimus, dictis jocularibus respondens. *A. Vict. Epit. c. 17.*

CAPUT XIX.

Iustitia victrix odii.

1. Cn. Domitius tribunus plebis M. Scaurum principem civitatis in iudicium populi Romani vocaverat, iratus quòd ab eo in augurum collegium non fuisset cooptatus. Cùm opprimendi inimici summo studio flagraret; servus Scauri ad eum noctu pervenit, promittens se instructurum ejus accusationem multis & gravibus domini criminibus. At Domitius nefario indicio servi perfidi uti noluit. Continuo enim & suis auribus obduratis, & indicis ore clauso, comprehendi hominem & ad Scaurum deduci jussit. Sicque in infesto accusatore iustitiâ odium vicit. Hunc Domitium deinde populus, tum hanc ob causam, tum propter alias virtutes, libentiùs & consulem & censores & pontificem maximum fecit. *Valer. l. vi. c. 4.*

2. Non minùs insigne iustitiæ specimen dedit L. Crassus in nobili illâ accusatione, quam adversus Carbonem instituit, annos natus unum & viginti. Nam cùm scrinium rei, plura continens quibus faciliè opprimi posset, allatum ei fuisset ab illius servo; signatum, ut erat, remisit ad illum cum servo catenato, nolens causam obtinere alienâ fraude ac perfidiâ.

Quo pacto viguisse tunc inter amicos iustitiam credimus, cùm inter accusatores quoque & reos eam tantum virium obtinuisse videamus?

CAPUT XX.

Utilitas ex inimicis capienda.

1. Vulgus hominum satîs habet nullo malo ab inimicis affici: at viri prudentes etiam utilitatem ex iis capiunt. Inimicus dicta factaque nostra observare infenso animo non cessat, captans nocendi occasionem: quam ne præbeamus, cavemus. Hæc autem cautio sensim affert studium & consuetudinem rectam & inculpatam

eulpatam vitam agendi. *Plut. de utilit. capiendâ ex inimic.*

Vis inimicum molestiâ afficere? noli eum illiberallem, libidinosum, scelestum nominare: ipse esto humanus, castus, probus. Hinc Diogenes, cum eum interrogasset quidam, quâ ratione ulcisceretur inimicum? *Si ipse, inquit, quàm optimus fias.*

Cum accepisset Philippus Macedoniae rex se ab oratoribus Atheniensibus proscindi conviciis in concione: *Magnam, inquit, ejusmodi hominibus gratiam habeo. Dabo enim operam deinceps & verbis & factis, ut illos mendacii coarguam.* *Plut. Apoph.*

2. Verè dictum est ab Antisthene, eum, qui probitatem suam salvam esse velit, opus habere vel veris amicis, vel inimicis vehementissimis: quòd illi admonendo, hi criminando à vitiis avertant. Sed quoniam nostrâ ætate amicitia voce valde exili ad liberas reprehensiones est prædita, loquax in adulando, muta in castigando; audienda est nobis ex inimicis veritas. Quemadmodum enim Telephus, ut ferunt fabulæ, domestico medico destitutus, vulnus hostili hastæ sanandum præbuit: ita necesse est, ut ii, quos deficit benevolus castigator, sermonem audiant infensi inimici peccata eorum insectantis, non considerantes animum maledicentis, sed reprehensionis veritatem atque utilitatem. *Plut. de utilit. capiend.*

3. Sicut qui volebat Jasonem Thessalum interficere, gladio vomerem ejus aperuit, eaque ruptâ salutem illi attulit; sic sæpe convicium ab irato homine aut inimico jactum in nos, aperuit & sanavit morbum animi latentem aut neglectum. At plerique maledictis impetiti, non despiciunt an verè aliquid ipsis objiciatur; sed quid vicissim possint arguere in maledicentibus.

Ab inimico tuo notatus aliquo crimine, illud, si verum sit, majore studio expurgare debes, quàm commonstratam aliquam vestis tuæ maculam; si falsum, quærenda tamen est causa, quæ criminationi occasionem dedit, cavendumque, ne deinceps committas aliquid aut affine aut simile ejus quod objectum fuit.

4. Multa sunt quæ inimicus magis deprehendit in nobis, quàm amicus: quoniam, ut ait Plato, cæcus amor est. Hiero, cùm ei quidam inimicus oris fœtorem exprobrasset, domum se ad uxorem recipiens: *Quid hoc, inquit, rei est? Cur tu mihi oris vitium non indicavisti?* Illa verò, ut erat pudica & simplex, *Existimabam, ait, omnes viros sic olere.* Adeò non animi tantum, sed etiam corporis vitia, sæpe nobis nota fiunt ab inimicis priùs, quàm ab amicis. *Ibid.*

CAPUT XXI.

A litibus est abhorrendum.

1. Convenit hominem dando munificum esse, & in exigendo non acerbum; in omnique re contrahendâ, vendendo, emendo, conducendo, locando, æquum & facilem se præbere, multa multis de jure suo cedentem, à litibus verò abhorrentem. *Cic. 2 Offic. n. 64.*

Est autem non modò liberale, sed interdum etiam fructuosum, paulùm de jure suo decedere: &

Recuniam in loco negligere maximum interdum est lucrum. *Ter. Adelph. act. ii. sc. 2.*

Habenda quidem est ratio rei familiaris, quam dilabi finire, flagitiosum est; sed ita ut illiberalitatis avaritiæque absit suspicio. Et ut res familiares quæri debet iis rebus, à quibus abest turpitudine; sic conservari diligentia & parsimoniâ. *Cic. ibid. n. 87.*

2. Isocrates vocatus in jus anno ætatis octogesimo secundo, orationem habuit, in quâ his verbis ostendit quam alieno à litibus animo semper fuisset: Sic vixi hætenus, ut nemo unquam me ullius injuriæ aut contumeliæ accusaverit; neque judex neque arbiter fuerit, qui de meis adversus quemquam factis aut dictis pronunciaverit. Etenim cavi, ne quid ipse erga quemquam delinquerem. Mihi verò si qua facta fuit injuria; non judicio quæsi vindictam de inimicis, sed eorum amicis controversiam dirimendam permisi. *Isocrat. de Permut.*

3. Parum liberale & nimis litigiosum esse existimo, vocare aliquem in jus propter maledicta. *Lyfias Orat. 9.*
Negabat

Negabat Musonius se vocaturum quemquam in jus. Se enim neque injuriâ neque contumeliâ affectum putabat, si maledictis laceffi, conspui, verberari, contigisset: *Qui ignorant, inquiebat, quid honestum aut turpe reuera sit, injuriam se pati censent, si quis aut torvis oculis ipsos intueatur, aut irrideat, aut percutiat, aut conviciis laceffat. At vir sapiens his omnibus non perturbatur: non ille pati, sed facere, turpe ducens. Itaque nemo mente præditus propterea ad accusationem & forum convertetur, utpote qui sibi nullam accepisse injuriam videatur.* Strobæus, Serm. xix.

C A P U T XXII.

Paci consulendum, nec bella acerbè gerenda.

1. Cùm sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim: illud, proprium hominis est; hoc, belluarum: nec confugiendum est ad posterius, nisi ubi uti non licet superiore: semperque paci est consulendum, Quare ideo tantum suscipienda bella sunt, ut sine injuriâ in pace vivatur. Partâ autem victoriâ, conservandi sunt ii, qui non crudeles in bello, non immanes, fuerunt. Sic Romani Sabinos, Æquos, Volscos, etiam in civitatem acceperunt: at Carthaginem & Numantiam funditus sustulerunt. *Cic. 1 Offic. n. 34.*

2. Cùm de imperandi gloriâ decertatur & armis fama quæritur, causas tamen omnino subesse oportet justas bellandi: & ejusmodi bella minùs acerbè gerenda sunt. Quod egregiè præstiterunt Ptolemæus rex Ægypti & Demetrius Antigoni filius. Cùm à Ptolemæo Demetrius victus esset; major ad Ptolemæum gloria venit ex moderatione, quàm ex ipsâ victoriâ. Siquidem & dimisit amicos Demetrii, non solùm cum suis rebus, verùm etiam additis insuper muneribus, & ipsius Demetrii privatum omne instrumentum ac familiam reddidit, dicens: *Se non propter prædam bellum iniisse.* Non multò post Ptolemæus iterum congressus cum Demetrio navali prælio, ipse, amisâ classe, hostique concessâ victoriâ, in Ægyptum refugit.

refugit. Tum Demetrius Ptolemæo benignitatis vices rependens, filium ejus, & fratrem, & amicos in Ægyptum remisit cum privato cujusque instrumento : ut appareret, eos, non odio, sed laudis studio accensos, donis muneribusque inter ipsa bella contendere. Certè honestiùs tunc bella gerebantur, quàm nunc amicitiae coluntur. *Ibid. n. 38. Justin. l. xv. c. 1. 2.*

CAPUT XXIII.

Justitiâ hostes vincere gloriosius est quàm armis.

1. Factis honestis atque justitiâ hostes vincere, non minor, imò etiam utilior res est, victoriâ armis partâ. Hic enim necessitate compulsi hostes cedunt, illuc sponte. Hæc victoria magnis cum damnis revocat ad officium malefanos : illa verò sine detrimento in viam rectam reducit aberrantes. Præterea ubi armis res geritur, pars potissima victoriæ opus est militis : ubi verò justitiâ, totum decus eorum est qui præsent. *Polyb. l. v.*

2. Romani, Camillo duce, obsidebant jamdudum Falerios, Faliscorum urbem. Mos erat tunc apud Faliscos, ut plures simul pueri unius magistri curæ demandarentur. Qui scientiâ videbatur præcellere, erudiebat principum liberos. Is quum in pace solitus esset pueros lusus exercitationisque causâ extra urbem producere, eo more per belli tempus non intermisso, die quodam eos trahens longiùs à portâ, quàm solebat, in castra Romana perduxit, & Camillo tradidit, præfatus, se tradere Falerios in manus Romanorum, cum daret eos pueros, quorum parentes in eâ civitate principes essent. Quæ ubi Camillus audivit : *Non ad similem tui, inquit, populum & imperatorem venisti cum scelesto munere scelestus ipse. Nobis non est cum Faliscis societas, quæ pacto sit humano : sed ea utrique populo est quam natura omnibus hominibus ingeneravit. Sunt belli, sicut pacis, jura, justæque non minùs, quàm fortiter bella gerere, didicimus. Arma habemus, non adversus eam ætatem, cui etiam captis urbibus par-*
citur ;

citur; sed adversus armatos, qui, nec læsi nec laceſſiti à nobis, castra Romana oppugnârunt. Eos tu novo scelere viciſti, quantum in te fuit: ego Romanis artibus, virtute, opere, armis, vincam.

Denudari deinde ludimagistrum jussit, eumque pueris tradidit reducendum Falerios, manibus post tergum illigatis: virgas quoque eis dedit, quibus proditorem agerent in urbem, verberantes. Ad quod spectaculum concursu populi primùm factò, deinde vocato à magistratibus senatu, tanta mutatio animis est injecta, ut ii, qui modò efferati odio iraque erant, statim pacem pofferunt. Itaque Romanorum justitiam admirantes, ultro se iis dediderunt, rati se meliùs sub imperio eorum, quàm legibus suis, victuros. Camillo & ab hostibus & à Romanis gratiæ actæ sunt. Pace Faliscis datâ, exercitus Romam reductus. *Livius, l. v. c. 27.*

3. Pyrrhi bello maximum exemplum justitiæ in hostem est à Romanis datum. Cùm Pyrrhus Epiri rex bellum populo Romano intulisset, & de imperio certamen esset cum rege generoso ac potente; perfuga venit ab eo in castra Fabricii Consulis, & pollicitus est se Pyrrhum veneno necaturum, si sibi præmium proponeretur. Hunc Fabricius reducendum ad Pyrrhum curavit. Si specie utilitatis decipi se passus esset Fabricius, sustulisset unius pertugæ operâ magnum bellum & gravem populi Romani adversarium. Sed magnum dedecus fuisset & flagitium, venenis certasse cum hoste, non armis; & eum non virtute, sed scelere, fuisse superatum, cum quo laudis certamen erat Romanis. *Cic. 1 Offic. n. 40. 3 Offic. n. 86.*

Hanc Fabricii magnitudinem animi admirans Pyrrhus, exclamasse fertur; *Hic est ille Fabricius, qui difficilius ab honestate, quàm sol a casu suo, averti potest.* Gratias & Fabricio & populo Romano egit: & ne ipse beneficio victus videretur, quoscumque tum habebat captivos Romanos dimisit sine pretio, & bene vestitos. Quinetiam ad pacem & amicitiam impetrandam miſit Romam Cineam legatum cum munerebus pretiosis, tam seminarum quàm virorum aptis

usui. Quæ munera cùm aspernati essent ii, quibus primùm oblata fuerant, & ad alios ostiatim deferrentur; tantâ Romani omnes abstinentiâ fuere, ut nullus vir, nulla mulier, patere januam suam regiis donis recipiendis voluerit: Et ne captivi, quos rex remiserrat, gratis reciperentur, totidem pro his Tarentinorum Samnitumque remissi sunt ad Pyrrhum. *Eutrop. l. ii. A Gell. l. iv. c. 8. Plutarch. in Pyrrho. Valer. l. iv. c. 13. Livius, l. xxxiv. c. 4.*

Iisdem ferme temporibus, ut refert Justinus, simile huic totius populi continentiæ exemplum fuit, quorundam legatorum Romanorum. Nam missi à senatu in Ægyptum legati, cùm ingentia sibi à Ptolemæo rege missa munera sprevisent; paucos post dies ad cœnam invitatis aureæ coronæ datæ sunt, quas illi receptas postero die statuis regis imposuerunt. *Justin. l. xviii. c. 2.*

C A P U T XXIV.

Etiam hosti fides servanda.

I. Si temporibus ad luctus aliquid hosti cùm iurejurando promiseris, est fides servanda. Est enim iusjurandum affirmatio religiosa: & id tenendum est, quod affirmatè, quasi Deo teste, promiseris.

Primo Punico bello M. Attilius Regulus, cùm consul iterum in Africâ captus esset à Pœnis; Romam ad senatum missus est, juratus se Carthaginem rediturum, nisi impetrâset ut Pœnis redderentur captivi nobiles quidam. In senatum venit, mandata exposuit, & primùm ne sententiam ferret recusavit, dicens, se, quoniam in hostium potestatem venerat, jam non esse senatorem. Diende jussus expromere quæ patriæ conducere arbitrabatur, non modò non censuit captivos Pœnos esse remittendos, verùm etiam dissuasit, negavitque utile esse eos reddi; quia adolescentes essent & boni duces, ipse verò jam confectus senectute. Cujus cùm valuisset auctoritas; captivi retenti sunt, ipse Carthaginem rediit, nec eum Romæ retinuit caritas patriæ & suorum.

Neque

Neque verò tum ignorabat Regulus, se ad crudelissimum hostem & ad exquisita supplicia proficisci : sed jusjurandum conservandum putabat. Itaque tum cum vigilando aliisque cruciatibus necabatur, erat in meliore causâ, quàm si domi remansisset senex captivus, perjurus consularis. Nisi senatui auctor fuisset retinendorum Romæ captivorum Pœnorum, essent profectò redditæ, & ita incolumis in patriâ restitisset : sed quia id patriæ non utile putavit, idcirco sibi honestum esse credidit & sentire illa & pati.

Ex totâ hâc laude Reguli, inquit Cicero, unum illud est admiratione dignum, quòd captivos Pœnos retinendos censuerit. Nam quòd rediit, nobis nunc mirabile videtur : illis quidem temporibus aliter facere non poterat. Itaque ista laus non est hominis, sed temporum. Nullum enim vinculum ad attringendam fidem jurejurando arctius majores nostri esse voluerunt. *Cic. 1 Offic. n. 13. 3 Offic. 26, 27. 31.*

2. Octo Romanorum millia post Cannensẽm pugnam in Pœnorum manus venerant. Cum Annibal illis redimendi se copiam fecisset, decem elegerunt, qui Romam ad senatum irent. Nec Pœni pignus aliud fidei ab eis postulârunt, quàm ut jurarent se in castra redituros, nisi à senatu impetrâssent captivos redimi. Quum egressi è castris essent, unus ex iis minimè Romanus ingenii homo, in castra paulò post reversus, quasi aliquid esset oblitus, ante noctem comites affecutus est. Hâc arte se jurejurando solutum putabat. Et erat verbis, re non erat. *Livius, l. xxii. c. 2. 58. Cic. 1 Offic. n. 40. 3 Offic. n. 32.*

Legatis captivorum in senatum introductis, eorum princeps M. Junius multa dixit cur captivi redimendî essent, & ad movendam patrum misericordiam nihil omisit. Ubi finem dicendi fecit, extemplo clamor flebilis est sublatus ab eâ virorum & mulierum turbâ quæ ad fores curiæ stabat ; manusque ad curiam tendebant, orantes, ut sibi patres, liberi, conjuges, fratres, cognati, redderentur. Consulti ex ordine senatores decreverunt captivos non esse redimendos, cum id parvâ pecuniâ fieri posset : ut esset insitum militibus

militibus Romanis aut vincere aut mori. Quum triste responsum redditum esset, mista cujusvis generis hominum turba cum magnis fletibus questibusque legatos ad portam prosecuta est. Unus è legatis, qui propter fallacem reditum in castra se jurejurando exsolutum putabat, domum abiit. Quod ubi innotuit, relatum ad senatum est. Omnes decreverunt, ut ille veterator & callidus comprehenderetur, & custodibus publicè datis, ad Annibalem reduceretur.

3. Existunt sæpe injuriæ calumniâ quâdam, & malitiosâ pactionum interpretatione. Quo in genere multa peccantur. Ut ille peccavit, qui, cum triginta dierum induciæ essent pactæ cum hoste, nocte populabatur ejus agros: quòd, inquiebat, dierum induciæ pactæ essent, non noctium. *Cic. 1 Offic. n. 33.*

Cum Q. Labeo pactus esset cum rege Antiocho, quem bello superaverat, ut ab eo dimidiam classis partem acciperet; ferunt omnes ejus naves medias secuisse, ut regem totâ classe privaret. *Valer. l. vii. c. 3.*

Idem Labeo à senatu Romano datus arbiter Nolanis & Neapolitanis de finibus agrorum terminandis, cum ad locum venisset, separatim cum utrisque est locutus, monuitque ne cupidè agerent, sed ut regredi, quàm progredi, mallent. Id cum utrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est, quod populo Romano adjudicavit. Decipere hoc quidem, non dijudicare est. Quocirca in omni re fugienda est talis solertia. *Cic. ibid.*

C A P U T XXV.

Jusjurandum colito.

1. Jusjurandum optimè coles, si eo nec frequenter utaris, nec temerè; sed in rebus tantum necessariis aut gravissimis adhibeas. Invenient autem juramenta tua fidem apud eos qui audient, si ita vixeris, ut iis persuasum sit, nihil tibi sive jurato sive injurato videri veritate sanctius in rebus mortalium. *Hierocles in carm. Pythag.*

Jurandi

Jurandi consuetudine in perjurium facilè prolabi-
mur. Contrà cùm parcè juratur, sanctè juratur.

Jurare, nisi ubi necesse est, gravi viro parum con-
venit. *Quintil. l. ix. c. 2.*

Jusjurandum refuge, si possis, prorsùs: si minùs,
cùm licet. Cùm enim jusjurandum Deum citet
testem eorum quæ dicuntur; parum pium & religio-
sùm videtur esse, divinum numen advocare ob res
humanas, quarum plurimæ parvæ vilesque sunt.
Epiet. c. 44, Simplic. in Epiet.

2. Jusjurandum si postulabitur duabus de causis
dabis: vel ut temetipsùm turpi crimine liberes, vel
ut amicos à periculis eripias. Pecuniæ verò causâ
per nullum Deum jurabis, etiamsi id verè facere possis.
Isocrat. ad Dem.

Pythagoras discipulis præcipiebat, ut ad jurandum
rarò & tardè accederent; se verò dignos præberent,
quibus non jurantibus fides haberetur, propter vitæ
integritatem. Itaque Clinias Pythagoricus, cùm
trium talentorum multam jurejurando effugere
posset, maluit tantæ pecuniæ damnum facere, quàm
jurare: cùm tamen non esset falso juraturus. *Di-
odor. l. vi. Diog. Laërt. in Pythag. S. Basil. de le-
gendis lib. Gentil.*

Quantum honoris ab Atheniënsibus tributum est
Xenocrati viro sapientiâ pariter ac sanctitate claro!
Qui cùm testimonium publicè dixisset, &, ut mos
Græcorum erat, ad aras accederet, jurandi causâ se
omnia verè retulisse; unâ voce omnes judices, ne is
juraret, reclamaverunt: & existimaverunt conceden-
dum esse integritati illius viri, quod non erant sibi
postmodum concessuri in dicendâ sententiâ: jura-
mentum enim præstiterunt. *Valer. l. ii. c. 10. Cic.
pro Balbo, n. 12:*

3. Ohm, quum hominibus Deorum cura & reve-
rentia esset, jurejurando in singulis causis à litiganti-
bus requisito res citò simul & tutò dijudicabantur;
nunc verò, quoniam pessimi homines, quorum mag-
na multitudo est, Deos res humanas curare non cre-
dunt, aut eos hostiis & blanditiis ita sibi conciliari

posse putant, ut liceat impunè vel grandem pecuniam aliis eripere, vel impositam sibi gravem multam ef- fugere, commutandæ leges sunt. Itaque prudens le- gum lator in judiciorum disceptatione prohibebit jus- jurandum litigantium, ne, si jurandi licentia cuique detur plures perjuri fiant. *Plat. l. xii. de Rep.*

Phryges ab omni abstinebant juramento: ita ut nec ipsi jurarent, nec alios ad jusjurandum adigerent. *Nicol. Damasc.*

Rarus fuit priscis Romanis usus jurisjurandi, imò, & testium & signorum in privatis pactionibus: quia vix inveniebatur qui datam fidem falleret. *Grotius ex Polyb.*

4. Apud Ægyptios perjuri capite multabantur, ut qui pietatem in Deos violarent, & fidem inter ho- mines tollerent, maximum vinculum societatis hu- manæ. *Diod. Sic. l. i.*

Si quis pejeret, à Diis pœnam, ab hominibus de- decus expectet. Latere quidem homines potest: at Deos non potest. *Arist. Rhet. c. 18.*

Perjurii pœna divina, exitium: humana, dedecus. *Cic. 2 leg. n. 22.*

Qui juramento hostem circumvenit, fatetur se hominem timere, Deum verò contemnere. *Plutarch. in Lys.*

Si quis Deorum, ut fingunt poëtæ, per Stygem ju- rando pejerasset; per annum totum nihil ambrosiæ & nectaris degustabat: jacebat lecto affixus, vocis & spi- ritûs expers, gravi veterno oppressus: novem quoque annos agebat procul à cæteris Diis; non eorum conci- liis intererat, non epulis. *Hesiod. Theolog. ver. 793.*

C A P U T XXVI.

Servis imperare moderatè, laus est.

1. Meminerimus & adversùs infimos justitiam esse servandam. Est autem infima conditio & fortuna ser- vorum: quibus uti debemus, ut mercenariis, ita ut opera exigatur, justà solvantur. *Cic. 1 Offic. n. 41.*

Servis

Servis imperare moderatè laus est : & in mancipio tibi cogitandum est, non quantum illud impunè pati possit, sed quantum tibi permittat æquitas ; quæ jubet parcere etiam captivis, & pretio paratis. Cum omnia licere videantur in servum, quia eum emitti ; est tamen aliquid, quod commune jus hominum vetet licere in illum. Nam ejusdem naturæ est, cujus tu. *Senec. 1 de Clem. c. 10.*

2. Quis non oderat Vedium Pollionem, quod murænas sanguine humano saginaret ; & servos, si quid deliquerant, in vivarium abjici juberet ? O hominem mille mortibus dignum ! Cum aliquando apud eum cœnaret Augustus, fregit unus ex servis vas crystallinum. Rapi illum protinus Vedius jussit, & ne vulgari morte periret, objici murænis quas ingens piscina continebat. Evasisse manibus puer, & confugit ad Cæsaris pedes, ne esca piscium fieret. Motus est novitate crudelitatis Cæsar, imperavitque servum dimitti : crystallina autem vasa omnia coram se frangi, & compleri piscinam. Fuit Cæsari sic castigandus amicus ; bene usus est potestate suâ. *3 de Irâ, c. 40.*

3. Superbissima consuetudo circumdedit cœnanti domino stantium servorum turbam. Comedit ille plus quàm capit, & ingenti aviditate onerat distentum ventrem : at infelicibus servis non licet movere labra, ne ut loquantur quidem. Nocte totâ jejuni mutique perstant. Sic fit ut illi de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. *Ep. 47.*

Proverbium jactatur : *Nobis totidem esse hostes, quos servos.* Ipsi eos hostes facimus, cum, obliti homines esse, tanquam jumentis abutimur. Cogitemus illum, quem servum nostrum vocamus, eodem modo ortum esse ac nos, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè vivere, æquè mori.

4. Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum superiorem velles vivere. Vive cum servo clementer. Comiter quoque & in sermonem & in consilium admitte. Amicum in foro aut in curiâ tantum ne quæras : si diligenter attenderis, & domi invenies. Virtus nulli præclusa est ; omnes admittit, ingenuos,

servos, reges, exules. Non sensum eligit: nudo homine contenta est. Potest servus justus esse, fortis, magnanimus. Dicitur Nicolaüs Damascenus, scriptor celeberrimus, maximam in erudiendis famulis curam posuisse, & eos ad morum suorum similitudinem formasse quotidianâ cum illis vivendi consuetudine. Itaque eos expertus est non deteriores amicis suis. *Nicol. Damasc.*

5. Ego non ministeriis servos aestimabo, sed moribus. Quemadmodum stultus est, qui, equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum ejus ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aestimat aut ex veste, aut ex conditione. Servus est: sed fortasse liber animo. Servus est: vide, quis nostrum non sit? Alius libidini servit, alius avaritiæ, alius ambitioni, serè omnes timori. Nulla servitus turpior est quàm voluntaria.

Ne te fastidiosi isti superbique domini deterreant, quo minus servis tuis hilarem te præbeas. Colant potius te, quàm timeant. Id non debet dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissime ergo te facere judico, quòd timeri à servis tuis non vis, quòd verborum tantum castigatione uteris. Verberibus muta animalia admonenda sunt.

Lacedæmonio cuidam flagris sævienti in servum, *Desine*, inquit *Demonax*, *te servo tuo similem ostendere*, *Lucian. in Dem.*

Apud Ægyptios si quis servum sponte occiderat, eum morte damnari æquè ac si liberum occidisset, jubebant leges, non respicientes hominis occisi fortunam, sed facinoris atrocitatem. *Diodor. Sic. l. i.*

6. Cùm Adrianus imperator stylo oculum servi cujusdam sui vulnerasset, ac postea eum vidisset factum ex illo vulnere unoculum: vocavit ad se, fecitque ei potestatem petendi munus pro amisso oculo. Cùm autem ille miser taceret; rursus hortatus est Adrianus, ut quidquid vellet peteret. Tum ille negavit se quidquam petere, desiderare autem atque optare oculum quem amisset. Enim verò quod tandem munus inveniri

inveniri possit, quo oculus amissus rependatur? *Galen. de affect.*

7. Româ redeunti mihi, inquit Galenus, itineris comes factus est quidam patriâ Cretenfis, vir bonis moribus, in amicos benevolus, & liberalis, sed sic iracundus, ut suis ipsius manibus adversus servos uteretur. Is furore percitus, quod servi duo de suppellectilî suâ interrogati, nihil respondissent, eos in caput ita percussit, ut sanguis multus efflueret. Cùm ipsum deinde facti pœnituisse; me manu arreptum introducit in ædes quasdam: deinde lorum porrigens, ubi se ipsum exiit, jubet verberare pro iis, quæ furore nefario, ut ipse vocabat, correptus patraverat. Cùm autem ego, ut par erat, in risum prorumperem; ille mihi ad genua procumbens, instabat, obsecrabatque, ut ejus precibus annuerem. Ego contra. eò majores risus edebam, quò diutius illum perseverantem videbam in proposito ut caderetur. Tandem promisi me facturum quod petebat, hoc est, ei verbera illaturum, si ipse quoque valde exiguum quiddam, quod ego eram petiturus, mihi vicissim præstaret. Ubi illi conditio placuit, rogavi hominem, ut me quædam dicentem audire vellet. Quod ille se facturum æquo animo dixit. Tum ego longiori sermone illum docui, quemadmodum ratione emendari & coërceri oporteat quidquid est in nobis iracundiæ ac furoris. Et multa attuli ut probarem, non verberibus, sed alio modo peccata esse corrigenda. Cùm ille interea ad seipsum rediisset, longè postea seipso melior effectus est. *Galen. ibid.*

CAPUT XXVII.

Dominorum benignitas in servos.

1. Antiquissimus Italia rex Saturnus tantæ justitiæ fuisse traditur, ut neque servierit sub illo quisquam, neque aliquid privatæ rei habuerit; sed omnia communia & indivisa fuerint, veluti unum cunctis patri-
monium esset. Hæc ætas aurea vocata est. Ad servandam tam felicitis temporis memoriam instituta sunt apud Græcos & Romanos Saturnalia, in quibus domi-
norum

norum ac fervorum jus æquabatur. Imò per eos dies servi habitum herilem fumentes, sedebant ad mensam, dominis ministrantibus, aut unà sedentibus: honores in ædibus gerebant: jus dicebant. Causidici Romæ non veniebant in forum. Clausæ erant scholæ. Gestabantur pilei. Nefas erat pœnas à nocentibus exigere, & bellum fuscipere. *Justin. l. xlv. c. 1. Athen. l. xiv. c. 10. Dio, l. lviii. Senec. ep. 47. Martial. passim. Macrob. 1 Sat. c. 10.*

2. Nonnulli Romanorum servos, quorum fideli operâ usi erant, donabant libertate, numerabant inter amicos, hæredes scribebant. Patet ex Plinii epistolis, quæ fuerit ejus benignitas in manumittendis servis, & in concedendâ testamenti conficiendi licentiâ: qui dolor de eorum infirmitatibus aut mortibus: quæ cura & sollicitudo, ut ægris nihil deesset ad convalescendum ex morbo. *Plinius, l. ii. ep. 16. l. v. ep. 19. l. viii. ep. 1. 16.*

3. Extant quoque plurimæ Ciceronis epistolæ, quæ declarant ejus sollicitudinem de valetudine Tironis servi, quem Patris in Achaiâ ægrum reliquerat; simulque quàm parum propterea sumptui pepercerit, & quàm studiosè eum amicis suis commendaverit. Hæc autem est summa illarum epistolarum.

Paulò faciliùs, posse me ferre desiderium tui putavi: sed planè non ferò. Et quanquam magni interest ad honorem meum, quamprimum ad urbem me venire; tamen peccâsse mihi videor, qui à te discesserim. Tum hoc tibi persuade, nihil me malle quàm te esse mecum: at si intelliges opus esse te Patris, convalescendi causâ, paulùm commorari, existima nihil me malle, quàm te valere. Quod maximè conducit valetudini tuæ si feceris, maximè obtemperâris voluntati meæ. Hoc pro tuo ingenio considera. Innumerabilia sunt tua in me officio domestica, forensia, urbana, provincialia. Omnia viceris, si, ut spero, te validum videro. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptui ne parcas ullâ in re, quâ ad valetudinem opus sit. Scripsi ad Curiam daret medico quod dixisses, ut sit studiosior. Ego omnem spem tui diligenter curandi

randi in Curio habeo. Nihil potest fieri illo humanius, nihil nostrî amantius. Ei te totum trade. A. quoque Varroni, quem tum amantissimum mei cognovi, tum etiam valde tui studiosum, diligentissimè te commendavi: quem omnia facturum confido: recepit enim. Festinare te nolo. Nihil laboro, nisi ut salvus sis. Tuam prudentiam, tuum erga me animum, novi. Scio te omnia facturum, ut nobiscum quamprimum sis. Sed tamen ita velim, ut nihil properes. Quamquam te videre toto animo cupio, tamen te penitus rogo, ne te nisi bene firmum committas per hyemem tam longæ navigationi & viæ. Cura igitur te, & confirma; & cùm commodè, & per valetudinem, & per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. Nemo nos amat, qui te non diligat: carus omnibus expectatusque venies. Vale, me Tiro, vale, vale & salve. *Cic. Ep. ad fam. l. xvi.*

Hunc Tironem, quem postea manumisit, verè amabat Cicero, ut ipse his verbis scribit ad Atticum: De Tirone video tibi curæ esse. Qui etsi mirabiles utilitates mihi præbet, cùm valet, in omni genere negotiorum vel studiorum meorum; eum ego tamen propter humanitatem & modestiam malo salvum, quàm propter usum meum. *Ad Attic. l. vii. 5.*

4. Quam jucunda res est servis, bonos dominos nancisci; & dominis, servos benevolos! *Stobæus, Serm. lx. ex Eurip.*

Cùm stipendia faceret Cato major, in agmine se-
rebat ipse arma sua. Servus eum unus sequebatur,
qui cibaria portabat: cui quidem prandium aut cœ-
nam quamlibet apponenti nunquam succensuisse dici-
tur, turpissimum esse existimans cum servis ventris
causâ rixari: imò eum ipse, expletis militaribus mu-
neribus, sæpius adjuvit ad coquendos & parandos ci-
bos. In pace reversus ad villam, iisdem, quibus ser-
vi, operibus vacabat, eidem cum illis mensæ accum-
bebat, eodem vescebatur pane, atque idem bibebat
vinum. In multis aliis rebus tam benignum in ser-
vos herum agebat, ut illi ubique prædicarent mag-
nam

nam ejus moderationem, assiduos labores, facete aut graviter dicta.

Unum tamen fuit in quo Catonis desiderabatur humanitas. Nempe servos, ubi consenuissent, venundandos putabat, neque alendos inutiles. Quod quidem quid aliud erat, quàm servis, sicut jumentis, abuti? atque existimare, nullam homini cum homine intercedere societatem, nisi quæstus causâ? Ego verò, inquit Plutarchus, ne bovem quidem operarium velim domo abigere ob senium, & pecuniolâ aliquâ venundare, nedum hominem. Exercendâ enim mansuetudine erga bruta animantia assuefacere nos debemus benignitati in homines, quæ latius certe patet, quàm constituta legibus justitia? *Plut. in Cat. Maj.*

C A P U T XXVIII.

Servorum in dominos fides.

1. Servi, qui domino clementi & benigno usi fuerant, pro domino parati erant porrigere cervicem, & periculum ei imminens in seipsos avertere. Illi, quorum os non consuebatur, sed quibus sermo erat non solum coram dominis, verum etiam cum ipsis, in tormentis tacebant. *Senec. Ep. 47.*

C. Plotius Planeus, à Triumviris Antonio, Lepido, & Octavio proscriptus, latebat. Ab iis, qui latentem quærebant, comprehensi servi ejus, multum ac diu torti negabant se scire ubi dominus esset. Non sustinuit Planeus tam fideles tamque boni exempli servos ulterius cruciari: sed processit in medium, jugulumque gladiis militum objecit. Hoc mutæ benevolentiae inter servos & dominum certamen facit, ut dignus videatur fuisse dominus, qui tam constantem servorum fidem experiretur; & digni servi, qui tam justî domini misericordiâ à quæstionis sævitiae liberarentur. *Valer. l. vi. c. 8.*

2. M. Antonius, orator clarissimus, turpis flagitii accusabatur ab inimicis, qui postulabant ad quæstionem ejus servum, quem testem & conscium flagitii fuisse

fuisse contendebant. Dominum vehementer propterea sollicitum ultro hortatus est servus, ut se iudicibus torquendum traderet: affirmans nullum ore suo verbum exiturum, quo causa ejus læderetur. Ac promissi fidem mirâ patientiâ præstitit. Plurimis enim lacertatus verberibus, equuleoque impositus, candentibus etiam laminis ustus, à domino periculum silentio suo avertit. *Ibid.*

3. Quàm admirabilis fidei servus Panopionis fuit! Qui cum cognovisset, advolare milites, ad occidendum dominum suum, qui fuerat proscriptus; commutatâ cum eo veste, illum postico clam emisit, se autem in cubiculum ac lectum domini recepit, & ut Panopionem occidi passus est. *Ibid.*

Servus barbarus dominum suum ab Asdrubale occisum fuisse graviter ferens, eum subito aggressus, interemit. Cumque comprehensus omni modo cruciaretur; lætitiâ tamen, quam ex vindictâ ceperat, in ore constantissimè retinuit. *Valer. l. iii. c. 3.*

C A P U T XXIX.

Omnes omnium caritates patria complectitur.

1. Justitia, ut antè dictum est, versatur in communi societate tuendâ,tribuendoque suum cuique. Quoniam verò varii sunt necessitudinum gradus in eâ, quæ latissimè patet, omnium hominum inter se societate, suntque officia, quæ aliis magis, quàm aliis, debeantur; si quærat, quibus plurimum tribuendum sit officii: principes sint, patria, & parentes, quorum beneficiis maximis obligati sumus: proximi, liberi, totaque domus quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium: deinceps, propinqui, amici. *Cicer. 1. Offic. n. 58, 59.*

Omnium societatum nulla carior, quàm ea quæ cum republicâ est unicuique nostrum. Cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est, pro quâ quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus? *n. 57.*

2. Vitæ

2. Vitæ brevis est cursus, gloriæ sempiternus. Cùm sit omnibus definita mors, optandum est, ut vita potiùs patriæ donata, quàm reservata naturæ, videatur. *Pro. Sext. n. 47.*

Ego ne immortalitatem quidem accipiendam putarem contra patriam: & eos qui pro republicâ vitam reddiderunt, nunquam mortem potiùs, quàm immortalitatem, affecutos putavi. *Pro Plancio, n. 90.*

Quò sis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: omnibus, qui patriam conservaverint, adjuverint, auxerint, certum esse in cælo & definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruuntur. *Somn. Scip.*

3. Sic nos patria nostra delectat, ut sapientissimus vir Ulysses immortalitati anteponeret Ithacam illam, in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam. *1 de Or. n. 196.*

Nescio quâ natale solum dulcedine cunctos

Ducit, & immemores non finit esse sui.

Ovid. 1 de Ponto, Ep. 3.

C A P U T XXX.

Dulce & decorum est pro patriâ mori.

Horat. l. iii. Od. 2.

1. Cùm Attica regio ferro ignique vastaretur à Dorienfium exercitu; rex Atheniensium Codrus, suis sociorumque viribus diffidens, ad Apollinis Delphici oraculum confugit, perque legatos sciscitatus est, quonam modo tam grave bellum averti posset. Repondisse Deus fertur, ita finem ei fore, si rex ipse hostili manu caderat. Quod cùm perccebuisset; edixere Dorienfes, ne quis Codri corpus vulneraret. At ille, depositis imperii insignibus, gregarii militis cultum induit: tum pabulantium hostium globo sese objiciens, unum ex his, quem falce percusserat, in cædem suam compulit. Cognito regis corpore, Dorienfes sine prælio discessere. Atque ita Atheniensis virtute ducis, pro salute patriæ se morti offerentis, bello liberati sunt. Quis Codrum non miretur, qui iisdem artibus mortem

mortem quæfierit, quibus vita ab ignavis quæri solet?
Valer. l. v. c. 6. Justin. l. ii. c. 6. Patercul. l. i. c. 2.

2. Apud Romanos sanguinem liberorum ac suum patriæ impendit L. Junius Brutus, cujus historia videtur altius repetenda. Hic, cum fratrem suum & primores urbis à Tarquinio Superbo avunculo suo interfectos audisset, statuit nihil illi relinquere timendum ab ingenio suo, & nihil in fortunâ suâ concupiscendum. Itaque stultitiam simulans, & bona sua prædæ esse regi finens, haud abnuvit cognomen Bruti. At duobus Tarquinii filiis proficiscentibus Delphos ascitus, ut ludibrium potius esset, quàm comes, fertur tulisse donum Deo Apollini baculum aureum ligneo cavato inclusum, quæ erat effigies ingenii sui. Cum regii juvenes peregissent mandata Tarquinii, consulto oraculo de prodigio quod in regiâ nupèr acciderat, cupido incessit eos sciscitandi Apollinem, ad quem regnum Romanum esset venturum postea? Hanc ex imo specu redditam esse vocem ferunt: *Qui primus vestrum, ô juvenes, tulerit osculum matri, is imperium summum Romæ habebit.* Duo Tarquinii permisere sorti, uter eorum prior matri osculum daret, cum Romam redissent. Brutus ratus oraculi responsum aliò spectare, terram osculo contigit, quòd ea communis mater omnium mortalium esset. *Livius, l. i. c. 56.*

Tarquinio Superbo cum omni familiâ postea ejecto ex urbe, maximè operâ L. Junii Bruti, primi Romæ consules creati sunt ipse L. Junius Brutus & L. Tarquinius Collatinus. Cæterum ut Romanis auctor libertatis fuerat Brutus, ita custos fuit. Erant in Romanâ juventute adolescentes aliquot, nec ii tenui loco orti, quorum libido solutior fuerat regnante Tarquinio, æquales & sodales adolescentium Tarquiniorum, assueti & ipsi regio more vivere. Hi pristinam vitæ licentiam quærentes, nefarium inière consilium de accipiendis clam nocte in urbem Tarquiniiis: & assumpsere in societatem sceleris ipsos Bruti liberos Titum Tiberiumque. *L. ii. c. 3.*

Cùm

Cùm conjurati de inito consilio inter se agerent, remotis, ut putabant, arbitris, sermonem eorum unus ex servis excepit: & præterea literæ, quas ad Tarquinius scripserant, deprehensæ, rem coarguerunt. Proditores exemplo in vincula coniecti sunt, deinde damnati. Consules in sedem processere suam: missique lictores ad sumendum supplicium, nudatos juvenes virgis cecederunt, securique percusserunt; cùm interea omnium oculi coniecti essent in vultum Bruti patris, qui ejus supplicii exactor erat, cujus spectatorem esse eum ingenita liberorum caritas minimè pati videbatur. At ille patris personam exuit, ut consulis retineret: maluit orbus vivere, quàm publicæ vindictæ deesse: &

Vicit amor patriæ, laudumque immensa cupido.

Valer. l. v. c. 8. Virgil. l. vi. ver. 383.

Ubi Tarquinius viam dolo obseptam vidit ad regnum repetendum, bello aperto rem aggressus est. Obviàm hosti consules eunt; Valerius consul peditem ducit, Brutus cum equitatu antecedit. Præerat hostium equitibus filius regis Aruns Tarquinius. Qui ut Brutum agnovit, inflammatus irâ: *Ille est vir, inquit, qui nos expulit patriâ. Ipse en ille nostris decoratus insignibus magnificè incedit. Dii regum ultores adeste.* Concitat calcaribus equum, atque in ipsum consulem dirigit. Sensit in se iri Brutus, & avidè se certamini obtulit. Adeò infestis animis concurrerunt, ut uterque lanceâ transfixus ex equo lapsus sit. Valerius Bruto collegæ funus, quanto potuit apparatu, fecit. Sed majus morti Bruti decus fuit publica mœstitia, maximè matronarum, quæ eum, ut parentem, per annum integrum luxerunt, quòd tam acer ultor fuisset violatæ in Lucretiâ pudicitia. *Livius, l. ii. c. 6.*

C A P U T XXXI.

Deciorum pro patriâ devotiones.

Consulibus Decio & Manlio Româ profectis ad bellum adversus Latinos gerendum, dicitur visa esse utrique per noctem species, humanâ major augustiorque,

que, viri dicentis: *Ex unâ acie imperatorum Diis inferis deleri, ex alterâ exercitum: & victoriam fore ejus exercitus & popul, cujus imperator devorisset legiones hostium, & se super eas.* Ubi consules contulerunt inter se hos visus nocturnos, placuit primùm victimas cædi, avertendæ Deorum iræ causâ: deinde statuerunt, ut ille consul se pro populo Romano devoveret, ab cujus cornu cedere Romanus exercitus cœpisset. Manlius dextro, Decius lævo, cornu præerat. Primò utrimque æquis viribus, & eodem ardore animorum res gerebatur. Deinde ab lævo cornu Romani non ferentes impressionem Latinorum, pedem referre cœperunt. In hâc trépitatione Decius consul solennia devotionis verba pronunciavit, præeunte M. Valerio Pontifice, armatus in equum insiluit, ac se in medios hostes immisit, patriæ salutem, sibi verò mortem, petens. Quàcumque equo investus est, eò secum pavorem ac terrorem tulit. Postquam verò corruit obrutus telis, tum Latini latè fugam fecêre. Sic ille voluntariâ morte magnam Romanis victoriam peperit. Manlius lacrymis & laudibus debitis profecutus est tam memorabilem collegæ interitum. Decii corpus postero die inventum est inter maximam hostium stragem, coopertum telis: funusque ei par morti est factum. *Livius, l. viii. c. 6. 9. Valer. l. v. c. 6.*

Tam egregium exemplum æmulatus est bello adversùs Gallos Decii filius. Nam in quarto consulatu, paternis vestigiis insistens, erexit ac restituit labantes ac propè perditas urbis Romanæ vires simili devotione & pari exitu. *Livius, l. x. c. 28. Valer. l. v. c. 6.*

Denique bello contra Pyrrhum regem, tertius P. Decius se tertiam victimam reipublicæ præbuit, à patrio avitoque in patriam amore non degener. *Cic. 2 de fin. n. 61.*

CAPUT XXXII.

Divitiæ in patriam impensæ.

Doni quidem magnitudo facit ut gratum sit ; gratius tamen est, licet parvum, si opportunè detur. Hinc opportunitas liberalitatis Q. Fabii maximi fecit eum ad hoc usque tempus laudabilem, ob parvam pecuniæ summam tot ante sæcula erogatam patriæ causâ, Captivos Romanos ab Annibale Carthaginensium duce receperat, interpositâ pactione nummorum. Qui cùm à Senatu non solverentur, misso in urbem filio, fundum, quem unicum possidebat, vendidit ; ejusque pretium Annibali protinus numeravit, parvum quidem, utpote è septem agelli jugeribus redactum, sed omni pecuniâ majus, si æstimetur animo erogantis. Se enim carere patrimonio, quàm patriam fide, maluit.

Ejusdem temporis femina Apuliæ ditissima, Busa nomine, Romanos, qui è Cannensi clade supererant, benignissimè alimentis sustentavit. Salvo tamen statu fortunarum suarum, munificam se populo Romano præstitit : Fabius in honorem patriæ ex paupere inops factus est. *Valer. l. iv. c. 8.*

CAPUT XXXIII.

Inimicitia publicæ utilitatis causâ deposita.

1. M. Æmilius Lepidus bis consul, pontifex maximus, gravitateque vitæ par splendori honorum, gessit diutinas ac vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco ejusdem amplitudinis viro : quas, statim atque censores simul renunciati sunt, deposuit : existimans non oportere eos, qui publicè juncti essent, potestate, privatis odiis dissidere. Id judicium Lepidi & præsens ætas comprobavit, & veteres annalium scriptores nobis laudandum tradiderunt. *Valer. l. iv. c. 2.*

2. Noluerunt quoque ignotum esse posteritati Livii Salinatoris illustre consilium finiendarum, patriæ causâ, simultatum. Is namque, etsi Neronis odio ardebat,

ardebat, cujus præcipuè operâ in exilium ierat, tamen ubi ei collega in consulatu est datus, sibi imperavit oblivisci & ingenii sui, quod erat acerrimum, & injuriæ, quàm gravissimam acceperat: ne, pertinacem se exhibendo inimicum, malum consulem ageret. Hæc mentis inclinatio ad tranquilliores habitum, plurimum profuit ad salutem urbis atque Italiæ in difficili temporum articulo: quia pari virtutis impetu connisi duo consules, terribiles Pœnorum vires contuderunt.

3. Cùm P. Scipioni Africano duo Q. Petilii diem dixissent, tribunus plebis eo tempore Tib. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitia cum P. Scipione intercedebant. Tristem omnes ab eo sententiam expectabant. At ille dixit: *Se non passurum P. Scipionem absentem accusari: & cum rediisset, auxilio ei futurum, ne causam diceret.* Multa deinde addidit de insignibus inimici sui meritis in patriam. Movit oratio Gracchi non ceteros modò tribunos, sed ipsos etiam accusatores: & senatu habito, gratiæ ingentes ab universo ordine Tib. Graccho actæ sunt, quòd rempublicam privatis simultatibus potiore habuisset: Petilii verò vexati sunt probris, quòd splendore alienâ invidiâ voluissent. Silentium deinde de Africano fuit. *Livius, l. xxxviii. c. 52.*

C A P U T XXXIV.

Patriæ irasci nefas est.

Ut parentum, sic patriæ sævitia, patiando ac ferendo lenienda est. *Livius, l. xxvii. c. 34.*

Suorum injurias civium patienter ferebat Epaminondas, quòd se patriæ irasci nefas esse duceret. Cùm aliquando eum propter invidiam Thebani nolissent præficere exercitui; delectus erat dux alius imperitus belli, cujus errore res eò deducta fuerat, ut omnes de salute exercitus pertimescerent, quòd locorum angustiis clausus, ab hostibus obsidebatur. Tum desiderari cœpta est Epaminondæ diligentia, qui tunc miles sine ullo imperio erat. Cùm ab illo opem

petissent sui, nullam retinuit memoriam acceptæ contumeliæ, & exercitum obsidione liberatum domum reduxit incolumem. Neque verò hoc semel fecit, sed sæpius. *Cor. Nep. in Epam. c. 7.*

Aristides Athenis, Camillus Româ, ejecti in exilium, longè alio animo patriæ injuriam tulere. Ille enim urbe egrediens, Deos oravit, ne unquam Athenienses operâ suâ indigerent. Hic contrà dicitur ab Diis precatus esse, ut, si sibi innoxio injuria fieret, desiderium sui facerent ingrata patriæ quamprimum. Idem tamen non multo antè tempora digniora bono cive vota fecerat. Nam captis Veïis, urbe opulentissimâ, manus ad cælum tollens, precatus erat, ut si cui Deorum nimia sua populique Romani fortuna videretur, liceret eam invidiam lenire suo privato incommodo potiùs, quàm publico populi Romani. Et cùm deinde, Româ à Gallis obsessâ, missus ad Camillum exulem Cædicius, eum dictatorem creatum esse nunciâisset, cohortarique cœpisset, ne injuriæ à patriâ illatæ reminisceretur; ille, interrupto sermone Cædicii, *Nunquam, inquit, à Diis precatus essem, ut mei desiderium Romanis facerent, si ejusmodi illorum desiderium futurum esse existimâssem. At nunc æquiora à Diis postulo: mea ut opera tantam patriæ utilitatem offerat, quanta est ea, quâ nunc premitur, calamitas.* *Plut. in Aristid. Livius, l. v. c. 33. & 21, Appian, l. iv. Celtic.*

Vide infrâ Coriolani iram in patriam, cap. xxxvii. & Q. Fabii Maximi patientiam, l. iv.

C A P U T XXXV.

Fundamentum est omnium virtutum pietas in parentes. Cic. pro Planc. n. 29.

1. Prima & optima pietatis in parentes magistra est natura. Hæc nullo vocis ministerio, nullo usu literarum indigens, propriis viribus caritatem parentum pectoribus liberorum tacitè infundit. *Valer. l. v. c. 4.*

Parentes carissimos habere debemus, quòd ab iis nobis

nobis vita, matrimonium, libertas, civitas tradita est.
Cicer. post red. in Sen. n. 2.

Beneficiorum maxima sunt ea, quæ à parentibus accipimus, dum aut nescimus, aut nolumus. Parentes cogunt teneros infantes ad salubrium rerum patientiam. Flentium ac repugnantium corpora diligenti curâ foveant, & ne membra in pravum detorqueantur, constringunt. Mox liberalia studia inculcant, adhibito timore nolentibus. Juventam frugalitati, pudori, moribus bonis applicant coactam, si non obsequatur libenter. Adolescentibus quoque vis adhibetur & servitus, si remedia per intemperantiam rejiciunt. *Senec. 6 Benef. c. 24.*

2. Quisquis in vitâ suâ parentes colit, hic & vivus & defunctus Diis carus est. Contrâ contemptus parentum ejus generis peccatum est, quod & ab hominibus odio habetur, & in viventibus ac mortuis à Diis damnatur ac punitur. *Stobæus, Serm. 77.*

Ea caritas, quæ est inter natos & parentes, dirimi, nisi detestabili scelere, non potest. *Cicer. de Amic. n. 27.*

Facilè intelligo liberos non modò reticere parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportere. *Pro Cluen. n. 17.*

Adolescentulus quidam Zenonis scholam diu frequentaverat. Reversum in paternas ædes interrogavit pater, quid tandem sapientiæ didicisset? Ille rebus ipsis se ostensurum respondit. Indignante autem patre & verbera ipsi ingerente, ille quietus permanens, & patienter ferens, *Hoc, inquit, didici, iram patris æquo animo ferre.* *Ælian. l. ix. c. 33.*

3. Quæri solitum est in philosophorum scholis, an semper atque in omnibus patri parendum sit. Certè in plurimis parendum est, in quibusdam non obsequendum. Omnia enim quæ in rebus humanis fiunt, sicut docti censuerunt, aut honesta sunt, aut turpia. Quæ suâ vi recta honestaque sunt, ut fidem colere, ut patriam defendere, ea fieri oportet, siue imperet pater, siue non imperet. Sed quæ his contraria, quæque turpia, & omnino iniqua sunt; ea ne, si im-

peret quidem, facienda sunt. Illa tamen ipsa, in quibus obsequi patri imperanti non oportet, leniter & verècundè declinanda, sensimque relinquenda sunt, potiùs quàm respuenda. *A. Gell. l. ii. c. 7.*

Agefilaüs, patre jubente eum in quodam judicio sententiam legibus adversam ferre: *A te, inquit, mi pater, jam inde à pueritiâ edoctus sum legibus parere. Itaque etiam nunc tibi obtempero, nihil in leges peccando.* *Plut. de vit. pud.*

4. Talem erga parentes te præsta, quales optares se tibi tuos liberos exhibere. *Isocr. ad Dam.*

Si liberi parentibus nati sint humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo vel fortunâ: eorum, cùm poterunt, augeant opes, eisque honori sint. Fructus enim ingenij, fortunæ, omnisque præstantiæ maximè tum capitur, cùm in proximam quemque confertur. *Cic. de Amic. n. 70.*

Omnes homines palam prædicant, primùm Diis, deinde parentibus, honorem deberi naturâ & legibus; neque liberos quicquam gratius Diis facere posse, quàm si benignè & alacriter cum fœnore gratias referant iis à quibus geniti educatique sunt. Contrà verò nullum esse majus impietatis argumentum, quàm contemptum & neglectionem parentum. Itaque interdictum est nobis, ne quid mali aliis faciamus; injustum autem & impium habetur, non semper patri ac matri ea dicere & facere quibus lætentur. *Plut. de Amor. frat.*

C A P U T XXXVI.

Patres à liberis periculo liberati.

1. Cùm captum atque incensum est Ilium, Græci Trojanorum fortunas miserati, hoc maximè dignum gentis suæ humanitate pronunciari per præconem jussunt: *Ut singuli è liberis civibus secum auferrent in humeros sublatum id unum quod putarent inter res suas præcipuè servandum.* Statim Æneas Deos patrios humeris imposuit, cætera negligens. Hâc pietate capti Græci, permiscere ipsi etiam alteram rem asportare.

tare. Tum ille Diis alterum onus addidit patrem suum Anchisem senio confectum. Quo facto mirum in modum obstupefacti Græci, Æneæ sua omnia restitui voluerunt; ita declarantes, illos etiam qui hostes sunt, & jure belli in victos uti possunt, mansuescere & misericordiâ moveri in eos, qui Deos & parentes reverenter colunt. *Ælian. l. iii. c. 22.*

2. Cræso Lydorum regi opulentissimo filius fuit, formâ quidem & ingenio præstans, sed naturâ mutus diu existimatus, quoniam cum jam multum adolevisset, nihil tamen fari poterat. Ad emendandum hoc linguæ vitium cuncta expertus est pater, dum secundæ ejus res erant: At nihil omnino medicorum artes profuere. Cum verò Sardes, urbem regiam, expugnasset Persarum exercitus, & in Cræsum districto gladio irruens quidam miles, eum sibi ignotum jamjam occisurus videretur; vitæ patris timens pius adolescens, & oblitus quid sibi nascenti natura denegasset, os diduxit, & clamare nitens, solvit linguæ vincula, atque in has voces erupit: *Ne occidas Cræsum, miles.* Sic à patris capite depulsa mors fuit beneficio filii: qui & ipse suo in patrem amore consecutus est, ut per reliquum vitæ tempus vocalis esse posset, ac planè articulatèque loqui. *Herodot. l. i. A. Gell. l. v. c. 9. Valerius, l. v. c. 4.*

3. Quum, seditione inter Macedonas milites & Græcos mercenarios ortâ, rex Philippus gravi vulnere percussus esset, & ex equo dejectus; prostravit ante omnes Alexander, annum tunc septimum decimum agens, jacentem clypeo suo protexit, ruentisque in eum multos suâ manu occidit. Cum graviter postea ferret Philippus, quòd propter vulnus, quòtum femur transfossus fuerat, claudicare cogeretur; verè & scitè dixit ei Alexander: *Non debere eum irasci vulnere, quo virtutis bellicæ memoria revocaretur, quoties pedem moveret.* *Quint. Curt. l. viii. c. 1. Plut. l. fort. Alex.*

4. Eadem pietas virili robore armavit P. Scipionem; qui deinde Africanus est dictus, ad opem patri in acie ferendam, cum vix puerilitatis annos egressus

esset. Nam eum consulem pugnans cum Annibale apud Ticinum fluvium, & graviter faucium, servavit intercurfu suo. Neque illum aut ætatis infirmitas aut militiæ tirocinium interpellavit, quò minùs laudem consequeretur rapti ex ipsâ morte patris & imperatoris. *Valer. l. v. c. 4.*

5. L. Manlium plebi Romanæ invisum multa fecerant; acerbitas in habendo militum delectu ad bellum, ingenium atrox, cognomen Imperiosi ab ipso ascitum ad ostentationem sævitiae. Itaque ubi primum dictaturâ abiit, diem ei dixit ad populum M. Pomponius tribunus plebis. Crimini inter cætera dabat, quòd ab hominibus relegâisset, & ruri inter servos ac pecudes habitare cogeret Titum filium (cui postea Torquati cognomen fuit) adolescentem nullius probri compertum, sed tantum linguâ impromptum.

Ægrè passus Titus se causam esse hujus adversus parentem criminationis, capit consilium rudis quidem atque agrestis animi, sed pietate in patrem laudabile. Nescientibus cunctis, gladio succinctus noctu Romam accurrit, et primâ luce Pomponii domum venit: janitori, opus sibi esse domino ejus extemplo convento ait, eique nunciari jubet Titum Manlium Lucii filium adesse. Tribunus, cui spes erat juvenum irâ percitum in patrem aliquid novi criminis afferre, eum statim, remotis arbitris, admittit. At ille, ut est ingressus, gladium distringit, & super lectum jacentis Pomponii stans ferro intento, se eum transfixurum minatur, nisi jurejurando confirmet, se ab institutâ adversus L. Manlium accusatione recessurum. Tribunus gladium ante oculos micantem cernens, seque solum atque inermem cum juvene prævalido & feroce, juravit iis verbis, in quæ adactus est à Tito; rem ad populum detulit, docuit cur sibi ab incepto desistere necesse esset, Manlium patrem missum fecit. Tantùm temporibus illis jusjurandum valebat.

Maluisset quidem Romana plebs sibi potestatem fieri ferendi suffragii de tam crudeli & superbo reo, quem oderat: veruntamen non ægrè tulit filium id pro patre ausum esse: & ejus factum visum est cò laudabilius

dabilius, quodd adolescentis animum acerbitas patriâ nihil à pietate avertisset. Itaque ut suus virtuti honor, suum præmium, esset, eo anno secundum inter sex tribunos militares locum consecutus est T. Manlius, licet nullis præclarè factis cognitus, ut qui rure & procul à cœtu hominum juventam egisset. *Cicer. 3 Off. c. n. 31. Livius, l. vii. c. 4. 5.*

CAPUT XXVII.

Pietas liberorum in matres.

1. C. Marcius, cui capta urbs Corioli fecit cognomen Coriolani, patre orbatus adhuc puer, sub matris tutelâ adolevit. Sortitus erat à naturâ nobiles ad laudem impetus: sed quia doctrina non accessit, iræ impotens, obstinatæque pervicaciæ fuit, & exemplo suo confirmavit, generosam indolem, si liberali institutione careat, edere multa simul cum virtutibus vitia, sicut fecundum naturâ agrum, qui excultus non sit. Quoniam invictum voluptate, pecuniâ, labore animum gerebat; ejus continentia, justitia, fortitudo prædicabantur; at præservida ira, asperi mores, & parum civilis congressus, graviter ferebantur. Hunc autem mortales maximum fructum ferunt è Musarum disciplinâ, ut molliatur mansuescatque eorum ingenium: &, si quid ferum natura indidit, exuat.

Scilicet ingenuas didicisse fideliter artes,

Emollit mores, nec finit esse feros.

Ovid. 2 de Ponto, El. 9.

Nemo adeò ferus est, ut non mitescere possit,

Si modò culturæ patientem commodet aurem.

Horat. 1 Epist. 1.

Cùm prima stipendia facere cœpisset adolescens, è multis præliis, quibus interfuit, nunquam rediit, nisi donatus coronâ aliove militari præmio. Commilitonibus ejus bellicæ virtutis finis erat gloria, illi verò finis gloriæ gaudium matris. Nam ubi illa audivisset ipsum laudari, & donari vidisset coronâ, & præ lætitiâ lacrymans esset complexa; id sibi summo hono-

ri felicitatique ducebat esse. Sic Epaminondas dicebat nihil sibi unquam jucundius feliciusque coniugisse, quàm quòd patrem & matrem habuisset testes ac participes partæ Leuſtricâ pugnâ gloriæ. Coriolanus, ut uni matri rependeret gratiam, quam utrique parenti debebat, eâ oblectandâ & colendâ satiari non poterat. Illâ cupiente atque orante, uxorem duxit: illius in ædibus, natis jam liberis, cum uxore habitavit.

Post multa in patriam merita iudicio populi damnatus Coriolanus, in Volſcos exulatum abiit, minitans patriæ, hostilesque jam tum spiritus gerens. Venientem Volſci benignè excepere, & uſus est hospitio Attii Tullii, qui princeps Volſcorum erat, Romanisque fuerat ſemper infeſtus. Itaque cùm alterum vetus odium, alterum recens ira ſtimularet, brevi effecerunt, ut legerentur imperatores ad bellum adverſus Romanos gerendum.

Coriolanus, expugnatis non paucis Romanorum oppidis, caſtra poſuit quinque millia paſſuum ab urbe, agrumque Romanum eſt populatus. Miſſi Româ ad eum oratores de pace, atrox reſponſum retulerunt. Iterum deinde miſſi, ne in caſtra quidem admiſſi ſunt. Sacerdotes quoque ſuis inſulis velatos iſſe ad eum ſupplices traditur, & nihil magis flexiſſe animum, quàm legati flexerunt. Tum matronæ coëuntes pervicerunt, ut Veturia Coriolani mater, exactâ ætate mulier, & Volumnia uxor, duos parvos ex Marcio filios ferens ſecum, in caſtra hoſtium irent cum frequenti mulierum comitatu, & eam urbem precibus lacrymiſque défenderent, quam viri armis non poterant. Ubi ad caſtra ventum eſt, nunciatumque Coriolano, adeſſe ingens mulierum agmen; qui motus non fuerat nec publicâ majeſtate in legatis, nec religione in ſacerdotibus, multò obſtinatior erat adverſus muliebres lacrymas. At ut matrem aſpexit: *Expugnâſſi, inquit, & viciſti iram meam, ô Patria, admotis matris meæ precibus, cui tuam in me injuriam condono!* Continuòque Romanum agrum hoſtilibus armis liberavit. *Plut. in Coriol. Livius, l. ii. c. 35, &c.*

2. Prætor tradidit triumviro necandam in carcere mulierem sanguinis ingenui, capitali crimine damnatam. Is qui custodiæ præerat, misericordiâ motus, non eam protinus strangulavit. Dedit quoque aditum ad eam filiæ; sed diligenter excussæ, ne quid cibi inferret. Existimabat enim futurum, ut inediâ consumeretur. Cum autem jam dies plures effluxissent, miratus quòd tamdiu viveret, curiosius observatâ filiâ, animadvertit illam exerto ubere lenire famem matris lactis sui subsidio. Quæ res tam admirabilis ad iudices prælata, impetravit matri remissionem pœnæ. Nec tantum matris salus donata est filiæ pietati, sed ambæ perpetuis alimentis sustentatæ sunt, publico sumptu; & carcer ille consecratus est, extructo ibi Pietatis templo. Quò non penetrat, aut quid non cogitat pietas, quæ novum rationem invenit genitricis servandæ in carcere? Quid tam inusitatum atque inauditum, quam matrem natæ uberibus alitam fuisse? Putaret aliquis hoc contra naturam factum esse, nisi prima naturæ lex esset diligere parentes. *Valer. l. v. c. 4. Plin. l. vii. c. 36.*

Filia alia, cui nomen Pero, admovit velut infantem pectori suo, atque aluit patrem suum, grandi ætate senem, qui in custodiam traditus fuerat. *Valer. ibid.*

C A P U T XXXVIII.

Parricidium scelerum omnium maximum est.

1. Parricidium nefarium facinus est, atque ejusmodi, ut eo uno maleficio scelera omnia comprehensa esse videantur. Etenim si (id quod præclare à sapientibus dicitur) vultu sæpe læditur pietas; quod supplicium satís acre reperietur in eum, qui mortem attulerit parenti, pro quo mori ipsum jura divina atque humana cogeant, si res postularet? *Cicer. pro Rosc. Amer. n. 37.*

Portentum atque monstrum est, esse aliquem humanâ specie & figurâ, qui tantum vicerit bestias immanitate, ut eos indignissimè luce privaret, per quos hanc suavissimam lucem aspexerat: cum partus atque educatio etiam feras inter sese conciliet. *n. 63.*

2. Aiunt Cœlium quemdam Terracinensem, cùm coenatus ïffet cubitum in idem conclave cum duobus adolescentibus filiis, inventum esse manè jugulatum. Quoniam nec servus quisquam nec liber reperiebatur, in quem facinoris suspicio caderet; eâ autem ætate filii prope patrem cubantes ne sensisse quidem se dicebant; nomina filiorum de parricidio delata sunt. Parum enim verisimile videbatur, quemquam ausum esse committere se in id conclave, eo potissimum tempore, cùm ibidem essent duo adolescentes filii, qui facîle possent & sentire & defendere. Tamen cùm iudiciis planum esset factum, aperto ostio repositos esse eos dormientes: iudicio absoluti sunt, & omni suspicione liberati. Nemo enim putabat, quemquam esse, qui somnum statim capere posset post perpetratum parricidium; propterea quòd qui tantum facinus commiserunt, non modò non possunt quiescere sine curâ, sed ne spirare quidem sine metu.

n. 64.

3. Civitas Atheniensium prudentissima fuisse traditur. Ejus porrò civitatis sapientissimum Solonem ferunt fuisse, qui leges illis scripsit. Is cùm interrogaretur, cur nullum supplicium constituisset in eum, qui parentem necâset; respondit: *Se id neminem facturum putâsse*. Sapienter fecisse dicitur, cùm nihil sanxerit de illo scelere, quod antea commissum non erat: ne non tam prohibere videretur, quàm ostendere committi posse. Quantò sapientiùs majores nostri fecêre! Qui cùm intelligerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia; supplicium in parricidas singulare excogitaverunt, ut ii, quos natura ipsa non potuisset in officio retinere, magnitudine pœnæ summoventur à maleficio. Insui voluerunt in culeum vivos, atque ita in flumen dejici. O singularem sapientiam! Nonne videntur hunc hominem ex rerum naturâ sustulisse & eripuisse, cui repentè cœlum, solem, aquam, terramque ademerunt? ut, qui eum necâset, unde ipse natus esset, careret iis omnibus rebus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, n. 70.

Persæ,

Perſæ, ſi quis patrem necâſſet, eum non genuinum filium exiſtimabant, ſed ſubdititium. Quia alienum à naturâ videbatur, & parum credibile, ut certus parens à juſtis liberis interimeretur. *Nicol. Damasc. Herodot. l. i.*

C A P U T XXXIX.

Nihil dulcius hominum generi, quàm liberi.

1. Perſpicuum eſt à naturâ ipſâ impelli nos, ut eos, quos genuerimus, amemus. *Cicer. 3 de fin. n. 62.*

Nonne beſtiæ pro ſuo partu ita propugnant, ut vulnera excipiant, & nullos hominum impetus, nullos ictus reformident? Si feræ partus ſuos diligunt, quâ nos in liberos noſtros indulgentiâ eſſe debemus? *5 Tuſc. n. 79. 2 De Orat. n. 168.*

Quid dulcius hominum generi à naturâ datum eſt quàm ſui cuique liberi? Incertum eſt quàm longa cujuſque noſtrâ vita futura ſit. Conſulere itaque & proſpicere vivi debemus, ut illorum ſolitudo & pueritia quàm firmiſſimo præſidio munita ſit. *Post red. Quir. n. 2. In Verrem, l. ii. n. 153.*

2. Pater nullum clarius poteſt relinquere monumentum ſui, quàm ſi filium relinquat eſſigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiæ, pietatis, ingenii. *Phil. 9. n. 12.*

Ad filium hæreditas paternæ gloriæ & factorum imitatio pertinet. *1 Offic. n. 78.*

Optima hæreditas omnique patrimonio præſtantior à patribus traditur liberis, gloria virtutis rerumque geſtarum: cui dedecori eſſe, nefas & impium judicandum eſt. *1 Offic. n. 33.*

3. Nemo liberorum gratiâ pecuniis cumulandis incumbat, ut ditiffimos eos relinquat. Id enim nec ipſis nec patriæ conducit. Cenus juvenum optimus iſ eſt, qui eos non reddit obnoxios adulationibus & ſufficit rebus neceſſariis. Liberis ergo non multum auri, ſed pudoris oportet relinquere. *Plato de Leg. l. v.*

Parentes liberis plerumque bono animo malè precantur. Si vis eſſe felix, Deos ora, ne quid tibi eveniat

niat ex his quæ optantur tibi. Ea non sunt bona quæ isti in te volunt congeri; divitiæ, honores, imperia. Unum bonum est, quod beatæ vitæ causa & firmamentum est, virtus. Fac ipse te felicem. Facies autem, si virtutem colueris. *Senec. Epist. 31.*

CAPUT XL.

Liberi patriæ causâ bene instituendi.

Verrem graviter objurgat Cicero, quòd prætor in Siciliâ filium flagitiis suis interesse passus erat. Tune, cum te ac tuam vitam nôsses, in Siciliam tecum grandem filium ducebas? ut etiamsi natura puerum à paternis vitiis abduceret, consuetudo tamen & disciplina dissimilem tui esse non fineret. Fac enim fuisse in isto C. Lælii & M. Catonis indolem, quid ex eo boni sperari atque effici potest, qui nullum unquam patris pudicum neque sobrium convivium viderit. Qui adultâ ætate per triennium inter impudicas mulieres & intemperantes viros in epulis quotidianis versatus sit: nihil unquam à patre audiri, quo pudentior aut melior esset? Quibus in rebus non solum filio, sed etiam reipublicæ fecisti injuriam. Susceperas enim filios non solum tibi, sed etiam patriæ: qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando usui reipublicæ esse possent. Eos instituere atque erudire debuisti ad majorum instituta, & ad civitatis nostræ disciplinam, non ad tua flagitia atque ad tuas turpitudines. Esset ex inertis atque impuro & improbo parente natus & pudens & probus filius. Nunc pro te Verrem alterum substituísti civitati. *Cicer. l. iii. in Verr. n. 159.*

2. Pelopidas, qui filium habebat infamem, Epaminondam reprehendebat, quòd uxorem non duxisset; illumque malè reipublicæ consulere dicebat, qui liberos non relinqueret: *Vide, inquit Epaminondas, ne tu patriæ pejus consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. Mibi verò stirps deesse non potest: namque ex me natam relinquo pugnam Leuêtricam, quæ non modo mihi superstes, sed etiam immortalis, futura est.* *Cornel. Nep. in Epam.*

Gratum

Gratum est, quod patriæ civem populoque dedisti,
 Si facis ut patriæ sit idoneus, utilis agris,
 Utilis & bellorum & pacis rebus agendis.
 Plurimum enim intererit quibus artibus & quibus
 hunc tu
 Moribus instituas. *Juven. Sat. xiv. 70.*

CAPUT XLI.

Maxima debetur puero reverentia.

Plurima sunt ——— famâ digna sinistrâ,
 Quæ monstrant ipsi pueris traduntque parentes.
 Sic natura jubet: velocius & citius nos,
 Corruptunt vitiorum exempla domestica.
 Nil dictu scdum visuque hæc limina tangat,
 Intra quæ puer est ———
 Maxima debetur puero reverentia. Si quid
 Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos:
 Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.

Juven. Sat. xiv.

Utinam liberorum nostrorum mores non ipsi perderemus. Infantiam statim deliciis solvimus. Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus, nervos omnes & mentis & corporis frangit. Quid non concupiscet cùm adoleverit, qui in cunis purpureis vagierit? In lecticis crescunt: si terram pedibus attigerint, è manibus utrimque sustinentium pendent. Gaudemus, si quid licentius dixerint, risu & osculo excipimus verba ingenuis indigna. Nec mirum videri debet: nos docuimus, ex nobis audiêrunt. Omne convivium obscenis canticis strepit: pudenda spectantur. Fit ex his consuetudo, deinde natura. Discunt hæc miseri, antequam sciant esse vitia.
Quintil. l. i. c. 3.

Adolescens indolem non tam juvant quæ bene dicta sunt, quàm inficiunt quæ pessimè; multoque magis si plura sint, quæ deteriora sunt. *A. Gell. l. xii. c. 2.*

CAPUT XLII.

Salubriter institui plurimum prodest in reliquam vitam.

1. Philippus, cujus virtute atque industriâ Macedones locupletissimo imperio aucti sunt, nunquam inter negotia bellica alienus fuit à Musis & literis. Erat ei plena acuminis & solertiæ oratio, quâ non minores res, quàm præliis, confecit: ipseque pluris æstimabat victorias verbis partas, quàm armis. Extant libri epistolarum ejus plenarum & venustatis & prudentiæ, è quibus una brevis è Græco in Latinum convertenda visa est, inquit A. Gellius, quæ possit esset parentibus hortamentum curæ diligentiaque in liberorum institutione. *Philippus Aristoteli salutem. Filium mihi genitum scito. Nec Diis gratiam perinde habeo, quia natus est, quàm quòd illum nasci temporibus vitæ tuæ contigit. Spero enim fore, ut educatus eruditusque abs te, dignus nobis existat, & non sit impar tanto imperio.* A. Gell. l. v. c. 3. Justin. l. ix. c. 8. Polixen. l. iv.

Non fefellit Philippum sua de Aristotele opinio. Quippe Alexander eo doctore diu usus, accepit ab illo tam utilia agendi & loquendi præcepta, ut non dubitaverit prædicare, *Non minus Aristoteli debere se, quàm Philippo: hujus enim munus esse quòd viveret; illius, quòd honestè viveret.* Voluit verò Philippus prima literarum elementa filio suo tradi ab Aristotele summo ejus ætatis philosopho, & ille suscepit hoc officium: quia magni momenti est ad studia, eorum initia à perfectissimo præceptore tradi. Cicer. 3 de Orat. n. 141. Plut. in Alex. Quintil. l. i. c. 2.

2. Plurimum in reliquam vitam proderit, pueros statim salubriter institui. Facile est enim animos adhuc teneros componere; difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creverunt. Altius descendunt præcepta, quæ primis imprimuntur ætatibus: & natura tenacissimi sumus eorum, quæ pueri percepimus: ut
sapor,

sapor, quo nova vasa imbuuntur, durat. *Senec. 2 de Irâ, c. 18. Ad Helv. c. 16. Quintil. l. i. c. 1.*

Quo semel est imbuta recens, servabit odorem

Testa diu.

Horat. 1 Ep. 2. ver. 69.

Nulla ætas videatur tam infirma, quæ non protinus discat quid rectum pravumque sit: est enim maximum tum formanda, cum facillimè cedit præcipientibus. Monendus ergo puer, ne quid cupidè, ne quid improbè, ne quid impotenter faciat. *Quint. l. i. c. 4.* Habendumque est in animo semper illud Virgilianum:

—Adeò in teneris consuescere multum est.

Virgil. 2 Geor. ver. 272.

3. In pueris modò frenis utamur, modò stimulis: est enim in illis aliquid quod coërcendum sit, est quod excitandum. Hinc Isocrates, doctor singularis, dicebat se calcaribus in Ephoro, contrà autem in Theopompo frenis uti solere: alter enim reprimendus erat, alter incitandus. Et Themistocles, qui in adolescentiâ fuerat feroci admodum ingenio, respondebat mirantibus mutatos ipsius mores: *Asperos & ferociiores pullos fieri equos optimos, si domitoribus peritis tradantur.* *Senec. de Irâ, l. ii. c. 21. Cic. 3. de Or. n. 25. Plut. in Them.*

4. Dabimus aliquod laxamentum: desides verò esse non finemus, & procul à contactu deliciarum retinebimus. Nihil enim magis voluptarios & iracundos facit, quàm educatio mollis & blanda. Ideo quò plus indulgetur filiis unicis, & quò plus licet pupillis, eò corruptior illis animus est. Offensas patienter ille non feret, cui nihil unquam negatum est, cui lacrymas sollicita semper mater absterfit, cui satisfactum est de pædagogo. *Senec. ibid.*

5. Longè quoque ab assentatione pueritia removenda est. Audiatur verum, exprobrentur illi peperam facta, timeat aliquando parentes, & magistros vereatur semper. Nihil per iracundiam & lacrymas exoret: quod irato & flenti negatum fuerit, offeratur quieto.

6. Omnibus hominibus prodest animum subinde relaxare. Excitatur enim otio vigor: omnis & tristitia,

stitiæ, quæ continuatione pertinacis studii adducitur, feriarum hilaritate discutitur. *Senec. 1 Contr.*

Lusus pueris proderunt: quia pueri post lusus plùs virium & acriorem animum afferunt ad discendum. Modus tamen sit remissionibus: ne aut negatæ odium studiorum faciant, aut nimix otii consuetudinem afferant. *Quint. l. i. c. 2.*

7. Omnes ferè legum latores, neglectâ puerorum & adolescentum educatione, parentum arbitrio liberorum institutionem reliquerunt; idque unum videntur studuisse, ut iis, qui adversus legum præcepta peccassent, pœnæ constituerentur & irrogarentur. At Persæ & Lacedæmonii aliâ ratione caverunt, ne admitterentur quæ leges vêtabant: & civium peccatis obviâ iêrunt, formandis publicâ severâque institutione puerorum & adolescentum moribus. Sic enim fiebat, ut à teneris annis virtutem colere, vitia verò adversari assueferent. Quæ verò fuerit illa pauperum & divitum consimilis sub publicis magistris educatio, non inutile erit legere apud Plutarchum & Xenophontem. *Plut. in Lycurg. & Lacon. Xenophon. i. Cyrop. & in Lacon.*

C A P U T XLIII.

Veterum Romanorum in educandis pueris disciplina.

1. Non assuescat infans ei sermoni qui dediscendus deinde sit. Magni interest quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à pueritiâ, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur. Legimus epistolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet ejus filios, qui eloquentiâ floruerunt, non solum in gremio matris educatos fuisse, sed etiam ab eâ sermonis elegantiam hausisse. Maximum autem matronis ornamentum esse liberos bene institutos meritò putabat sapientissima illa mulier. Cùm Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua, quæ erant illo seculo pretiosissima, ostentaret ei muliebriter; traxit eam sermone, quousque à scholâ redirent liberi.

liberi. Quos reverbos hospita exhibens: *Et hæc, inquit, ornamenta mea sunt.* Quint. l. i. c. 1. Cic. in Bruto, n. 210. Valer. l. iv. c. 4.

2. Operæ pretium est cognoscere veterum Romanorum severitatem ac disciplinam circa educandos formandosque liberos. Jamprimum filius ex castâ parente natus, non in cellâ emptæ nutricis educabatur, sed in gremio ac sinu matris, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, cui propter probatos mores soboles omnis cujuscumque familiæ committeretur: coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu videretur, neque facere, quod inhonestum factu. Hæc non studia modò, sed remissiones etiam lususque puerorum, quâdam verecundiâ temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Julii Cæsaris, sic Attiam Augusti matrem, præfuisse educationibus liberorum accepimus.

Hæc disciplina ac severitas id præstabat, ut pueri toto pectore arriperent artes honestas. At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adjungitur unus alter servus nulli serio ministerio accommodatus. Horam fabulis & erroribus teneri & rudes animi statim imbuuntur; nec quisquam in totâ domo curat, quid coram infante domino aut dicat, aut faciat; quoniam etiam ipsi parentes nec probitati nec modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & audaciæ. Per quæ paulatim irrepit impudentia & sui alienique contemptus. *Dialog. de corr. Elog. c. 18.*

3. Nunciatum quondam est Phavorino philosopho, nobis præsentibus, uxorem auditoris sectatorisque sui paululum antè peperisse, eumque esse auctum Filio. *Eamus, inquit tum Phavorinus, & visum puerperam & gratulatum patri.* Is enim erat loci senatorii, ex familiâ nobiliore. Ivimus unâ qui tunc aderamus, & cum eo simul domum introgressi sumus, Phavorinus complexus hominem, congratulatusque ei, assedit: atque ubi percontatus est, quàm diutinum puerperium fuisset; & cognovit puellam defessam labore & vigiliâ somnum capere, famulari instituit prolixius: &

Nil

Nihil, inquit, dubito, quin filium lacte suo nutritura sit. Sed cum mater puellæ parcendum ei esse diceret, adhibendasque puero nutrices, ne ad dolores, quos in pariendo tulisset, munus quoque nutritionis grave ac difficile accederet: Oro te, inquit, mulier, sine eam totam ac integram esse matrem filii sui. Hoc enim est contra naturam imperfectum & dimidiatum matris genus parere, & statim abs sese abjicere partum: alere in utero sanguine suo nescio quid, quod non videat; non alere suo lacte quod videat, jam hominem, jam viventem, jam matris officia implorantem. A. Gell. l. xii. c. 1.

4. Cum Catoni majori natus esset uxore filius, nullis negotiis, nisi publicis, impediabatur, quominus adesset matri infantem abluenti & fasciis involventi. Illa proprio lacte filium alebat, sæpèque etiam liberos fervorum suis uberibus admovebat, ut nutrimenti consortium eos puero domino magis benevolos redderet. Ubi aliquid intelligere potuit puer, cum pater ipse in litteris instituit, licet idoneum & eruditum domi servum haberet Chilonem, à quo pueri multi erudiebantur. Sed nolebat, ut ipse scriptum reliquit, servum filio suo vel maledicere vel aurem vellicare, si tardior in discendo esset: neque etiam filium tanti muneris, hoc est, doctrinæ, debitorem esse servo. Ipse itaque ejus ludimagister, ipse legum doctor, ipse lanista fuit. Neque modò docuit jaculari, armis depugnare, equitare, sed etiam pugilatu decertare, calorem & frigus tolerare, fluminum vortices nando superare. Conscripsit illi manu suâ, grandibus litteris, historias, ut etiam in paternâ domo nota haberet veterum instituta atque exempla. Quidquam turpe loqui cavit non minùs filio præsentè, quàm sacris virginibus Vestalibus: & nunquam se ei in balneo videndum dedit. *Plut. in Cat. maj.*

5. L. Æmilio Paulo multi anni fuere vacui à reum publicarum curâ inter primum & alterum consulatum. Eos totos impendit rebus sacris, & maxime liberorum institutioni, quos erudiri voluit non tantum Romanâ veteri disciplinâ, sed etiam Græcis litteris. Illis cum grammaticæ, rhetoricæ, dialecticæque artis magistros dedit, tum pingendi quoque,

que, equitandi, venandi. Et, ut erat liberorum amantissimus inter Romanos, eorum exercitiis omnibus intererat, nisi respublica aliò vocaret. *Plut. in Æmil.*

6. Augustus etiam puer animum optimis artibus excolebat, corpus laboriosis militaribusque exercitationibus durabat. Eum sollicitè observabant mater Attia & Philippus vitricus; quotidie à magistris & custodibus, quos puero apposuerant, inquirentes studiosè, quid rei egisset, quò esset profectus, quâ ratione diem transegisset, quibuscum denique esset versatus. Hâc Attiæ matris sollicitudine factum est, ut Augustus evaserit è multis ipsius pudori oblatis periculis. *Nicol. Damasc.*

Augustus summum imperium Romæ adeptus, nepotes suos litteras aliaque rudimenta per se plerumque docuit. *Sueton. in Aug. c. 64.*

C A P U T XLIV.

Publicæ utilitati plurimum profunt qui juventutem erudiunt.

1. Quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus, sub quorum custodia contineretur. *Senec. 4. Benef. c. 11.*

Non is solus reipublicæ prodest qui tuetur reos, & de pace belloque censet, sed qui juventutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque ruentes prensat ac retrahit, &, si nihil aliud potest, certè moratur. An ille plus præstat, qui inter cives jus dicit; quàm qui docet juventutem quid sit justitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quàm pretiosum bonum sit bona conscientia! *De Tranq. c. 3.*

2. Quærenti mihi quânam re possem prodesse quamplurimis, nulla major visa est, quàm si traderem civibus meis vias optimarum artium. Quod enim munus reipublicæ majus meliusve asferre possumus, quàm si docemus atque erudimus juventutem? his præsertim temporibus, quibus ita prolapsa

lapsa est, ut omnium operâ refrenanda atque coërcenda sit. *Cic. 2 de Div. n. 2. 4.*

Si senibus satîs virium sit, ut adolescentulos doceant, instituant, ad omne officium instruant, hoc opere quid potest esse præclarius? *De Senec. n. 29.*

C A P U T XLV.

Et præceptores & studia amet adolescens.

1. Discipuli si modò sunt bene instituti, præceptorem amant & verentur. *Quintil. l. ii. c. 2.*

Id præcipuè monendi sunt adolescentes, ut ament præceptores suos non minùs quàm ipsa studia; & existiment eos parentes esse, non quidem corporum, sed mentium. Multùm hæc pietas conferat ad felicem exitum studiorum. Ita enim & libenter audient, & dictis credent, & esse magistrorum similes concupiscent, in ipsos denique cœtus scholarum læti & alacres convenient; emendati non irascuntur, laudati gaudebunt: ut sint carissimi, mereri conabuntur. Nam ut præceptorum officium est docere, sic discipulorum præbere se dociles: alioqui neutrum sine altero sufficit. *Ibid. c. 10.*

2. Ea maximè cura habenda est, ut præceptor omnino fiat nobis familiariter amicus; nec sequatur officium tantùm in docendo, sed etiam affectum. *Ibid. c. 3.*

Epaminondas philosophiæ præceptorem habuit Lyfim Tarentinum, Pythagoræum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem anteposuerit in familiaritate omnibus suis æqualibus. Neque eum à se dimisit, priusquam ita doctrinâ antecessit condiscipulos, ut faciliè intelligi posset pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. *Corn. Nep. in Epam. c. 2.*

Ciceronis filius declaravit ipse hâc epistolâ ad Tironem, quò amore Cratippum præceptorem dilexerit. Scito me Cratippo esse conjunctissimum, non ut discipulum, sed uti filium. Nam cùm audio illum libenter publicè, tum etiam privatim ejus suavitatem vehementer amo. Sum totos dies cum eo, noctisque sæpenumero

sæpenumero partem: exoro enim ut mecum quam sæpissime cœnet. Hâc introductâ consuetudine, sæpe incipientibus nobis & cœnantibus obrepit, sublatâque severitate philosophiæ, humanissimè nobiscum jocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam jucundum, tam excellentem virum videas quamprimum. *Cic. Epist. ad fam. l. xvi. Ep. 21.*

3. Patet autem ex Trebonii epistolâ ad Ciceronem patrem, quâ curâ, quâque modestiæ famâ filius ejus litteris operam dederit. Athenas veni, atque ibi, quod maximè optabam, vidi filium tuum deditum optimis studiis, cum summâ modestiæ famâ. Quâ ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non enim nescis quanti te faciam, & quàm omnibus tuis bonis gaudeam, pro nostro veterimo verissimoque amore. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo, aut potius nostro, amabilius est, ex omnibus iis qui Athenis sunt, aut studiosius earum artium, quas tu maximè amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod verè facere possum, libenter gratulor. Eum, licèt ingressum pleno gradu in ea studia, atque tuâ cohortatione incitatur, cohortari non intermittemus, ut discendo exercendoque se in dies longiùs procedat. *L. xii. Ep. 16.*

CAPUT XLVI.

Sit gratus erga magistrum discipulus.

1. Præceptores suos adolescens veneretur ac suscipiat, quorum beneficio se vitiis exuit, & sub quorum tutelâ positus exercet artes bonas. *Senec. Ep. 83.*

Quis est nostrum liberaliter educatus, cui non educator, cui non magister suus atque doctor, cui non locus ille mutus, ubi ipse altus aut doctus est, cum gratâ recordatione in mente versatur. *Cic. pro Planc. n. 81.*

Vespasianus natus est in vico modico Sabinorum, & educatus sub paternâ aviâ in prædiis. Quare princeps quoque locum incunabulorum assiduè frequentavit, manente villâ qualis fuerat olim, ne quid scilicet

cet mutaretur ex iis quibus oculi assueverant. Avia quoque memoriam tantopere dilexit, ut solemnibus ac festis diebus pocillo ejus argenteo bibere perseveraverit. *Sueton. in Vesp. c. 2.*

2. Cùm Cicero natus, vivente avo in parvâ villâ, dixisset Attico, se eo loco maximè delectari; his verbis respondit ei Atticus: Ego verò tibi istam justam causam puto, cur huc lubentiùs venias, atque hunc locum diligas. Quin ipse, verè dicam, sum ipsi villæ amicior factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus procreatusque es. Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus aut admiramur, adfunt vestigia. Me quidem ipsæ illæ nostræ Athenæ non tam delectant operibus magnificis, quàm recordatione summorum virorum, ubi quisque habitare, ubi sedere, ubi disputare sit solitus: studiosèque eorum etiam sepulchra contemplor. Quare istum, ubi tu es natus, plùs amabo posthac locum. *Cic. 2 de Leg. n. 4.*

3. Præceptorum & medicorum magna caritas, magna reverentia sit. Ne dicas nihil quidquam his debere te, nisi mercedulam. Nam primò quædam pluris sunt, quàm emuntur. Emis à medico rem inæstimabilem, vitam ac valetudinem bonam: à bonarum artium præceptore, studia liberalia & animi cultum. Itaque his non rei pretium solvitur; sed laboris, quòd deserviunt, quòd à rebus suis avocari nobis vacant. Deinde & medicus & præceptor sæpe in amicum transeunt, & nos non tam arte, quam vendunt, obligant, quàm benignâ & familiari voluntate. Hoc cùm factum est, tam medico quàm præceptori pretium operæ solvitur, animi semper debetur.

In optimis artibus quæ vitam conservant aut excolunt, qui nihil se plùs existimat debere, quàm pepigit, ingratus est. *Senec. 6 Benef. c. 15, 16, 17.*

4. Cùm Pythagoras accepisset Pherecydem, qui ejus præcepto fuerat, in insulâ Delo gravissimè ægrota-
re, confestim ex Italiâ in insulam navigavit: ubi cùm aliquandiu seni fomenta adhibuisset studiosè, nihilque omisisset, quòd ad pristinam valetudinem eum revocaret; tandem senectute & morbi vi superatum
sedulo

sedulo sepeliit: & postquam ei, tanquam patri filius iusta persolvit, rursus in Italiam reversus est. *Diod. Sic. l. vi.*

5. Alexander magnus eloquentiæ magistro usus erat Anaxamene Lampfaceno. Quæ res post modum Lampfaci salutis fuit. Eam urbem diruere statuerat Alexander, quod à partibus Darii adversum se stetisset. Itaque conspicatus Anaximenem è muris prodeuntem obviam sibi, nec dubitans quin veniret deprecatum pro patriâ, per Deos juravit se non facturum quod ille petisset. Quo audito, callidus orator regem rogavit, ut Lampfacum dirueret. Jurisjurandi religione tactus Alexander, & captus piâ præceptoris quondam sui sceleritiâ ad servandam patriam, Lampfacenis delicti gratiam fecit. *Pausan. l. vi. Valer. l. vii. c. 3.*

Stagiram quoque urbem, a Philippo patre dirutam, restituisse dicitur, exoratus precibus Aristotelis ejus urbis civis, quem ferè semper secum habuit, donec post mortem patris rerum potitus in Asiam trajiceret. Postea quoque inter belli curas non omisit magistrum venerari, crebròque per litteras compellavit, ut ab eo & disciplinarum sublimium arcana & morum præcepta acciperet. *Ælian. l. xii. c. 54. Freinsb. 1. lib. sup. Curt.*

Cùm Tyri obsidio non pro spe Alexandri procederet; ne segniter adfidere uni urbi videretur, operi Perdiccam Craterumque præfecit: ipse cum expeditâ manu Arabiam petiit. Ibi magnum in periculum venit propter pædagogum suum Lysimachum, qui comitari eum voluerat; jactans se neque animo inferiorem esse, neque ætate graviolem Phœnice, olim Achillis primùm educatore, deinde ad bella comite. Nam ubi ad montana ventum est, &, relictis equis, iter pedibus faciendum fuit; Alexander, nocte ingruente & hostibus circa vagantibus, fatiscentem ad defessum senem deferere haud sustinuit; sed & verbis excitavit, & adminiculo corporis sui adjuvit; ita ut ab exercitu suo, qui longius processerat, distractus, noctem egerit in tenebris, & acri gelu, locisque asperis. *2. Curt. l. iv. c. 3. Plut. in Alex.*

6. Anaxagoras

6. Anaxagoras Clazomenius non modò generis nobilitate & opibus, verùm etiam animi magnitudine, clarus fuit. Is ut rerum naturalium, maximè verò cœlestium, contemplationi totum se traderet, universum patrimonium suis sponte concessit, & tam publicæ quàm privatæ rei negligens, Athenas omnium doctrinarum inventrices ac cultrices petiit. Cuidam autem querenti quòd nulla esset ei cura patriæ, quam relinquebat: *Mibi verò*, inquit, digitum in cœlum intendens, *patriæ cura, & quidem summa, est.* Imbutus ab eo Atheniensium dux Pericles rerum cœlestium scientiâ magno animo elatoque fuit, sublimi usus est dicendi genere, & divitiis pauperes multos juvit. Contigit tamen ut multis districtus negotiis Anaxagoram negligere videretur: unde senex jacebat in lecto capite obvoluto; vitamque inediâ finire statuerat. Eâ re ad se delatâ perculsus Pericles, advolavit confestim; & jacentem enixè oravit eum lacrymis, ut vivere vellet, & sibi conservare fidelem sapientemque in republicâ gerendâ consiliarium. Ibi Anaxagoram, rejecto ab ore velamento, ferunt respondisse: *O Pericle, lucernæ infundunt oleum ii, quibus lucernâ est opus.* Anaxagoram deinde semper coluit magnâ curâ Pericles: & cùm impietatis accusatus esset, atque in judicium vocatus, quòd unum tantùm Deum videretur agnoscere; Periclis operâ judicibus ereptus, & incolumis ex urbe est dimissus. *Laërt. in Anax. Plut. in Pericle.*

Cùm M. Aurelius, qui postea imperavit, mortuum educatorem suum flet, eumque aulici ministri revocarent ab illâ pietatis declaratione: *Permittite illi*, inquit imperator Antoninus Pius, *ut homo sit: neque enim vel philosophia vel imperium tollit affectus.* Jul. Capitol. in Anton. Pio, c. 10.

Diis acceptum refero, inquiebat M. Aurelius Imperator, *quod bonos præceptores habuerim; quod illos maturè evexerim ad honores, quos expetere videbantur; quòd mihi quoque copia fuerit magistrorum, qui ad educandos liberos meos essent idonei.* Imò tantum honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas domi inter Lares Deos haberet, ac sepulchra eorum hostiis & floribus semper

semper honoraret. *M. Aurel. l. i. c. 17. Capitol. in M. Anton. c. 3.*

CAPUT XLVII.

Præceptor nec habeat vitia, nec ferat.

1. Optimum erit pueris dari præceptores pædagogosque vitiorum expertes: eorum enim, sicut et nutricum, mores pueri plerumque referunt. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes reversus vociferantem videret patrem; *Nunquam, inquit, hoc apud Platonem audi-vi.* Leonidas Alexandri pædagogus imbuivit alumnum quibusdam vitiis, quæ illum ab institutione puerili persecuta sunt usque in regale solium. *Seneca 2 de ira, c. 22. Quintil. l. i. c. 2.*

Cum puer publicis magistris erit tradendus eorum in primis inspicere mores oportebit. Hoc enim in omnibus cum domesticis tum publicis doctoribus examinandum quam diligentissime puto. Itaque parentes, si non cæca & sopita eorum socordia est, magistrum eligent sanctissimum quemque (sanctitatis enim præcipua prudentibus viris cura est) & disciplinam quæ optima fuerit. *Quintil. l. ii. c. 2. l. i. c. 3.*

Corelliam Hispullam admonet Plinius, qualem filio rhetorem querere debeat. Cum dubitem utrum patrem tuum, virum sanctissimum, suspexerim magis an amaverim, & te unicè diligam; cupiam necesse est, atque etiam enitar, ut filius tuus & avo & majoribus similis existat. Iis autem ita demum similis adolescet, si imbutus bonis artibus fuerit, quas plurimum refert à quo potissimum accipiat. Adhuc illum pueritia intra contubernium tuum tenuit, & domi præceptores habuit. Jam studia ejus extra limen proferenda sunt: jam circumspiciendus rhetor Latinus, cujus scholæ severitas, pudor in primis, castitas, constat. Videor ego demonstrare tibi posse Julium Genitorem. Vir est emendatus & gravis: paulò etiam horridior & durior ut in hac licentiâ temporum. Nihil ex hoc viro filius tuus audiet, nisi profuturum: nihil discet, quod nescisse rectius fuerit. Nec minùs sæpe illo quam à te me-
que

que admonebitur, quàm majorum gloriam ac famam sustinendam habeat. Proinde, faventibus Diis, trade eum præceptori; à quo mores primùm, mox eloquentiam discat: quæ malè sine moribus discitur. *Plinius, l. iii. ep. 3.*

Sumat præceptor parentis erga discipulos suos animum; atque existimet succedere se in locum eorum, à quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis sit, non dissoluta comitas: ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto et bono sit sermo: nam quò sæpius monuerit, hòc rarius castigabit. Minimè iracundus sit, nec tamen eorum, quæ emendanda erunt dissimulator. *Quint. l. ii. c. 2.*

Orbilius Pupillus Beneventanus literas diu professus in patriâ, quinquagesimo demum anno Romam, consule Cicerone, transiit; docuitque majore famâ, quam emolumento: nam senex & pauper habitabat sub tegulis. Fuit naturæ acerbæ in discipulos; unde Horatius qui puer eo magistro usus erat, illum plagosum appellat. *Sueton. de Gram. c. 9. Horat. l. ii. epist. 1.*

3. Pessimus pater videbitur, qui assiduis plagis liberos etiam ex levissimis causis compefcet. Uter autem præceptor liberalibus artibus, quas docet, dignior est, qui excarnificat discipulos, si memoria illis non constiterit, aut si parum agilis in legendo oculus hæreat; an qui monitionibus & verecundiâ mavult emendare? Nunquid æquum est, gravius & durius homini imperari, quàm imperatur animalibus mutis? Atqui domandi peritus artifex non equum crebris verberibus exterret: fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulserit.

Nullum animal morosius est, nullum majore arte tractandum, quàm homo: nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quàm adversus jumenta & canes erubescere, iram exercere, hominem autem pessimâ conditione esse sub homine? Morbis corporis medemur, nec irascimur: sui animo morbi sunt, qui desiderant medentem minimè infestum ægro. Ille cui aliorum

aliorum credita salus & cura est, cum eorum vitiis luctetur, & resistat. Quibusdam morbum suum exprobet, quosdam mollius curet, ad graviora remedia, ubi tantum necesse fuerit, confugiat. *Senec. 2. de Clem. c. 16, 17.*

Pudore & liberalitate liberos retinere satius esse credo, quàm metu: dicit pater quidam apud Terentium. *Teren. Adelph. Act. i. Sc. 1.*

4. Docendi peritus, tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut quomodo tractandus sit discantis animus intelligat. Sunt enim quidam, nisi institeris, remissi: quidam imperia indignantur: quosdam continet metus, quosdam debilitat: ab aliis continuus labor aliquid extundit; in aliis plus animi impetus facit. Mihi ille detur puer, quem laus exciet, quem gloria juvet, qui victus fleat: hunc mordebit objurgatio, in hoc desidiâ nunquam verebor. *Quintil. l. i. c. 4.*

Diligentissimè videndum est iis qui instituunt aliquos atque erudiunt, quò sua quèmq; natura maximè ferre videatur. Est enim ad cujusque naturam accommodanda, quantum licet, doctoris institutio. *Cic. 1 de Orat. n. 5.*

C A P U T XLVIII.

Parentum adversus filios severitas.

1. Titus Manlius Torquatus, qui perindulgens in patrem fuerat, idem acerbè severus in filium fuit. *Cic. 3 Offic. n. 112.*

Quum Romanis adversus Latinos Tusculanosque pugnandum esset, placuit consulibus T. Manlio Torquato, & P. Decio, ut bellum severo administraretur imperio, & disciplina militaris ad priscos redigeretur mores: edixeruntque ne quis extra ordinem in hostes pugnaret. Fortè inter ceteros turmarum Præfectos, qui in diversas partes missi erant exploratum, T. Manlius consulis filius cum suis turmalibus accessit prope stationem Tusculanorum equitum, quibus præerat Geminus Metius, vir tum genere tum factus clarus. Is ubi Romanos equites cognovit, insignemque inter eos

præcedentem consulis filium paululum ab suis equo provectus; *Visne*, inquit, dum illa dies venit, quâ consulares exercitus cum Latinis decertabunt, interea tu ipse congredi mecum, ut utriusque nostrum eventum cernatur, quantum eques Latinus Romano præstet? Movit ferocem animum juvenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, seu inextinguibilis vis fati. Oblitus itaque imperii patrii, consulumque edicti, ruit in id certamen, in quo haud multum intererat vinceretne, an vinceretur.

Equitibus ceteris velut ad spectaculum, utrimque summotis, Metius & Manlius adversos concitârunt equos, & cum infestis cuspidibus concurrissent, Romanus Tusculanum ex equo excussum transfixit, spoliisque lectis ad turmam suam revectus in castra ad patrem venit. Tum: *Ut me*, inquit, omnes tuo sanguine verè ortum prædicarent, provocatus ab hoste, hæc arma ex eo cæso capta attuli. Quod ubi audivit consul, extemplo filium averſatus, et patrio amoris præferens rempublicam, cujus intererat exercitum in gravissimo bello animadversionis metu contineri, milites classico advocari jussit. Qui postquam frequentes convenère: *Quandoquidem*, inquit, tu, Tite Manli, neque imperium consulare, neque majestatem patriam veritus, in hostem pugnavisti; & solvisti, quantum in te fuit, disciplinam militarem, quâ Romana res stetit ad hanc diem: nos potius pro nostro delicto plecti oportet, quam rempublicam luere peccata nostra magno suo damno. I, lictor, deliga ad palum.

Exanimati omnes tam atroci imperio, & quasi districtam in se cernentes securim, metu magis, quam modestiâ, quievère. Postquam cervice cæsâ fusus est cruor, cum libero conquestu coortæ voces sunt, ita ut neque lamentis neque execrationibus parceretur. Deinde spoliis contextum juvenis corpus, à militibus crematum est, structo extra vallum rogo.

Fecit atrocitas pœnæ de Manlio sumptæ obedientiorem duci militem, & ea severitas ad felicem belli exitum profuit. Cùm T. Manlius consul Romam victor rediit, ei venienti seniores tantum obviam exierunt:

erunt: juvenus & tunc & omni deinde vitâ averfata eum execrataque est. *Livius, l. viii. c. 6. 12. Cic. i. de Fin. 23. 62.*

Viguit quoque plurimum apud Lacedæmonios disciplina militaris. Itaque cùm in acie quidam Lacon strictum ensẽ jam esset in hostem infixurus, audito signo quod canebat receptui, non infixit. Interrogatus deinde, cur hostem, quem in potestate habebat, non occidisset: *Quoniam, inquit, melius est parere imperatori, quàm hostem occidere.* Plut. Apoph.

2. Quum Macedonum legati Romam venissent conquestum de Silano Manlii Torquati filio, quod prætor provinciam expilasset; pater, avitæ severitatis hæres, petiit à patribus conscriptis, ne quid de eâ re statuerent, antequam ipse inspexisset Macedonum & filii sui causam. Id à senatu libenter concessum est viro summæ dignitatis, utpote consulari, & juris civilis peritissimo. Itaque institutâ domi cognitione causæ, solus per totum biduum vacavit utrique parti audiendæ, ac tertio die pronunciavit: *Filium suum videri non talem fuisse in provinciâ, quales ejus majores fuissent.* Et in conspectum suum deinceps venire voluit. Tam tristi patris judicio perculsus Silanus, lucem ulteriùs intueri non sustinuit, & proximâ nocte vitam suspendio finivit. Peregerat Torquatus severi religiosi judicis partes, satisfactum erat reipublicæ, habebat ultionem Macedonia; at nondum erat inflexus patris rigor. Igitur neque filii exequiis interfuit, ut patribus mos erat apud Romanos: & eo ipso die, quo funus ejus dicebatur, aures, ut solebat, volentibus consulere se de jure accommodavit. *Valer. l. v. c. 8. Cicero 1 de Fin. 24. Livius Epit. 54.*

3. Ut Torquatus fuerat severus in coercendâ filii avaritiâ, sic fuit Scaurus in puniendâ filii sui ignaviâ. Nam cùm apud Athesim fluvium à Cimbris Romani equites pulsi, Romam pavidî repeterent, deserto proconsole Q. Catulo; misit Scaurus qui filio illius consternationis participi dicerent: *Se libentiùs occursurum ejus in acie interfecti offibus, quàm visurum reducem eum tam deformis fugæ; itaque conspectum irati patris*

degeneri filio vitandum esse, si quid verecundiæ superesset. Quo nuncio accepto, juvenis adversus semetipsum convertit gladium, quo in hostes usus non fuerat, & sibi mortem conscivit. Valer. ibid.

4. Non intra verborum castigationem hæsit A. Fulvius vir senatorii ordinis. Nam cum filius ejus pravo consilio in Castra Catilinæ rueret; illum è medio itinere retractum supplicio mortis affecit; præfatus: *Non se genuisse eum Catilinæ adversus patriam, sed patriæ adversus Catilinam. Valer. ibid.*

5. Rhacoces quidam genere Mardus septem habebat filios, quorum minimus, nomine Cartomes, adolescens supra ætatem audax, multis suis fratribus mala quotidie inferebat. Cum eum pater non distitisset clementer admonere & verbis castigare, neque ille auscultaret utilia suadenti, venêre fortè in eam regionem judices illi, qui jussu regis Persarum singulas provincias peragrarè soliti erant, ad jus dicendum, & propterea aliquando Oculi Regis vocabantur. Tum verò Rhacoces filium comprehendit, & manibus post tergum ligatis ad judices traxit, quibus cum enumerasset quæ fuerant ab illo audacter & improbè perpetrata, postulavit ut contumaciæ & improbitatis pœnas morte lueret. Tam inusitatâ parentis adversus filium postulatione obstupescit judices, à sententiâ ferendâ abstinere, & utrumque ad regem Persarum Artaxerxem deduxerunt.

Ut stetit in conspectu Artaxerxis Rhacoces, & eadem, quæ prius adversus filium conquestus est, ac postulavit; *Ergone, inquit rex, tu oculis tuis videre morientem filium sustinebis pater? Maximè, respondit ille, quoniam in horto quoque cum lactucarum amarus surculos defringo & amputo, nihil omnino mali ex eo mater ipsorum, ipsa lactuca, sentit: sed efflorescit magis, majorque & dulcior evadit. Pariter & ego, ô rex, cum videro prohiberi ab injuriâ faciendâ & perire eum, qui & domui meæ & fratribus suis plurimum nocet, meæ res melius se habebunt, & cum reliquis fratribus unâ prosperè agentibus vivam.* Quibus auditis, Artaxerxes collaudatum quidem Rhacocem inter regios judices

judices sedere iussit, ita allocutus eos qui præsentes aderant: *Qui tam justè de suis ipsius liberis sententiam pronunciat, omnino etiam adversus alios diligens erit & incorruptus iudex.* Adolescentem verò præsenti poenâ liberavit, gravissimum mortis genus interminatus ei, si deinceps deprehensus esset patrare similia præteritis. *Ælian. l. i. c. 34. Xenoph. Cyrop. l. i.*

6. Pausanias Lacedæmoniorum dux, elatus victoriâ partâ de Nardonio apud Platæas, nefaria adversus patriam consilia inierat. Eum propterea comprehendi cum iussissent Ephori in ædem Minervæ confugit: unde ne exire posset, statim Ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, ut facilius sub dîo interiret. Dicitur eo tempore matrem Pausaniæ vixisse, eamque, postquam cognovit scelus filii, lapidem ad introitum ædis attulisse, ad claudendum filium. Cum deinde Pausanias semianimis è templo elatus esset, confestim animam efflavit. Sic magnam belli gloriam turpi morte maculavit. *Cern. Nep. in Pausan.*

CAPUT XLIX.

Parentum amor in liberos.

1. Erat Mulgentii, quod est oppidum Siciliæ, vir opibus & gloriâ princeps civitatis suæ, cui cognomen Cambalus. Hic venatum egressus, cum in latronum manus penè incidisset, pedibus in oppidum cœpit contendere. Ei tum fortè Gorgus pater equo vectus occurrens, statim equo defiliit, filiumque hortatus est ut, equo incenso, protinus se in urbem reciperet. At filius salutem suam patris incolumitati præferri non est passus: neque pater vicissim voluit periculum effugere, projecto ad certam mortem filio. Itaque cum alter alterum flens oraret, & ambo inter se certarent, paterno amore in filium contendente cum filii pietate in patrem, interim latrones utrumque affecuti confo-derunt. *Diod. Sic. l. xxxiv.*

2. Zaleucus apud Locrenses legem tulerat, ut adulterq; oculi effoderentur. Cujus flagitii cum paulò

pòst convictus fuisset ipsius filius; pœnam ex paternâ lege daturus erat. Tota civitas necessitatem pœnæ remitti adolescenti volebat in gratiam & honorem patris à quo saluberrimis legibus fuerat munita, postulabatque à Zaleuco, ut filio suo indulgeri pateretur. Ille tandem precibus populi victus, se inter misericordem patrem & justum legissatorem est partitus: &, ne quod semel sancitum fuerat, irritum fieret per impunitatem admissi flagitii, unum sibi, alterum filio, oculum eruit. *Ælian. l. xiii. Valer. l. v. c. 5.*

3. Diagoras Rhodius tres filios adolescentes habuit, unum pugilem, alterum pancratiastem, tertium luctatorem: eosque omnes vidit vincere coronarique Olympiæ eodem die. Et cùm ibi eum tres adolescentes amplexi, coronis suis in caput patris impositis, suaviarentur, populusque gratulabundus jaceret undique in eum flores, ibidem in stadio, inspectante populo, in osculis atque in manibus filiorum animam efflavit. *A. Gell. l. iii. c. 14.*

4. Ubi accepta ad Trasimenum lacum clades Roma audita est, varias in curas dispertiti eorum animi fuere, quorum propinqui pugnæ interfuerunt: quia ignorabant quæ cujusque suorum fortuna esset, & quid sperare aut timere deberent. Postero die, ac deinceps aliquot sequentibus, ad portas major mulierum, quàm virorum, multitudo stetit, opperiens aut suorum aliquem, aut nuacium de his: circumfundebanturque obviis multa sciscitantes, neque avelli ab illis poterant priusquam ordine omnia inquisivissent. Inde varios vultus cerneret, ut cuique aut læta aut tristitia nunciabantur. Feminarum præcipuè gaudia insignia erant, & luctus. Ferunt unam, sospite filio, repentè in ipsâ urbis portâ oblato præter spem, in conspectu ejus expirasse: alteram, cui mors filii falsò nunciata fuerat, mœstam sedentem domi, nimio gaudio exanimatam fuisse ad primum conspectum redeuntis filii. Sic quas dolor non extinxerat, lætitia consumpsit. *Liuius, l. xxii. c. 7. Valer. l. ix. c. 12.*

CAPUT L.

Sua sunt conjugibus munia assignata à naturâ.

Gradus plures sunt societatis humanæ. Prima societas est in ipso conjugio. *Cic. Offic. n. 53. 54.* Maritale conjugium à naturâ comparatum est, ut non solum jucundissima, sed etiam utilissima vitæ societas iniretur. Ex eâ plurima mortalibus adjutoria & propugnacula præparata sunt. Cum victus & cultus humanus accurandus esset, non in sylvestribus locis & in propatulo, sicut feris, sed domi sub tecto: necessarium fuit, alterum è conjugibus esse foris & sub dio, qui labore & industriâ compararet quæ necessaria essent: alterum intus, qui comparata custodiret, & cætera conficeret, quæ domi deberent administrari. Natura distribuit viro calores pacis ac belli, id est, rusticationis & militarium exercitationum: mulieri verò, quam omnibus his rebus fecerat inhabilem, domestica negotia curanda tradidit. Et quoniam hunc sexum assignaverat custodiæ rei familiaris, idcirco timidiorē reddidit, quàm virilem; nam metus plurimum confert ad diligentiam custodiendi. Quòd autem necesse erat quærenti victum foris & in aperto nonnunquam injuriam propulsare, ideo virum audaciorem fecit quàm mulierem. Memoriam non minorem seminæ, quàm viro, tribuit; quia utrique æquè opus fuit. *Cic. Frag.*

CAPUT LI.

Maritorum amor in uxores.

1. Tiberius Gracchus, Romæ censor, & bis consul, geminos reportavit triumphos: majorem tamen ex virtute & sapientiâ gloriam invenit. Itaque dignus est habitus qui in matrimonium acciperet Corneliam, filiam P. Scipionis, à quo devictus fuerat Annibal. Hic quemadmodum C. Gracchus filius ejus scriptum reliquit, duobus anguibus diversi sexûs in thalamo comprehensis, rem prodigii loco habuit, qui augur erat,

erat, & convocatos haruspices consuluit. Qui cùm respondissent: *Non esse occidendos ambos angues, non esse etiam dimittendos, sed, occiso uno, alterum dimittendum: si marem emisisset, uxori celerem mortem instare: si feminam, ipsi;* æquiùs esse censuit se jam ætate provectum maturam mortem oppetere, quàm Corneliam, quæ juvenis esset, & adhuc patriæ dare cives posset ex alio marito. Itaque & uxori parcens, & reipublicæ consulens, feminam serpentem emisit: ipse paucis post diebus est mortuus. Marito superstes conjux, sic rei familiaris curam gessit, sic liberos instituit, tantam vitæ sanctitatem & animi magnitudinem ostendit, ut non malè visus sit consuluisse Tiberius, qui pro tali muliere voluisset emori. *Cic. 1 de Div. n. 36. Plinius, l. vii. 36. Valer. l. iv. c. 6.*

Ab hoc mariti in uxorem amore longè absuit Admetus Phææorum rex, si poëtis fides habeatur. Nam cùm à Diis monitus esset, fore ut præsentem mortem effugeret, si quis reperiretur, qui ejus vice mori vellet; passus est conjugem suam Alcestim, adhuc integrâ ætate florentem, voluntario obitu pro se defungi. *Valer. ibid. Euripid. in Alcest.*

2. C. Plautius, morte uxoris auditâ, doloris impotens, cùm pectus suum gladio percussisset, inceptum perficere est prohibitus interventu suorum, qui et vulnes obligarunt. At ubi primùm occasio data est scissis fasciis & vulnere divulso, ex imis visceribus animum dolore oppressum extraxit.

Ejusdem ut nominis, ita amoris quoque (seu potiùs furoris) M. Plautius, quum Tarentum classe appulisset, atque ubi uxor ejus, quæ maritum illuc prosecuta fuerat, morbo decessisset: funeratâ eâ atque in rogam impositâ, stricto ferro incubuit. *Valer. ibid.*

3. Dicebat Cato Major, majorem laudem esse boni mariti, quàm magni senatoris: & Socratem illum veterem sibi propterea maximè admiratione esse, quòd perpetuò placidè comiterque vixisset cum uxore morosâ. *Plut. in Caton.*

CAPUT LII.

Uxorum constans amor in maritos.

1. Porcia M. Catonis Uticensis filia, cum apud Philippos victum & interemptum maritum cognosceret; quia ferrum, quod poscebat ad mortem sibi inferendam, non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitavit, virilem patris exitum mulier imitata novo mortis genere. *Valer. l. iv. c. 6.*

Conjugis audisset fatum cum Porcia Bruti,

Et substracta sibi quæreret arma dolor,

Nondum scitis, ait, mortem non posse negari?

Credideram satis hoc vos docuisse patrem.

Dixit, & ardentes avido bibit ore favillas.

I nunc, & ferrum, turba molesta, nega.

Martial. lib. i. Epigr. 43.

Ad mortem fortiter ferendam sese antea erudierat Porcia. Pridie quam Cæsar à Bruto cæterisque conscius est occisus, cultellum tonsorium, quasi unguium refecandorum causâ, proposcit, eoque velut fortè è manibus elapso se ipsa vulneravit. Clamore ancillarum in cubiculum uxoris vocatus Brutus, objurgare eam coepit, quod tonsoris officium præripere voluisset. At Porcia ei secretò dixit: *Non casu, sed de industriâ, hoc mihi vulnus feci, certissimum amoris erga te mei indicium. Experiri enim volui, an satis mihi animi futurum esse ad mortem ferro quærendam, si tibi generosum propositum ex sententiâ parum cessisset.* Dicitur Brutus, his auditis, manus & oculos ad cælum sustulisse, Deosque orasse, ut dignus conjuge Porciâ maritus posset videri. *Valer. l. iii. c. 2. Plut. in Bruto.*

2. Ægrotabat Cæcinna Pætus maritus Arriæ, ægrotabat & filius, uterque mortiferè ut videbatur. Filius decessit, eximiâ pulchritudine, pari verecundiâ, & parentibus non minùs ob alia carus, quàm quod filius erat. Huic illa ita funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus. Quin imò quoties cubiculum ejus intraret, vivere filium atque etiam melius habere se simulabat. Ac persæpe interroganti

quid ageret puer, respondebat: *Bene quievit, libenter cibum sumpsit.* Deinde cùm diu prohibitæ lacrymæ vincerent prorumperentque, egrediebatur. Tunc se dolori dabat. Satiata flendo, siccis oculis, composito vultu, redibat, quasi oblita orbitatis. *Plinius, l. iii. 16.*

Scribonianus in Illyrico bellum moverat contra Claudium: fuerat Pætus in partibus ejus, & occiso Scriboniano, ipse Romam trahebatur. Cùm esset navem ascensurus, oravit Arria milites, ut simul imponeretur. *Nempe, inquiebat, daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcetur: omnia vel sola præstabo.* Non impetravit. Conduxit piscatoriam naviculam, ingensque navigium minimo secuta est. Postquam Romam venit, & desperatâ mariti salute, ipsa mori statuisse visa est, attentius custodiebatur à suis. Sensit, & *Nibil agitis, inquit, potestis enim efficere ut malè moriar: ne moriar, non potestis.* Simulque è cathedrâ exiliens, adverso parieti caput ingenti impetu impexit, & corruit. Refocillata, *Dixeram, inquit, vobis, inventuram me duram ad mortem viam, si vós facilem negassetis.* Poterat sanè marito perempto vivere, atque etiam in aliquo honore esse, quia Messalinæ Claudii uxori erat conjunctissima; at ei mortis comes esse voluit. Quinetiam ut illum excitaret ad mortem virili animo oppetendam, ipsa prior pectus suum perfodit, & extractum è vulnere pugionem marito porrigens, immortalem hanc vocem edidit: *Pæte, non dolet.* Dio l. ix.

Castia suo gladium cùm traderet Arria Pæto,

Quem de visceribus traxerat ipsa suis:

Si qua fides, vulnus quod feci non dolet, inquit:

Sed quod tu facies, hoc mihi, Pæte, dolet.

Martial. lib. i. Ep. 14.

3. Gentis Cariæ regina Artemisia virum suum Mausolum maximè dilexit vivum: quantopere verò desideraverit mortuum, judicare facile est ex habitis ejus funeri honoribus, & exstructo illi sepulchro magnifico, ut inter septem mundi miracula numeraretur. Præmiis quoque excitavit præstantissima ætatis

suæ ingenia ad laudes mortui celebrandas. Sed his magni amoris indiciis non contenta ipsa Mausoli vivum ac spirans sepulchrum fieri concupivit, & cum ejus cinerem atque ossa mixta odoribus confusaque indidisset aquæ, ebibit. Aut saltem, ut Ciceroni placet, quamdiu vixit, vixit in luctu, eodemque etiam confecta contabuit. *Valer. l. iv. c. 6. A. Gell. l. x. c. 18. Cic. l. iii. Tuscul. n. 75.*

4. Marcia Catonis Uticensis filia cum diutius lugeret maritum, interrogata quem diem luctus ultimum esset habitura? respondit, sibi futurum eundem luctus finem, & vitæ. Et Valeriâ, Messalarum soror, rogatâ, cur, amisso Servio viro, nulli vellet nubere? *Quoniam, inquit, mihi semper vivit maritus Servius.* Erasmi Apoph.

Phocionis uxor mulieri cuidam aureas & gemmis distinctas vestes ostentanti, dixit: *At mihi satis splendidum ornamentum est Phocion meus, pauper quidem, sed vicesimo jam anno Atheniensium dux.* Stobæus, Serm. v.

CAPUT LIII.

Conjugis delectus ex moribus fiat.

1. Lycurgum quodam percontante cur virgines indotatas nubere lege præcepisset: *Ut, inquit, neque propter egestatem aliquæ relinquantur innuptæ, neque aliæ propter divitias expetantur: Sed juvenum quisque mores puellæ spectans, ex virtute eligat.* Plut. Apoph.

Virgo dummodo morata rectè veniat, dotata est satis. *Plaut. Aulul. Act. ii. sc. 2.*

Dos est magna parentium virtus. *Hor. l. iii. Od. 24.*

Dicebat Cleobulus, filias nuptum dari oportere ætate virgines, at prudentiâ mulieres. *Diog. Laërt. in Cleob.*

Unicæ filiæ pater Themistoclem consulebat, utrùm eam pauperi, sed bono viro, collocaret: an locupletiarum probato. Cui is, *Malo, inquit, virum qui pecuniâ egeat, quàm pecuniam quæ viro.* Quo dicto stultum patrem monuit, ut generum potiùs, quàm divitias generi, legeret. *Valer. l. vii. c. 2. Cic. 2 Offic. n. 71.*

2. Adolescens Pittacum rogavit, ut doceret, utra sibi è duabus puellis ducenda esset uxor: duas enim offerri dixit, alteram genere atque opibus parem sibi, alteram utrâque re sibi præstantem. Ille, sublato baculo, quo propter ætatem adminiculo utebatur, trivium ostendit, quò ludendi causâ pueri solerent convenire, eoque jussit illum pergere, ut audiret à pueris, quid ipsi facere optimum esset. Paruit adolescens, & pueros in trivio audivit invicem dicentes: *Tu tibi sume parem.* Diog. Laërt. in Pittac.

3. Thales à ducendâ uxore alieno animo erat. Urgenti aliquando matri ut se matrimonii vinculis astringeret, *Nondum tempestivum esse*, respondit. Multos post annos cùm eadem acriùs instaret, *Non amplius tempestivum esset*, dixit. Diog. Laërt. in Thal.

Cùm Solon Miletum venisset ad Thaletem, mirum sibi videri dixit, quòd nuptiarum & sobolis omnino negligens esset. Nihil tum Thales respondit: Sed paulo post peregrinum quendam subornavit, qui se nupèr Athenis advenisse simularet. Quærente Solone, num quid in eâ urbe novi? Homo quæ diceret edoctus à Thalete, nihil aliud contigisse respondit, nisi quòd adolescentem quendam efferri vidisset, cujus funus tota civitas prosequeretur. *Erat quippe, inquit, ut ferebant, filius viri inter cives virtute præcellentis, & jamdudum ab urbe absentis.* O infortunatum parentem! exclamabat Solon. *Ceterum dic, inquit, quodnam ejus nomen ferebant? Audi vi equidem*, respondit ille, *sed excidit mihi.* Hoc tantum memini, multum habitum esse sermonem de illius viri sapientiâ ac justitiâ. Solon, cujus metus ad singulas peregrini responsiones magis ac magis crescebat, turbatus animo atque anxius, quæsit, *Numquid ille fato functus adolescens, Solonis esse filius diceretur?* Quod ita esse respondente illo, cœpit Solon caput cædere, aliaque & facere & dicere quæ solent magno mœrore oppressi. Tum ridens Thales, qui aderat: *Hæc me*, inquit, *ô Solon, à ducendâ uxore & tollendis liberis absterruerunt, quæ te etiam fortissimi animi virum nunc frangunt.* Te verò nihil hic nuncius moveat; hæc enim omnia ficta sunt. Plut. in Sol.

CAPUT

CAPUT LIV.

Magna sit inter fratres concordia & benevolentia.

1. Amicitia eorum hominum quos familiaritas conjunxit nihil aliud sunt, quàm umbræ & imagines illius primæ, quam natura fratribus erga fratres indidit, caritatis. Hanc qui non colit studiosè ac veneratur, an fidem facere cuiquam potest, se aliis esse benevolum? *Plut. de Amore fratern.*

Sanguinis conjunctio devincit charitate homines. Magnum est enim eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia. *Cicer. 1 Offic. 54.*

Quis amicius est, quàm frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris? *Sallust. Jug. c. 10.*

Silurus Scytharum rex morti proximus afferri fasciculum hastilium jussit, eumque, ut erat colligatus, dedit confringendum filiis suis octoginta. Cùm id quisque se posse facere negasset; ipse, soluto fasciculo, singula hastilia facilè confregit; ita docens illos, si concordessent, insuperabiles fore: si dissiderent, infirmos futuros. *Plut. de Garrul.*

2. Ego nostrâ ætate non minùs raram fratrum amicitiam video esse, quàm fuere quondam fratrum inimicitia: quæ quia naturæ legi adversabantur, in tragædiis & theatris publicè sunt exagitatae. *Plutar. de Am. frater.*

L. Paulus Æmilius filiarum alteram Catonis filio in matrimonium dedit, alteram Ælio Tuberoni, viro optimo, & qui fortissimè paupertatem tulit. Sexdecim erant Ælii, qui omnes cum numerosâ sobole & uxoribus in ædibus perangustis concordia animo habitabant. At hujus nostræ ætatis fratres & cognati, inquit Plutarchus, nisi multum inter se spatii interjecerint, nisi muris, fluminibus, regionibus distinxerint patrimonia & rem familiarem, non cessant a mutuis contentionibus. *Plut. in Æmil.*

3. Cùm

3. Cùm mortuus est pater, rectum est fratres magis etiam quàm priùs studiosos esse retinendæ mutæ benevolentiae, neque ad paternam hæreditatem accedere, quasi ad spolia ex hoste diripienda, imitantes pessimum exemplum Chariclis & Antiochi, qui relictum à patre poculum argenteum ac vestimentum, in duas partes discissum abstulerunt. Diligenter ergo observent illum herciscendæ hereditatis diem, qui aut discordiæ inimicitiaeque implacabilis, aut concordiae amicitiaeque principium esse solet. *Plut. de Amore fratern.*

Mortuo L. Paulo Æmilio, P. Scipio Æmilianus cum fratre Fabio hæres relictus, animum verè fraternum in eum ostendit. Nam cùm illum videret re familiari minùs, quam se, instructum esse; universam hæreditatem, quæ sexaginta talentis & pluris aestimabatur, ei concessit. Sic enim demum Fabius opibus æqualis ipsi erat futurus. Quod factum cùm ab omnibus celebraretur, aliud quoque clarius animi sui specimen dedit. Nam cùm Fabius in funere patris gladiatores dare constituisset, neque eum sumptum facilè posset sustinere; Scipio dimidiam impensæ partem de suo est largitus. Hujusmodi verò impensa non minor triginta talentis tum solebat esse, si quis magnificè munus gladiatorium edere vellet. Cùm Scipionis quoque mater Papyria paulò post de vitâ decessisset; universam hæreditatem concessit sororibus, tametsi nulla pars bonorum legibus ad eas rediret. *Diod. Sic. l. xxxi.*

Æternam sibi apud posteros famam paravit Proculus paterno in fratres animo. Eques Romanus fuit, Augusti amicus. Patre mortuo, patrimonium cum fratribus Murenâ & Scipione æquis partibus diviserat: at illi bello civili bonis omnibus spoliati sunt. Quam calamitatem ut leniret Proculus, facultates omnes suas cum fratribus iterum est partitus. Unde Horatius dixit:

Vivet extento Proculus ævo,

Notus in fratres animi paterni. *Od. l. ii. 2.*

4. Operæ pretium est disceptationem audire fratrum

trum barbarorum, non de agelli particulâ, non de mancipiis, non de pecore, sed de ipso Persidis regno. Cùm Darius Persarum rex obiisset; certamen de regno ejus ortum est inter Artemenem maximum natu filiorum ejus, & Xerxem: quod quidem concordî animo detulerunt ad patrum suum Artaphernem, velut ad domesticum judicem. Ille, domi cognitâ causâ, Xerxem præposuit. Porro adeò fraterna contentio fuit, ut nec victor insultaverit, nec victus doluerit, ipsoque litis tempore invicem dona miserint. Jucunda quoque inter se & fida convivîa habuerunt: & judicium sine ullo convicio fuit. Adeò tum fratres moderatius inter se maxima imperia dividebant, quàm nunc exigua patrimonia partiantur. *Plutar. de Amore fraterno. Justinus l. ii. c. 10.*

5. Antiochus, cognomento Accipiter, adversus Seleucum fratrem de regno bellum gerebat. Cùm tamen Seleucus à Galatis victus, nusquam appareret, & interfectus putaretur; Antiochus purpuram deposuit, pullâque veste sumptâ, & clausâ regiâ, fratrem luxit. Paulò post cùm audivisset illum vivere, & alium exercitum colligere; in publicum progressus, Diis sacra propter salutem fratris fecit, & subditas sibi gentes in signum lætitiæ coronas gestare jussit. *Plut. ibid.*

6. Darius Hytaspis filius, Persarum rex, in custodiam tradi jusserat Artaphernem unum à purpuratis, cum liberis atque omni familiâ necandum. Exanimata Artaphernis uxor ad regias fores statim advolavit: & cùm nec lacrymis nec precibus modum faceret, hoc illi rex concedere se dixit, ut, si quem ex omnibus morti addictis salvum præ ceteris cuperet, is ei condonaretur. Quos quia omnes ex æquo amabat mulier, diu inops consilii permansit. Tandem fratrem sibi postulavit condonari. Quod miratus rex, quæsit cur maritum uxor, filios mater negligens, fratrem elegisset, qui videbatur minùs jucundus ac carus futurus esse. Tum illa: *Rex, inquit, maritus mihi alius atque alii liberi possunt contingere, his amissis, si Dii voluerint: alius verò frater minime, utpote*

utpote extinctis jam parentibus meis. Hoc responso delectatus rex, fratrem, quem optaverat, dimisit, & filium natu maximum: cæteros jubet ad mortem rapi. *Herodot. l. iii.*

7. Bello Antiochi magno & gravi, cùm Lucio Scipioni obvenisset Asia provincia; quia parum in eo putabatur esse animi, parum roboris, senatus belli gerendi curam mandari volebat collegæ ejus Caio Lælio, Lælii sapientis patri. Surrexit tunc P. Africanus, frater major L. Scipionis, & illam ignominiam familiæ deprecatus est: dixit in fratre suo summam virtutem esse, summumque consilium: seque eâ ætate, iis rebus gestis, ei legatum futurum promisit. Quod cùm ab eo esset dictum; nihil est de L. Scipionis provinciâ commutatum. Itaque frater natu major, minori legatus in Asiam profectus, tamdiu eum consilio operaque adjuvit, donec ei triumphum & cognomen Asiatici peperisset. *Cicer. Philip. xi. n. 7.*

8. Cùm admodum puer esset Cato Uticensis, quærentibus ex eo quibusdam, quem omnium maximè diligeret, respondit fratrem. Iisdem rursus quærentibus, quem secundum maximè diligeret, fratrem quoque respondit. Interrogatus de tertio, idem responsum dedit; donec illi à percontatione desisterent. Crevit cum ætate illa in fratrem benevolentia & reverentia: ab ejus latere non discedebat, ei se in cunctis obedientem præbebat, & annos natus viginti sine fratre Cæpione nunquam cœnaverat, non in forum progressus, non peregrè profectus fuerat. Utriusque probi erant mores: at Catonis vita severior. Itaque Cæpio, cùm ipsius frugalitas & temperantia laudabatur, fatebatur se virum frugi videri posse, si cum multis Romanorum compararetur: *At ubi, inquit, cum Catonis vitâ comparo meam, nihil mihi videor à Sippio differre.* Erat autem ille Sippius vir nequam, & luxu perditus.

Bello adversus Spartacum voluntaria stipendia fecit Cato fratris causâ, qui tum tribunus militum erat. Cùm deinde accepisset eum Asiam petentem incidisse in morbum Æni in Thraciâ, licet tum gravis

vis tempestas sæviret, neque ad manum esset magna navis, solvit è portu Theſſalonicæ exiguâ navi onerariâ cum duobus tantum amicis & tribus servis: & penè haustus fluctibus, tandem præter spem incolumus evasit. At fratrem modò defunctum reperit. Tum verò & quæstibus, & lacrymis, & iis omnibus quæ dolor suadet, totum se tradidit, tam pius & lenis in suos, quàm asper & invictus adversus voluptates, minas, & iniquas postulationes. Mortui corpus quàm magnificentissimo potuit funere extulit, & conspicuum è precioso marmore tumulum ei in Æni foro extrui curavit suis impensis. Vela postea factururus, cùm suaderent amici ut Cæpionis reliquias in alio navigio poneret, animam se prius quàm illas relicturum respondit, atque ita solvit. *Plut. in Catone.*

9. Apollinis mater Eumenis regis, ac trium præterea filiorum, nempe Attali, Philetæri, & Athenæi, sæpissime se beatam prædicabat, & Diis gratias agebat, non propter divitias atque imperium, sed quòd tres è filiis suis videret esse fratris natu maximi quasi satellites, ita ut ille sine ullo metu versaretur in medio ipsorum gladios & hastas ferentium. Contra Xerxes, Ochum filium insidias fratribus struxisse cùm comperisset, mœrore est extinctus. *Plut. de Amore fratern.*

10. Si qua fortè inter fratres controversia exorta est, ea statim aut ab ipsis aut arbitrorum judicio dirimatur; imitandique sunt Pythagorei, qui non cognitione, sed doctrinæ duntaxat societate conjuncti, si quando per iram ad maledicta prorupissent, ante solis occasum dextris mutuò datis, & factâ invicem salutatione, in gratiam redibant. *Ibid.*

Frustrâ & nullius rei causâ nobis natura largita est mansuetudinem, & patientiam moderationis animi filiam; aut his utendum est maximè erga cognatos & affines. *Ibid.*

Est hominis suos, ut jubet natura, ex animo amantis, petere gratiam delicti sui, ubi adversum eos peccavit; & ubi ipse ab iis læsus est, veniam illis ultro dare, antequam petant. Verùm nescio an nemo ad dandam veniam difficilior sit, quàm qui illam postulare sæpius meruit. *Senec. de Clem. i. c. 6.* Ce-

Celebris est in scholis fama Euclidis Socratici, quodd, auditâ iniquâ & belluinâ voce fratris, qui dixerat: *Peream, nisi te ulciscar*: respondit: *Ego verò peream, nisi tibi persuasero, ut, positâ irâ, nos ames sicut olim.* Plut. ibid.

CAPUT LV.

Nisi in bonis amicitia esse non potest.

Est amicitia nihil aliud nisi summa consensio rerum divinarum atque humanarum inter aliquos cum benevolentia & caritate. Quâ quidem haud scio an quicquam, exceptâ sapientiâ, melius hominij sit a Diis immortalibus datum. *Cicér. de Amic. n. 20.*

Omniū societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm cum viri boni, moribus similes, sunt familiaritate conjuncti. Hoc enim sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Ipsa virtus amicitiam gignit & continet, nec sine virtute esse amicitia ullo pacto potest. Virtus, virtus inquam, conciliat amicitias & conservat. Homines malos aliquando videmus eadem cupere, eadem odisse, eadem metuere: sed quæ inter bonos amicitia dicitur, hæc inter malos factio est. *1 Offic. 52. de Amic. n. 18. 20. 100. Sallust. Bell. Jug. c. 31.*

CAPUT LVI.

Amicitia sublatâ, omnis est è vitâ sublata jucunditas.

1. Ego vos hortor, ut amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Nihil quippe est tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel secundas vel adversas. Nam ut secundas res facit amicitia splendiores jucundioresque, sic adversas facit leviores. Quis esset tantus fructus in prosperis, nisi haberes, qui illis æquè ac tu ipse gauderet? Adversas verò ferre difficile esset sine eo, qui gravius etiam illas, quàm tu, ferret. *Cicér. de Amic. n. 17. 22.*

Quid dulcius, quàm habere aliquem, quicum omnia audeas sic loqui, ut tecum?

Quoniam

Quoniam res humanæ fragiles caducæque sunt semper aliqui acquirendi sunt quos diligamus, & à quibus diligamur. Caritate enim benevolentiaque sublata, omnis est è vitâ sublata jucunditas. *n. 102.*

2. Una est amicitia in rebus humanis de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt. Divitias despiciunt ii, quos tenuis victus cultusque delectat: honores, quorum cupiditate multi inflammantur, quidam ita contemnunt, ut nihil inanius, nihil levius esse existiment: itemque cetera, quæ aliis admirabilia videntur, alii sunt, qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum sentiunt, *sine amicitia vitam esse nullam.* Quinetiam si quis est eâ asperitate & immanitate naturæ, ut congressus hominum fugiat atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus; tamen is pati non possit, ut non anquirat aliquem, apud quem evomat virus acerbitalis suæ. *n. 86.*

3. Timon, de quo hic Cicero, licet *μισάνθρωπος*, id est, humani generis osor, appellaretur: amico utebatur uno, cui nomen Apemantus, quem ob morum similitudinem admittebat. Is tamen cum fortè apud Timonem cœnasset, exclamassetque, *Quàm dulce est, ô Timon, hoc convivium!* Ita sane, inquit ille, *si tu non adesses.* Eidem Apemanto interroganti cur Alcibiadem, juvenem ferocem atque audacem diligere videretur, respondit Timon, ideo sibi carum esse adolescentem, quod illum prævideret fore populo Atheniensi magnorum malorum causam.

Prodiit aliquando Athenis in concionem. Quod cum præter consuetudinem faceret, magna omnium expectatio fuit, quidnam afferret. Tunc ille è suggestu, in quem ascendit; *Athenienses*, inquit, *est mihi area quædam in qua crevit ficus, unde multi voluntario suspendio vitam finire.* Quoniam autem in areâ illâ ædes exstruere mihi in animo est; antequam ficum excindam, vos monitos volo, ut, si qui de suspendio cogitant, maturent quam maxime. *Plut. in Alcib.*

CAPUT LVII.

In eligendis amicis cautio est adhibenda.

1. In amicis eligendis negligentes ne simus. *Cicer. de Amic. n. 62.*

Augustus amicitias non faciliè admisit, & constantissimè retinuit. *Suet. in Aug.*

Ne nimis citò diligere incipiamus: neve non dignos. Digni autem amicitia sunt ii, in quibus ob virtutem inest causa cur diligantur. Rarum eorum genus: & quidem omnia præclara, rara; nec quicquam est difficilius quàm reperire quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Sed plerique in rebus humanis nihil bonum noriunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tanquam pecudes, eos potissimum eligunt, ex quibus sperant se maximum fructum esse capturos. Ita carent pulcherriam illam & maximè naturali amicitia per se & propter se expetendam. *Cicer. ibid. n. 78.*

2. Nihil æquè oblectare potest animum, quàm amicitia fidelis ac dulcis. Quantum bonum est, ubi nactus es ejusmodi amicos, in quorum pectora tutò secretum omne descendat, quorum sermo sollicitudinem tuam leniat, hilaritas tristitiam dissipet prudentia bona consilia afferat, conspectus ipse delectet?

Amicos quantum fieri poterit, vacuos à cupiditatibus eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transfiliunt, & contactu nocent. Itaque ut in pestilentia curandum est, ne assideamus corporibus jam corruptis & morbo flagrantibus, quia in afflatu ipso periculum est; ita in legendis amicis dabimus operam, ut quàm minimè vitiis inquinatos assumamus. Neque hoc præcipio tibi, ut neminem nisi omnino sapientem velis admittere. Ubi enim istum invenies, quem tot seculis quærimus? Pro optimo est minimè malus. In tantâ bonorum egestate, minimè fastidiosa fiat electio. *Senec. de Tranquill. 7.*

CAPUT LVIII.

Amicus amicum non minùs diligit, quàm seipsum.

Si quis sapiens amicitiam tueri velit, eodem modo erit affectus erga amicum, quo in seipsum; & eosdem labores ejus causâ suscipiet, quos propter se suscepit. Lætabitur amici lætitiâ æquè ac suâ, & pariter dolebit ejus angoribus. Est enim, ut dicunt, foedus quoddam sapientum, ut non minùs amicos quam se ipsos diligant. Quod fieri posse intelligimus, & aliquando videmus: perspicuumque est nihil ad jucundè vivendum reperiri posse tali conjunctione aptius. *Cicer. 1 de Fin. n. 67.*

Damon & Pythias Pythagorei tam fidelem inter se amicitiam junxerant, ut mori parati essent alter pro altero. Cùm eorum alter à Dionysio tyranno nece damnatus impetrasset tempus, quo, profectus domum, res suas ordinare; alter vadem se dare tyranno pro reditu ejus non dubitavit, ita ut, si ille non revertisset ad diem, moriendum esset sibi ipsi. Igitur omnes, & in primis Dionysius, cupidè expectabant novæ atque ancipitis rei exitum. Appropinquante deinde definitâ die, nec illo redeunte, unusquisque stultitiæ damnabat tam temerarium sponsores. At is nihil se de amici fide metuere prædicabat. Et vero ille ad diem dictam supervenit. Admiratus eorum fidem tyrannus, petivit ut se in amicitiam tertium reciperent, & supplicio liberavit eum qui morte erat plectendus. *Valer. l. iv. c. 7. Cicer. 3. Offic. n. 45. Diodor. l. vi.*

CAPUT LIX.

Amicitia unus fit ex pluribus.

1. Quisque eorum, in quibus eadem studia sunt, eademque voluntates, æque altero delectatur ac se ipso: efficiturque id quod Pythagoras vult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus. *Cicer. 1 Offic. n. 56.*

Homo se ipse naturâ diligit, & alterum anquirit, cujus animum ita cum suo misceat, ut efficiat penè unum

ex

ex duobus. Estque verus amicus tanquam alter idem.
De Amic. n. 21.

2. Alexander, victo apud Issum Dario, ad captivas matrem conjugemque ejus præmisit quosdam è suis, qui nunciarent ipsum venire ad eas invisendas: moxque, inhibita comitantium turbâ, earum tabernaculum intravit cum Hephæstione. Is longè omnium amicorum carissimus erat regi, cum ipso pariter educatus, secretorum omnium arbiter: liberèque admonendi eum jus non alius habebat, quod tamen admodum prudenter usurpabat. Ætate erat par regi: sed corporis habitu præstabat. Ergo reginæ illum regem esse ratæ, Persarum more veneratæ sunt. Inde erroris admonita Syfigambis Darii mater, advoluta est pedibus Alexandri, ignorantem nunquam antea visi regis excusans. Quam ille manu allevans: *Non errâsti*, inquit, *mater; nam & hic Alexander est.* Utri priùs gratulemur? Alexandro, qui hoc dicere voluit; an Hephæstioni, cui audire contigit?
2. Curt. l. iii. 12. Valer. l. iv. c. 7.

3. Erat Alexandro præter Hephæstionem amicus alter Craterus, diversum utrique ingenium, diversi mores. Hephæstion ad Alexandri voluntatem sese accommodans, plaudebat ei peregrina instituta æmulanti & amplectenti. Craterus morum patriorum retinens, consulebat Alexandri gloriæ, & quæ essent maximè utilia suadebat. Alexander Hephæstionem diligebat magis: at Craterum pluris faciebat. Per illum barbaris responsa dabat: per hunc Macedonibus & Græcis. *Plutar. in Alex.*

C A P U T LX.

Amico omnia credenda.

Diu cogita an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit. Cùm placuit recipi, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita vive, ut nihil dicas aut facias, nisi quod committere etiam inimico possis: sed quia quædam sunt quæ arcana dici solent, hæc cum amico communica. Fidelem si putaveris, facies. *Senec. Ep. 3.*

Quidam

Quidam narrant obviis quæ tantum amicis committenda sunt, & in quolibet aures exonerant quidquid illos urit. Quidam contra etiam carissimis diffidunt, & interius premunt omne secretum. Neutrum faciendum est: utrumque enim vitium est, & omnibus credere, & nulli. Sed alterum honestius dico vitium, alterum tutius.

CAPUT LXI.

Res turpes amicum non rogemus, nec faciamus rogati.

1. Quæ videntur utilia, honores, divitiæ, voluptates, & cætera generis ejusdem, hæc nunquam amicitia anteponenda sunt. At vir bonus neque contra rempublicam, neque contra jusjurandum ad fidem quidquam faciet, amici causâ. Nam si omnia facienda sint quæ amici velint, ejusmodi amicitia conjurationes putandæ sunt. *Cicer. 3 Offic. n. 43. 44.*

Nulla est excusatio peccati, si amici causâ peccaveris, Nam æquè nefas est, malum aliquod & facere rogatum, & rogare. *De Amic. n. 37. n. 39.*

Hæc prima lex in amicitia fanciatur, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati: sed ab amicis honesta petamus, amicorum causâ honesta faciamus: nec expectemus quidem dum rogemur. Studium semper adsit, cunctatio absit. *n. 40. 44.*

2. Pericles ille Atheniensis, egregius vir ingenio, bonisque omnibus disciplinis ornatus, profectus est quatenus amici causâ progredi fas esse existimaret. Nam cum amicus eum rogaret, ut pro re causâque ejus falsum dejeraret; his ad eum verbis est usus: *Me amicis opitulari oportet, sed usque ad Deos.* *A. Gell. l. i. c. 3.*

Simonides poeta, fretus ea, quæ ipsi cum Themistocle erat, familiaritate, petiit ab eo aliquid injusti: quod negans Themistocles, dixit ei: *Neque tu, ô Simonide, bonus poeta fueris, si carmine contra poetica artis leges condideris; neque ego bonus magistratus, si quid contra patriæ leges tuâ causâ fecerim.* *Plut. in Them.*

4. Cum

Cùm Pub. Rutilius Rufus amici cujusdam injustæ rogationi resisteret, atque is per summam indignationem dixisset: *Quid ergò mihi opus est amicitia tuâ, si, quod rogo, non facis? Imò,* respondit Rutilius, *quid mihi tuâ, si propter te aliquid inhonestè facere me oporteat?* Sciebat quippe vir sanctus, tam contra officium esse, tribuere amico quod non sit æquum, quàm non tribuere id quod rectè possumus: atque si fortè amici a nobis postulent quæ honesta non sunt, religionem & fidem esse amicitia anteponendam. *Val. l. vi. c. 4. Cicer. 3 Offic. n. 43.*

CAPUT LXII.

Veritas & fides in amicitia retineantur.

1. Vetus est illa lex justæ veræque amicitia, ut idem amici semper velint: neque est ullum certius amicitia vinculum, quàm consensus & societas consiliorum & voluntatum. Nam idem velle, atque idem nolle, eadem firma amicitia est. Itaque inter amicos, quorum emendati mores fuerit, sit omnium rerum, consiliorum, voluntatum, sine ullâ exceptione, communitas. *Cicer. pro Planc. n. 5. Sallust. Cat. 20. Cicer. de Amic. n. 62.*

2. Monendi tamen amici sæpe sunt & objurgandi; & hæc accipienda amicè, cùm benevolè fiunt. Adhibenda autem diligentia est, ut monitio asperitate, objurgatio contumeliâ, careat. Verum quidem est Terentianum illud: *Obsequium amicos, veritas odium parit.* At in obsequio comitas tantùm absit; assentatio vitiorum adjutrix procul removeatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem, digna est. Aliiter enim cum tyranno, aliter cum amico, vivitur. Hujus autem salus desperanda est, cujus aures veritati clausæ sunt, ita ut ab amico verum audire nequeat. Ut igitur proprium est veræ amicitia & monere & moneri: & qui monet, debet liberè facere non asperè, qui monetur, debet patienter ferre, non repugnanter; sic habendum est, nullam in amicitia pestem esse majorem, quàm adulationem, blanditiam, assentationem. Scitum est illud Catonis, ut multa:

multa: *Acerbos inimicos melius de quibusdam mereri, quàm eos amicos, qui dulces videantur: illos verum sæpe dicere, hos nunquàm.* Nulla porro amicitia est, cum alter verum audire non vult, alter ad mentiendum paratus est. *n. 88. 91.*

Secretò amicos admone, lauda palàm. *P. Syrus.*

3. Quemcumque pòtuerò, peccare prohibebo, multò magis amicum. Aliquando utar verbis durioribus, si hac ratione emendari illum speravero posse. An patiemur amicos sanabiles, & qui fieri boni possunt, si quid illos momorderit, perire, sublatà admonitione, quâ & pater filium aliquando correxit, & uxor maritum aberrantem ad se reduxit? *Senec. 5 Benef. c. 22.*

Qui non vetat peccare, cùm possit, jubet.

Amici vitia si feras, facis tua.

Bis peccas, cùm peccanti obsequium accommodas.

Bonus animus nunquam erranti obsequium accommodat. *Senec. Troas, ver. 289. P. Syrus.*

Consilium verum dare gaudeamus liberè. Plurimum in amicitia valeat amicorum bene suadentium auctoritas: eaque adhibeatur ad monendum non modò apertè, sed etiam acriter, si res postulabit: & adhibitæ pariat. *Cicer. de Amic. n. 44.*

Cùm Mæcenas Augusto Cæsari perquam familiaris esset, & magnâ apud eum gratiâ valeret; eo animo fuit, ut prodesset quibus posset, noceret verò nemini. Amicorum suorum nonnullos ad magistratus & imperia curavit promoveri, in equestri ordine ipse permanens. Mira quòque ejus & ars & libertas fuit in Augusti animo flectendo ad mitiora, cùm irâ incitatus esset. Exemplum hoc unum erat instar omnium. Jus aliquando dicebat Augustus, & multos morte damnaturus videbatur. Aderat tum Mæcenas, qui per circumstantium turbam perrumpere & ad tribunal propius accedere conatus est. Quod cùm frustrâ tentasset; hac verba in tabellâ scripsit: *Surge tandem, carnifex.* Eamque tabellam ad Augustum projecit. Quâ lectâ, is statim surrexit, & nemo est morte multatus. *Dio, l. lv.*

4. In Socrate iræ signum erat, vocem submittere, loqui parcius. Deprehendebatur itaque à familiari-
bus & coarguebatur. Nec erat illi exprobratio lati-
tantis iræ ingrata. Sic iram ejus multi intelligebant,
nemo sentiebat. Sensissent autem, nisi amicis ob-
jurgandi se jus idem dedisset, quod ipse sibi in ami-
cos sumpserat. Quantò magis hoc nobis faciendum
est? Rogemus ergo amicissimum quemque, ut adver-
sus nos libertate utatur tunc maximè, cum minimè
pati illum videbimur posse, nec assentiat iræ nostræ
aut cupiditati. Optimum est prospicere impedi-
menta notis vitiis. *Senec. 3 de Irâ, c. 13. 14.*

5. Admoneri bonus gaudet: pessimus quisque cor-
reptorem asperrimè patitur. *Senec. 3 de Irâ, n. 37.*

Xenocratem Chalcedonium Plato, magister & ami-
cus, rusticitatis arguebat, eique sæpius dicebat:
Xenocrates, Gratiis sacra facito. Quam reprehen-
sionem admonitionemque ille semper æquo & grato
animo accepit: & aliquando cuidam ipsum incitanti
ad repellendam Platonis objurgationem, sapienter
prorsus respondit: *At illud mihi utile est.* *Ælian. l.*
xiv. c. 19. Diog. Laërt. in Xenoc.

C A P U T LXIII.

Omnia possidentibus sæpe amicus deest.

1. Neminem tam altè supra cæteros fortuna extul-
lit, ut non illi aliquid desit. Si cætera adfint, abest
plerumque res omnium præstantissima, amicus, qui
verum dicat, & ab errore vindicet hominem decep-
tum consuetudine audiendi blanda pro rectis. Regi-
bus ac potentibus viris vix quisquam ex animi sui
sententiâ suadet dissuadetque: sed adulandi certamen
est, & una contentio, quis blandissimè fallat. Igno-
rant itaque vires suas, & se tam magnos rati, quàm
audiunt, iræ obsequuntur, quam nemo revocat, bella
temerè suspiciunt, & in summum rerum omnium sua-
rum discrimen veniunt. *Senec. 6 Benef. 29. 31.*

2. Quum bellum Græcis indiceret Xerxes, nemo
non impulit animum ejus tumentem, oblitumque
quàm caduca essent ea quibus confideret. Alius aie-
bat

bat Græcos non laturos nuncium belli, & ad primam adventantis exercitus famam terga versuros. Alius, nihil dubii esse, quin Græcia non vinci solum, sed etiam obrui posset illâ, quam secum trahebat, innumerabili militum multitudine. Cùm in hunc modum multa jactarentur, quæ concitarent regem nimiam æstimatione sui furem; Demaratus Lacedæmonius solus dixit: *Ipsam illam, quâ placeret sibi, militum turbam indigestam & gravem, non facile regi posse: & periculum esse, ne pauci Lacones obstruentes corporibus suis commissas sibi Græciæ angustias atque aditus, morarentur tot illa gentium millia.* Acciderunt quæ Demaratus prædixerat. Victus Xerxes, & regnum suum rapidâ fugâ repetere coactus, Demarato gratias egit, quod solus sibi dixisset verum.

3. Antiochus quum in venatione feram persequendi studio ab amicis & servis aberrasset, in casam pauperum hominum intravit ignotus. Cum iis cœnans sermonem de rege iniecit, ut sciret quæ esset hospitum de se opinio; auditque; *Regem in cæteris quidem bonum & laude dignum esse; sed amicis utentem malis, plurima negligere, & sæpe quæ necessaria essent nihil curare: quod venationi plus æquo indulgeret.* Tacuit tum quidem Antiochus. Sed postquam orto sole ad casam illam venêre regii satellites, & purpuream vestem cum diademata attulêre; converso sermone ad regia illa insignia: *Certè, inquit, ex quo die vos sumpsi, heri primum veros de me sermones audi-vi.* Plut. Apoph.

4. Perfectus haud dubiè princeps enituisse Valentinianus, si ei contigisset, aut carere infidis hominibus, quibus sese quasi fidissimis prudentissimisque dederat, aut uti probatis eruditisque monitoribus. *Aut. Viâ. Ep. c. 69.*

C A P U T LXIV.

Veros amicos reparare difficile est.

1. Cùm Augustus audivisset tandem Juliæ filiæ suæ agitia, quæ tamdiu nescierat; parum potens iræ, atefecerat, eam relegando. Deinde ubi, inter-

posito tempore, in locum iræ subiit verecundia; gemens quòd non illa silentio pressisset (quia quarumdam rerum turpitudine aliquando etiam ad eum redit qui eas vindicat) sæpe exclamavit: *Horum mihi nihil accidisset, si aut Agrippa aut Mæcenat vixisset.* Intelligebat scilicet quàm utile sit regi aut principi viro fidum amicum habere, quàm damnosum carere. Imperante Augusto, cæsæ sunt legiones Romanæ, & aliæ protinus scriptæ. Fracta classis; & intra paucos dies natavit nova. Sævitur in opera publica ignibus; surrexerunt meliora consumptis. Totâ reliquâ Augusti vitâ Agrippæ & Mæcenatis vacavit locus. Adeò imperatori, tot millia hominum habenti, duos reparare difficile fuit. *Senec. 6 Benef. c. 32.*

Amicum perdere, est damnorum maximum.

P. Syrus.

2. Cùm Darius Xerxis pater malum granatum aperuisset, & quidam ab eo sciscitaretur, quarum rerum tantum numerum habere optaret, quantus illic inesset granorum numerus? respondit: *Zopyrorum.* Fuerat enim Zopyrus Dario amicissimus, sicque illi deditus, ut ultro se verberibus toto corpore lacerari, nasum, aures, & labia sibi præcidi voluerit, ad revocandum in ejus potestatem Babyloniam. *Plutar. Apoph. Justin. l. i. c. 10.*

C A P U T LXV.

Amici thesauri regum sunt.

1. Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt: verùm amici, quos neque armis cogere, neque auro parare queas; officio & fide pariuntur. Interrogatus Alexander ubi thesauros haberet; *Apud amicos,* respondit. Idem cùm ad Achillis tumulum venisset, *felicem eum sibi videri,* dixit, quòd dum viveret, *fidum amicum* (Patroclum) *naclus esset,* & post fata *magnum præconem* (Homerum). *Sallust. Jug. c. 10. Ann. l. xxv. Plut. in Alex.*

Cùm plurimis amicitiiis fortuna principum indigeat, præcipuum est principis opus amicos parare. *Plinii Paneg. Traj.*

Nul-

Nullum majus boni imperii instrumentum est, quam boni amici. *Tacit. Hist. iv. c. 7.*

2. Cùm à Pisistrato, qui principatum Athenis invaserat, amici quidam descivissent, atque in arcem Phylam secessissent; accessit ad eos, vestem stragulam colligatam ferens secum, ac mirantibus illis, quærentibusque quid vellet? *Aut*, inquit, *persuadere ut mecum redeatis; aut si minus id persuasero, manere vobiscum: ideoque instructus veni.* *Plut. Apoph.*

3. Trajanum imperatorem laudat Plinius, quòd, & amicos diligat, & ipse diligatur. In animis hominum exoleverat priscum mortalium bonum, amicitia: cujus in locum migraverant assentationes, blanditiæ, &, pejor odio, amoris simulatio. In principum domo nomen tantùm amicitia inane manebat. Nam quæ poterat esse inter eos amicitia, quorum alii sibi domini, alii servi, videbantur? Tu hanc pulsam & errantem reduxisti. Habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim amor, ut alia, subjectis imperatur: neque est ullus affectus tam erectus & liber & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Diligis ergo, & diligeris: atque in eo tota gloria tua est, qui, superior factus, descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex imperatore submitteris: imò tunc maximè imperator es, cùm amicum ex imperatore agis. Jucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minùs amare. Quorum utroque ita fruëris, ut cùm ipse ardentissimè diligas, ardentius tamen diligaris. *Plinii Paneg. Traj.*

CAPUT LXVI.

Amicus certus in re incerta cernitur. Ennius.

1. Ipsæ amicos res optimæ pariunt, adversæ probant.

P. Syrus.

Poscunt fidem secunda, at adversa exigunt.

Senec. Agam. ver. 934.

Cùm Catoni Uticensi obvenisset morte patruelis sui Catonis hæreditas centum talentorum, omnia in pecuniam redegit, quàm amicis, uti cuiquam opus erat,

commodabat. Quinetiam & prædia sua & servitia eorum causâ aliquando oppignerabat. *Plut. in Cat.*

Sincerae fidei amici præcipuè in rebus adversis cognoscuntur: quidquid enim tunc præstatur, totum à constanti benevolentia proficiscitur. At qui fortunatum amicum colit, ille magis causâ suâ adulari, quàm verè diligere, potest videri. Libentius igitur & diutius servavit posteritas nomina eorum, qui amicos in adversis casibus non deseruerunt, quàm illorum, qui amicos opibus florentes coluerunt. Nemo de Sardanapali familiaribus loquitur: Orestes penè notior est propter Pyladem amicum, quàm propter Agamemnonem patrem. Illorum amicitia, si qua tamen fuit, in deliciis & luxuriâ turpiter extincta est: horum verò enituit communi calamitate, & immortalem apud posteros famam est adepta. Quid enim celebratum magis, quàm illa Pyladis atque Orestis coram rege Thoante plena amoris contentio, uter moreretur? Dum alter nititur ab altero depellere crimen & criminis pœnam, atque in se transferre: dum, ignorante rege uter eorum sit Orestes, Pylades Orestem se esse dicit, ut pro illo necetur; Orestes autem, ita ut est, Orestem se esse asseverat. Qui clamores Romæ totâ cavâ excitati sunt in M. Pacuvii de Oreste & Pylade fabulâ? Spectantes plaudebant in re fictâ: quid arbitramur in verâ fuisse facturos? Facile indicabat ipsa natura vim suam, cùm homines, id quod facere ipsi non possent, rectè fieri in altero judicarent. *Valer. l. iv. c. 7. Cicer. de Amic. n. 24. 5 de Fin. n. 63.*

2. Mutinâ fugiens D. Brutus ut cognovit missos ab Antonio equites ad se interficiendum advenisse, in loco quodam cum paucis suorum delituit morti se subtracturus. Eò factâ ab equitibus irruptione, Servius Terentius fideli mendacio Brutum se esse simulavit, obscuritate ipsâ loci suffragante, & corpus suum objecit trucidandum. Verùm cognitus à Furio, cui Brutiana cædes mandata fuerat, non potuit nece suâ amici supplicium avertere: sic invitus, fortunâ cogente, vixit. Incepto egregio, non autem irritò

irrito eventu, æstimari debet Servii Terentii fides in amicum. Quanquam enim ei, sicut cupierat, pro amico suo perire non contigit; ipse extinctus est, quantum in illo fuit, & D. Brutus periculum mortis evasit. *Valer. l. iv. c. 7.*

3. Laudatur alterius Romani in amicum extinctum constans caritas. T. Volumnius, equestri loco natus, M. Lucillum familiariter coluerat. Eum à M. Antonio interemptum cum vidisset, & liceret fugâ vitæ consulere; exanimi amico adhæsit, sic in lacrymas & gemitus profusus, ut nimia pietate causam sibi mortis accerferet. Namque propter præcipuam & perseverantem lamentationem ad Antonium pertractus est. Cujus postquam in conspectu stetit: *Fube me,* inquit, *protinus ad Luculli corpus perduci & occidi. Neque enim absumpto illo superesse debeo, cum ei infelicis adversum te militiæ auctor fuerim.* Facile impetravit ab Antonio: ductusque quò voluerat, Luculli dextram avidè osculatus est, caputque ejus, quod abscissum jacebat, pectori suo applicuit; ac deinde cervicem suam intersectoris gladio præbuit. *Valer. ibid.*

CAPUT LXVII.

Vulgare amici nomen, sed rara est fides. Phædr.

Quum parvas ædes sibi fundâset Socrates,
E populo sic nescio quis, ut fieri solet:
Quæso, tam angustam talis vir ponis domum?
Utinam, inquit, veris hanc amici impleam!

Phædr. l. iii. f. 9.

Amicus res rara, quæ non alibi magis deest, quàm ubi creditur abundare. Non sunt isti amici, qui agmine magno pulsant januam regum, aut reges simulantium. Atria hominibus plena sunt, amicis vacua. *Senec. 5 Benef. c. 33, 34.*

Illud amicitiae sanctum ac venerabile nomen,
Re jam pro vili sub pedibusque jacet.

Ovid. 1 Trist. Eleg. vii.

Turpe quidem dictu, sed, si modò vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.

2 De Pont. Eleg. iii.

Cura

Cura quid expediat prior est, quàm quid sit honestum :

Et cum fortunâ statque caditque fides.

Cùm fortuna manet, vultum servatis, amici :

Cùm cecidit, turpi vertitis ora fugâ. *Petron.*

Donec eris felix, multos numerabis amicos :

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Ovid. 1 Trist. Eleg. viii.

Mirundines æstivo tempore præstò sunt, frigore pulsæ recedunt. Ita falsi amici sereno vitæ tempore præstò sunt : simul atque adversam fortunam viderint, omnes avolant. *Autor ad Heren. l. iv. n. 62.*

C A P U T LXVIII.

Nihil est naturæ hominis accommodatius beneficentia.

1. Justitiæ pars est beneficentia, quam eandem vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet. Ea nihil est naturæ hominis accommodatius & in hominum genere nulla melior est natura, quàm eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservandos arbitrantur. *Cicero 1 Offic. n. 20. n. 42. 1 Tusc. n. 32.*

Gratissima est liberalitas; eamque eò studiosius plerique laudant, quòd potentium ac divitum hominum bonitas commune perfugium est omnium. Itaque nihil est tam populare quàm bonitas. *2 Offic. n. 63. Pro Ligar. n. 37.*

2. Cimon Atheniensis & pietate in patrem, & in cives benevolentia insignis fuit. Cùm nihil haberet quod dare, præter seipsum, posset, ad redimendum sepulturæ jus parenti suo Miltiadi, qui in carcerem conjectus ibique mortuus fuerat; ejus vincula in se transtulit. Aliquot post annos è custodiâ emissus, magnâ juris civilis & rei militaris prudentiâ celeriter ad principatum pervenit. In quo tantâ fuit liberalitate, ut, quum pluribus locis hortos prædiaque haberet, nunquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratiâ: ne quis impediretur quò minùs rebus ejus frueretur. Semper eum pedissequi cum nummis

nummis sunt secuti, ut, si quis opis ejus indigeret, haberet quod statim daret, ne differendo videretur negare. Sæpe, cum aliquem videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Nulli opera ejus, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit. Complures pauperes mortuos, qui non reliquerant unde efferrerentur, suo sumptu extulit. Minimè itaque mirandum est vitam ejus, qui se sic gessit, ab insidiis tutam fuisse, & mortem civibus acerbam. *C. Nepos* & *Plut. in Cimon.* *Justin. l. ii. c. 15.*

3. Pisistratus summâ æquitate gessit Athenis principatum, quem iniquè invaserat: & præter dominandi studium, nullus eo melior civis fuit. Si quos otiosos cerneret in foro obambulantes, ad se vocatos interrogabat, cur sic otiosi essent? Si verò illi se aut frumenta aut jumenta non habere respondisset; jubebat, his à se acceptis, abire & laborare. Quando in publicum prodibat, comitabantur eum pueri duo trêve, qui minutos nummos ferrent erogandos egenis, maximè in mortuorum sepulturam. Præterea liberum in hortos ac prædia sua introitum omnibus permittebat, & ea capiendi, quibus opus esset facultatem. *Plut. in Solon.* *Ælian. l. ix. c. 25.* *Eustath. in Iliad. 24.* *Atten. l. xii.*

4. Gillias Agrigentinus, vir opibus excellens, sed animo, quàm divitiis, locupletior, semper in erogandâ potiùs, quàm in contrahendâ pecuniâ fuit occupatus: adeò ut domus ejus quasi quædam municipalitatis officina crederetur. Illinc enim apta publicis usibus ædificia extruebantur, illinc grata populi oculis spectacula edebantur, illinc deficienti annonæ subsidia oriebantur: privatim verò alimenta inopiâ laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis erogabantur; hospites quoque tum urbanis tum rusticis tectis benignissimè excepti, variis muneribus ornati dimittebantur. Quodam verò tempore compulso vi tempestatis in prædia sua quingentos equites Galensum aluit ac vestivit. Quid multa? Eum propemodum ipsius liberalitatis præcordia habuisse constat. Ergo quod Gillias possidebat, omnium quasi com-

mune patrimonium erat. Colloca ex contrariâ parte arcas clausas feris, ad nullas preces & miseras aperiendas; nonne longè præstantiorem existimabis nobilem illam Gilliæ impensam, quam tristem & duram hanc custodiam? *Valer. l. iv. c. 8.*

5. Multitudinis benevolentia beneficiis capitur maximè: secundo autem loco beneficâ voluntate, etiam si res fortè non suppetit. Ipsa quippe fama & opinio liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fidei, nos eis amicos facit, in quibus illas inesse remur. Hinc Titus, quia naturâ erat benevolentissimus, *amor ac deliciae generis humani* appellatus est. Hoc illi propositum & solenne fuit, ne quem accedentium ad se sine spe dimitteret. Admonentibus verò amicis quasi plura polliceretur, quàm præstare posset: *Non oportere*, ait, *quenquam à sermone principis tristem discere.* Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, memorabilem illam meritòque laudatam vocem edidit: *Amici, diem perdidisti.* Quædam sub eo fortuita ac tristitia acciderunt, ut incendium Romæ per triduum, & pestilentia quanta raro alias. In his ac talibus adversis non modo principis sollicitudinem, sed & parentis affectum singularem præstitit, nunc consolando, nunc opitulando; quatenus suppeteret facultas. Extincto tam benigno imperatore, majore-civium damno, quàm suo, omnes tanquam in propriâ orbitate doluerunt, & senatus tantas mortuo gratias egit, laudesque congeffit, quantas ne vivo quidem unquam & præsentis. *Cicer. 2 Offic. n. 32. Sueton. in Tito, c. 8. 10, 11. Eutrop. l. vii.*

Alexander Severus memoriâ complectebatur & descriptum habebat, quid cuique præstitisset, Et, si quos sciret vel nihil petisse, vel non multum, vocabat eos, & dicebat singulis: *Quid est cur nihil petis? An me tibi vis feri debitorem!* *Lamprid. in Alex. Sever. n. 46.*

His & horum similibus exemplis beneficentia generis humani nutritur atque augetur: Hæ sunt ejus facies, hi stimuli. *Valer. l. v. c. 2.*

5. Versabatur in regiâ Ptolemæi regis adolescens nomine Galetes, facie quidem pulcherrimus, at morum suavitate & animi in omnes benignitate magis insignis: ita ut rex, cui erat carissimus, sæpe exclamaret: *O benignum caput! nulli tu unquam ullius mali causa fuisti; sed contra multis multa bona præstitisti.* Cùm aliquando hic adolescens, regi comes in equo sedens, vidisset procul aliquos ad supplicium trahi; oblatam bene faciendi occasionem non prætermisit: sed statim: *O rex, inquit, quandoquidem prosperâ quâdam horumcè hominum, qui morti damnati sunt, fortunâ, equis nunc vehimur; age, si tibi videtur, cursum intendamus, ut illis in tali temporis articulo quasi Servatores Dii appareamus.* Plurimum voluptatis ex Galetis consilio cepit rex, & animum ejus ad misericordiam propensum deamans, cùm morti addictos servavit, tum amoris in illum suo multum addidit. *Ælian. l. i. c. 30.*

CAPUT LXIX.

Multas cautiones habeat beneficentia.

1. In exercendâ beneficentiâ multæ sunt cautiones adhibendæ. Videndum est primùm ne obsit benignitas & iis ipsis quibus prodesse volumus, & cæteris. Deinde ne major sit, quàm facultates. Denique ut cuique pro dignitate tribuatur. Nam ad justitiam referenda sunt omnia, & nihil est liberale, nisi quod idem sit justum. Utamur igitur eâ liberalitate quæ profit amicis, noceat nemini: quæ fontem ipsum benignitatis non exhauriat: quæ delectum faciat eorum, in quos beneficium conferretur. Verùm multi beneficia conferunt sine judicio vel modo, in omnes, impetu animi, repentino quasi vento incitati. Quæ beneficia æquè magna non sunt habenda, atque ea, quæ judicio considerataque delata sunt. *Cicer. 1 Offic. n. 42. Sc. n. 49.*

2. Si vir bonus divitias habeat sine cujusquam injuriâ partas; nec sordidè custodiet, nec prodigè sparget: partim ipse utetur, partim donabit. Donabit autem aut bonis, aut iis quos facere poterit bonos. Donabit cum summo consilio, dignissimos eligens: nam inter turpes jacturas inconsultum mu-

nus ponitur. Errat, si quis existimat facilem rem esse donare. Plurimum habet hæc res difficultatis, si modò consilio tribuitur, non casu spargitur. Aliis succurram, dignis quos non premat paupertas. Aliis non dabo, quamvis desit: quia, etiamsi dederò, est defuturum. Quibusdam offeram, quibusdam etiam inculcabo. Quid refert, servi liberine sint qui indigeant? Ubicumque homo est, ibi beneficio locus est. Pauperi viro bono donabo. Non lucrum ex beneficio captabo, non voluptatem, non gloriam. Ideo dabo, ut quod oportet faciam. Licet fortuna ei, qui à me beneficium accepit, nihil tribuat quo referre mihi gratiam possit, ex sententiâ meâ res gesta est. *Senec. de beat. Vit. c. 20. 23, 24. 4 Benef. c. 10, 11.*

In deligendis idoneis in quos beneficia conferamus, iudicium & diligentiam adhibere debemus. Nam præclare Ennius: *Benefacta malè locata, malè facta arbitror.* Cicer. 2 Offic. n. 63.

Beneficium dignis ubi des, omnes obliges.

P. Syrus.

3. Laudas mihi & præfens & per epistolas Nonium tuum, quòd sit liberalis in quosdam. Et ipse laudo, si tamen non in nos solos. Volo enim eum qui sit verè liberalis, tribuere patriæ, propinquis, affinibus, amicis: sed amicis dico pauperibus. Quod non isti faciunt, qui iis potissimum donant, qui donare maxime possunt. Hos ego non sua donare puto, sed vinctis hamatisque muneribus aliena corripere. Alii sunt, qui, quod huic donant, auferunt illi, famamque liberalitatis avaritiâ petunt. Primum autem hominis officium est, suo esse contentum: deinde quos præcipuè sciat indigere, sustentare ac fovere. *Plinius l. ix. ep. 30.*

C A P U T LXX.

Beneficia alia alios decent.

1. Urbem cuidam Alexander donabat. Cùm ille cui donabatur, se ipse mensus, tantum munus recusaret, diceretque non convenire fortunæ suæ: *Non quero,*

quæro, inquit, quid te accipere deceat, sed quid me dare.
Senec. 2. Benef. c. 16.

2. Ab Antigono Cynicus quidam petiit talentum. Respondit, *plus esse quàm quod Cynicus petere deberet.* Repulsus, petiit denarium. Respondit rex, *minùs esse quàm quod regem deceret dare.* Turpissima est ejusmodi cavillatio. Invenit Antigonus quomodo neutrum daret. n. 17.

3. Alexandro Orientis victori Corinthii per legatos gratulati sunt, et civitate illum suâ donaverunt. Cum risisset Alexander hoc munus; unus ex legatis: *Nulli, inquit, civitatem unquam dedimus aliq, quàm Herculi.* Tum verò Alexander lubens accepit honorem non vulgatum: neque tam eos respexit, qui sibi civitatem donarent, quàm illum, cui uni, antequam sibi, dedissent. 1 Benef. c. 13.

CAPUT LXXI.

Beneficia quædam palam danda, quædam clam.

1. Præcipiunt omnes sapientiæ magistri, quædam beneficia palam danda esse, quædam secretò: palam, quæ consequi gloriosum est, ut militaria dona, honores, & quidquid notitiâ pulchrius sit; contra quæ succurrunt infirmitati, egestati, ignominia, tacitè danda sunt, ut nota sint solis quibus profunt. Interdum & ipse qui juvatur, fallendus est; ut habeat, nec à quo acceperat, sciat. Senec. 2 Benef. n. 9. 11.

Arcefilaüs, ut ajunt, Ctesibio amico ægro, pauperi, & paupertatem suam dissimulanti, cum clam succurrendum esse judicasset; pulvino ejus ignorantis sacculum nummis plenum subjecit, ut homo inutiliter verecundus id quo carebat inveniret potius quàm acciperet. Invento sacculo Ctesibius: *Hic, inquit, Arcefilai ludus est.* Diog. Laert. in Arcefil.

2. Nihil æquè in beneficio dando vitandum est, quàm superbia, quæ quidquid dat corrumpit. Non tantùm ingratum, sed invisum est beneficium superbe datum. Jucunda sunt quæ humanâ, leni, placidâque fronte tribuuntur: quæ cum daret mihi superior, detraxit muneri suo pompam, & observavit idoneum
tempus

tempus succurrendi, se uno teste contentus. Alioquin non benefacere delectat, sed videri benefecisse. *Ibid.*

Idem Arcefilaüs, de quo suprâ, cùm viro probo pauperi opitulari vellet, ei vasa aurea ad amicos convivio excipiendos commodavit de induitriâ : quæ cùm ille redderet, recipere noluit. *Ibid.*

3. Aliquando viro bono non petenti dandum est, quod improbo postulanti negaveris. Archelaus Macedonum rex, in cœnâ aureum poculum poscente quodam, cui nihil pulchrum videbatur, nisi accipere; puerum id Euripidi dare iussit: & in alterum illum intuens; *Tu quidem, inquit, dignus eras qui peteres nec acciperes; at hic dignus erat qui acciperet vel non petens.* Plut. de vitios. Pudor.

Attende cur negare cupidis debeas :

Modestis etiam offerre quod non petierint.

Super juvenicum stabat dejectum leo.

Prædator intervenit, partem postulans.

Darem, inquit, nisi soleres per te sumere :

Et improbum rejecit. Forte innoxius

Viator est deductus in eundem locum,

Feroque viso rettulit retro pedem.

Cui placidus ille: *Non est quod timeas, ait,*

Et quæ debetur pars tuæ modestiæ,

Audacter tolle. Tunc diviso tergore,

Silvas petivit, homini ut accessum daret :

Exemplum egregium prorsus, & laudabile.

Verùm est aviditas dives, & pauper pudor.

Phædr. l. ii. f. i.

C A P U T LXXII.

Tardè benefacere, nolle est.

Omnis benignitas properat, & proprium est libenter facientis, citò facere. Qui tardè profecit, non ex animo fecit. Tardè velle, nolentis est. *Senec. 2 Benef. c. 5.*

Bis est gratum, quod opus est, ultro si offeras. *P. Syrus.*

Sex tertertia si statim dedisses,

Cùm dixi mihi: Sume, tolle, dono :

Deberem

Deberem tibi, Pæte, pro ducentis.
 At nunc cùm dederis diu moratus,
 Post septem, puto, vel novem Kalendas :
 Vis dicam tibi veriora veris ;
 Sex sestertia, Pæte, perdidisti.

Martial. l. vi. ep. 30.

Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter, *P. Syrus.*

C A P U T LXXIII.

Quas dederis, solas semper habebis, opes.

1. Cùm M. Antonius fortunam suam aliò translatam videret, & sibi nihil relictum, egregiè mihi videtur exclamasse : *Hoc habeo quodcumque dedi.* Hæ enim sunt divitiæ certæ, in quâcumque sortis humanæ levitate permansuræ, & quæ quo majores fuerint, hõc minorem habebunt invidiam. Quid tantumquam tuo parcis ? Procurator es. Omnia ista quæ te tam tumidum faciunt, quæ ferreis claustris custodis, propter quæ omnia affinitatis & amicitiae fœdera rumpis, non sunt tua. Depositi loco sunt, jamjamque ad alium dominum spectantia. Quæris quomodo illa tua facias ? Dando. Hac ratione certam tibi & inexpugnabilem eorum possessionem parabis. *Senec. 6 Benef. 3.*

2. Callidus effractâ nummos fur auferet arcâ :

Prosternet patrios impia flamma lares.

Debitor usuram pariter sortemque negabit :

Non reddet sterilis semina jacta seges.

Depascentur oves diri contagia morbi :

Mercibus extructas obruet unda rates.

Extra fortunam est quidquid donatur amicis.

Quas dederis, solas semper habebis, opes.

Martial. l. v. ep. 45.

C A P U T LXXIV.

Non quid detur referet, sed quâ mente.

1. Beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistet ; sed in ipso facientis aut dantis animo. Animus est enim, qui beneficiis dat pretium. Itaque non-

nonnunquam magis nos obligat qui dedit parva magnificè, & exiguum tribuit, sed libenter. Socrati cum multa multi, pro suis quisque facultatibus, offerrent; Æschines pauper auditor: *Nil, inquit, dignum te, quod dare tibi possim, invenio: & hoc tantum me pauperem esse sentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, me ipsum. Hoc munus, rogo, qualecumque est, non dedigneris; cogitesque alios, cum multum tibi darent, plus sibi reliquisse.* Cui Socrates: *Istud quidem, inquit, magnum mihi munus videtur; nisi forte parvi te aestimas. Habebo itaque curæ, ut te meliorem tibi reddam, quam accipio.* Vicit Æschines hoc munere omnem juvenum opulentorum munificentiam. *Senec. 1 Benef. c. 6, 7, 8.*

2. Regi Persarum intra regni sui fines iter facienti munera ab omnibus Persis offerri mos & lex erat, Qui in terrâ colendâ operam ponebant, alii boves aut oves, alii frumentum aut vinum dabant: qui verò pauperiores, lac, caseum, palmas, aliosque arborum fructus, qui in cujusque agro nascerentur. Quæ omnia, non tributi, sed doni, nomine, à singulis afferebantur regi prætereunti ac præterequenti. Cum Persa quidam, cui nomen Sinætas, procul à tugurio suo in Artaxerxem, qui Mnemon cognominabatur, incidisset, ac nihil præ manibus haberet, quod regi posset offerre; noluit tamen eum à se indonatum videri. Itaque ad proximè præterfluentem fluvium cursu contendit, & aquam utrâque manu haustam regi obtulit, munus exornans, quantum potuit, faustis bonisque verbis. Et dono & dantis animo atque oratione mirè delectatus Artaxexes, neque minus regium esse existimans parva grato animo accipere, quàm magna tribuere, dixit: *Se aquam illam libenter accipere, & pretiosissimi muneris loco habere.* Deinde homini misit non parvam pecuniæ summam cum veste Persicâ, & phjalâ aureâ, quâ iussit eum deinceps haustam è fluvio aquam bibere. *Ælian. l. i. c. 31, 32. Plutarch. in Artax. Plin. ad Traj.*

3. Eidem Artaxerxi per Persidem equitanti ingens malum Punicum à quodam Omaso oblatum ferunt.

Quod

Quod ille benignè comiterque accipiens, purpuratis comitibus dixit: *Qui curâ & labore agellum suum talium pomorum feracem effecit, nâ ille parvâ civitatem sibi creditam poterit ex parvâ magnam reddere.* Et hominem ingenti præmio est remuneratus. *Ælian. l. i. c. 33. Plut. in Artax. & Apoph.*

Fuit hic Artaxerxes regni sub initio aditu facilis, in largiendis honoribus & beneficiis effusus. Omnem supplicii detrahebat contumeliam, læto hilarique animo beneficia & accipiebat & dabat. Nullum donum erat adeò exiguum, quod non libentissimè acciperet: & majorem in dando beneficio voluptatem percipere videbatur quàm alii in accipiendo solent. *Plut. in Artax.*

CAPUT LXXV.

Sint gratuita Deorum exemplo beneficia.

1. Beneficium per se expetendum est, & una in eo spectanda accipientis utilitas, sepositis commodis nostris. Si enim ipse tacitus dicas: *Hoc dabo, hoc recipiam*; sordida negotiatio est. Qui beneficium, ut reciperet, dedit, non dedit. Humile est prodesse, quia expedit. *Senec. 4 Benef. c. 3. 14.*

Si utilitas & turpis computatio me liberalem faciat; si nulli prosum, nisi ut invicem ille mihi prosit; non dabo beneficium proficiscenti in adversas longinquasque regiones; non dabo absuturo semper; non dabo sic ægrotanti, ut spes ei nulla sit convalescendi. Atque ut scias rem esse per se expetendam benefacere, advenæ in nostrum modò delato portum, & statim abituro, succurrimus. Discedit ille, vix satis noto salutis auctore, & nunquam ampliùs in conspectum nostrum reversurus, debitores nobis delegat Deos, precaturque ut illi pro se gratiam referant. Interim nos juvat sterilis beneficii conscientia. *c. 11.*

2. Magna fuit apud veteres Græcos ac Romanos cura & reverentia hospitalitatis, eique Jovem, Deorum atque hominum parentem, quasi præsidem præfecerant, Jovem Hospitalem eum appellantes & invocantes. Peregrinos & pauperes hospitio non excipere, nefas esse existimabant, cum sub tutelâ Jovis essent,
&

& ab eo mitterentur. Imò Dii ipsi putabantur aliquando sub peregrinorum habitu terras lustrare, & ad mortalium tecta accedere, explorandæ eorum humanitatis causâ. Hinc omnibus hospitio indigentibus ultro offerebantur privatim aut publicè quæ opus essent. Lucanorum hæc lex fuit: si occidente jam sole venerit peregrinus, volueritque sub tectum alicujus civis divertere, is verò hominem non receperit; qui hospitium præbere recusaverit, pœnas luat inhospitalitatis, & injuriæ tum peregrino, cùm Jovi Hospitali factæ. Nulla gens, Tacito teste, magis indulgebat hospitiiis, quàm Germanica. Notum ignotumque, quantum ad jus hospitii, nemo discernebat, & quemcumque mortalium arcere tecto nefas habebatur. Pro fortunâ quisque advenam apparatis epulis excipiebat. Cùm illæ defecerant, advena & ejus hospes proximam domum non invitati adibant, ubi uterque pari humanitate excipiebatur. *Homer. Virgil. Hesiod. Ovid. Met. lib. i. & viii. Ælian. l. iv. c. 1. Tacitus de Germ. c. 21.*

3. Propositum nobis esse debet Deorum exemplum sequi. Vide quanta illi quotidie nostrî causâ faciant, quanta distribuunt, quantis imbribus repentè dejectis solum molliant, quantis terras fructibus impleant. Omnia hæc sine mercede, sine ullo ad ipsos perveniente commodo faciunt. Nisi fortè existimes illos fructum operum suorum percipere ex fumo extorum & odore thuris. Hæc quoque homo, si ab exemplari suo aberrare nolit, fervet; nec ad res honestas privato commodo ductus veniat. Pudeat ullum esse venale beneficium, cùm gratuitos habeamus Deos. *Senec. Benef. c. 25.*

4. Pythagorici, si quis sodalium facultatibus exciderat, bona sua cum eo, veluti cum fratre, dividebant. Neque verò id erga eos solum præstabant, quorum in convictu quotidie versabantur, sed erga omnes qui eandem disciplinam sectabantur. Itaque Clinias quidam Tarentinus Pythagoricus, cùm accepisset Prorum Cyrenæum facultatibus suis spoliatum, in summâ rerum omnium penuriâ esse, ex Italiâ Cyrena

renas profectus est cum grandi pecuniâ, & patrimonio jacturam refarcivit ei homini, quem tamen nunquam antea viderat. Plures quoque alii idem fecisse memorantur. *Diid. Sic. l. vi.*

CAPUT LXXVI.

Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium est. Cic. 1 Offic. n. 47.

1. Si Hesiodus jubet ea reddere majore mensurâ, si possis, quæ acceperis utenda; quidnam beneficio provocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multò plùs afferunt quam acceperunt? Et enim si non dubitamus beneficia conferre in eos, à quibus nihil expectamus, aut quos tantùm speramus nobis aliquando profuturos; quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt? *Cic. 1 Offic. n. 48.*

Cùm duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi, demus, necne, in nostrâ potestate est; non reddere, viro bono non licet, modò id facere possit sine cujusquam injuriâ.

2. In referendâ gratiâ hoc maximè officii est, ei potissimum opitulari, qui maximè opis indigeat. *n. 49.* Cùm referri gratiâ tanta non potest, quanta debetur; habenda tanta est, quantam maximam animi nostri capere possunt. *5 Philip. n. 3.*

Cùm omnibus virtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est quod malim, quàm & gratum esse & videri. Hæc est enim virtus non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum. Quid est liberorum pietas, nisi voluntas grata in parentes? Qui sunt boni cives, qui de patriâ bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui sancti, qui religionem colentes, nisi qui meritam Diis immortalibus gratiam justis honoribus memori mente persolvunt? Quæ potest esse jucunditas vitæ, sublati amicitiiis? Quæ porro amicitia potest esse inter ingratos? *Pro Planc. n. 80.*

3. Quo tempore Thebis obses fuerat Philippus, eum Philo Thebanus hospitio exceperat, & multis beneficiis affecerat. Is cùm postea à Philippo rerum potito nihil vicissim muneris vellet accipere; *Oro*, inquit Philip-

pus,

pus, ne me hâc gloriâ privari velis, quam maximè quæro, ut à nemine beneficiis & gratiâ victus sim. Idem Hipparchi Eubœensis mortem graviter tulit: ac cuidam ad consolandum ejus dolorem dicenti, Hipparchum maturâ morte decessisse: *Sibi quidem, inquit, fortasse: sed mihi præmaturâ. Nam antè mori properavit, quàm dignam nostrâ amicitia gratiam à me reciperet.* Plut. Apoph.

Bocchus Maurorum rex pacem cum Romanis facturum operâ L. Syllæ, sic eum est allocutus: Nunquam ego ratus sum fore, ut rex maximus in hâc terrâ, & omnium, quos novi, opulentissimus, privato homini gratiam deberem. Et hercule, Sylla, antequam mihi cognitus esses, multis orantibus, alijs ultro, egomet opem tuli, nullius indigui. Id mutatum esse ego lætor, & eguisse me amicitia tuâ, quâ mihi nunc nihil carius est. Id te experiri licet. Arma, viros, pecuniam, postremo quidquid animo lubet, fume, utere: &, quoad vives, nunquam tibi redditam gratiam puta: semper apud me integra erit. Denique nihil à me frustra volēs. *Nam, ut ego existimo, regem armis, quàm munificentia, vincit, minus flagitiosum est.* Sallust. Jug. c. 10.

5. Hoc maximè optabat Cæsar Augustus, ut gratus in omnes videretur. Eum aliquando adiit veteranus miles, qui, vocatus in jus, periclitabatur; rogavitque ut sibi adesset. Statim Cæsar ei è comitatu suo unum elegit advocatum, cui commendavit litigatorem. Exclamavit ingenti voce veteranus: *At non ego, Cæsar, periclitante te Asiatico bello vitarium quasi vi; sed pro te ipse pugnavi.* Simulque detexit cicatrice. Erubuit Cæsar, atque ipse venit in advocacionem. Macrobi. 2 Sat. l. 5.

5. Tiberii jussu prætoriani milites Agrippam Judæum vinctum trahebant in custodiam: &, quia æstas erat vehementior, eum urebat sitis. Conspicatus tunc quendam è Caii Caligulæ servis, nomine Thaumastum, equam in hydriâ ferentem, potum poposcit, quem ille dedit humaniter. Regnum postea adeptus Agrippa, amplo munere leve acceptæ aquæ beneficium remuneratus est. Nam Thaumastum libertate donavit, suorumque

rumque bonorum dispensatorem constituit: quin & moriens providit, ut apud liberos suos eodem ministerio fungeretur: inter quos consenuit, in pretio usque ad extremum diem habitus. *Joseph. l. xviii.*

6. Erant Ægyptii præter alias gentes grati erga bene meritos de ipsis, existimabantque magnum esse omnibus hominibus subsidium ad vitam, gratam acceptorum beneficiorum memoriam. Et meritò quidem: Nam movetur quisque ad beneficia eis impendenda, apud quos senserit ea optimè collocari. *Diod. Sic. l. i.*

CAPUT LXXVII.

Officia etiam feræ sentiunt.

1. Officia ipsæ feræ sentiunt: nec ullum tam immanuetum animal est, quod non curâ mitiget, & in amorem tui vertat. Leonum ora à magistris impune tractantur: elephantorum feritas cibo mitescit usque ad præstandum homini servile obsequium. Adeo etiam quæ intelligere beneficia non possunt, pertinaci merito evincuntur. *Senec. 1. Benef. c. 3.*

Apion, literis homo multis præditus, hoc libro quinto refert, quod neque audisse neque legisse, sed ipsum sese in urbe Romanâ oculis suis vidisse, confirmat. In Circo maximo amplissimum spectaculum bestiarum cum hominibus decertantium populo dabatur. Multæ ibi feræ, quarum inusitata forma erat & ferocia: Sed leonum immanitas præcipuè admirationi fuit, & præter ceteros unius, qui vastâ corporis mole, terrifico rugitu, jubis fluctuantibus, animos oculosque omnium in se convertebat. Introductus erat inter complures alios ad pugnandum cum belluis servus, cui nomen Androclus fuit. Hunc ille leo ubi vidit procul, repente quasi admirans stetit; ac deinde sensim atque placidè tanquam noscitans ad hominem accedit: tum caudam more adulantium canum blandè movet, cruraque & manus propè jam exanimati metu leniter linguâ demulcet. Inter illa tam atrocis feræ blandimenta animum colligit Androclus, & oculos, quos præ timore averterat, paulatim ad contuendum leonem refert. Tum verò quasi mutuâ recognitione factâ

factâ gratulabundos videres hominem & leonem. Re tam admirabili maximi clamores populi excitantur, arcessitur à Cæsare Androclus, & interrogatus cur ipsi uni ille atrocissimus leonum pepercisset, rem mirificam narrat, his verbis :

Quum provinciam Africam dominus meus proconsulari imperio obtineret, ego iniquis ejus & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus ; &, ut mihi à domino tutiores latebræ forent, in arenarum solitudines concessi. Consilium autem erat mortem aliquo pacto quærere, si defuisset cibus. Sole medio specum quamdam nactus remotam latebrosamque, in eam penetro, ac me recondo. Neque multò post ad eandem speluncam venit hic leo, debili & cruento uno pede, gemitus edens dolorem cruciatumque vulneris significantes. Primo advenientis feræ conspectu territus & pavefactus hæsi : Sed postquam introgressus leo in habitaculum illud, ut reipsa patuit, suum, vidit me procul delitescentem ; mitis & mansuetus accessit, ac sublatum pedem ostendere ac porrigere, quasi opis petendæ gratâ, visus est. Ibi ego spinam ingentem vestigio pedis ejus hærentem revulsi, conceptamque saniem vulnere intimo expressi. Ille meâ operâ ac medelâ levatus, pede in manibus meis posito recubuit ac quievit. Ex eo die triennium totum ego & leo in illâ specu eodem victu viximus. Nam mihi suggerebat earum, quas venando ceperat, ferarum membra opimiora ; quæ ego, quia ignis copia non erat, sole meridiano torrens, edebam. Sed ubi me vitæ illius ferinæ pertæsum est, leone venatum profecto, reliqui specum ; & viam ferme tridui permensus, à militibus visus apprehensusque sum, & ad dominum ex Africâ Romam deductus. Is me statim curavit rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias. Intelligo autem hunc quoque leonem, postquam ab eo discessi, captum, & huc addictum, gratiam nunc mihi beneficii & medicinæ referre.

Hæc ubi dixit Androclus ; cunctis petentibus, pœnâ solutus ac dimissus est ; leo quoque ei suffragiis populi est donatus. Postea Androclus, & leo tenui loro

loro revinctus, urbe totâ circum tabernas ibant. Donabatur ære Androclus; floribus spargebatur leo: omnes ferè obviî dicebant: *Hic est leo hospes hominis; hic est homo medicus leonis.* *A. Gell. l. v. 14.*

2. Cæsare Augusto imperante, cum pauperis cujusdam filius puer delphinum sæpius fragmentis panis allexisset, eum delphinus mirò amore dilexit. Quocumque diei tempore inclamatus à puero quamvis occultus atque abditus, ex imo adnatabat, passusque è manu, præbebat dorsum ascensuro, pinnae aculeos cohibens, ne dilectum corpus laceraret: receptumque ferebat per stadia ducenta è Baiano littore Puteolos ad ludum literarum, & simili modo revehebat. Quod officium per annos plures præstitit: donec puero mortuo ex morbo, delphinus subinde ad locum consuetum ventitans, tristi & mœrenti similis, desiderio pueri extinctus est, & in ejus sepulchro humatus. Quæ omnia se ipsum multosque alios vidisse refert Apion. *Plin. l. ix. c. 8. A. Gell. l. vii. c. 8.*

3. Puer nomine Thoas parvulum draconem magnâ curâ aluit, loquens cum eo quasi cum intelligente, ludensque unâ & dormiens: donec draconis, qui ad miram magnitudinem excreverat, conspectu territi urbis cives eum in solitudinem emitti, invito & flente puero, voluerunt. Postea cum puer ille, jam adolescens factus, à spectaculo quodam rediens, aut, ut alii tradunt, ad venationem egressus, in latrones incidisset, opemque inclamâisset; ad notam ejus vocem draco statim adfuit, & latronibus aut occisis aut fugatis, adolescentem, educatorem quondam suum, periculo ereptum servavit. *Ælian. l. xiii. c. 46. Plin. l. viii. 17. Photius.*

CAPUT LXXVIII.

Ingratus animus omnium odio damnatus.

1. Ego ingrati animi crimen horreo: in quo vitio nihil mali non inest. *Cic. l. ix. ad Att. Ep. 2. § 8.*

Omne dixeris maledictum, cum ingratum hominem dixeris. *Epist. 4.*

Omnes immemorem beneficii oderunt, & eum com-

communem omnium, maximè verò tenuiorum, hostem putant, qui ipsam liberalitatem deterret. *P. Syrus. 2 Offic. 65.*

Ingratus unus miseris omnibus nocet.

Malignos fieri maximè ingrati docent. *P. Syrus.*

Quæritur, utrum hoc tam invisum vitium, impunitum esse debeat; an contrà lex in civitatibus ponenda sit, quâ ingratæ pœna constituatur? Nostri majores maximi scilicet viri, beneficia magno animo dabant, magno perdebant. Non est in ullâ gente data adversus ingratum actio. Hoc frequentissimum crimen nusquam punitur, ubique improbatur. Neque illud absolvimus: sed cum difficile esset incertæ rei iudicium, tantum odio damnavimus, & inter ea reliquimus, quæ ad iudices Deos mittimus. *Senec. 3 Benef. c. 6.*

2. Apud Persas tamen, ut refert Xenophon, iudicium instituebatur de eo crimine, unde gravissima inter homines odia solent existere, quum nemo propterea in jus vocari soleat: nimirum de ingrato animo. Itaque si quem intellexerant gratiam non reituisse cum posset; in eum graviter animadvertabant. Ingratos enim nullâ Deorum reverentiâ, nullâ parentum, patriæ, amicorum curâ tangi putabant. *1 Cyrop.*

C A P U T LXXIX.

Quos experimur ingratos, ipsi facimus.

1. Non referre beneficiis gratiam, & est turpe, & apud omnes habetur: nullum tamen inter plurima maximaque hominum vitia frequentius, quàm ingrati animi. Id evenire ex pluribus causis video. Primò quòd in collocandis beneficiis non eligimus dignos quibus tribuamus. Secundò, si quos experimur ingratos, ipsi facimus: quia aliàs diu & enixè rogati beneficia conferimus, aliàs collocatorum graves exprobratores exactoresque sumus. Quis enim nostrum contentus fuit aut leviter rogari, aut semel? Nemo autem libenter debet, quod non tam accepit, quàm expressit. Gratus esse quis potest erga eum, qui beneficium aut iratus, aut precibus fatigatus, dedit, cum in omni officio magnæ estimetur voluntas? *Senec. Benef. iii. 1. Ib. i. c. 1.*

Eodem

Eodem animo beneficium debetur, quo datur. *P. Syrus.*

2. Generosi & magnifici animi est, juvare & prodesse. Qui dat beneficia, Deos imitatur; qui repetit, foeneratores. *Senec. 3 Benef. c. 15.*

Cum Sylla in Africam atque in castra Marii venisset; aliis rogantibus, aliis ultro beneficia dabat: invitus accipiebat, & properantiùs quàm æ mutuum reddebat, ipse à nullo repetebat: magis id laborabat ut illi quamplurimi deberent. *Sallust. Jug. c. 96.*

Odiosum fanè genus hominum Officia exprobrantium: quæ meminisse debet is, in quem collata sunt: non commemorare, qui contulit. *Cic. de Amic. n. 71.*

Extat in hanc sententiam elegantissimum Martialis Epigramma. *Martial. l. v. Epig. 53.*

Quæ mihi præstiteris memini, semperque tenebo.

Cur igitur taceo, Postume? tu loqueris.

Incipio quoties alicui tua dona referre,

Protinus exclamat, Dixerat ipse mihi.

Non bellè quædam faciunt duo. Sufficit unus

Huic operi: si vis ut loquar, ipse tace.

Crede mihi, quamvis ingentia, Postume, dona

Auctoris pereunt garrulitate sui.

Beneficium qui dedisse se dicit, petit. *P. Syrus.*

C A P U T LXXX.

Ingrati ingratos æquo animo feramus.

1. Grave est ingrati animi vitium, intolerabile, & concordiam, quâ humana imbecillitas fulcitur, scindit ac dissipat. Sed usque eò vulgare est, ut illud, nec qui queritur quidem, effugerit. Cogita tecum, an, quibuscumque debuisti gratiam retuleris, an omnium te beneficiorum memoria comitetur. Videbis quæ tibi puero data sunt ante adolescentiam ex animo elapsa esse; quæ in juventutem collata sunt, non perdurasse in senectutem. Si te diligenter excusseris, vitium, de quo quereris, in sinu invenies. Iniquè publico irasceris crimini: ut absolvaris, ignosce. *Senec. 6 Benef. c. 27, 28.*

2. Ferendi ingrati placido animo, mansueto, magno, Nunquam te beneficii immemor tam offendant, ut non tamen ei dedisse delectet. Nunquam te in has voces ejus injuria impellat: Vellem non dedisse.

Ibid.

Ingratum meliorem facies ferendo, pejorem exprobrando. Quid opus est querelis? quid insectatione? Ut corporum, ita animorum, vitia molliter tractanda sunt. Vincit malos pertinax bonitas: nec quisquam tam duri animi est, ut tandem bonos non amet.

Si nobis non est relata gratia, quid faciemus? demus, etiam si multa in irritum data sint. Demus nihilominus aliis, demus ipsis apud quos jactura facta est. In hoc homine videor beneficium perdidisse: huic ipsi beneficium dabo iterum, & tanquam bonus agricola, curâ cultuque sterilitatem soli vincam. *Senec. 7 Benef. c. 30, 31.*

Beneficium sæpe dare, docere est reddere.

P. Syrus.

Non est quòd turba ingratorum nos faciat ad bene merendum tardiores: cum ne Deos quidem immortales sacrilegi negligentesque eorum ab effusâ benignitate deterreant. Hos sequamur duces, quantum humana imbecillitas patitur. In dandis beneficiis permaneamus, etiam si spes præcidatur gratos reperiendi. Ne cessaveris: opus tuum perage, & partes boni viri exsequere. Alium re, alium fide, alium gratiâ, alium consilio, alium præceptis salubribus adjuva. *Senec. 1 Benef. c. 12.*

LIBER QUARTUS.
DE FORTITUDINE.

CAPUT I.

Animi fortitudo duplex.

DUPLEX est animi fortitudo. Una in rerum externarum despicientiâ ponitur: cùm persuasum nobis est, hominem nihil, nisi quod honestum decorumque sit, aut admirari aut expetere oportere: nullique neque perturbationi animi, neque fortunæ, succumbere. Altera animi fortitudo est, ut res geras magnas illas quidem & maximè utiles, sed vehementer arduas, plenasque laborum ac periculorum. *Cic. 2 Offic. n. 66.*

Ea animi elatio, quæ cernitur in adeundis periculis, & laboribus sustinendis, si justitia vacat, pugnatque non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est. Itaque probè definitur à Stoicis Fortitudo, cùm eam virtutem esse dicunt pugnantem pro æquitate. *n. 62.*

Dicitur Augustus adeò simultates, turbas, bella execratus esse, ut, nisi justis de causis, nunquam genti cuiquam bellum intulerit. *Aur. Victor. Ep. c. 2.*

CAPUT II.

Bellicæ fortitudinis exempla.

1. Nunquam periculi fugâ committendum est, ut imbelles timidique videamur. Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causâ: quo nihil potest esse stultius. In tranquillo tempestatem adversam optare, dementis est: subvenire autem tempestatì quâvis ratione, sapientis. *Cicer. 1 Offic. n. 77.*

Temerè in acie versari, & manu cum hoste configere, immanè quoddam & belluarum simile est. Sed cùm tempus necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors servituti turpitudinique anteponenda.

Cic. 1 Offic. n. 75.

2. Tarquinii Româ pulsi persequerunt ad Porſenam Etruscorum regem: qui, eorum precibus motus, bellum Romanis intulit, ut ejectos in urbem reduceret. Cùm Etruscorum exercitus adesset, duce Porſenâ, Romani ex agris in urbem demigrant, eamque sepunt præſidiis. Aliæ urbis partes muris, aliæ Tiberi amne objecto, videbantur tutæ. Sed pons sublicius iter hosti dedisset, nisi illo die Roma virum unum, Horatium Coclitem, munimentum habuisset. Hic ubi hostem è capto Janiculo decurrere in urbem vidit, socios autem suos, deserto pontis præſidio, fugere; eos obtestans monuit, ut pontem ferro ignique interrumperent, dum ipse impetum Etruscorum exciperet. Vadit inde in primum aditum pontis, armis in hostem adversis ad prælium ineundum.

Cum Horatio Romanos duos pudor tenuit, Lartium & Tolumnium, ambos claros genere factisque. Cum his primam periculi, & pugnæ procellam parumper sustinuit. Deinde eos cedere in tutum coëgit. Circumferens inde truces minaciter oculos ad proceres Etruscorum, nunc singulos provocabat, nunc increpabat omnes, *servos regum superborum vocans, qui, suæ libertatis immemores, alienam oppugnatum venirent.* Cunctati aliquandiu illi sunt: deinde pudor commovit eorum aciem, & clamore sublato undique in unum Horatium tela coniecere. Quæ cùm in objecto scuto hæſissent, neque ille minùs obstinatus pontis aditum obstrueret; virum impetu facto parabant detrudere, cùm simul fragor rupti pontis, simul clamor Romanorum sublatus, eorum impetum sustinuit. Tum Coles: *Tiberine pater, inquit, te, sancte, precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias.* Inde armatus in Tiberim desiluit: multisque superincidentibus telis incolumis ad suos tranavit, rem ausus plus famæ habituram ad posteros, quàm fidei.

Grata

Grata erga tantam virtutem civitas fuit; statua in comitio posita: tantum agri, quantum uno die arare potuit, datum. Privata quoque inter publicos honores studia eminebant: nam in magnâ annonæ inopiâ quisque pro domesticis copiis aliquid ei contulit, fraudans se ipse victu suo. *Livius l. ii. c. 9, 10.*

3. Bello primo Punico, cum imperator Pœnorum colles quosdam opportunos in Siciliâ prior occupâisset, exercitus verò Romanus se temerè dimisisset in subiectos collibus illis saltus; accessit ad consulem tribunus militum, de cujus nomine non convenit inter antiquos scriptores; nam alii Q. Cædicium, alii Læberium, plures Calpurnium Flammam vocant. Is, ubi ostendit quantum periculi ex loci iniquitate instaret: *Censeo, inquit, si rem Romanam servare vis, id faciendum, ut milites quadringentos ire jubeas ad hanc, quam cernis, petram, inter medios hostes asperam atque editam, eamque ut capiant imperes horterisque. Futurum enim profectò est, ut hostium fortissimus quisque & promptissimus properet ad occursandum illis, & pugnandum; atque ita circa eam petram atrox pugna fiat, in quâ omnes illi, quos dico, quadringenti milites nostri obruncabuntur. At tu interea, alligatis illo uno negotio hostibus, & in ea cæde occupatis, tempus habebis exercitus ex loco infesto educendi. Alia, nisi hæc, salutis via nulla est. Fidum quidem & providum hoc consilium videtur,* respondit consul; *sed quisnam erit, qui ducat quadringentos illos milites ad eum locum inter cuneos hostium? Si alium, inquit tribunus, neminem reperis, me licet ad hoc periculum utare. Ego hanc tibi & reipublicæ animam do.* Consul tribuno gratias egit, & meritis laudes tribuit.

Ille traditos sibi quadringentos milites admonens quem in locum deduceret, & quo consilio: *Ire, inquit, commilitones, illò necesse est, unde redire non est necesse. Moriamur, & morte nostrâ eripiamus ex obsidione circumventas legiones. Tum omnes nullâ spe evadendi, sed amore laudis & servandi exercitus cupiditate accensi, profiscuntur. Hostes eam hominum manum venire ad se demirati, in incerto pri-*

mum sunt quò ire pergant. Sed ubi apparuit eos ad illam petram occupandam iter intendere, mittit adversum illos Carthaginienſium imperator ſtrenuiſſimum quemque ex peditatu & equitatu ſuo militem. Romani circumveniuntur, circumventi repugnant. Fit prælium diu anceps. Tandem ſuperat multitudo. Quadringenti omnes perſoſſi gladiis, aut miſſilibus operati cadunt. Conſul interim, dum ea pugna fit, ſe in loca edita & tuta ſubducit. Dii immortales tribuno militum fortunam ex virtute ejus dedere. Nam ita evenit, ut, cum multiſariam ſaucius factus eſſet, nullum in capite vulnus acciperet. Inter mortuos, multis conſoſſus vulneribus, ſed adhuc ſpirans, inventus, convaluit: ſæpeque poſtea operam rei publicæ ſtrenuam perhibuit. *A. Gell. l. iii. c. 7. Liv. l. xxii. c. 60. Senec. ep. lxxxvii. A. Viæ. c. 39.*

4. Leonidas quoque Lacedæmonius, cum trecentis civibus apud Thermopylas objectus Xerxi in Græciam irrupenti cum innumerabili militum copiâ, maluit occumbere dimicando, quàm aſſignatam ſibi à patriâ ſtationem deferere. Ideoque tam alacri animo cohortatus eſt ſuos ad id prælium, quo perituri erant, ut diceret: *Sic prandete, commilitones, tanquam apud inferos cœnaturi.* Mors erat denunciata trecentis illis Lacedæmoniis: nec victoriam ſperabant, nec reditum: ille locus iis ſepulchrum futurus erat. Perinde tamen ac victoria eſſet promiſſa ductori intrepide paruerunt. *A. Gell. loco cit. Valer. l. iii. c. 2. Senec. Ep. lxxxii. 6 Benef. c. 31.*

Lacedæmonii Leonidam & ſocios ejus pro patriâ cæſos decoravere ſepulchris, ſtatuſ, elogiis. Tribuno militum Romano egregii facinoris merces data eſt coronam graminea, quâ nulla nobilior corona fuit in præmium virtutis bellicæ apud populum terrarum principem, & quæ ab univerſo exercitu ſervato decerni ſolebat. *Plinius l. xxii. c. 3, 4.*

Populi Romani honores quondam fuerunt rari & tenues, ob eamque cauſam glorioſi: poſtea verò eſſuſi fuere, & ideo viles. Sic olim apud Athenienſes fuiſſe reperimus. Thraſybulo enim, pro magnis in patriam meritis, honoris ergo corona à populo data eſt,

est, facta è duabus virgulis oleaginis: quæ magnæ ei gloriæ fuit, quâque ille contentus nihil amplius requiſiuit. *Corn. Nep. in Militade, c. 6. in Thraſybo. c. 4.*

5. Epaminondas non Thebanorum modò, sed omnium ætatis suæ Græcorum sine controversiâ princeps extitit. Antequam eo duce uterentur Thebani, nullum memorabile bellum gesserunt, & eo extincto, suis tantum cladibus insignes fuere: ut manifestum sit, patriæ gloriæ & natam & extinctam cum eo fuisse. Quàm fortiter verò & libenter vitam pro patriâ profuderit, hæc declarant quæ de ejus morte narrantur. Cùm Thebanorum imperator adversus Lacedæmonios acie instructâ constitisset prope urbem Mantineam; Lacedæmonii, qui in ejus unius perniciem sitam putabant salutem suam, universi impetum fecerunt in eum, neque prius absceſſerunt, quàm hastili eminus percussum, dum fortissimè pugnaret, concidere conspexerunt. Epaminondam expiranti similem cùm in castra detulissent sui, paulatim redeunte animo circumstantes amicos agnovit, & animadvertit mortiferum se vulnus accepisse, simulque animam statim amiſſurum, si extraheretur ferrum quod in corpore remanserat. Tunc quæſiuit, *salvusne esset clypeus?* Cùm salvum esse flentes sui respondiſſent, & allatum osculatus esset, velut laborum gloriæque socium, rogavit, *essentne fusi hostes?* Cumque id quoque, ut cupiebat, audiviſſet: *Bene se res habet, inquit, & satis vixi.* Tum evelli jussit eam, quâ transfixus erat, hastam, & multo sanguine profuso, in lætitiâ & in victoriâ est mortuus. *Diod. frag. Justinus l. vi. c. 8. Corn. Nep. in Epam. Cic. 1 de Fin. n. 97.*

Quòd verò de clypeo sui sollicitus fuerit Epaminondas, mirum non debet videri. Nihil enim apud Græcos, atque in primis Lacedæmonios, magis decori erat militi, quàm è pugnâ reverti amiſſo clypeo: quemadmodum summæ laudi ducebatur, militem vulneribus adverso corpore acceptis occisum, & clypeo impositum, in patriam reportari. Unde mulier Lacæna filio ad bellum proficiscenti scutum tradens, dixisse fertur: *Aut hoc, aut in hoc.* Id est, aut

hoc scutum domum refer è pugnâ, aut ipse in hoc scuto jacens domum reporteris. *Plut. Apoph.*

6. Magnis veterum scriptorum laudibus celebrata est Cynegiri militis Atheniensis gloria: qui cùm in campis Marathoniiis, duce Miltiade, magnam Persarum cædem fecisset, hostesque fugientes in navem egisset; onustam navem dextrâ manu tenuit, nec priùs dimisit quàm manum amitteret. Amputatâ dextrâ, navem sinistrâ comprehendit. Quam & ipsam cùm amisisset; ad postremum morsu navem detinuit. Mirum est tantam in Cynegiro virtutem fuisse, ut non cæde hostium fatigatus, non duabus manibus amissis victus, ad postremum, veluti fera, dentibus dimicaverit. *Iustin. l. ii. c. 9.*

C A P U T III.

Fortitudo domestica non est inferior militari.

1. Sunt domesticæ fortitudines non inferiores militibus: nec plus Scipio Æmilianus, singularis & vir & imperator, in excindendâ Numantiâ reipublicæ Romanæ profuit, quàm eodem tempore P. Scipio Nasica, cùm Tiberium Gracchum interemit. *Cic. 1 Offic. n. 76.*

Cùm Tiberius Gracchus tribunus plebis, occupato profusis largitionibus favore populi, rempublicam oppressam teneret, palamque discitaret omnia per plebem agi debere, senatu interempto; in ædem Fidei convocati patres conscripti à consule Mucio Scævola, deliberabant, quidnam faciendum esset in tali tempestate: cunctisque consentibus, ut consul armis rempublicam tueretur, Scævola negavit se quidquam vi acturum. Tum Scipio Nasica, qui Consobrinus Tiberii Gracchi erat, patriam cognitioni præferens: *Quoniam, inquit, consul dum consuetum juris ordinem servat, res nostras in hoc periculum adducit, ut cum omnibus legibus imperium Romanum corruat: egomet privatus voluntati vestræ, patres conscripti, me ducem effero.* Ac deinde sublatâ dextrâ, quasi signum extolleret, proclamavit: *Qui rempublicam salvam esse volunt, me sequantur.* Hisque verbis cunctatione bonorum omnium discussâ, Gracchum cum sceleratâ factione,

factione, quas merebatur, pœnas persolvere coëgit, eumque manu suâ interfecit. Quod factum cum plebs graviter ferret, tribunique singulos senatores in concionem productos interrogarent, quis auctor cædis fuisset; cæteri quidem omnes veriti concitatæ multitudinis furorem, à se id factum negabant, variisque & obliquis responsionibus utebantur. Solus Scipio Nasica suâ manu cædem esse factam professus est. Tum verò constantiâ & auctoritate viri mota plebs conticuit. *Valer. l. iii. c. 2. Patercul. l. ii. c. 2. Diod. Sic. l. xxxiv.*

2. Q. Metelli, cognomento Numidici, præclarum imperium in re militari fuit, egregia censura, omnis vita plena gravitatis. Cum ab inimicis accusatus causam de pecuniis repetundis diceret, & ipsius tabulæ circumferrentur iudicibus inspiciendæ; nemo ex illis fuit, quin removeret oculos, & se totum averteret, ne quisquam dubitasse videretur verum an falsum esset quod ille retulerat in tabulas. Hujus viri laudem magnitudo animi & calamitas propagavit ad memoriam sempiternam. De civitate decedere, quàm de sententiâ maluit; eique salus patriæ dulcior, quàm conspectus, fuit. *Cic. pro domo, pro Balbo, pro Plancio.*

Legem tulerat Saturninus tribunus plebis, ut senatus in concione juraret, se quidquid populus jussisset comprobaturum neque ullo modo impugnaturum. Hanc legem quia Metellus censebat & senatus majestati adversam, & reipublicæ perniciosam, palam dixit se nunquam in eam juraturum; & tanti viri auctoritate motus senatus, è foro domum discessit. Post paucos dies cum Saturninus vocatus ad Rostra patres minando compelleret ad præstandum jusjurandum; Marius sextum consul juravit primus, eumque populus plausu & lætis acclamationibus excepit. Senatores deinde omnes, suo quisque ordine, populi metu jurarunt; donec ad Metellum ventum est: qui, orantibus licet & obsecrantibus amicis ut juraret, ne gravissimas pœnas subiret, quæ erant à Saturnino propositæ, nihil ex animi fortitudine remisit: sed moribus suis serviens, & acerbissima quæque potius perpeti paratus, quàm quid-

quam turpe facere, discessit è concione: tumque deducantibus eum domum amicis dixit: *Aliquid sceleris admittere, improbum esse; bene agere, ubi nullum periculum esset, vulgare: proprium verò viri boni, etiam cum periculo sequi quod rectum esset.* Plut. in Mario.

Metello aquâ & igni interdictum est, & lata rogatio à Saturnino, ne quis eum tecto reciperet: videbatur quoque plebecula etiam ad cædem ejus parata. Quidquid virorum bonorum Romæ fuit, ad illius ædes confluit, ejus vicem dolens, & operam pollicens. At ille eos suâ causâ seditionem in urbe movere vetuit, cum contentione & armis superior posset esse, & urbe discessit, hæc secum reputans; *Si rerum melior status fiat, & populo sana mens redeat; magnâ cum laude in patriam revocabor. Si contrâ, nulla rebus & animis mutatio accedet, optimum erit abesse.* Honestum Rhodi secessum invenit, ibique litteris ac philosophiæ operam dedit, donec senatûs auctoritate populique jussu revocatus est in patriam, tanto quidem omnium gaudio, ut dies totus non suffecerit gratulationibus illum ad portam urbis excipientium. Sic Q Metellus nec triumphis, nec honoribus clarius fuit, quàm aut causâ exilii, aut exilio, aut reditu. *Appian. l. i. bell. civil. Paterc. l. ii. c. 15.*

Opprimi in bonâ causâ melius est, quàm malè cedere. *Cic. 3 de Leg. n. 34.*

2. Cum tribuni plebis, auctore Cæsare consule, legem Agrariam tulissent, addidissentque ut senatus in eam juraret, multâ gravi sancitâ in eum qui non jurâisset; juraverunt senatores omnes, non Metelli fortitudinem imitati, sed exilium metuentes. Catonem nec muliebres lacrymæ, nec propinquorum atque amicorum verba infringere potuerant. Tandem ejus constantiam expugnavit Cicero, inter cetera admonens: *Si Cato Româ opus non haberet, at Romam Catone opus habere.* Accessit ergo ad jurandum novissimus, si unum amicum ejus Favonium excipias.

Hac victoriâ elatus Cæsar aliam legem ferendam curavit. Cui cum nemo præter Catonem obstitisset, hunc à nostris in vincula rapi jussit, nihil de libertate linguæ

linguæ remittentem, sed in ipsâ ad carcerem viâ de lege differentem, atque commonentem cives, ut talia molientibus adversarentur. Sequebatur Catonem mœstus senatus, & optimus quisque è populo, tacitè indignantes. Id non latebat Cæsarem: sed expectabat dum aut ad humiles preces Cato sese dmitteret, aut ad populum provocaret. Quod ubi frustrâ a se sperari animadvertit, pudore victus, è tribunis unum summisit, qui Catonem dmitteret. *Plut. in Caton. Utic.*

4. C. Piso mirificè & constanter consulem egit, turbulento reipublicæ statu; ut narratione insequenti patebit. M. Palicani seditiosissimi hominis pestiferis blanditiis captus populus Romanus, summum dedecus admittere parabat, mandando amplissimo imperio homini ei, cujus factis supplicium potiùs, quàm honos, debebatur: & tribuni satis per se concitatæ multitudinis temeritatem suis concionibus inflammabant. In hoc miserando pariter & erubescendo statu civitatis, cùm rostra conscendisset Piso, & interrogaretur an Palicanum renunciaturus esset consulem, si populi suffragia in eo creando consensissent; primò respondit: *Non existimare se tantis tenebris offusam esse rempublicam, ut eo indignitatis veniretur.* Deinde cùm perseveranter instarent, ac dicerent: *Age, si ventum fuerit, quid facies? Non renuntiabo,* inquit. Quo quidem tam brevi & forti responso Piso consulatum Palicano, priusquam illum adipsiceretur, eripuit. *Valer. l. iii. c. 8.*

5. Cùm Eurybiades baculum sustulisset in Themistoclem sententiæ suæ adversantem: *Percute,* inquit Themistocles, *sed audi.* Eam animi moderationem simul & magnitudinem miratus Eurybiades, Themistoclem loqui, quantum vellet, jussit, & ab eo ad meliora consilia revocatus est. *Plut. in Themist.*

CAPUT IV.

Imperare sibi, maximum imperium est.

1. Vera & sapiens animi magnitudo in duobus cernitur, si & id solum, quod honestum sit, bonum iudices, & omni animi perturbatione liber sis. Nam fortis animi magnique est, & ea, quæ plerisque exi-

mia & præclara videntur, parva ducere ac contemnere; & ea, quæ videntur acerba, ita ferre, ut nihil discedat à dignitate sapientis. Non est autem contentaneum, qui metu non frangatur, eum frangi cupiditate: nec qui invictum se à labore præstiterit, vinci à voluptate. *Cic. 1 Offic. n. 67.*

O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui jus dominandi trans maria cupiunt extendere, felicissimosque se judicant, si multas armis provincias obtinent, & novas veteribus adjungunt! ignari imperare sibi, maximum imperium esse: sicut servire cupiditatibus, gravissima servitus est. *Senec. Ep. 113.*

Quid præcipuum in rebus humanis est? Vitia domuisse. Hæc nulla est major victoria. Multi sunt, qui urbes, qui populos habuere in potestate: paucissimi, qui se. *Quæst. l. iii. in præf.*

Stultum est imperare cæteris, qui nescit sibi.

P. Syrus.

2. Gentes barbaras & alieni imperii impatientes regere facilius est, quàm animum suum continere. Satis instructi contra hostes, sæpe contra fortunam & cupiditates inermes sunt. Alexander quidem Persas, Hyrcanos, Indos, & cæteras usque ad oceanum gentes vastavit fugavitque: at tot regum & populorum victor, iræ, tristitiæ, voluptati, succubuit: id enim studuerat, ut omnia potiùs haberet in potestate, quàm affectus. Quem arma Persarum non fregerant, vitia vicerunt. Victo ad Arbela Dario, palam cupiditates suas solvit, & pristinam moderationem, ac continentiam in superbiam ac lasciviam vertit. Purpureum diadema, quale Darius habuerat, capiti circumdedit, vestemque Persicam sumpsit. Et ille quidem se Persarum spolia gestare dicebat; sed cum illis quoque eorum mores induerat, & superbiam habitus animi insolentia sequebatur. *Senec. 5 Benef. c. 7. Epist. 113. Quint. Curt. l. vi. c. 2. 6.*

3. Hanc Cæsari laudem eximiam tribuit Cicero, quòd iram suam non minùs fortiter vicisset, quam hostes vicerat. Domuisti, Cæsar, gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas,
omni

omni copiarum genere abundantes. Sed tamen ea viciisti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis tantaque copia, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, si quis sciat; non ego eum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico. *Cicer. pro Mar. n. 8.*

Bis vincit, qui se vincit in victoriâ.

Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum.

P. Syrus.

Cùm Scipio, post partam de Syphace rege victoriam, vidisset Masinissam intempestivo Sophonisbæ captivæ amore captum; ei abducto in secretum dixit: *Non est, mihi crede, tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculum, quantum ab circumfusus undique voluptatibus. Qui eas suâ temperantiâ frænavit ac domuit, næ ille multo majus decus majoremque victoriam sibi peperit, quàm nos Syphace victo habemus.* Liv. l. xxx. c. 14.

C A P U T V.

Vitiorum irritamenta sunt fugienda.

1. Capua, Campaniæ urbs, prona semper in luxuriam fuit, non modò ingeniorum vitio, sed etiam affluenti copiâ voluptatum, quas longa indulgentia fortunæ & loci amœnitas subministrabant. Cùm illuc iter flexisset Annibal, victis ad Cannas Romanis, ibi majorem partem hiemis sub tectis habuit exercitum, duratum prius adversus mala, & nondum expertum bona. Itaque quos nulla vis mali vicerat, perdidere nimia bona & voluptates immodicæ. Somnus enim, & vinum, & epulæ, & otium consuetudine indies blandius, ita enervaverunt corpora animosque, ut vires ad deinceps vincendum ademerint; & Marcellus verè dixisse videatur: *Capuam Annibali Cannas fuisse.* Livius l. xxiii. c. 2. 4. 18. Ibid. l. xxiii. c. 45.

2. Non tantùm corpori, sed etiam moribus, salubrem locum eligere debemus. Inter popinas habitare nolim, videre ebrios per littora errantes, & symphoniarum cantibus perstreptentes lacus. Id agere debemus,

debemus, ut irritamenta vitiorum quàm longissimè profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Una Annibalem hibernia solverunt: & Campania enervavit virum illum nivibus atque Alpibus indomitum. Armis vicit, vitiis victus est. Persequenda sunt vitia sine modo, sine fine. Debellandæ sunt in primis voluptates, quæ sæva etiam ingenia ad se rapuerunt. Nihil delicatè, nihil molliter est faciendum: non emolliendus animus. Itaque loca seria sanctaque ad habitandum eligere oportet. Effeminat animos amoenitas nimia: nec dubiè ad corrumpendum vigorem aliquid potest regio. Severior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. *Senec. Epist. 51.*

3. Diutius Babylone, quàm usquam, constitit Alexander: nec ullus locus disciplinæ militari magis nocuit. Nihil urbis ejus moribus corruptius, nihil ad irritandas illiciendasque voluptates aptius fuit. Babylonii quippe maximè in vinum, & quæ ebrietatem sequuntur, effusi erant. Inter has delicias & flagitia exercitus ille domitor Asiæ per triginta quatuor dies saginatus, haud dubiè debiliior fuisset ad ea quæ sequebantur bella, si cum forti hoste decertasset. *Quint. Curt. l. v. c. 1.*

C A P U T VI.

Angusti animi est amare divitias, magni contemnere.

1. Pecuniæ fugienda cupiditas. Nihil enim est tam angusti animi tamque parvi, quàm amare divitias. *Cicer. 1 Offic. n. 68.*

Nihil honestius magnificentiusque, quàm pecuniam contemnere, si non habeas; si habeas, ad beneficentiam liberalitatemque conferre.

Homines maximè admirantur eum qui pecuniâ non movetur, & illum quasi igni probatum arbitrantur. *2 Offic. n. 38.*

2. Cùm est concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quasi quædam medicina, quæ sanaret eam

eam cupiditatem; permanat in venas, & inhæret in visceribus illud malum, existitque ægrotatio, cui nomen est avaritia: quæ evelli inveterata non potest.

4 *Tusc. n. 24.* Itaque

Principiis obsta. Serò medicina paratur,

Cùm mala per longas convaluere moras.

Ovid. de Remed. ver. 91.

Avaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupivit. Ea semper infinita, & insatiabilis est: neque copiâ neque inopiâ minuitur. *Sallust. Catil. c. 11.* Etenim,

Avarum irritat, non satiat, pecunia.

Avarus animus nullo satiatur lucro.

Tam deest avaro quod habet, quàm quod non habet.

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

P. Syrus.

3. Provideas oportet, ut juvenus probitati & industriæ, non sumptibus neque divitiis, studeat. Id ita eveniet, si pecuniæ, quæ maxima omnium pernicies est, decus dempseris. *Sallust. 1 ad Cæs.*

Ex quo pecunia in honore esse cæpit, non quæritur quale sit aliquid, sed quanti pretii. Hæc ipsa, quæ magistratus & judices facit, tot magistratus, tot judices detinet, pecunia. *Senec. Ep. 115.*

Curia pauperibus clausa est: dat census honores.

Ovidius 3 Amor. Eleg. 7.

Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris animis infusa cupiditas, altius insedit, crevitque nobiscum. Deinde totus populus in ceteris discors, in hoc convenit. Hoc suspiciant, hoc suis optant, hoc Diis consecrant velut rerum humanarum maximum, cùm grati videri volunt. Denique eò mores sunt redacti, ut paupertas probro sit, contempta divitibus, invisâ pauperibus, & loca cuncta his vocibus personare videantur: *Senec. ibid.*

O cives, cives, quærenda pecunia primùm est,

Virtus post nummos.—*Hor. 1 Epist. 1.*

Aurea nunc verè sunt sæcula: plurimus auro

Venit honos.—*Propert. 3 Ep. 12.*

Tempore

Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi:

Vix ultra quò jam progrediatur, habet.
 Creverunt & opes, & opum furiosa cupido:
 Et cùm possideant plurima, plura volunt.
 Sic quibus intumuit suffusâ venter ab undâ,
 Quò plùs sunt potæ, plùs sitiuntur aquæ.
 In pretio pretium nunc est. Dat census honores,
 Census amicitias: pauper ubique jacet.

Ovidius l. i. Fast. ver. 95 & 211.

Tam rarum est liberalitatis exemplar, ea invasit homines habendi cupido, ut possideri magis à divitiis, quàm eas possidere, videantur. *Plinius l. ix. Ep. 30.*

C A P U T VII.

Quod satis est cui contigit, nihil ampliùs optet.

Horat. l. i. Ep. 2.

1. Non possidentem multa vocaveris

Rectè beatum. Rectiùs occupat

Nomen beati, qui Deorum

Muneribus sapienter uti,

Duramque callet pauperiem pati,

Pejùsque letho flagitium timet:

Non ille pro caris amicis,

Aut patriâ timidus perire.

l. iv. Od. 9.

Contemplatus Cato major Manii Curii villam, quæ non longè aberat à suâ, admirari satìs non poterat vel hominis ipsius continentiam, vel temporum disciplinam. Huic Curio ad focum sedenti in agresti scamno, & ligneo catillo cœnanti, cùm magnum auri pondus Samnites attulissent; repudiati ab eo sunt, dixitque: *Non aurum habere, sibi præclarum videri, sed iis, qui haberent aurum, imperare.* Quo responso Curius Samnitibus ostendit, se ut non acie vinci, sic non pecuniâ corrumpi posse. *Valer. l. iv. c. 3. Cicer. de Senect. n. 55.*

Idem cùm ex Italiâ Pyrrhum expulisset: nihil omninò ex prædâ regiâ, quæ exercitum urbemque ditaverat, attigit, præter guttum ligneum quo deinde ad sacrificia usus est. Cùmque senatus civibus septem jugera agri ex hostibus capti assignâset, ipsi autem

quin-

quingenta; plus accipere, quàm singulis è plebe datum fuerat, noluit: parum idoneum, imò etiam perniciosum reipublicæ civem eum existimans, cui septem jugera non essent satis. *Valer. ibid. Auctor. de Vir. ill. c. 33. Plin. l. xviii. c. 3.*

2. Non ditior Curio Attilius Regulus fuit. Cùm in Africâ Carthaginis opes crebris præliis contunderet, ac prorogatum sibi ob res bene gestas imperium cognovisset, scripsit consulibus, villicum agelli, quem septem jugerum habebat, mortuum esse; & servum, quem ille conduxerat, occasionem nactum, aufugisse, ablato rusticò instrumento: ideoque petere se, ut sibi successor in Africam mitteretur, ne, deserto agro, non esset unde uxor & liberi alerentur. Quæ postquam senatus à consulibus accepit; res, quas Regulus amiserat, publicâ impensâ redimi jussit, agellum dari colendum, & alimenta conjugii ac liberis præberi. *Valer. l. iv. c. 4.*

3. Legatî à Samnitibus ad C. Fabricium imperatorem Romanorum venerunt: & commemoratis quæ ille benevolè in Samnites post redditam illis pacem fecerat; dono ei obtulerunt cùm servos multos, tum grandem pecuniam, atque orârunt ut acciperet utereturque. Id verò se facere dixerunt, quòd viderent multa ei ad splendorem domus & victus deesse: neque pro magnitudine ejus ac dignitate lautum illi apparatus esse. Cœnabat quippe ad focum illas ipsas radices, herbas, quas in agro repurgando triumphalis senex vulserat: totaque ejus supellex argentea salino constabat, & patellâ ad usum sacrorum, quæ tamen ipsa corneo pediculo sustinebatur. Tum Fabricium serunt respondisse: *Quamdiu cupiditatibus obsistere atque imperare posset, nunquam sibi quidquam defuturum: propterea se pecuniam, quâ nihil sibi opus esset, non accipere ab iis, quibus sciret eam usui esse.* Erat certè Fabricius continentix suæ beneficio sine pecuniâ prædivès: quia locupletem illum faciebat non multarum rerum possessio sed paucarum desiderium. Ergo domus ejus, quemadmodum argento & mancipiis Samnitum vacua fuit, ita gloriâ ex his contemptis partâ referta fuisse dici potest. *Aul. Gell. i. c. 14. Senec.*

Senec. de Prov. c. 3. Valer. l. iv. c. 4. Ibid. l. iv. c. 3.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensâ tenui salinum;
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.

Horat. l. ii. Od. 16.

Qui domum intraverit, nos potiùs miretur, quàm supellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur, quemadmodum argento; nec ille minor est, qui sic argento utitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi enim animi est pati non posse divitias. *Senec. Ep. 5.*

4. Cùm Caius Cæsar, cui cognomen Caligula, Demetrio philosopho ducenta sestertia donaret; ridens hic rejecit, ne dignam quidem summam judicans, quâ non acceptâ gloriari posset: miratusque Caii dementiam, quòd se putasset hâc pecuniâ posse mutari: *Si tentare, inquit, me constituerat, toto illi fui experiendus imperio. Senec. 7 Benef. c. 8. 12.*

Sunt quidem exempla hæc præclara: sed mores nostri corrupti depravatique sunt amore divitiarum: quarum magnitudo illum fortasse adjuvat, qui habet: quanquam ne id quidem semper: sed fac juvare: an propterea honestior est? *Cicer. 2 Offic. n. 71.*

Delectant multos magnifici apparatus, vitæque cultus cum elegantia & copia: quibus rebus effectum est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset. *Cicer. 1 Offic. n. 25.*

C A P U T VIII.

Optimus quisque Græcorum pauperrimus.

1. Viri inter Græcos præstantissimi, per vitam omnem in summâ paupertate versati sunt, nec eorum virtus pecuniâ potuit expugnari. *Ælian. l. ii. c. 43. xi. c. 9.*

Ephialtes Sophonidæ filius pauperrimus fuit. Cùm verò amici ducenta talenta ei dono darent; ipse non accepit, dixitque: *Hæc non accipio, propter quæ, si gratus videri velim, cogar fortasse aliquid præter jus concedere: si verò nihil gratificer, habear ingratus.* Adeò autem eum inopiæ non puduit, ut, homine nescio

nescio quo eam illi exprobrante, responderit: *Cur non etiam alterum exprobras, quòd iustitiam colam?* Ibid. l. xiii. c. 39.

2. Epaminondas, dux clarissimus Thebanorum, unam solùm habebat vestem. Itaque quoties eam mittebat ad fullonem, ipse interea cogebatur se continere domi, quòd vestis altera deesset. In hoc statu rerum, cùm ei Persarum rex magnam auri copiam misisset, noluit accipere. Si rectè judico, celsiore animo fuit is, qui aurum recusavit, quàm qui obtulit. Ibid. l. v. c. 5.

Diomedon Cyzicenus rogatu Artaxerxis Epaminondam pecuniâ corrumpendum susceperat. Venit ergo Thebas cum magno auri pondere, & per Micythum adolescentulum Epaminondæ carissimum, quem quinque talentis corruperat, causam adventus sui ostendit. At ille Diomedonti: *Nihil, inquit, opus pecuniâ est. Non si ea rex vult, quæ Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus; sin autem contraria, non habeo auri neque argenti satis: Namque orbis terrarum divitias accipere nolim pro abjiciendâ patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentasti, tuique similem existimasti, non miror: tibi que ignosco. Sed egredere properè, ne alios corrumpas, cùm me non potueris. Tu, Micythe, argentum huic redde. Quòd nisi confestim facis, ego te tradam magistratui.* Corn. Nep. in Epam. c. 4.

Paupertatem verò adeò facilè perpeffus est Epaminondas, ut de republicâ nihil præter gloriam ceperit: & amicorum facultatibus non ad suam, sed ad aliorum paupertatem sublevandam, usus sit. Nam cùm aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut viri probi virgo nubilis propter paupertatem collocari non posset; amicorum concilium habebat, ab iisque postulabat atque impetrabat, ut pro suis quisque facultatibus conferret ad conficiendam pecuniæ summam, quâ opus esset. c. 3.

3. Etsi sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus gessit Phocion Atheniensis, fuit tamen perpetuò pauper, nec ditior fieri voluit, cùm facilè posset. Attulerant ei legati Philippi Macedonum regis
magnam

magnam pecuniæ vim. Quam quia magno animo repudiabat, eum admonuerunt, ut, si ipse pecuniâ facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile futurum esset in summâ paupertate paternam gloriam tueri. His ille: *Si mei similes, inquit, erunt filii, idem hic agellus eos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: Sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.* Corn. Nep. in Phoc. c. 1.

Eidem Phocioni Alexander Philippi filius centum talenta dono misit. Oblati muneris magnitudine nihil motus Phocion, eos qui pecuniam attulerant percontatus est, *cur sibi uni inter tot Athenienses dona mitteret Alexander?* Quibus respondentibus, *eum unum Alexandro videri virum honestum & bonum.* Ergo *finat, inquit ille, me talem & haberi & esse.* Intiterunt tamen legati, ut allatum auri pondus acciperet, maximè ubi domum ejus ingressi, vilem ubique supellectilem, & uxorem ejus pinsentem viderunt: ipseque, haustâ in eorum conspectu aquâ è puteo, pedes lavit. At ille non mutatâ sententiâ: *Si eam, inquit, quam offertis obtruditisque mihi, pecuniam accepero, neque eâ utar, frustra tantus thesaurus in manus meas venerit: si vero utar, & mihi & Alexandro malam apud Athenienses famam comparabo.* Sic in Asiam ad Alexandrum reportata fuit illa pecunia; & ditior est visus, qui eâ æquo animo carere potuit, quàm qui obtulit.

Munera sua fuisse à Phocione repudiata molestè ferens Alexander, scripsit ad eum: *Non habere se pro amicis eos, qui nihil à se vellent accipere.* Eandem pecuniam denuo offerri jussit, & quatuor Asiæ urbes nominari, quarum unam pro arbitrio eligeret, cujus redditibus frueretur. Phocion ne sic quidem quicquam accepit. Ne tamen planè Alexandrum contemnere videretur, hoc regiæ majestati dedit, ut liberos dimitti rogaret viros quatuor, qui in arce Sardi-um vincti tenebantur: quod extemplo præstitit Alexander.

Antipater dicebat duos se Athenis habere amicos, Phocionem & Demadem: quorum alteri persuadere non

non posset, ut quicquam acciperet; alterum, multa dando, explere nequiret. *Plut. in Phocione. Ælian l. xi. c. 25. l. xi. c. 9.*

CAPUT IX.

Parvo contentus sapiens, paupertatem non timet.

1. Quàm parvo contentus est sapiens! quàm parum paupertatem timet! Etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, gula, ambitio, libido, cùm procul ab iis omnibus rebus absit; cur pecuniam magnopere desideret, vel potius curet omnino? Ducebat certè pro nihilo pecuniam Anacharsis Scythes, cujus extat epistola, his verbis: *Anacharsis Hannoni salutem. Mibi amictus est, ut Scythis, feræ pellis: calceamentum, pedum callum: cubile, terra: obsonium, fames; lacte, caseo, carne vescor. Quare ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista tua, vel civibus tuis, vel Diis immortalibus dona.* Cicer. 5 Tusc. n. 89.

Socrates, qui eum Diis proximum dicebat, cui quàm paucissima satis essent, cùm aliquando in pompâ magnam vim auri atque argenti ferri videret: *Quàm multa non desidero!* inquit. *Diog. Laërt. in Socrat. Cicer. 5 Tusc. n. 90.*

2. Xenocrates, cùm legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima; abduxit legatos ad coenam in acadêmiam, iisque apposuit tantum quod satis esset, nullo apparatu. Cum prostridie rogarent eum, cui numerari pecuniam juberet? *Quid? vos hesternâ,* inquit, *cœnulâ non intellexistis, me pecuniâ non egere?* Quo responso factos illos tristiores ut vidit: triginta minas accepit; ne aspernari regis liberalitatem videretur. *Cicer. ibid.*

3. Diogenes Alexandro roganti, ut diceret, si quid sibi opus esset, liberè, ut Cynicus, respondit; *Nunc quidem paulum à sole absis.* Offecerat videlicet apri-canti. His auditis Alexandrum dixisse ferunt: *Nisi Alexander essem, libenter essem Diogenes.* Multò potentior multoque locupletior tunc erat Diogenes omnia

nia possidente Alexandro. Etenim aliquid majus erat, illum nolle accipere quod offerretur, quàm hunc posse dare. Et qui gloriari solebat, à nullo se beneficiis victum, eo die victus est, quo vidit aliquem, cui nec dare quicquam posset nec eripere. *Ibid. Senec. 5 Benef. c. 4 & 6.*

Diogenes quidem prædicare solebat, quantò ipsum regem Persarum felicitate superaret: *Sibi nihil deesse, illi nihil satis unquam fore: se ejus voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset; suas eum consequi nullo modo posse.* Hæc verè Diogenes: Nam Xerxes refertus omnibus præmiis bonisque fortunæ, non peditatu, non equestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit ei qui invenisset novam voluptatem. Quâ inventâ ipse non fuit contentus. Neque enim unquam finem invenit libido. *Cicer. 5 Tuscul. n. 92. Ibid. n. 20.*

C A P U T X.

Divitiæ atque otium pestes virtutis.

1. Ut Lacedæmoniis nihil superesset quod magnopere quærerent, præter laudem virtutis, auri argentique usum, velut omnium scelerum materiam, sustulit Lycurgus. Hocque adeò severè ab illo interdictum scribunt, ut inquireretur de auri possessione, tanquam de gravi scelere: & qui hæc in re contra leges peccasse deprehensus esset, morte pœnas daret. Solo ferreo nummo uti permisit, qui ita gravis pondere & mole amplius erat, ut ad transferendum non ita magnum ejusmodi nummorum numerum plastro opus esset. Emi autem pleraque non pecuniâ, sed mutatione mercium jussit. Fundos æqualiter inter omnes divisit, ut æquata patrimonia neminem altero potentiorum redderent. *Justinus l. iii. c. 2. Plutar. in Lycurg. Xenoph. in Lacon.*

Cùm Lacedæmoniis solitum esset non solum in acie adversus hostem, sed etiam domi adversus divitias, invictum animum gerere; Lacedæmonius adolescens, qui vilissimo pretio fundum emerat, in judicium vocatus est apud magistratus, & damnatus. Mali quippe

quippe exempli visum est, juvenem lucri studio teneri. *Ælian. l. xiv. c. 41.*

Alter Lacedæmoniûs, nomine Timandridas, peregre abiens, domus suæ ac rei familiaris curam filio reliquit. Reversus postea, ab eo rem suam multò ampliorem factam cum comperisset; dixit: *Magnam ab illo Diis, propinquis, amicis, hospitibus, ac pauperibus factam esse injuriam; quæ enim in facultatibus præter necessaria ad vitam, abundarent, ea in illos esse eroganda.* Ibid. c. 32.

2. Tamdiu gloriâ & potentiâ floruit Lacedæmoniorum respublica, quamdiu apud eam paupertatis amor viguit. Inviictam per quingentos annos præstiterat severa Lycurgi disciplina: intra annos haud multos divitiæ pessum dedere. Primus Lysander iis, quibus carebat ipse, vitiis patriam infecit; & pecuniæ abstinens, ejus cupiditatem injecit civibus. Quidquid auri & argenti ex prædâ hostili redegerat, non sibi vindicavit, sed Lacedæmonem deferendum curavit, quæ antea ferreis tantum nummis utebatur. Tum verò exortum est inter privatos studium habendi, & sic interiiit pristina eorum virtus: suoque ipsi damno intellexere, quàm verum esset quod olim Lycurgo interroganti Pythia responderat: *Auro & argento inaccessam esse Spartam oportere.* *Ælian. l. xiv. c. 29. Plut. in Lycurgo & Syllâ.*

3. Quomodo priscorum quoque Romanorum virtus labefactata fuerat, narrant his verbis Sallustius & Paternulus. Ubi labore atque justitiâ respublica crevit, reges magni bello domiti, populi ingentes vi subacti & Carthago æmula imperii Romani interiiit; tum iis qui labores, pericula, dubias atque asperas res facillè toleraverant, otium & divitiæ oneri miseriæque fuere. Non lento gradu, sed præcipiti cursu à virtute descitum est, & ad vitia transcursum: vetus disciplina deserta, nova inducta: à vigiliis ad somnum, ab armis ad voluptates, à negotiis in otium conversa civitas. Primò pecuniæ, dein imperii cupiditas crevit. Ea quasi materies omnium malorum fuere. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, &

eas magistratus atque imperia sequebantur, hebescere virtus, paupertas probro haberi cœpit: juventutem luxuria atque avaritia cum superbiâ invadere. *Sallust. Cat. c. 10. 12. Patercul. l. i. c. 1.*

Vidit P. Scipio posterior quantum periculi patriæ immineret ab nimis opibus. Nam cum censor lustrum conderet, & in solito fieri sacrificio scriba solenne precationis carmen ei præiret, quo Dii rogabantur, ut populi Romani res meliores amplioresque facerent: *Satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt: Itaque precor ut eas perpetuò incolumes servant.* Ac protinus ad hunc modum carmen emendari jussit. Quâ votorum verecundiâ deinceps censores in condendis lustris usi sunt. *Valer. l. iv. c. 1.*

C A P U T XI.

Vera bona virtus & doctrina.

1. Urbem Megaram ceperat Demetrius, cui cognomen Poliorcetes fuit. Ab hoc Stilpon philosophus interrogatus, num quid perdidisset? *Nihil, inquit; omnia namque mea mecum sunt:* Atqui & patrimonium ejus in prædam cefferat, & filios rapuerat hostis, & patriam expugnauerat. Ille tamen nihil se damni passum fuisse testatus est. Habebat enim secum vera bona, doctrinam scilicet, & virtutem, in quæ hostis manum injicere non poterat, & ea quæ à militibus diripiebantur, non judicabat sua. Omnium scilicet bonorum, quæ extrinsecus adveniunt, incerta possessio est. Ita inter micantes ubique gladios & ruentium tectorum fragorem uni homini pax fuit. *Senec. de Const. c. 5.*

2. Nunquam vir sapiens existimavit in bonis rebus ponenda esse, atque expetenda imperia, testâ magnifica, pecunias, & eas, quibus plerique hominum maximè adstricti sunt, voluptates: quoniam ea qui habent, non solum augendi libidine cruciantur, sed etiam amittendi metu: & illa omnia esse talia videmus, ut etiam improbi habeant, & obsint probis. Plus apud sapientem vera ratio valet, quàm vulgi opinio: neque unquam illum bona perdidisse dicet, qui pecus aut supellectilem amiserit. Hæc erat,

erat sententia Biantis, qui inter septem illos Græciæ sapientes numeratur. Cum patriam ejus Prienem cepisset hostis, cæterique cives multa è suis rebus secum asportarent; admonitus à quodam ut idem ipse faceret: *Ego verò, inquit, facio, nam omnia mea porto mecum.* Ille hæc munera, vel potius ludibria fortunæ non putavit sua. Ea verò tantum esse sua existimavit quæ pectora gestabat, virtutem scilicet & doctrinam. *Cicer. 1 Paral. Valer. l. vii. c. 2.*

3. Quidquid auri supra et infra terram est, nullius pretii est, si cum virtute comparetur, inquit Plato. Et viris probis illud Solonis in mente semper habendum, & verbis usurpandum: *Alii sibi divitias habent, nos virtutem.* Plat. de util. ex Inim.

C A P U T XII.

Cavenda est gloriæ cupiditas, neque imperia expetenda.

1. Cavenda est gloriæ cupiditas: eripit enim libertatem, pro quâ magnanimis viris omnis debet esse contentio. Nec verò imperia expetenda: ac potius aut non excipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. *Cicer. 1 Offic. n. 63.*

Timoleon Corinthius magnus omnium judicio vir extitit. Namque huic contigit quod nescio an ulli, ut patriam oppressam à tyrannis liberaret, & depulsâ a Syracusis, quibus auxilio erat missus, inveteratâ servitute, totam Siciliam in pristinum statum restituerit. Cum frater ejus Timophanes tyrannidem Corinthi occupasset, ipseque particeps regni cum illo posset esse; tantum absuit à societate sceleris ut antetulerit civium suorum libertatem saluti fratris: & patriæ legibus obtemperare satius duxerit quàm imperare. Itaque fratrem tyrannum, sæpius frustra oratum ut civibus libertatem restitueret, interficiendum curavit. Quæ cædes aliis præclarissimum facinus visa est, alii læsam a Timoleonte pietatem fraternam putavere. *Corn. Nep. & Plut. in Timol.*

Missus a Corinthiis ad ferendam opem Syracusanis, Dionysium tyrannum totâ Siciliâ depulit; civitatibus

leges libertatemque reddidit: & ex maximo bello tantum otium toti insulæ conciliavit, ut urbium conditor videretur. Cùm jam tantis esset opibus, ut Siculis etiam invitis imperare posset; tantum autem haberet amorem omnium, ut, nullo recusante, summam potentiam obtineret: cùm primùm potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Nullus tamen ei honos qui haberi virtuti solet defuit: neque postea res ulla gesta est publica, de quâ priùs sit decretum, quàm Timoleontis sententia cognita fuisset. Acceptus præstantiusque nihil est tyrannorum depulsoribus, maximè si modesti ipsi abstinentesque sint. *Aur. Vict. c. 40.*

2. Cùm Romæ fama exorta esset Etruscos Samnitesque conscribere ingentes exercitus, & illustres viri consulatum peterent; omnium animi atque oculi conversi sunt in Q. Fabium Maximum, primò non petentem, deinde etiam recusantem. Acuebat hæc moderatione tam iusta civium studia: quæ verecundiâ legum restringenda ratus, legem recitari iussit, quâ intra decem annos eundem consulem reficere non liceret; tot verò anni non effluxerant ab ultimo ejus consulatu. Vix præ strepitu audita lex est. Tribunique plebis nihil id impedimenti futurum aiebant: se enim laturos ad populum, ut legibus solveretur. Ille in recusando præstabat, rogitans: *Quid ergo attineret leges ferri, quibus per eosdem, qui tulissent, fraus fieret?* & querens, *jam regi leges, non regere.* Populus nihilominus suffragiâ inibat, & singulæ centuriæ consulem haud dubiè Fabium jubebant. Tum demùm, consensu civitatis victus, consulatum accepit, eique is collega est datus, quem petierat. *Livius, l. x. c. 13.*

Idem Fabius, cùm à se quinquies, & à patre, avo, proavo, majoribusque suis consulatum gestum animadverteret, in comitiis, quibus filius ejus summo consensu consul creabatur, flagitavit à populo, sed frustrâ, ut vacationem hujus honoris Fabiæ genti daret. Non quòd filii virtutibus diffideret: sed ne maximum imperium in unâ familiâ continuaretur. Quid hæc moderatione valentius & mirabilius inveniri

veniri potest: quæ etiam patrios affectus, qui potentissimi habentur, superavit? *Valer. l. iv. c. 1.*

3. Comitia consulibus creandis habente Fulvio, centuria juniorum, quæ prima sententiam rogata fuerat, declaravit consules T. Manlium Torquatum, & T. Otacilium. Cùm dubius non esset consensus totius populi; Manlius, qui præsens erat, ad tribunal Fulvii venit, magnâ circumfusus turbâ quæ gratulandi causâ venerat, petiitque ab eo, ut pauca verba audiret. Erectis omnibus expectatione quidnam postulaturus esset, oculorum valetudinem excusavit. Dixit: *Impudentem & gubernatorem & imperatorem futurum esse, qui cùm alienis oculis ei omnia agenda essent, aut postularet aut pateretur sibi aliorum capita & fortunas committi.* Oravitque ut centuria juniorum in suffragium rediret, & in consulibus creandis meminisset belli, quod in Italiâ esset, gravissimi. Succlamavit centuria frequens nihil se mutare sententiæ, seque eosdem consules dicturam esse. Tum Torquatus: *Neque ego vestros, inquit, mores consul ferre poterò, neque vos imperium meum. Redite in suffragium, & cogitate bellum Punicum in Italiâ, & ducem Annibalem, esse.* Tandem centuria autoritate viri mota, post petatum atque habitum cum senioribus colloquium, ex eorum consilio alios consules dixit jam præclarè gestis cognitos: ejusque sententiam omnes centuriæ secutæ sunt. *Livius, l. xxvi. c. 22.*

4. Maxima superioris Africani merita in patriam paribus ornamentis decorare conati sunt Romani. Voluerunt illi statuas in comitio, in rostris, in curiâ, in ipsâ denique Jovis æde ponere. Voluerunt imaginem ejus triumphali ornatu indutum inter Deorum simulacra collocare. Voluerunt ei continuum per omnes vitæ annos consulatum, perpetuamque dictaturam tribuere. Quorum sibi nullum neque plebiscito dari, neque senatusconsulto decerni patiens, penè tantum in recusandis honoribus se gessit, quantum gesserat in emerendis. *Valer. l. vi. c. 1.*

5. Diocletianus spontè depositis imperialibus fascibus, in propriis agris consenuit. Quum aliquando

ab Herculio & Galerio ad recipiendum imperium excitaretur; illud tanquam pellem detestans, hoc quoque respondit; *Utinam Salonæ possetis visere olera nostra manibus confita & dimensa, profectò nunquam istud tentandum judicaretis.* Aur. Vict. Ep. c. 54.

6. Fuit incertum vir melior, an dux, esset Epaminondas. Nam & imperium non sibi, sed patriæ, semper quæsit; & pecuniæ adeò negligens fuit, ut sumtus funeri defuerit. Gloriæ quoque non cupidior, quàm pecuniæ: quippe recusanti omnia imperia ingesta sunt: honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati, videretur. *Justin. l. vi. c. 8.*

C A P U T XIII.

Hoc est regnare, nolle regnare, cum possis.

Senec. 6 Benef. c. 37.

1. Cùm P. Cornelius Scipio prælio victor, se erga Hispanos gessisset perhumaniter, circumfusa multitudo regem eum ingenti consensu appellavit. Tùm Scipio, silentio per præconem facto, dixit: *Nomen Imperatoris, quo se milites sui appellâssent, sibi maximum esse: Regium nomen, alibi magnum, Romæ intolerabile esse: Si id amplissimum duceret quod regale esset; regalem animum in se esse tacitè judicare eos posse: ut autem à regis appellatione abstinerent, se orare.* Sensere etiam barbari magnitudinem animi id nomen aspernantis, cujus admiratione alii mortales stupèrent. *Livius, l. xxvii. c. 19.*

2. Inter Romanorum legatos, qui ad Pyrrhum de captivis redimendis aut commutandis venerant, C. Fabricius fuit. Cujus postquam audivit Pyrrhus magnum esse apud Romanos nomen, ut viri boni & bello insignis, sed admodum pauperis; eum præ cæteris benignè habuit, contenditque ut munera atque aurum abs se acciperet, in hospitii tantum & amicitiae pignus. Cuncta oblata respuit Fabricius. Postero die cùm illum exterrere cuperet Pyrrhus subito conspectu elephantis, cujus speciem nunquam viderat; imperavit suis ut bellua, quæ cæteras magnitudine

tudine præstaret, Fabricio secum colloquenti admo-
veretur à tergo post aulæum. Quod ubi factum est,
signo dato, remotoque aulæo, repente bellua strido-
rem horridum emisit, & proboscidem super Fabricii
caput suspendit minaciter. At ille placidè ad bel-
luam conversus, subrisit, dixitque Pyrrho: *Non me
hodie magis commovet tua bellua, quàm heri aurum tuum
movit.* Admiratus Pyrrhus Fabricii fortitudinem
animi & gravitatem, illum privàtim invitavit, ut,
post factam cum Romanis pacem, secum vellet vi-
vere, primumque ei inter amicos locum atque etiam
impetii partem obtulit. Cui submissâ voce fertur
Fabricius respondisse: *Hoc tibi, ô rex, non expedit.
Nam illi ipsi, qui te nunc tantopere colunt ac mirantur,
si me cognoverint ac probaverint, magis à me regi, quàm
à te volent.* Plut. in Pyrrho. Florus, l. i. c. 18.

3. Cùm Strato Sidonis rex, urbis deditionem Alex-
andro fecisset magis civium voluntate, quàm suâ spon-
te; ei visus est indignus regno, Hephæstionique est
permisum, ut regem è Sidoniis constitueret eum,
quem illo fastigio dignissimum abitraretur. Erant
Hephæstioni hospites, juvenes inter suos clari: qui
factâ ipsis ab Hephæstione potestate regnandi, nega-
verunt quemquam patrio more ad hanc dignitatem
evahi posse, nisi regiâ stirpe ortum. Admiratus He-
phæstion magnitudinem animi spernentis quod alii
per ignes ferrumque peterent; *O fortes! ô felices, in-
quit, juvenes! qui primi intellexistis quanto majus esset
regnum fastidire, quàm accipere.* Ceterum datè aliquem
regiæ stirpis qui meminerit à vobis acceptum habere se
regnum. At illi, cùm viderent multos avidâ regnandi
cupiditate teneri, judicârunt neminem esse tanto ho-
nore digniorem, quàm Abdalonimum quendam, stirpi
quidem regiæ annexum, sed qui ob inopiam subur-
banum hortum exiguâ mercede coleret. Causa ei
paupertatis, sicut plerisque, probitas erat: intentus-
que operi diurno, strepitum armorum, qui totam A-
siam concusserat, non exaudiebat. 2. Curt. l. iv. c. 1.

Juvenes, de quibus antè dictum est, cum regiâ
veste hortum intrant, quem tum fortè, steriles her-

bas eligens, Abdalonimus repurgabat : & rege eo salutato, alter ex his: *Vestis hæc, inquit, quam cernis in meis manibus, cum squalidis istis pannis permutanda tibi est. Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, istam continentiam profer. Atque cum in regali solio residebis, vitæ necisque omnium civium dominus, sæpe obliviscaris hujus statûs in quo accipis regnum, imo hercule propter quem.*

Somnio similis res Abdalonimo videbatur : & à juvenibus quærebat, an sanæ mentis essent, qui tam protervè sibi illuderent. Sed ut ei cunctanti squalor ablatus est, & injecta vestis purpurâ auroque distincta, & jurantibus seriam rem esse credidit ; iisdem comitantibus in regiam pervenit. Admitti eum Alexander protinus jussit, diuque contemplatus ; *Corporis, inquit, tui habitus famæ generis non repugnat. Sed velim scire, inopiam quâ patientiâ tuleris. Tum ille : Utinam, inquit, eodem animo regnum pati possim. Hæc manus sufficere desiderio meo. Nihil habenti nihil defuit. Hoc responsum magnæ indolis specimen Alexandro est visum. Itaque non Stratonis modò regiam supellectilem tribui Abdalonimo jussit, sed pleraque etiam ex Persicâ prædâ. Regionem quoque Sidoni vicinam, ditioni ejus adjecit. Nec sanè quidquam ingenium Alexandri solidius & constantius habuit, quàm admirationem veræ laudis & gloriæ. Quint. Curt. l. viii. c. 14.*

C A P U T XIV.

Gloriæ & famæ jactura facienda est publicæ utilitatis causâ.

1. Inventi sunt multi, qui non modò pecuniam, sed etiam vitam, pro patriâ profundere parati essent ; iidem gloriæ jacturam ne minimam quidem facere vellent, etiâ republicâ postulante. Ut Callicratidas, qui, cum Lacedæmoniorum dux fuisse Peloponnesiaco bello, multa que fecisset egregiè ; vertit ad extremum omnia cum consilio non paruit eorum, qui classe cum Atheniensibus ne dimicaret, suadebant : Quibus ille respondit ; *Lacedæmonios, classe illâ amissâ, aliam parare*

rare posse; se fugere sine suo dedecore non posse: Quam melius fecit Q. Fabius Maximus! de quo Ennius:

Unus homo nobis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postque magisque viri nunc gloria claret
Cicer. 1 Offic. n. 84.

Etenim adversus Annibalem callidum imperatorem toties victorem, dux à Romanis electus Q. Fabius, novem vincendi artem commentus est, non pugnare, & hostem morâ frangere. Unde Cunctator est dictus. *Flerus, l. ii. c. 6. Livius, l. xxii.*

Non ignorabat suam cunctationem Romæ infamem esse, seque timidum pro cauto, imbellem pro perito belli haberi. At maluit ut se hostis metueret, quàm stulti cives laudarent. Obstinatus in id quod videbat patriæ saluti futurum esse, eodem consiliorum tenore semper bellum gessit. Q. Minucium magistrum equitum jure imperii æquari Fabio dictatori jussit populus, veræ virtutis malus æstimator. Quam legem omnes qui Romæ aut in castris erant, æqui atque iniqui, præter ipsum dictatorem, in contumeliam ejus latam esse judicaverunt. Ipse quâ gravitate criminantes se ad multitudinem inimicos tulerat, eadem & populi in se sævientis injuriam tulit. Inviçtum tam à civibus quàm ab hoste animum retinuit, & patriæ consulere etiam famæ suæ spendio non destitit.

Ea caritas patriæ esse debet, ut tam ignominiâ eam, quàm morte nostrâ, si opus sit, servemus. *Livius, l. ix. c. 4.*

2. Et honores & contumeliæ vulgi in promiscuo habendi sunt; nec his dolendum, nec illis gaudendum. Alioquin multa timore aut tædio contumeliarum necessaria omitemus; & publicis privatisque officiis derimus, dum muliebris nos cura anget aliquid contra animum audiendi. *Senec. de Const. c. xix.*

Vera & sapiens animi magnitudo honestum in factis positum esse, non in gloriâ, judicat. Qui ex imperitæ multitudinis judicio pendet, hic in magnis viris non est habendus. *Cicer. 1 Offic. n. 65.*

Gloriam qui spreverit, veram habebit. *Livius, l. xxii. c. 39.*

3. Sunt qui, quod sentiunt, etiamsi optimum sit, tamen invidiæ metu non audent dicere. Quod genus peccandi vitandum est in rebus urbanis : & T. Quintius Capitolinus vitavit. Cùm Romæ patrum ac plebis certamina civitatum distraherent, Æqui Volsci-que fustulêre animos, & ad ipsa urbis mœnia populabunci accessêre. Unde postquam prædas inulti egêre, tribunis delectum militum impredientibus ; T. Quintius Capitolinus quartum consul populum ad concionem vocavit; eumque graviter objurgatum cùm liberè monuisset quæ agenda essent, hæc subjunxit : *His ego gratiora alia dictu esse scio : sed me vera pro gratis loqui, etsi meum ingenium non moneret, necessitas cogit. Vellem equidem vobis placere, Quirites : sed malo vos salvos esse, qualicumque erga me animo futuri estis.* Cicer. 1 Offic. n. 84. Livius, l. iiii. c. 68.

C A P U T XV.

Mortem ac dolorem contemnere fortis animi est.

1. Fortitudinis munus duplex maximum, mortis dolorisque contemptio. Fungendum est utroque, si virtutis compotes, vel potiùs, si viri esse volumus. Cicer. 3 Tusc. n. 43.

Hoc meditatum ab adolescentiâ debet esse, mortem ut negligamus. Moriendum enim certè est : & id incertum, an eo ipso die. Qui autem id, quod vitari non potest, metuit, is vivere animo quieto nullo modo potest. *De Senec. n. 20. 2 Tusc. n. 2.*

Stultum est timere quod vitare non potes.

A morte semper homines tantumdem absumus.

Homo vitæ commodatus, non donatus est. *P. Syrus.*

Non terret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter brevitatem vitæ nunquam longè potest abesse. Dedit nobis natura usuram vitæ tanquam pecuniæ, nullâ præstitutâ die. Quid est igitur quod querare, si repetit cum vult ? eâ enim conditione acceperas. Quæ verò ætas longa est ? aut quid omnino homini longum ? Apud Hypanim fluvium

vium, qui in Pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur quæ horâ diei octavâ mortua est, provectâ ætate mortua est; quæ verò occidente sole, decrepita. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate, in majore brevitate, quàm illæ bestiolæ, reperiemur. 1 *Tusc. n. 91, &c.*

2. Contemnamus omnes ineptiâs, beatamque vitam in animi robore ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum despicientiâ, ac mortis contemtionem ponamus. Nunc quidem cogitationibus mollissimis sic effeminamur, ut si mors celerius opinione nostra adventet, spoliari magnis quibusdam bonis nobis videamur. Quòd si, dum vivimus, expectando, desiderando, metuendo, pendemus animis, cruciamur, angimur: prò Dii immortales! quàm iter illud jucundum esse debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit. *Ibid. n. 95.*

Quàm me delectat Theramenes! quam elato est animo! Etsi enim flemus, cum ejus exitum legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. Quicum, conjectus in carcerem jussu triginta tyrannorum Atheniensium, venenum, ut sitiens, bibisset; reliquum sic è poculo eiecit, ut id resonaret: quo sonitu reddito, ridens, *Propino*, inquit, *hoc pulchro Critiæ*: qui in eum fuerat è tyrannis teterrimus. Græci enim in conviviis solebant nominare cui poculum tradituri essent. Tum servo publico, qui venenum præbuerat, poculum dedit præferendum Critiæ. Lufit vir egregius extremo spiritu, cum jam præcordiis conceptam mortem contineret, verèque Critiæ mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est. *Valer. l. iii. c. 2.*

CAPUT XVI.

Non quàm diu, sed quàm bene, vixeris, refert.

1. Nemo tam imperitus est, ut nesciat sibi aliquando moriendum. Tamen cum ad mortem propè accesserit, tergiversatur, timet, plorat. Nonne tibi videretur stultissimus omnium, qui fleret quòd antè annos mille non vixisset? Æquè stultus est, qui flet quòd

post annos mille non vivet. Utrumque tempus alienum nobis est. Non eris, nec fuisti. Quid fles? Eò ibis, quò omnia eunt. *Senec. Epist. 77.*

Omnia debentur morti: paulùmque morati,
Seriùs aut citiùs sedem properamus ad unam:
Tendimus huc omnes, hæc est domus ultima.

Ovidii Metam. l. x. c. 32.

Fata manent omnes, omnes expectat avarus

Portitor, & turbæ vix satìs una ratis.

Tendimus huc omnes; metam properamus ad
unam:

Omnia sub leges mors vocat atra suas.

Ad Liviam, ver. 357.

Lex universa est, quæ jubet nasci & mori. *P. Syrus.*

Ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit,
hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te: hoc
omnibus post te accidet. Quantus te populus mori-
tutorum sequetur! quantus comitabitur! multa mil-
lia hominum & animalium hoc ipso momento, quo
tu mori dubitas, animam vario mortis genere emit-
tunt. Quomodo fabula, sic vita: non quàm diu,
sed quàm bene, acta sit, refert. *Senec. ibid.*

Quod cuique tempus ad vivendum datur, eo debet
esse contentus. Breve tempus ætatis satìs est longum
ad bene honestèque vivendum. *Cicer. de Senect. n. 69, 70.*

Stat sua cuique dies; breve & irreparabile tempus

Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis,

Hoc virtutis opus. *Virg. Æn. x. ver. 497.*

2. Major pars mortalium de naturâ conqueritur,
quod homini tam breve ad vivendum tempus detur.
Verùm non inopes vitæ, sed prodigi sumus: eam nulli
bonæ rei impendimus, & per luxum & negligentiam
defluere finimus. Sicut amplæ opes, ubi ad malum
dominum pervenerunt, momento dissipantur; at
quamvis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, suffi-
ciunt, atque etiam usu crescunt: ita vita, si scias uti,
longa est. Si vērò soli uti sciunt, qui sapientiæ vacant.
Vivere, bonum non est, sed bene vivere. Itaque non
ut diù vivamus curandum est, sed ut bene. Longa est
vita,

vita, si plena est. Quid hominem juvant octoginta anni per inertiam exacti; Sapienter & fortiter factis metiamur cujusque vitam, non tempore. Laudemus & in numero feliciū reponamus eum, cui, qui quantulumcumque temporis contigit, bene collocatum est. *Senec. de Brev. c. 1, 2. Epist. 70. 97.*

Eo tempore, quod ad vivendum datur, si bene uti velis, etiam parvum amplissimum efficies, numerum annorum multitudine operum superando. *Valer. l. ix. c. 10.*

Excutiendatibi vitæ cupido est, discendumque, quàm bene vivas referre, non quàm diu. *Senec. Ep. 104.*

CAPUT XVII.

Mortem æquo animo oppetit, qui bene vixit.

1. Profectò mors tum æquissimo animo oppetitur, cùm suis se rectè factis vita occidens consolari potest. Nemo parum diu vixit, qui virtutis functus est munere. Quare si ipsa ratio minùs perficiet ut mortem negligamus; at vita acta perficiat, ut satìs supérque nobis vixisse videamur. *Cicer. 1 Tusc. n. 109.*

Cùm sapientissimus esset Socrates, sanctissimèque vixisset; ita in iudicio capitis pro se dixit, ut non supplex aut reus, sed magister aut dominus iudicum, esse videretur. Quinetiam cum ei scriptam orationem attulisset disertissimus orator Lysias, demissam & supplicem, & præsentì procellæ accommodatam, quam edisceret, si ei videretur, & quâ pro se apud iudices uteretur, non invitùs legit, & bene scriptam esse. Sed, inquit, quemadmodum si mihi calceos Sycionios (quintum erant omnium elegantissimum) attulisses, non uterer, quamvis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent viriles: sic illa oratio tua, diserta mihi & oratoria videtur, fortis & virilis non videtur. Causam ipse suam sic egit, ut, iudicibus quid pœnæ se commerruisse existimaret interrogantibus, responderit: *Id se meruisse, ut sibi victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur:* qui honos apud Græcos maximus habebatur, quo responso sic iudices exarserunt, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent. Nunci-

anti quò eum iudices morte damnâssent : *Et illos, inquit, natura.* Uxorique cum lacrymis exclamanti : *Ergone injustè morieris? An tu, respondit, justè malles?* Cicero 1 de Orat. n. 231. Quintil. l. ii. c. 1. Valer. l. vi. c. 4. Diog. Laërt. in Socr.

Non patronum ergo quæsit ad iudicium capitis Socrates, nec iudicibus supplex fuit : adhibuitque liberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à superbiâ. Cùm facilè posset educi è custodiâ, & essent qui promitterent fugam, noluit : remansitque dies triginta in carcere & in expectatione mortis, ut duarum rerum gravissimarum hominibus meritum demeret, mortis & carceris. Supremo vitæ diè, cum penè in manu jam mortiferum teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verùm in cælum videretur ascendere. Sic enim censebat, dicebatque : *Duas esse vias animorum è corpore excedentium. Nam eos qui se vitiis contaminavissent, devium quoddam iter ingredi, seclusum à concilio Deorum : contra verò, facilem ad Deos aditum patere illis, qui se integros castosque servavissent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum.* Cicer. 3 Tusc. n. 71. Senec. Epist. xxiv. & lxx.

Interrogatus Aristippus quomodo Socrates diem obiisset? *Utego, inquit, optârim.* Diog. Laërt. in Aristipp.

Nunquam magnis viris cara in corpore mora est : exire atque erumpere gestiunt, agrè has angustias ferunt. *Senec. ad Marc. c. 23.*

2. Cùm Athenienses in concione & Phocionem, & nonnullos alios morte damnâssent : hi quidem inter amicorum & propinquorum complexus lamentantes ejulantesque trahebantur in carcerem : ille verò eodem animo vultuque ibat, quo quondam publicè, accepto exercitus imperio, domum deducebatur : ita ut gravitatem viri & constantiam mirari nemo satès posset. Emphyletus, quo familiariter fuerat usus, cùm ei obviùs dixisset lacrymans, *O quam indigna perpereris, Phocion!* Huic ille, *At non inopinata, inquit, hunc enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses.* Inimici prætercurrentes incessèbant eum conviciis.

Unus

Unus etiam inspuat in faciem ejus. Ibi fama est Phocionem conversum ad Archontas, id unum dixisse: *An nemo hujus hominis compescet petulantiam?* Rogante quodam ex amicis, numquid filio suo Phoco mandari velit! *Maximè, inquit, jubeo enim eum populi Atheniensis injuriarum in me oblivisci.* Quod mandatum qui non admiratur, is mihi nihil egregium sapere videtur, inquit Ælianus. *Corn. Nep. in Phoc. Ælian. l. xii. c. 49.*

Postquam in carcerem ventum est, & cicuta teri cœpta, Phocionem Nicocle amico fidissimo rogante, sibi ut permetteret priori venenum haurire: *Ista quidem, inquit, ô Nicocle, molesta mihi valde & gravis est postulatio tua: verum, quia nihil tibi unquam denegavi, hoc quoque largiar.* Ubi cæteri venenum biberunt, defecit: negavitque carnifex se aliam cicutam triturum, nisi duodecim drachmæ sibi essent numeratæ. Tum Phocion, accersito quodam amico, petiit ut carnifici illud pecuniæ daret: *quoniam ne gratis quidem mori Athenis licebat.*

3. Quum Canius Iulus, vir in primis magnus, cum Caio Cæsare Caligulâ fuisset altercatus; abeunti crudelis ille imperator dixit; *Ne fortè ineptâ spe tibi blandiaris, ad mortem te duci jussi.* Tum Canius magno animo: *Gratias, inquit, ago, optime princeps.* Decem medios usque ad supplicium dies sine ullâ sollicitudine exegit. Vix credi potest, quæ interea dixerit, quæ fecerit, quam in tranquillo fuerit. Ludebat latrunculis, cum centurio trahens ad supplicium agmen hominem morte damnatorum, illum quoque accersi jussit. Vocatus, numeravit calculos & ei quicum ludebat: *Vide, inquit, ne post mortem meam mentiaris te vicisse.* Tum centurionem compellans, *Testis, inquit, eris, me uno calculo antecedere.* O miram in mediâ tempestate tranquillitatem! *Senec. de Tranq. c. 14.*

4. Eorum qui mortem fortiter oppetiêrunt, exemplis incitati, mortem tandem vel optare incipiamus, vel certè timere desistamus. Nam cum supremus ille dies non animi extinctionem, sed commutationem tantum afferat loci: quid optabilius? Itaque si quid
tale

tale acciderit, ut à Deo nobis denunciatum videatur exire è vitâ; læti & agentes gratias, pareamus, emit-tique nos è custodiâ, & levare vinculis arbitremur, ut in æternam, & planè in nostram domum remigremus, Mortem portum nobis & perfugium putemus. *Cic. 1 Tusc. n. 116, &c.*

Vir sapiens mortem, morbos, & alia quæ in vi-tam humanam incurrunt, feret, non solùm patienter, sed etiam libenter, ut pareat legi naturæ: quemad-modum bonus miles fert vulnera, & transverberatus telis, moriens amat eum, pro quo cadit, imperatorem. Habebit in animo illud vetus præceptum: *Deum se-quare.* Senec. de Beat. c. 15.

C A P U T XVIII.

Humatio contemnenda in nobis, non negligenda in nostris.

1. Cùm Socrates jam jam moriturus esset, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet, sic respondit, ut se ostenderet hâc de re nihil laborare. Diogènes durior, Cynicus, ut projici se jussit inhumatum. Tum amici: *Volucribusne & feris? Minimè verò,* inquit: *Sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi: non enim senties. Quid igitur mihi ferarum lania-tus oberit nihil sentienti?* Cic. 1 Tusc. n. 103. 109.

2. Minabatur Theodoro philosopho tyrannus mor-tem, & quidem sine sepulturâ. Cui Theodorus: *O te ineptum, si putas interesse, supra terram an infra, pu-trescam!* Magnus animus egressurus corpore, nihil ad se judicat pertinere quò illud conferatur, an ignis exurat, an feræ distrahant, an terra contegat. *Si-nec. de Tranq. c. 14. Senec. Epist. c. 92.*

Præclarè Anaxagoras: Qui cùm Lampfaci more-retur, quærentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, referri? *Nihil necesse est,* inquit: *undique enim ad inferos tantundem viæ est.* Rogantibus quoque civitatis principibus, num quid fieri post mortem mandaret? jussisse ferunt, ut pueri quotannis eo, quo è vivis abiisset, die, ludendi co-piam haberent.

Quod.

Quod deinde Lampfaci observatum. *Cic. 1 Tusc. n. 104. Diog. Laërt. in Anax.*

3. De humatione unum tenendum est; contemnendam in nobis, non negligendam in nostris: ita tamen mortuorum corpora nihil sentire intelligamus. Quantum autem consuetudini famæque dandum sit, id curent vivi. *Cic. 1 Tusc. n. 108.*

C A P U T · XIX.

Tollatur fortunæ discrimen in morte.

1. Maximè è naturâ est tolli fortunæ discrimen in morte: & ut cæterorum sumtuum, sicutiam sepulchrorum, modus rectè requiritur. Credo minimam olim hujus rei fuisse cupiditatem: alioquin multa extarent exempla majorum. Nec hoc à sapientissimis legum scriptoribus neglectum. Athenis ille mos, jam à Cecrope ductus, diu permanfit, corpora humandi terrâ quam proximi injiciebant. Sequebantur epulæ, quas inibant coronati: & apud quas de mortui laude, cum quid veri erat, prædicari solitum: Nam mentiri nefas habetur. Cum deinde sumtuosa fieri funera & lamentabilia cœpissent, Solonis lege sublata sunt. *Cæ. 2 de Leg. n. 62.*

2. Cyrus morti proximus filiis mandavit, ut postquam obiisset, corpus suum neque auro neque argento, neque ullâ aliâ re pretiosâ conderent, sed terræ quamprimum redderent. *Xenoph. Cyrop. l. viii.*

Alexander Asiæ fines ultimos victor peragrans, Cyri regis sepulchrum jussit aperiri, in quo erat conditum ejus corpus, cui dare volebat inferias. Auro angentoque repletum esse crediderat: quippe Persæ ita vulgaverant. Sed præter clypeum ejus putrêm, & arcus duos Scythicos, & acinacem, nihil reperit. Cæterùm amiculo suo loculum, in quo jacebat corpus, velavit, coronamque auream imposuit: miratus tanti nominis regem, tantis præditum opibus, haud pretiosius sepultum esse, quàm si fuisset è plebe. *2. Curt. l. x. c. 1.*

3. Babyloniorum regina Nitocris, supra portam urbis celeberrimam, loco edito & conspicuo, sepulchrum

chrum sibi extrui iussit, atque his verbis inscribi: Si-
cui regum, qui post me apud Babylonios imperium obti-
nebunt, pecuniæ inopia fuerit; aperto sepulchro, sumito
quantum libuerit. Ne tamen aperito, nisi indiguerit: non
enim proderit aperuisse. Hoc sepulchrum intactum
permanfit, donec regnum pervenit ad Darium Hy-
staspis filium: qui, referato monumento, non quidem
pecunias quas speraverat invenit: sed cadaver, &
hæc verba exarata: Nisi turpis lucri studiosus esses, &
te inexplebilis pecuniæ cupiditas teneret, mortuorum sepul-
chra non violasses. Herodot. l. i.

4. Refert Diodorus Siculus hunc apud veteres Æ-
gyptios morem fuisse, ut mortui regis corpus non
antè sepulchro conderetur, quàm cuncta ejus facta ex-
pensa essent. Volenti cuique sacultas dabatur defun-
ctum accusandi. Instituebatur judicium: & si plura
malè fecisse rex coargueretur, carebat sepulchro.
Cujus dedecoris timore factum est ut multi piè juvé-
que imperaverint. Diod. Sic. l. i.

C A P U T XX.

Viro forti fortiter ferendus est dolor.

1. Inter omnes hoc constat, non doctos homines
solum, sed etiam indoctos, virorum esse fortium to-
leranter dolorem pati. Nec verò quisquam fuit, qui
eum non laudandum putaret, qui ita pateretur. Ita-
que dolorem aut extimescere venientem, aut non ferre
præsentem, nonne turpe est? Cic. 3 Tusc. n. 43.

In dolore cogitandum nobis est, quid fortitudine,
quid magnitudine animi dignum sit: & maximè pro-
videndum, ne quid abjectè, ne quid timidè, ne quid
ignavè, ne quid serviliter muliebriterve faciamus.
Ingemiscere viro concessum est, idque rarò: ejulari,
ne mulieri quidem. 2 Tusc. n. 53. 58.

2. Dolorem placidè & sedatè feres, si cogites quàm
id honestum sit. Sumus enim naturâ studiosissimi ap-
petentissimique honestatis, pro quâ nihil est quod non
paratissimus & facere & perpeti. Hinc pericula ade-
untur in præliis. Non sentiunt viri fortes in acie
vulnera: vel sentiunt, sed mori malunt quàm tan-
tillam

tillum modò ab eo quod eos decet, dimoveri. Fulgentes gladios hostium videbant Decii, cum in aciem eorum irruebant: his levabat omnem vulnerum metum ac dolorem nobilitas mortis & gloria. Num tum ingemuisse Epaminondaim putas, cum unà cum sanguine vitam effluere sentiret; Minimè sanè: patriam enim suam Lacedæmoniis imperantem relinquebat. Hæc sunt solatia, hæc fomenta summorum dolorum. 2 *Tusc. ibid.*

3. Acerrimus virtuti adversarius esse videtur dolor: is ardentis facies intentat, is fortitudinem animi se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? Quàm turpe, ô Dii boni, futurum esset. Pueri Spartiæ non ingemiscunt verberibus laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi, inquit Cicero, incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu denique, ita ut exanimarentur prius, quam se victos faterentur. In Indiâ ii, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucasii nives perferunt, cumque ad flammam se applicuerint, sine gemitu aduruntur. Mulieres verò, cum est cuiusque earum vir mortuus, in certamen iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim uno marito solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta, prosequentibus suis, unà cum viro in rogi imponitur: victæ mœstæ discedunt. Quantò magis dolorem non formidabit sapientis & constantis viri virtus? *Cic. 5 Tusc. n. 76. Vide infra, lib. v.*

CAPUT XXI.

Dolorem ferri fortiter posse, multorum exempla docent.

1. Ut lubentiùs dolori obistere possimus, obversentur animo fortium virorum exempla. Zeno proponatur Eleates, qui perpeffus est omnia potiùs, quam conscios delendæ Nearchi tyrannidis indicaret. De Anaxarcho Democritio cogitetur, qui cum Cypri in manus Nicrocreontis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est. Coniectus in mortarium saxum, ibique ferris malleis contusus, *Tundo*, inquit, bat,

bat, *Anaxarchi culeum* (sic corpus vocabat) *tunde* : *Anaxarchum* verò ipsum non tundes. Ad ultimum amputationem linguæ tyranno minitante, protinus eam dentibus abscissam & comminutam in os illius irâ patulum conspuisse dicitur. *Cic. 2 Tusc. n. 52. Valer. l. iii. c. 3. Diog. Laërt. in Anax.*

2. Romam obsidebat rex Porsena, seque urbem propter frumenti inopiam expugnaturum spem habebat, cum C. Mucius adolescens nobilis audaci aliquo fascino patriam esse à periculo liberandam ratus esset. Itaque penetrare in hostium castra constituit. Sed metuens ne, si consulum injussu & omnibus ignaris iret, pro transfugâ haberetur; senatum adiit. *Transire Tiberim, inquit, patres, & intrare, si possim, castra hostium volo, non futurus prædo, neque postulationum hostilium ultor. Majus, si Dii juvant, tu animo est fascinus.* Approbant patres. Abdito intra vestem ferro proficiscitur. Ubi in hostium castra venit, in confertissimâ turbâ prope regium tribunal constitit. Tum fortè stipendium militibus dabatur, qui propterea adibant scribam cum rege pari ferè ornatu sedentem, & multa agentem. Timens Mucius sciscitari uter eorum qui sedebant, Porsena esset, ne talia interrogando se Romanum esse aperiret; re fortunæ permissâ, scribam pro rege obtruncavit.

Inde cum viam sibi cruento mucrone per trepidam turbam faceret, comprehensus à regiis satellitibus, ad tribunal adductus est. Tum ille nihil metuens : *Romanus sum, inquit, civis : C. Mucium vocant. Hostis hostem occidere volui ; nec ad mortem ferendam minus animi est, quàm ad cædem patranda fuit. Et facere & pati fortia, Romanum est.* Addidit deinde, non se unum occidendi Porsenæ gloriam petere : idem periculum, easdemque insidias, ei imminere à juventute Romanâ. Cum rex ira percitus, periculoque contreritus, circumdari ignes juberet, nisi properè & clarè expromeret eas, quas minabatur, Romanæ juventutis insidias ; *Vide, inquit Mucius, quàm vile sit corpus iis, qui magnam gloriam spectant.* Dextramque accenso ad sacrificium igni injecit. Quam cum velut sine

ullo doloris sensu torreret, attonitus rei miraculo rex ab sede suâ profluit, amotumque ab igne juvenem dimisit inviolatum: simulque Rômam missi legati ad pacis condiciones offerendas. *Livius, l. ii. c. 12.*

Cùm peteret regem decepta satellite dextra,

Injecit sacris se peritura focis.

Sed tam sæva pius miracula non tulit hostis,

Et raptum flammis jussit abire virum.

Urere quam potuit contempto Mucius igne,

Hanc spectare manum Porsena non potuit.

Major deceptæ fama est, & gloriæ dextræ:

Si non peccâset, fecerat ille minùs.

Martial, l. i. Epig. 22.

Vetusto Macedonum more, regi Alexandro sacrificanti præstò erant nobilissimi pueri. E quibus unus, cùm thuribulum tenens ante regem assistisset, in ipsius brachium carbo ardens delapsus est: quo etsi ita adurebatur, ut adustæ carnis odor ad circumstantium nares perveniret; tamen & dolorem silentio preffit, & brachium immobile tenuit, ne sacrificium ullo gemitu impediret. *Valer. l. iii. c. 3.*

C. Marius, rusticanus vir, sed planè vir, cùm ei varices in crura secarentur non sine acri doloris morfu, vetuit se alligari. Nos, si pes, si dens condoluit, ferre non possumus. *Cic. 2 Tuscul. n. 35. 52.*

3. Ex Syriâ decedens, confecto Mithridatico bello cùm Rhodum venisset Pompeius, nobilissimum Stoicæ disciplinæ philosophum Posidonium cupiit audire. Sed cùm diceretur graviter tunc æger esse, quòd doloribus podagræ cruciabatur maximis; voluit saltem visere, quem audire de rebus philosophicis differentem non licebat. Quem ut vidit, & salutavit, honorificisque verbis est profecutus; molestè se ferre dixit, quod eum non posset audire. At ille, *Tu vero, inquit, potes; nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit.* Itaque cubans, graviter & copiosè disputavit de hoc Stoicorum dogmate: *Nihil esse bonum, nisi quod honestum esset.* Cùmque quasi faces doloris ei admoverentur, sæpe dixit;

Nihil

Nihil agis, dolor: quamvis sis molestus, nunquam te esse confitebor malum. Illud enim Stoici negabant malum dici posse, quod turpe non esset. *Ibid. n. 61.*

Et si Peripatetici dolorem dicebant malum esse, de eo tamen fortiter ferendo eadem præcipiebant quæ Stoici. Et quidem Arcefilas Peripateticus, cum arderet podagræ doloribus, visitassetque hominem Carneades, & tristis exiret: *Mane, quæso, inquit, Carneade noster: nihil illinc huc pervenit.* Ostenditque pedes & pectus. *5 de Fin. n. 64.*

5. Consuetudo laborum perpeffionum dolorem efficit faciliorem. Ferre laborem, contemnere vulnus & dolorem, consuetudo docet. Est enim consuetudinis magna vis. Pernoctant venatores in montibus & in nivibus. Pugiles cæstibus contusi, ne ingemiscunt quidem. Gladiatores, perditii homines aut barbari, quas plagas perferunt? Tantum exercitatio & consuetudo valet. Ergone hoc poterit homo vilissimus? Vir natus ad gloriam & honestatem, animum tam mollem habebit, ut aut non meditatione & ratione corroboret adversus dolorem? *2 Tusc. n. 35, &c.*

6. Dolorum patientia in omni genere se æquabilem præbeat. Sæpe multi, qui aut propter gloriæ cupiditatem, aut ut jus suum & libertatem tuerentur, vulnera exceperunt fortiter & tulerunt, iidem dolorem morbi ferre non possunt: Neque enim ratione & sapientiâ vulnerum dolorem tulerant, sed gloriæ & proprii commodi studio. Nihil autem potest esse æquabile, quod non a ratione proficiscitur. Itaque barbari ferro decertare accerrimè possunt: ægrotare viriliter non queunt. Sic Cimbri & Celtiberi in prælio exsultant, lamentantur in morbo. *Ibid. n. 66.*

C A P U T XXII.

Quæ dura sunt, sunt leviora patientiâ.

1. Cuivis dolori remedium est patientia.

Miseriarum portus est patientia.

P. Syrus.

Nihil tam infestum tranquillitati animi, quam nihil pati posse. Itaque id summopere studendum, ut damna, quam minime fieri poterit, sentiamus: etiam adversa

adversa benignè interpretemur. Nunciato naufragio, Zeno cùm omnia sua audirèt submersa: *Jubet*, inquit, *me fortuna expeditius philosophari.* Senec. de Tranq. c. 14.

Lacæna quædam, cùm filium, quem in prælium miserat, interfectum audisset; *Idcirco*, inquit, *genueram, ut pro patriâ non dubitaret occumbere.* Cic. 1 Tusc. n. 102.

Anaxagoram quoque ferunt, auditâ morte filii, id unum dixisse: *Sciebam me genuisse mortalem.* Quotidie præter oculos nostros transeunt notorum ignotorumque funera, multi tamen homines, ut rerum aliarum, sic vitæ insatiabiles, indignantur se suosque inde exire, quò ad tempus tantùm admissi sunt. Quânto ille justior, qui nunciatam filii mortem non tanquam novum nuncium accepit! Quid est enim novi hominem mori, cujus tota vita nihil aliud quàm ad mortem iter est? Itaque id quod necesse est, nunquam timeamus; quod incertum est, semper expectemus. 3 Tusc. n. 30. Senec. ad Polyb. n. 29, 30.

2. Xenophon Socratis discipulus, eique facundia proximus, cùm solemne sacrum faceret, è duobus filiis majorem natu uomine Gryllum cognovit cecidisse in prælio apud Mantineam: nec ideò inceptum Decorum cultum omittendum putavit, sed tantummodo coronam deponere contentus fuit. Percontatus deinde quonam modo occubuisset filius; ut audivit fortissimè pugnantem interiisse: coronam capiti reposuit numina, quibus sacrificabat, testatus, majorem se ex virtute filii voluptatem, quam ex morte dolorem, sentire. Alius removisset hostiam, abjecisset altaria, lacrymis thura resperisset. Xenophon & corpore & animo immobilis permansit. Dolori succumbere, ipsâ clade, quæ punita erat, tristius duxit. Valer. l. v. c. 10.

3. Æmilius Paulus, nunc felicissimi, nunc miserimi patris clarissimum exemplum, ex quatuor filiis insignis formæ & egregiæ indolis, duos in Corneliam Fabiamque gentem adoptione transtulit, duos ei fortuna abstulit: quorum alter, quarto die antequam pater triumpharet, funere est elatus: alter in triumphali

phali curri conspectus, post diem tertium expiravit. Itaque qui liberis sic abundaverat, ut duos in alienas familias transmississet, ad orbitatem subitò est redactus. Quem casum quo robore animi sustinuerit, nemini dubium esse potest. Nam orationi, quam ad populum de rebus à se gestis habuit, hanc clausulam adjecit: *Cùm intam prospero bellorum successu timerem, Quirites, ne quid mali contra nos fortuna moliretur: Deos precatus sum, ut si quid adversi populo Romano immineret, id totum in meam domum converteretur. Quapropter bene res habet: annuendo enim votis meis, id egerunt, ut vos potius meum casum doleatis, quàm ego vestro ingemiscam.* Valer. l. v. c. 10. Livius, l. xlv. c. 41.

CAPUT XXIII.

Aliorum respice incommoda, ut mitius feras tua.

1. Cùm ex amicis quemdam graviter mœrentem videret Solon, in arcem Athenarum porduxit, hortatusque est, ut per omnia subjecta ædificia oculos circumferret. Quod ut factum animadvertit: *Cogita nunc tecum, inquit, quàm multi luctus sub his tectis & olim fuerint, hodieque versentur, insequentibusque seculis sint habitaturi: ac desine ea incommoda tanquam propria deslere, quæ sunt communia mortalium.*

Idem Solon aiebat: *Si in unum locum cuncti mala sua contulissent; futurum, ut quisque propria domum reportare mallet, quam ex communi miseriarium acerbo portionem suam accipere.* Unde colligebat non oportere nos, quæ fortuitò patimur, ea magis intolerabilia judicare, quam quæ alii patiuntur. Valer. l. vii. c. 2.

2. Ciceroni mortem Tulliæ filiæ insolabiliter lugenti, cùm multa alia, tum hæc scripsit, Servius Sulpicius. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si fortè eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens cùm ab Ægina Megaram versùs navigarem, cœpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, ante Megara, dextrâ Piræus, sinistrâ Corinthus. Quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos jacent. Cœpi egomet

mecum sic cogitare; Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, aut occisus est, quorum vita brevior esse debet; cum uno loco tot oppidorum cadauera projecta jaceant? Visne tu te, Servi, cohibere, & meminisse hominem te esse natum? Crede mihi: cogitatione eâ non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modò uno tempore tot clarissimi viri interiêrunt: de imperio Romano præterea tanta diminutio facta est: omnes provinciæ conquassatæ sunt. In unius mulierculæ animulâ si jactura facta est, tantopere commoveris? Quæ si hoc tempore non diem suum obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quoniam homo nata fuerat.

Noli te oblivisci Ciceronem esse: & eum qui aliis consueveris præcipere, & dare consilium. Neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potiùs quæ aliis præcipere soles, ea tute tibi subjice, atque apud animum propone.

Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientiâ tuâ te occurrere. Vidimus aliquoties secundam pulcherrimè te ferre fortunam, magnamque ex eâ re te laudem adipisci. Fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æquè ferre posse, neque id majus, quàm debeat, tibi onus videri: ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. *Cic. l. iv. ad Fam. Ep. 5.*

C A P U T XXIV.

Ira furor brevis est.

Horat. l. i. Ep. 2.

1. Vacandum est omni perturbatione animi, tum cupiditate & metu, tum etiam ægritudine & iracundiâ: ut tranquillitas & securitas adsit, quæ afferat cum constantiam, tum etiam dignitatem. *Cic. 1 Off. n. 69.*

Quidam è sapientibus viris dixerunt iram brevem insaniam. Æquè enim impotens sui est, decoris oblita,

lita, necessitudinum immemor, in id, quod cœpit, pertinax, rationi consiliisque præclusa. Ut autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. Nam ut furentium certa indicia sunt, ita & irascentium. Flagrant oculi, & multus ore toto rubor. Labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli; tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, parum explanatae voces sunt, comploduntur sæpius manus, pulsatur humus pedibus, totum concutitur corpus: ita ut nescias utrùm magis detestabile vitium sit, an deformè. Cætera vitia sæpe licet abscondere: ira se profert, & in faciem exit, quantòque major est, hoc effervesceat manifestius. *Senec. de Irâ, l. i. c. 1. l. ii. c. 35. l. iii. c. 4.*

Si iræ effectus malaque intueri velis, nulla pestis humano generi pluris stetit. Videbis cædes ac venena, & subjectas tectis faces et urbium clades & totarum exitia gentium. Aspice nobilissimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. Aspice regiones per multa millia sine habitatione desertas: has ira exhaustit. Aspice tot duces ac reges, mali exempla fati: ira alium in cubili suo confodit, alium inter sacra aut epulas percussit, alium sub oculis multitudinis lancinavit. *Senec. l. ii. c. 2.*

2. Plutarchus, vir doctissimus & prudentissimus, servo suo homini nequam & contumaci, sed disputationibus philosophicis aures imbutas habenti, tunicam detrahi jussit ob aliquod delictum, eumque loro cædi. Ille primùm vociferari: *Non meruisse se ut vapularet; nihil mali, nihil sceleris admisisse.* Deinde inter vapulandum querimonias jactare, fletus fundere, ejulatus facere. Postremò ad verba objurgatoria conversus, dixit: *Non esse eo animo Plutarchum, quo illum deceret: Philosophum irasci, turpe esse: sæpe eum, præsentem atque audientem se, de iracundiæ malis differuisse, librum quoque de cobibendâ irâ pulcherrimum conscripsisse: iis omnibus, quæ in illo libro scripta & præcepta essent, nequaquam convenire quod effusus in iram servum plurimis plagis mulcaret.* Tum Plutarchus placidè, & leniter: *Quid, inquit, verbero, nunc ego tibi irasci videor?*

Ex vultu meo, an ex colore, an ex voce, an etiam ex verbis, correptum esse me irâ intelliges? Mibi quidem neque oculi, opinor, truces sunt, neque in ruborem spumamve effervesco, neque pudenda dico aut pœnitenda. Hæc enim omnia, si ignoras, signa esse irarum solent. Et simul ad eum qui cædebat converso sermone, Interim, inquit, dum ego atque hic disputamus, hoc, quod præcepi perage.
A. Gell. l. i. c. 26.

CAPUT XXV.

Nihil minus quàm irasci punientem decet.

Senec. l. i. de Irâ, c. 15.

1. Prohibenda maximè est ira in puniendo: nunquam enim iratus, qui accedet ad pœnam de aliquo sumendam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum. *Cic. 1. Offic. n. 89.*

Ad coërcitionem errantium sceleratorumque irato castigatore non est opus. Nam cum ira delictum animi sit non oportet peccata corrigere peccando. Ad emendationem pœna proficit, si judicio lata est. Inde est quod Socrates servo ait: *Cæderem te, nisi irascerer.* Pœnam servi in aliud tempus distulit: illo tempore se ipse admonuit. Cujus erit temperatus in irâ affectus, cum Socrates non sit ausus se iræ committere? Sic Archytas, cum villico factus esset iratior quod rura sua ejus negligentia corrupta animadvertisset: *Quo te, inquit, modo accepissem, nisi iratus essem?* Maluit impunitum dimittere, quàm propter iram gravius justo punire. *Sen. c. l. i. de Irâ, c. 15. Cic. 4 Tusc. n. 78. Valer. l. iv. c. 1.*

2. Maximum remedium iræ, dilatio est: ut primus ejus fervor relanguescat; & caligo, quæ præmit mentem, aut residat, aut minùs densa sit. Non tantum dies, sed etiam hora, quædam ex his, quæ te præcipitem ferebant, molliet: quædam evanescent. Iratus aliquando servo suo Plato, ponere illum statim tunicam, & præbere scapulas verberibus jussit, suâ manu ipse cæsurus. Postquam intellexit irasci se, manum, sicut sustulerat, suspensam detinebat, & stabat percussuro similis: oblitus jam servi, quia alium,

quem potius castigaret, invenerat. Interrogatus deinde ab amico, qui intervenerat, quid ageret? *Exigo*, inquit, *pœnas ab homine iracundo. Tu, Speusippe, servulum istum verberibus objurga: nam ego irascor.* Ob hoc non cæcidit, propter quod alius cæcidisset. Irascor, inquit, plùs faciam, quàm oportet: libentiùs faciam. Non sit iste servus in ejus hominis potestate, qui sui compos non est. *Senec. l. iii. de Irâ, c. 12.*

3. Theodosii ira citò flecti solebat; unde modicâ dilatione emolliebantur aliquando severa ejus jussâ: habuitque à naturâ quod Augustus à philosophiæ doctore Athenodoro: qui cum vidisset eum facile commoveri; ne asperum aliquid statueret, monuit ut, ubi irasci cœpisset, quatuor atque viginti Græcas litteras memoriâ recenseret: ut iræ impetus parvi temporis interjectu languesceret, mente aliò tranductâ. *A. Vict. in Theo.*

C A P U T XXVI.

Ne inimicis quidem irascendum.

1. Non audiendi, qui graviter irascendum inimicis putant, idque magnanimi & fortis viri esse censent. Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementiâ. *Cic. 1 Offic. n. 38.*

Zaleuci legibus interdictum erat, ne quis civis diurnam adversus civem iram & inimicitiam gereret. Si qui essent iræ pervicacioris, eos pro indomitis, & feris, & agrestis inhumanique ingenii viris habendos sanxerat. *Diodor. Sic. l. xii.*

2. Titus imperator nec auctor cujusquam necis, nec conscius fuit, quamvis interdum graviter ulciscendi causâ non deesset: sed *perituum se potius, quàm alios perdituum*, affirmabat. Cùm amplissimi ordinis duo adversus eum conjurâssent, neque abnuere cogitatum scelus possent, monuit ut desisterent ab incepto: si quid desiderarent, promisit se tributuum: cursores suos confestim misit ad matrem alterius, ut ei anxie de vitâ filii nunciarent illum salvum utrumque epulis secum accumbere voluit, & in eâdem

dem familiaritate, quâ antè, habere non destitit. *Sueton. in Tito, c. 9. Aur. Victor. Ep. c. 21. Eutrop. l. vii.*

Cùm Constantini imperatoris statuum lapidibus impetere ausi essent nonnulli ex ejus inimicis: ipsum amici hortabantur ad supplicium sumendum de contumeliæ auctoribus, à quibus faciem ejus deturpatam & convulneratam dicebant. Verùm ille cùm & vultum & caput suum contrectâisset: *At ego, inquit, leniter ridens, nullum in ore ac fronte vulnus invenio, sed omnia illæsa & sana.* S. Chrysost. 20 Hom. ad Ant.

CAPUT XXVII.

Ira sui impotens est & pertinax.

1. Ira sibi indulget, ex libidine judicat, audire non vult. Frustrâ oculis ingeritur veritas: amat & tuetur errorem, coargui non vult, & in malè cœptis honestior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. Cn. Piso fuit vir à multis vitiis integer: sed pravus & cui placebat pro constantia rigor. Is cùm iratus ad mortem duci jussisset militem quasi interfecisset commilitonem cum quo egressus erat è castris, & sine quo redierat; roganti tempus aliquod ad conquirendum non dedit. Damnatus miles extra vallum castrorum ductus est, & jam cervicem porrigebat, cùm subito apparuit ille commilito, qui occisus dicebatur. Tunc centurio supplicio præpositus, condere gladium carnificem jubet. Ambo commilitones alter alterum complexi, ingenti concursu & magno gaudio exercitûs deducuntur ad Pisonem. Ille conscendit tribunal furens, utrumque ad mortem duci jubet; adjicit & centurionem, qui damnatum militem reduxerat; hæc præfatus: *Te morte plecti jubeo, quia jam damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti: te, quia jussus occidere militem, imperatori non paruisti.* O quam solers est iracundia ad fingendas causas furoris. *Senec. l. i. de Irâ, c. 16.*

Fulmen est, ubi cum potestate habitat, iracundia.

P. Syrus.

CAPUT XXVIII.

Circumscribenda multis modis ira est.

1. Non expedit omnia videre, omnia audire. Injuriarum plerasque non accipit qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquit quid in se dictum sit, se ipse inquietat. Alia negligenda, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. Pleraque in lulum jocumque vertantur. Socratem aiunt colapho percussum nihil amplius dixisse, quàm *molestum esse, quòd nescirent homines quando cum galeâ prodire deberent*. At hâ vice mirantibus amicis quòd à protervo quodam homine calce impetitus, patienter tulisset: *Quid enim, inquit, si me asinus calce impetisset, num illi diem dixissem?* Denique cùm ipsum maledictis incessere quidam diceretur, hoc unum respondit: *Bene dicere enim non didicit*. Senec. l. iii. de Ira, 11. Diog. Laërt. in Socr.

2. Cato major proscissus conviciis ab homine flagitioso & improbo: *Iniqua, inquit, tecum mihi pugna est. Tu enim probra faciliè audis, & dicis libenter; mihi verò & dicere insuave, & audire insolitum*. Plut. in Caton.

Arcefilaum Academicum Antagoras poëta probris incessabat, malo suo philosophum aggressus in foro. Nam ille magno animo contumeliam ferens, ubi quamplurimos cives flare videbat, eò ibat ut ita convitiator plures protervitatibus testes haberet. Sic alter vir gravis, alter insanus omnibus est visus. *Ælian. l. xiv. c. 26.*

Clazomenii quidam Spartam cùm venissent, sedes Ephorum, unde jus dicere consueverant, nigro colore inunxerunt insolentiùs. Ephori, se cognitâ, non in iram exarserunt: sed tantùm vocato præcone publico, hoc ei mandaverunt ut publicè proclamaret: *Liceat Clazomeniis indecorè se gerere*. *Ælian. l. ii. 35.*

Quo rarior in regibus & principibus viris moderatio, hoc laudanda magis est. C. Julius Cæsar, qui victoriâ civili clementissimè usus est, cùm scriniâ deprehendisset

prehendisset epistolarum ad Pompeium missarum ab iis, qui videbantur aut in diversis aut in neutris fuisse partibus; legere noluit, sed combussit: ne forte in multos gravius consulendi locum darent. Quamvis moderatè soleret irasci, maluit tamen non posse. Gratissimum putavit genus veniæ, nescire quid quisque peccasset. *Senec. l. ii. de Irâ, c. 23. Diod. l. xii. Plin. l. i. 7.*

Fuit Cotys Thracum rex naturâ iracundior, & asper eorum qui in ministeriis deliquissent castigatior. Cùm ei aliquando hospes vasa multa fictilia, arte quidem exquisitâ elaborat, sed tenuia admodum & fragilia domum attulisset; ipse vicissim hospiti dedit munera. At vasa omnia statim confregit, *ne, ut tum dixit, in eos, qui illa fregissent, asperius animadverteret.* Plut. Apoph.

3. Non video quare sit difficilis iræ moderatio, cùm sciam tyrannos quoque familiarem sibi sævitiam repressisse. Certè memoriæ proditur Pisistratum Atheniensium tyrannum, cùm multa in eum ebrius conviva dixisset, nec deessent qui ei faces ad iram & vindictam subderent, placido animo tulisse, & respondisse: *Non magis illi ebrio se succensere, quam si quis obligatis oculis in se incurrisset.* Sen. l. iii. de Irâ, c. 11.

Tarentini, qui regis Pyrrhi auxilium adversus Romanos imploraverant, se pro socio dominum accepisse ferò intelligentes, sortem suam liberis questibus miserabantur, maximè ubi vino incaluerant. Itaque accersiti ad Pyrrhum nonnulli sunt, qui de eo inter convivium parum honorificè locuti fuisse arguebantur. Sed horum quidem periculum simplex & ingeniosa cujusdam ex illis confessio discussit. Nam cùm percontaretur rex, an quæ ad aures suas pervenerant, dixissent? *Et hæc diximus, inquit, Rex: Et, nisi vinum defecisset, illa quæ tibi relata sunt, lusus ac jocus fuissent, præ iis quæ de te locuturi eramus.* Ibi Pyrrhus, qui vini, quàm hominum, culpam hanc esse videri malebat; aridens, dimisit eos. *Valer. l. v. c. 1. Livii supp. l. xii.*

4. Homini iracundo cum placidissimis & facillimis & minimè morosis vivendum est, si iræ mederi velit,

sumimus enim eorum, quibuscum vivimus, mores. Ut corpus quosdam morbos proximis tradit, sic animus vitia sua. Ebriosus convictores in amorem viri sæpius traxit: impudicorum cœtus fortem quoque virum emolliit; avaritia virus suum in vicinos transtulit. Eadem ratio virtutum est: quidquid ad eas accedit, mutatur in meliùs. Retunditur paulatimque dediscitur in placidos viros asperitas. Accedit huc, quòd non tantùm exemplo melior sit, qui cum quietis hominibus vivit, sed etiam causas irascendi non invenit, nec vitium suum exercet. Fugere itaque debet iracundus omnes quos irritaturos iram suam ciet. Eliget simplices, faciles, moderatos. *Senec. l. iii. de Irâ, c. 8.*

CAPUT XXIX.

Imitanda multorum in summâ potentiâ lenitas.

1. Iracundis hominibus ob oculos ponere inutile non erit exempla moderata & lenia eorum, quibus nec ad irascendum causa defuit, nec ad ulciscendum potestas. Quid faciliùs fuit regi Antigono, quàm duos milites ad supplicium duci jubere, qui proximi regio tabernaculo, de rege suo multa temerè effutiebant? Audierat omnia Antigonus, utpote cùm inter dicentes & audientem velum tantùm interesset: quod ille leviter commovit, & *Longius*, inquit, *discedite, ne vos rex audiat*. Idem quâdam nocte, cùm aliquos è militibus suis audisset omnia mala imprecantes regi, quòd ipsos in iter difficile & inextricabile lutum deduxisset: accessit ad eos qui maximè laborabant, & ignorantes à quo adjuvarentur, ex illo luto eduxit: illorum verò maledicta miti animo tulit. *Senec. l. iii. de Irâ, c. 22.*

Narrant hunc Antigonum filio suo violentiùs adversus cives agenti dixisse; *An non novisti, fili, nostrum regnum nobilem esse servitutem?* Quæ verba maximæ humanitatis sunt & mansuetudinis. Alterum regem ferant traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, diu considerasse, ac deinde dixisse; *O nobilem magis quàm felicem pannum! quem ne hu-*
mi

mi quidam jacentem tollere quis velit, si cognoscat quàm multis sollicitudinibus, & periculis, & miseriis sit refertus.

Ælian. l. ii. c. 20. Valer. vii. c. 2. Hinc P. Syrus:

Fortuna magna, magna domino est servitus.

2. Si qua in Philippo Macedonum rege virtus fuit, maximè contumeliarum patientia, ingens instrumentum ad tutelam regni. Demochares, Parrhesiastes ob nimiam & procacem linguam à Græcis appellatus, ad eum inter alios Atheniensium legatos venerat. Audita benignè legatione, Philippus: *Dicite*, inquit, *mibi facere quid possim, quod sit Atheniensibus gratum.* Excepit Demochares: *Te suspendere.* Indignatio circumstantium ad tam inhumanum responsum exorta est: quos Philippus conticescere jussit, & protervum hominem salvum & incolumem dimittere. *At vos*, inquit, *ceteri legati, nunciate Atheniensibus, multò superbiores esse qui ista dicunt, quàm qui impunè dicta audiunt.* Senec. lib. iii. de Irâ, c. 23.

Cùm Methonem urbem oppugnaret, in prætereuntem sagitta jacta de muris dextrum ejus oculum efodit. Quo vulnere nec sègnior in bellum nec iracundior adversus hostes factus est: adeò ut pacem deprecantibus dederit, & mitis adversus victos fuerit. *Justin. l. vii. c. 6.*

3. Multa & Cæsar Augustus digna memoriâ fecit dixitque, quibus appareat iram illi non imperâsse. Timagenes historiarum scriptor, quædam in ipsum, quædam in uxorem ejus, & in totam domum dixerat; nec perdidit dicta; avidè enim excipitur, & per ora hominum circumfertur mordax dictum. Sæpe illum monuit Cæsar, ut moderatiùs linguâ uteretur: perseveranti domo suâ tantùm interdixit. *Senec. ibid.*

4. Dicat quisque sibi, quoties laceffitur: Numquid potentior sum Philippo? Illi tamen impunè maledictum est. Numquid in domo meâ plus possum, quàm toto orbe terrarum Divus Augustus potuit? Ille tamen contentus fuit conviciatorem à se dimittere. Quid est quare ego flagellis & compedibus puniam servi mei elatius responsum, & contumaciorem vul-
tum, & non pervenientem usque ad me murmuratio-

nem! Quis sum, cujus aures lædi nefas sit? Ignoverunt multi hostibus: ego non ignoscam pigris, negligentibus, garrulis! Puerum ætas excuset, feminam sexus, extraneum libertas, domesticum familiaritas. Aliquis nos nunc primùm offendit; Cogitemus quam diu placuerit. Sæpe & aliàs offendit? feramus quod diu tulimus. *Senec. ibid. c. 24.*

CAPUT XXX.

Minimis rebus exasperari insania est.

1. Diligenter cavendum est ne minimis rebus exasperemur. Parum agilis est puer, aut mensa negligentius posita? ad ista irâ concitari insania est. Ager & infelicis valetudinis est, quem levis aura lædit: imbecilli oculi sunt, quos candida aut rubra vestis obturbat. Ubi animum simul & corpus voluptates corrumpere, multa intolerabilia videntur: non quia dura illa sunt, sed quia nos molles. Nulla res magis iracundiam alit, quam luxuriâ intemperans & impatiens. Durè tractandus est animus, ut ictum non sentiat, nisi gravem. *Senec. l. ii. de Irâ, c. 25, 26.*

2. Insania quoque est adversus inanima & non sensura irasci. *Senec. l. iii. de Irâ, c. 21.*

Cùm Babylonem oppugnaturus festinaret Cyrus, Gyndem latè fusum amnem vado transire tentavit: quod vix utum est etiam cùm æstates calorem sensit, & ad minimum deductus est amnis. Ibi unus ex equis albis, qui trahere regium currum solebant, aquis abreptus, vehementer commovit regem. Juravit itaque eò se redacturum amnem illum, ut transiri calcarique etiam à feminis posset: & tamdiu assedit operi, donec alveum in trecentos & sexaginta rivus dispergeret, & siccum relinqueret, in diversum fluentibus aquis. Periit itaque & tempus, magna in rebus magnis jactura; & militum ardor, quem inutilis labor fregit; & occasio aggrediendi imparatos; dum ille bellum indicium hosti gerit cum flumine.

Xerxes, ut ex Asiâ in Europam trajiceret, pontem in Hellesponto fecit. Qui cùm tempestate & fluctibus esset quassatus ac disiectus, jussit trecentos flagellorum

lorum ictus ponto infligi, stigmata inuri, compedes dari. *Herodot. l. vii.*

CAPUT XXXI.

Lingua diligentissimè continenda.

1. Rectum est, etiam in illis contentionibus, quæ cum inimicissimis fiunt, licet nobis indigna audiamus, tamen gravitatem retinere, iracundiam repellere. Quæ enim cum aliquâ perturbatione fiunt, ea constantiæ adversantur, nec ab iis, qui adsunt, possunt probari. *Cic. 1 Offic. n. 137.*

Periclem in foro publica negotia tractantem improbus & petulans homo maledictis insectabatur. Quæ cum ille patienter ferret, nec ullum ad ea verbum reponeret; diem totum perseveravit insectatio. Vespero vultu gressuque placido domum reversus est Pericles, insequente eodem nebulone, & omnibus contumeliis eum impetente. Ædes ingressurus, cum jam nox esset, uni è servis suis mandavit, ut accenso lumine hominem comitaretur ac reduceret domum. *Plut. in Pericle.*

Dionem Academicum è convivio redeuntem maledicus quidam insectabatur, nulla non convicia in eum fundens. Tacebat interea Dion; cui jam domum ingressuro cum conviciator dixisset: *Nihilne ad hæc respondes? Nihil prorsus*, inquit Dion. *Stob. serm. xix.*

Cum Lacedæmoniorum legatus Geloni Syracusanorum regi quædam dixisset quibus offendi posse videbatur: *Spartane hospes*, inquit Gelon, *contumeliæ homini factæ solent ejus iram accendere. Verum tu, contumeliosus licet in me verbis sis invehens, non tamen induces me ad vicem tibi contra decus reddendum.* *Herod. l. vii.*

2. Magni animi mansuetique est, moderatè ferre objecta crimina, & contentum: non celeriter rapi in ultionem, nec faciliè moveri ad iram: sed moribus comem esse mitemque, ingenio quieto & constanti. *Stob. serm. xix.*

Illud te admoneo, dicebat olim Cicero fratri suo, viro iracundiori, ut quotidie meditare resistendum esse:

iracundiæ; cùmque ea maximè animum movet, tum tibi esse diligentissimè linguam continendam. Quæ quidem mihi virtus non interdum minor videtur, quàm omnino non irasci. Etenim non irasci, non semper gravitatis est, sed aliquando lenitudinis. Moderari verò & animo & rationi, cùm sumus irati, aut etiam tacere, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii. *Cic. 2 Epist. ad fratr.*

Cùm apud Philippum regem præ vino dormitantem dixisset causam mulier, fuissetque immeritò damnata; se ab ejus judicio provocare exclamavit, *Ad quem ergo provocas?* inquit rex iratus. *A Philippo,* respondit illa, *bene poto & dormitante, ad Philippum sobrium & vigilantem.* Excussit regi crapulam & somnolentiam tam liberum mulierculæ responsum: & non modò in eam non est acerbùs investus, sed etiam, causâ ejus diligentius inspectâ, justiore sententiam tulit. *Valer. l. vi. c. 2.*

CAPUT XXXII.

Quantò superiores sumus, tantò nos summissius geramus. Cic. 1 Offic. n. 90.

1. In rebus prosperis, & ad voluptatem nostram fluentibus superbiam fastidium, arrogantiam magnopere fugiamus. Nam ut adversas res, sic secundas immoderatè ferre, levitatis est. Philippum quidem Macedonum regem rerum gestarum gloriâ, video superatum à filio; ac facilitate & humanitate video superiorem fuisse. Ingenti clade apud Chæroneam Athenienses ac Thebanos affecerat Philippus, & magnos propter tam claram victoriam animos gerere posse videbatur. Verùm ille quo die parta est victoria, non in convivio risit, non ludos inter epulas adhibuit, non coronas aut unguenta sumxit: & quantum in illo fuit, ita vicit, ut victorem nemo sentiret. Atheniensibus, quos passus infestissimos fuerat, captivos gratis remisit, & bello consumptorum corpora sepulturæ reddidit. Denique adeò nihil superbè, nihil insolenter egit, ut voluerit sibi deinceps ab uno è servis

servis suis singulis diebus in memoriam revocari, se hominem esse. Itaque nec foras ipse prodibat, nec ad eum quisquam manè priùs intrabat, quàm famulus ei ter acclamasset: *Philippe, homo es.* Ibid. Justinus, l. ix. c. 4. Ælian. viii. c. 15.

2. Quàm dispar Philippo patri Alexander fuit! Superato Dario Persarum rege, Jovis filium non dici tantum se, sed etiam credi, voluit: tanquam perinde animis imperare posset ac linguis. Itaque Macedonas ipsum salutare, prosternentes humi corpora, iussit. Scripsit quoque Græciæ populis, ut se Deum esse publicis edictis confiterentur. Aliis alia in ejus honorem decernentibus Lacedæmonii hujusmodi decretum fecerunt: *Quoniam Alexander Deus esse vult, esto Deus:* Laconicâ libertate & brevitate redarguentes vecordiam Alexandri. Q. Curt. l. viii. c. 5. Ælian, l. ii. c. 19.

3. Cùm solitus esset Epaminondas uncto corpore hilarique vultu prodire in publicum, postridie ejus diei, quo feliciter pugnatum erat in Leuctris, processit squalidus, & tristis. Sciscitantibus igitur amicis, ecquid illi molesti accidisset: *Nihil, inquit, sed herè sensi me animo fuisse, quàm par sit, elatiore.* Quocirca besternæ lætitiæ intemperantiam hodiernâ tristitiâ castigo. Plin. Apoph.

4. Postquam victum, & ad pedes suos summitten-tem se, regem Perseum consolatus est victor Paulus Æmilius, sermone ad circumstantes Romanos converso, dixit: *Exemplum insigne cernitis mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipuè dico, juvenes. Ideo in secundis rebus nihil in quèmqum superbè ac violenter consulere decet, nec præsentì credere fortunæ: quum quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit cujus animum fortuna nec prosperâ statu suo efferet, nec adversa infringet.* Livius, l. xlv. c. 8.

Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & meritò felix est. *Idem, l. xlii. c. 62.*

Mos erat Romanis in adversis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari animos in secundis. *Ibid.*

5. Agathocles, qui in Siciliâ regnavit, ad regiam majestatem ex humili & sordido genere pervenerat. Nam in Siciliâ patre figulo natus, ipse figlinam artem primùm exercuit; postquam rerum potitus est, solebat in mensâ pocula fistilia inter aurea ponere, & palam fateri se quondam ejusmodi poculorum fuisse artificem. *Justin. l. xxii. c. 1.*

Longè alio animo fuit Tiberius. Nam inter initia principatûs dicenti cuidam, *Meministine?* antequam ille plures notas familiaritatis veteris proferret, *Non memini*, inquit, *quid fuerim*. Aversabatur nempe omnium veterum amicorum & æqualium notitiam: & illam solam præsentem fortunam suam aspici, illam solam cogitari & narrari volebat. Contrà Vespasianus mediocritatem pristinam neque dissimulavit, & sæpe declaravit: quin & conantes quosdam originem ipsius ad comitem quemdam Herculis referre irrisit. *Senec. l. v. Benef. c. 25. Sueton. in Vesp. c. 12.*

C A P U T XXXIII.

Ne assentatoribus patefaciamus aures.

1. In secundissimis rebus maximè est utendum consilio amicorum, hisque etiam major, quàm antè tribuenda est auctoritas. Iisdemque temporibus cavendum est, ne assentatoribus patefaciamus aures nec adulari nos sinamus. In quo falli facile est; tales enim nos esse putamus, ut jure laudemur. Hinc nascuntur innumerabilia peccata. *Cic. 1 Offic. n. 91.*

Citò nobis placemus. Quidquid in nos adulatio sine pudore concessit, tanquam debitum prendimus: adeoque indulgemus nobis, ut laudari velimus de iis, quibus contraria maximè facimus. *Senec. Ep. 59.*

Adulatoribus ne aures præbeas. Habent hoc in se naturale blanditiæ, etiam cùm rejiciuntur, placent; sæpe exclusæ, novissimè recipiuntur. *Ibid. 4 Quæst. proæm.*

Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantûs, quæ mentem ad seria non patitur intendi; sic adulatorum & prava laudantium sermo diu, postquam auditus

auditus est, hæret, nec facile est illum animo excutere. Ideò claudendæ sunt aures blandis vocibus.
Ibid. Ep. 123.

2. Alexandro cœlestes honores concupiscenti non deerat adulatio, perpetuum malum regum, quorum opes sæpius assentatio, quàm hostis, evertit. Græci quidam, non ingenii solum, sed etiam nationis vitio, adulatores, veris amicis & maximorum exercituum ducibus à rege præferebantur. Hi tum cœlum illi aperiebant; Herculemque & Liberum & cum Castore Pollucem novo numini cessuros esse jactabant. Quæ adulationes Alexandro mirè placebant. *2. Curt. l. viii. c. 5. & 8.* Etenim:

— Nihil est quod credere de se

Non possit, cùm laudatur Diis æqua potestas.

Juvenal. Sat. iv.

Admonebat contrà Callisthenes, vir haudquaquam aulæ & assentantium accommodatus ingenio, ne rebus felicissimè gestis invidiam contraheret ascitâ Dei appellatione. At gravitas viri, & loquendi libertas, invisâ erat regi, quasi solus Macedonas paratos ad tale obsequium moraretur: fuitque propterea in eum irâ pervicacis. Cujus explendæ occasionem ubi invenit, virum præditum optimis moribus, indictâ causâ, excruciatum necavit. Quam credulitatem sera poenitentia secuta est. Certè nullius cædes majorem apud philosophos invidiam Alexandro excitavit. Hinc illa Senecæ: Fuit Callistheni ingenium nobile & furibundi regis impatiens. Ejus mors crimen Alexandri æternum est, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, Occidit Persarum multa millia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penès quem tunc magnum regnum erat: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia oceano tenus vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, & imperium è Macedoniâ usque ad orientis terminos protulit: dicetur, Sed Callisthenem occidit. Denique ex his quæ fortiter feliciterque fecit, nihil tantam ei gloriam afferet, quantum dedecus cædes Callisthenis. *Senec. l. vi. Quæst. c. 23.*

3. Darius.

3. Darius adversus Alexandrum in Ciliciâ pugnaturus, coëgerat undique penè innumerabilem militum multitudinem. Cujus aspectu cum admodum lætus esset, spem quoque ejus inflabat adulatorum turba, certam de Alexandro victoriam pollicitantium. Conversus tum ad Charidemum virum belli peritum qui Athenis, jubente Alexandro, expulsus, ad Darium confugerat, percontari cœpit: *Satisne ei videretur infusus ad obterendum hostem?* At ille, & suæ sortis, & regiæ superbix, oblitus, libere admonuit: *Illam ex omnibus orientis partibus excitam hominum multitudinem, purpurâ, argento, auroque fulgentem, futuram esse imparē Macedonibus, qui paupertate magistrâ usi, militarem disciplinam didicissent; & non decorâ arma, sed fortitudinem animi, ad prælium afferrent.* Itaque suavit, ut argentum atque aurum illud, quo ejus exercitus frustra fulgeret, in conducendis è gente bellicosâ militibus infumeretur.

Erat Dario naturâ mite ac tractabile ingenium: sed naturam plerumquē fortuna corrumpit. Itaque veritatis impatiens, hospitem tunc maximè utilia suadentem abstrahi jussit ad capitale supplicium. Ille ne tum quidem libertatis oblitus: *Habeo, inquit, paratum mortis meæ ultorem. Expetat à te pœnas mei consilii sprete ipse, contra quem tibi suasi. Tu quidem licentiâ regni subito mutatus, documentum eris posteris, homines, cum se permiscere fortunæ, etiam naturam dediscere.* Hæc vociferantem ii, quibus erat imperatum, jugulant. Sera deinde pœnitentia subiit regem: & Charidemum vera dixisse confessus, eum sepeliri jussit. *Q. Curt. l. iii. c. 2.*

4. Non defuit Caio Cæsari Caligulæ familiaritas hominum, vitia ejus assentatione alentium. Etenim magna fortunæ semper comes est adulatio. *Patercul. l. ii. c. 102.*

Ptolemæus rex Ægypti aliquandiu cum laude imperavit. Postea verò adulatoribus corruptus, Arristamenem, qui tutor ipsius fuerat, qui cuncta negotia prudenter administraverat, quem instar patris diu coluerat, tandem odio prosequi cœpit, ob illius in loquendo libertatem, ac postremo epoto cicuræ poculo

poculo mori coëgit. Exinde magis ac magis effertus, & tyrannicâ sævitiâ, non regiâ utens potestate, in odium Ægyptiorum venit, parumque abfuit quin regno excideret. *Diod. Sic. l. xxvi.*

5. Duplex exemplum ex ingenti turbâ profertur, unde dicere licet quò prorumpat aliquando præpotentum hominum ira; & quàm turpiter iis assententur adulatores. *Senec. l. iii de Irâ, c. 14, 15.*

Somnio quodam & deinde hariolorum responso ter-ritus Medorum rex Astyages, natum è filiâ suâ filium (qui postea Cyrus est dictus) Harpago amico necandum tradiderat. Quod cùm ille facere neglexisset, & infans inter pastores adolevisset; Astyages filium Harpagi, in ultionem servati nepotis, interfecit; & cùm ignaro patri edendum apposuisset in mensâ, identidem quærebat, *An placeret conditura?* Deinde ubi illum scelestis epulis laturatum vidit, caput aliasque occisi reliquias misero patri iussit afferri: quas agnoscentem interrogavit, *Quomodo esset acceptus?* Harpagus, dissimulato dolore, crudeli regi turpiter adulari non dubitavit, & *Apud regem, inquit, omnis cæna jucunda est.* *Herodot. l. i. Justin. l. i. c. 4, 5. Senec. ibid.*

Cambysem regem Persarum nimis deditum vino Præxaspes unus ex amicis monebat, ut parcius biberet: *Turpem esse maximè regi ebrietatem, dicens; in quem omnium oculi conjicerentur, & cujus nec facta, nec dicta obscura essent.* Ad hoc ille: *Scies, inquit, quemadmodum semper mentis compos sim: & probabo jam oculos & manus post vinum etiam solitum officium præstare.* Bibit deinde largiùs, quàm aliàs, capacioribus scyphis: & jam vino gravis, objurgatoris sui filium procedere ultra limen jubet, allevatâque super caput finistrâ manu stare. Tunc intendit arcum, & ipsum cor adolescentis, quod petere se dixerat, figit, recisoque pectore, hærens in ipso corde spiculum ostendit. Tum respiciens patrem, an satis certam habeat manum interrogat. Ille, ejus rei laudator, cujus nimis erat spectatorem fuisse, negavit *Apollinem potuisse certius sagittam mittere.* O regem cruentum, & dignum in quem omnium suorum arcus tenderentur! ô patrem animo magis

gis, quàm conditione, servum! *Herodot. l. ii. Senec. ibid.*

6. Ad Trajani aures omnis adulatoribus obstruatus erat aditus: filebant ergo, & quiescebant. Cùm non est, cui suadeatur, & qui suadeant, non sunt. *Plin. Paneg.*

Cùm Pescennio Nigro imperatori recens facta quidam panegyricum recitare vellet: dixit ei Niger: *Scribe laudes alicujus ducis optimi vita functi, & dic quid ille fecerit, ut eum nos imitemur. Nam viventes laudari irrisio est; maximè imperatores, à quibus aliquid sperari aut timeri potest. Ego verò vivus placere volo, mortuus etiam laudari.* *Spart. in Nigr. c. 11.*

Quo tempore Solon ad Cræsum vocatus venit Sardes, erat in regiâ Æsopus nobilis fabularum scriptor: qui dolens vicem Solonis parum benignè accepti, quòd Cræso interroganti liberè respondisset, his verbis eum admonuit: *O Solon, cum regibus aut quàm minime, aut quàm blandissimè, agendum est. Imo mehercule, inquit Solon, vel quàm minime vel quàm optimè.* *Plut. in Solon.*

C A P U T XXXIV.

Fortis & constantis animi est non perturbari in rebus asperis. *Cicer. 1. Offic. n. 80.*

1. Sapientem nec secunda evehunt, nec adversa demittunt. *Senec. ad Helv. c. 5.*

Rebus angustis animosus, atque

Fortis appare — *Horat. l. ii. Od. 10.*

Quem res plùs nimio delectavere secundæ,

Mutatæ quatient. — *l. i. Ep. 10.*

Dicebat Bias eum verè infelicem esse, qui infelicitatem ferre non posset. Interrogatusque, *quidnam esset difficile? Ferre, inquit, fortiter mutationem rerum in deterius.* *Diog. Laërtes in Bian.*

Qui ea mala, quibus alii opprimuntur, magno animo fert, ipsas misérias in gloriam vertit. Quoniam ita affecti sumus, ut nihil æque apud nos admirationem occupet, quàm homo fortiter miser. *Senec. ad Helv. c. 13.*

2. Pulsus in exilium Seneca, refert ipse quo animo calamitatem exceperit. Viri sapientes, quibus me ab adolescentiâ dedi, me jusserunt omnes fortunæ impetus prospicere, antequam incurrant. Illis gravis est adversa fortuna, quibus est inexpectata: facile eam sustinet, qui semper expectat. Quemadmodum repentinus hostium impetus imperatos prosternit, à paratis verò facile excipitur.

Nunquam ego fortunæ credidi, etiamsi videretur pacem agere. Dedi operam, ut quæ in me indulgentissimè conferebat, pecuniam et honores, ea posset à me repetere, ita ut nihil propterea mens mea moveretur. *Ibid. c. 5.*

Fortuna jus in homines, mores non habet.

Nihil eripit fortuna, nisi quod et dedit. *P. Syrus.*

Qui munera fortunæ amiserunt, seque propter illa suspici voluerunt; illi jacent & mœrent, cum eos mobilia ista oblectamenta destituunt. At ille, qui se lætis rebus non inflavit, non est abjecto animo mutatis: sicque adversus utramque fortunam invictum animum tenet.

Ego in illis, quæ plerique mortalium optant, existimavi semper nihil veri boni inesse, atque ita inveni. In illis quoque, quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac purum invenio, quàm vulgus opinatur. *Senec. ubi supra.*

C A P U T XXXV.

Viri boni nati sunt in exemplar, & eos sibi præparat Deos.

1. Quæ verè mala dici possunt, à viris bonis removet Deus, scelera et flagitia. Quare verò quædam dura patiuntur, paupertatem, exilium, & alia ejusmodi? Ut etiam alios pati doceant. Nati sunt in exemplar. Puta itaque Deum dicere: *Quid habetis quod de me queri possitis, vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circumdedi: auro illo et argento & gemmis ornavi: intus boni nihil est. Non est ista solida & sincera felicitas. Vobis dedi bona certa mansura. Concessi vobis, quæ vulgò videntur metuenda, contemnere; quæ cupi-*
enda

enda, fastidere. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra intus sunt. Quæ incidunt tristitia, horrenda, dura toleratu, istis vos non subduxi: animos vestros adversus omnia armavi. Senec. de Prov. c. 6.

Quemcunque fortem videris, miserum neges.

Senec. Hercul. ver. 464.

2. Vir bonus non tantum Dei discipulus, et æmulator est, sed etiam vera progenies. Eum parens ille magnificus, sicut severi patres, durius educat, disciplinâ tristi continet, experitur, indurat, sibi præparat. Non vides quantum aliter patres, aliter matres liberos educunt? Illi excitari eos maturè jubent ad studia obeunda, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, et sudorem illis et interdum lacrymas excutiant. At matres fovere in sinu, continere in umbra volunt; nunquam flere, nunquam tristari, nunquam laborare. Patrium habet Deus adversus bonos viros animum et illos fortiter amat. *Senec. de Prov. c. 1, 2.*

C A P U T XXXVI.

Præclara est universæ vitæ æquabilitas.

1. Si quidquam est decorum, nihil est profectò magis quam æquabilitas in omni vitâ, & idem semper vultus, eademque frons. Ut de Socrate accepimus, quem prædicare solita erat uxor ejus Xantippe se vidisse semper eodem vultu exeuntem domo & revertentem. Nec verò ea frons erat, quæ M. Crassi illius veteris quem semel ait in omni vitâ risisse Lucilius, Plinius nunquam: sed tranquilla & serena. Jure autem erat semper idem vultus, cum mentis à quâvis fingitur, nulla fieret mutatio. *Cicer. 1 Offic. n. 99. & 112. 3 Tusc. 31. Plinius, l. vii. c. 19.*

Ut omnia æquo animo feras, exemplum accipe Socratem per omnia aspera jactatum, invictum tamen & paupertate, et laboribus, tum quos militiæ pertulit, tum quibus domi est exercitus: cum uxorem haberet moribus feram, linguâ petulantem; & liberos indociles, matri quàm patri similiores. Novissimè objecta illi est & religionum violatio, & juventutis corruptela, quam immitere in Deos, in parentes,

in

in rempublicam dictus est. Post hæc carcer & venenum. Hæc adeò Socratis animum non moverunt, ut ne vultum quidem moverint. Illam mirabilem & singularem laudem usque ad extremum servavit. Non hilariorem quisquam, non tristiores Socratem vidit: æqualis fuit in magnâ inæqualitate fortunæ. *Senec. Ep. 104.*

2. Q. Metellus Numidicus Româ pulsus, ut suprâ dictum est, in Asiam secessit. In quâ, cùm ei fortè ludos Tralibus spectanti litteræ redditæ essent, quibus scriptum erat, maximo senatûs & populi consensu reditum illi in patriam esse datum; nihil moveri visus est: non lætitiâ proximè sedentibus ullâ ex parte ostendit: eumque constat pari vultu in exilium abiisse, & fuisse restitutum. Adeò moderationis beneficio & animi firmitate immotus inter secundas & ad-versas res permanfit. *Valer. l. iv. c. 1.*

3. Brutus, in eo libro quem de virtute composuit, ait se vidisse M. Marcellum Mitylenis exulantem, & quantum natura homines pateretur, beatissimè viventem, neque unquam bonarum artium cupidior, quàm illo tempore. Bene ergo exilium tulit: necquicquam in animo ejus mutavit loci commutatio, quamvis eam & paupertas sequeretur. *Senec. ad Helv. c. 9.*

4. P. Rutilii Ruffi verbis & factis admirabile inerat robur, quod nullâ unquam re inflecti ac debilitari potuit. Cùm esset ille vir exemplum innocentiae, & illo nemo neque integrior Romæ esset, neque sanctior: reus factus, nullâ suâ culpâ, apud equites Romanos penès quos tum judicia erant, nihil splendore actæ vitæ indignum fecit aut dixit: non insignia senatoris deposuit, non obsoletam vestem induit: & non modò supplex iudicibus esse noluit, sed ne ornatius quidem aut liberiùs causam dici suam, quàm simplex veritas ferebat. Damnatus itaque est repetundarum vir inter optimos numerandus, & missus in exilium. *Valer. l. ii. c. 10. vi. c. 4. Cicer. i. Orat. 229. Livius, l. lxx.*

Ex Italiâ in Asiam venienti legatos obviâ miferunt certatim omnes civitates, tutum honoratumque apud

apud se secessum pollicentes, ita ut non tam exulare, quàm triumphare videretur, essetque unde ille fortunæ suæ gratia ageret. Cum ei inter Smyrnæos, à quibus fuerat civitate donatus, agenti quidam consolandi causâ dixisset, instare bella civilia Romanorum, brevique futurum ut propterea omnes exules reverterentur. *Quid tibi, inquit Rutilius, mali feci, ut mihi pejorem reditum, quàm exitum, optares? Malo ut patria exilio meo erubescat, quàm reditu mæreat.* Quod dixerat, præstitit: nam cum ei reditum in patriam post a Syllana victoria facilem faceret; in exilio, ne quid adversus leges peccaret, remansit. *Senec. Benef. l. vi. c. 37.*

Multos illustrat fortuna, dum vexat. Rutilii innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset injuriam. Cum violata est, effulsit. *Senec. Ep. 79.*

LIBER QUINTUS. DE TEMPERANTIA.

CAPUT I.

Ratione duce per totam vitam eundum est.

1. **T**emperantia moderatrix omnium commotionum animi est, è libidine avocat, inani lætitiâ gestire non finit: hæc pacem animis affert: in rebus expetendis aut fugiendis rationem ut sequamur, monet: in eâ verecundia, modestia, omnis sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur, *Cicer. 5 Tusc. n. 42. 1 de Fin. n. 47. 1 Offic. n. 93.*

2. Est animus in partes distributus duas, quarum una in appetitu posita est, qui hominem huc & illuc rapit: altera in ratione, quæ docet & explanat quid faciendum fugiendumve sit. Efficiendum autem est
ut

ut ratio præsit, appetitus verò obtemperet. Quod temperantiæ munus est. 2 *Tusc.* n. 47.

In animis omnium est naturâ molle quiddam, demissum, humile. Si nihil esset aliud, quid esset homine deformius? Sed præstò est domina & regina ratio, cujus magna vis. Hæc ut semper imperet illi parti quæ obedire debet, curandum est: imperet autem velut servo dominus, imperator militi, parens filio.

Ratione duce per totam vitam eundum est: minima maximaque ex hujus consilio gerenda sunt. *Senec.* 2 *Benef.* c. 18.

CAPUT II.

In sedatione perturbationum animi vita beata.

1. Omnes animi perturbationes rationem repellentes, nullum beatæ vitæ locum relinquunt, hique soli beati dicendi sunt, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ fuitiles lætitiæ efferunt, nullæ voluptates molliunt. Ut autem maris tranquillitas intelligitur, nullâ ne minimâ quidem aurâ fluctus commovente: sic animus quietus & placatus status cernitur, cùm perturbatio nulla est quâ moveri queat. *Cicer.* 5 *Tusc.* n. 15.

2. Quemadmodum civitas in seditione beata esse non potest, nec in discordiâ dominorum, domus: sic animus secum ipse discordans, pugnantibus & contrariis studiis consiliisque, nullam gustare partem potest veræ voluptatis. *Cic.* 1 *de Fin.* n. 58.

3. Quòd si corporis gravioribus morbis vitæ jucunditas impeditur, quantò magis animi morbis impediri necesse est? Animi autem morbi sunt cupiditates divitiarum, gloriæ, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum ægritudines, molestiæ, mœrores, qui animos exedunt & curis conficiunt. n. 59.

4. Beatum dicamus hominem eum, cui unum bonum honestas, unum malum turpitudine videatur. Cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio. Quem honesti cultorem & virtute contentum nec extollant fortuita

fortuita, nec frangant. Qui fortunæ muneribus utatur, non serviat. Hunc necesse est sequantur gaudium inconcussum & æquabile, perpetua tranquillitas & libertas, pax animi & magnitudo. *Senec. de Beat.*

c. 3, 4.

5. Cùm ex Socrate quæsitum esset à Polo, nonne beatum putaret Archelaum Perdiccæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur? *Haud scio*, inquit Socrates, *nunquam enim cum eo locutus sum.* Pol. *An tu aliter id scire non potes?* Soc. *Nulla modo.* Pol. *Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere beatusne sit!* Soc. *An ego possim, cùm ignorem quàm sit bonus?* Pol. *Quid? tu in eo sitam vitam beatam putas?* Soc. *Ita prorsus existimo, bonos beatos, improbos miseros.* Pol. *Miser ergo Archelaus?* Soc. *Certè, si injustus.*

Nonne hic videtur Socrates omnem beatam vitam in unâ virtute ponere? *Cicer. 5 Tusc. n. 34. Plato in Gorgiâ.*

C A P U T III.

Malus beatæ vitæ iudex populus.

Vivere omnes beatè volunt: sed quid sit, quod beatam vitam efficiat, non pervident. Statuendum itaque primùm quid appetendum nobis sit; tum circumspiciendum quâ pervenire illò celerrimè possimus. Nihil magis est cavendum quàm ne pecorum ritu sequamur gregem nos antecedentium, pergentes non quâ eundum est, sed quâ itur. Id nobis maximè nocet, quod non ad rationis lumen, sed ad similitudinem aliorum vivimus: eadem laudamus, eadem probamus quæ multitudo, & alienis perimus exemplis. Id optimum nobis videtur, quod petitores laudatoresque multos habet.

Una salutis via est, si separemur à cœtu. Hæc quidem pars major est: at ideo pejor. Meliora pluribus placere non solent, & argumentum pessimi turba est. Quæramus quid optimum factu sit, non quid usitatissimum: quid nos in possessione felicitatis æternæ

æternæ constituat, non quid vulgo, veritatis pessimo iudici, probatum sit. *Senec. de Benef. c. 1, 2.*

2. Quodam die cum populus è theatro egrederetur, Diogenes adversus populum nitens ingrediebatur. Interrogatus quâ de causâ id faceret: *Hoc*, inquit, *in omni vitâ facere studeo.* Diog. Laërt. in Diog.

Dicebat Antisthenes: *Satiùs esse cum paucis viris bonis dissentire ab omnibus malis, quàm cum multis malis dissentire à paucis bonis.* Idem aliquando laudatus ab improbis hominibus: *Quàm timeo*, inquit, *ne fortè quid mali fecerim!* Et Antimachus poëta, cum convocatis auditoribus legeret magnum volumen suum, et eum legentem omnes, præter Platonem, reliquissent; *Legam*, inquit, *nihilominus: Plato enim mihi unus instar omnium est.* Idem in Antist. Cicer. in Bruto, 191.

3. Anaxagoras interroganti cuidam, quisnam esset beatus, non parum prudenter respondit: *Nemo ex his quos tu felices existimas: sed eum in illo numero reperies, qui à te ex miseris constare creditur. Non erit ille divitiis & honoribus abundans: sed aut exigui ruris aut non ambitiosæ doctrinæ fidelis ac pertinax cultor; in pectore, quàm in fronte, beator.* Valer. l. vii. c. 2.

Ubi Cræsus Solonem, quem ad se Sardes vocaverat, audivit accedere; ut advenæ oculos perstringeret, eumque aliquâ sui admiratione afficeret, corpus quàm potuit magnificentissimè exornavit, et vestem tum variis coloribus distinctam, tum auro & gemmis fulgentem induit. Quo spectaculo non modo nihil moveri visus est Solon: nullamque emisit vocem, quâ regi, pro ejus expectatione, gratularetur; sed etiam satis ostendit se ejusmodi ineptias contemnere, & angusti animi esse ducere. Jussit ergo Cræsus omnes ei pecuniarum suarum thesauros aperiri, et regium omnè instrumentum ac supellectilem ante ejus oculos explicari. Quæ cuncta contemplatus Solon, ut ad regem est reductus; quæsit ab eo rex, *an quem in terris hominem vidisset se beatiorem?* Ille Tellum nominavit popularem suum, virum bonum, qui rebus

ad vitam degendam necessariis cùm non caruisset, egregiè pugnando vitam pro patriâ profuderat, relictis liberis bene institutis & probatis. Tum verò Cræso & agrestis & infans Solon est visus, qui beatitudinem non auro neque argento metiretur, & privati hominis vitam atque obitum tantæ opulentiae tantoque imperio præferret. Interrogavit tamen eum denuo, *an post Tellum istum cognosceret aliquem alium se ipso beatiorem?* Beatiore profectò fuisse, respondit Solon, Cleobin & Bitonem; fraternâ inter se amicitia & singulari in matrem pietate insignes viros: qui morantibus bobus, à quibus eorum genitrix ad Junonis delubrum trahi deberet, jugum plaustrum ipsi subierant, & sacris peractis epulati non surrexerant postridie: sed vitam cum morte sine ullo dolore commutaverant. *Quid ergo, inquit jam irâ incensus Cræsus, nullone nos numero inter beatos ponis?* cui Solon, nec adulari sustinens, nec iram ultra moveri volens: *Nos quidem Græci, inquit, ô Lydorum rex, quàm variis casibus pateat hominum vita, cernentes, nemini licere existimamus propter præsentia bona animos tollere: neque felicitatem suspicimus, quæ temporis vicissitudinibus obnoxia sit: illum verò solum beatum dicimus, cui vitam feliciter absolvere Dii concesserunt. Viventis enim & adhuc fortunæ telis propositi hominis beatitudo, non minus incerta & dubia est quàm militis in acie decertantis victoria ac corona.* His dictis, discessit Solon à rege offenso magis, quàm emendato. *Plut. in Solon.*

. Ultima semper

Expectanda dies homini est, dicique beatus

Ante obitum nemo supremaque funera debet.

Juven. Sat. x. ver. 274.

C A P U T IV.

Corpori indulgendum, non serviendum.

1. Corpus quia nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quàm magnam. Vanus suggerit voluptates breves, ac, nisi magnâ moderatione temperentur, poenitendas. *Senec. Ep. 13.*

Fateor

Fateor insitam esse nobis corporis nostri caritatem. Non nego indulgendum illi, serviendum nego. Multis enim serviet, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est. Agatur ejus cura: ita tamen, ut, cum exiget ratio, dignitas, fides, in ignem mittatur. *Ep. 14.*

Major sum, inquiebat Seneca, & ad majora genitus, quam ut mancipium sim mei corporis: quod equidem non aliter aspicio, quam vinculum, & pondus, & poenam. Nunquam me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem: nunquam in honorem hujus corpusculi mentiar. Contemptus corporis sui certa libertas est. *Ep. 65.*

Sapiens corporis, velut oneris necessarii, non amator, sed procurator est: nec se illi, cui imperare debet, subicit. Nemo liber est, qui corpori servit. Nam multos dominos nimia pro corpore sollicitudo nobis imponit. *Ep. 92.*

2. Memento hanc salubrem vitæ formam tenere, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat. Cibus famem sedet, potio sitim extinguat, vestis arceat frigus, domus munimentum sit adversus infesta corpori. Hæc utrum è congesto cespite, an è vario lapide gentis alienæ exstructa sit, nihil interest. Scito hominem tam bene culmo, quam auro, tegi. Imò culmus liberos tegit, sub marmore atque auro servitus habitat. *Ep. 8. Ep. 90.*

Tutus in mensâ capitur angustâ cibus:

Venenum in auro bibitur. *Senecæ Thyest. ver. 453.*

C A P U T V.

Cibus & potus desiderio condiuntur.

Cicer. 5 Tusc. 97.

1. Magis juvat bibere sitientem, gravior esse esurienti cibus. Fames commendat cibos: nihil contemnit esuriens. *Senec. Ep. 78. 119.*

Darius in fugâ, cum aquam turbidam & cadaveribus inquinatam bibisset; negavit unquam se bibisse

M

jucun-

jucundius: nunquam videlicet sitiens biberat. Nec esuriens Ptolemæus ederat; cui cum peragranti Ægyptum cibarius in casâ panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. *Cicer. 5 Tusc. n. 97.*

Artaxerxes Mnemon, cum ficis aridis & pane hordeaceo vesceretur, in fugâ direpto ejus commeatu: *Quali, inquit, voluptate hætenus carui!* Plut. Apoph.

2. Socratem ferunt, cum usque ad vesperum contentiùs laboraret, quæsitumque esset ex eo quare id faceret, respondisse: *Se, ut melius cœnaret, obsonare famem, ambulando: cibi enim condimentum esse famem, potionis sitim.* Cicer. ibid. 2 de Fin. n. 92.

Cum Dionysius tyrannus à Lacedæmoniis convivio exceptus esset; negavit se jure illo nigro, quod cœnæ caput erat, fuisse delectatum. Tum quidam: *Minimè mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem?* inquit ille. *Labor in venatu, cursus, fames, sitis.* Cicer. 5 Tusc. n. 97.

Mausoli Cariæ regis soror Ada, patrio regno ab Alexandro donata, arte multâ parari curavit exquisiti saporis cibos & varia bellaria: quæ cum ipsis coquis & cupediariis regi donum misit, tanquam relatura gratiam bene merenti, si armorum laboribus fatigatum recrearet Asiatici luxûs deliciis. At ille talia munera averfatus, reginæ quidem in se voluntati comiter gratias egit: *Ceterum coquos ad se mitti, nihil opus fuisse, dixit: cum duos longè meliores haberet, quos olim à Leonidâ pædagogo accepisset, nempe iter antelucanum ad prandium, & prandium frugale ad cœnam.* Addiditque, Leonidam solitum fuisse suas vestes, & stragula & arculas perscrutari, ne fortè mater Olympias, nimium filio puero indulgens, aliquid delicatioris cibi clam abscondisset. Puerilis institutionis diu memor fuit Alexander: nam cum Asiam pervagaretur; si qui ad eum arborum rari fructus, pisces, aliique cibi exquisiti afferrentur, eos amicis dividebat, vix unquam sibi quicquam ex his servans. *Plut. in Alex. 2. Curt. suppl. l. ii.*

CAPUT VI.

Disce parvo esse contentus.

Senec. Ep. 110.

1. Non præcipio ut naturæ neges quod poscit: sed ut, quidquid naturam excedit, scias non necessarium. Esurio? edendum est. Utrum hic panis sit plebeius, an filigineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio? bibendum est. Utrum hæc aqua sit è proximo lacu accepta, an ea quam nive aut glacie inclusero ac refrigeravero, ad naturam nihil pertinet. Illa hoc unum jubet, sitim extinguere. Utrum aureo poculo utar, an manu concavâ, nihil refert. Finem rerum omnium specta, & supervacua dimittes. *Ep. 119.*

2. Civitates quædam universæ, naturam quæ parvo contenta est, secutæ, parvo victu delectatæ sunt, ut Lacedæmonii. Persas negat Xenophon ad panem quidquam adhibere solitos esse, præter nasturtium. Si quædam etiam suaviora natura desiderare videatur, quàm multa ex terrâ arboribusque nascuntur suavitate præstanti? *Cicer. 5 Tuscul. n. 99.*

3. Non utile solum sed etiam necessarium est, parvo assuescere. Multæ difficultates & locorum & temporum occurrunt etiam locupletibus, & magnâ rerum copiâ instructis. Quidquid vult, habere nemo potest; illud potest, carere æquo animo iis quæ non habet, & rebus oblati hilaris uti. In villam tuam nocte multâ venis non expectatus; nihil paratum invenis; panem è mensâ suâ tibi apponit villicus malum. Expecta bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & filigineum fames reddet: ideò non est antè edendum, quam illa imperet. *Senec. Ep. 119.*

4. Cupiditati nihil satis est: Naturæ satis est etiam parum. Parabile est, quod natura desiderat: ad manum est, quod satis est: ad supervacua sudatur.

Corporis exigua desideria sunt: quidquid ultra concupiscitur, libidini quæritur, non necessitati. Non est necesse omnia perscrutari maria, nec strage animalium

malium ventrem onerare, nec conchylia ex ignoto littore eruere. Dii Deæque istos perdant, quorum luxuria fines imperii Romani transcendit, & undique convehit cibos gulæ omnia nota fastidienti. O miserabiles, quorum palatum non excitatur, nisi ad cibos, quos non eximius sapor, sed raritas & difficultas parandi pretiosos facit; & qui cùm famem exiguo pretio possint sedare, magno irritant. *Ad Helv. c. 9. & Ep. 4.*

5. Cn. Pompeio ægrotanti quum præcepisset medicus ut turdum ederet, negarent autem servi eam avem usquam æstivo tempore posse reperiri, nisi apud Lucullum, qui turdos domi saginaret; prohibuit Pompeius inde peti, sed medico dixit: *Ergo nisi Lucullus perditus deliciis esset, non viveret Pompeius? & aliam avem, quæ parabilis esset, jussit sibi apponi. Plutar. in Lucul.*

C A P U T VII.

Platonica & Syracusana mensæ.

1. Timotheus dux Atheniensis tam felix in expugnan-
dis urbibus fuit, ut ejus dormientis effigies depicta sit, tenentis rete, in quod Fortuna urbes cogeret. Quod quidem vel assentandi vel irridendi causâ excogitatum est. Certè ejusmodi honores ei ab Atheniensibus habiti sunt, qui antea nemini. Cùm maximè & rerum gloriâ & potentiâ floureret, incidit fortè in Platonem extra Athenarum mœnia cum discipulis ambulantiem. Quem ut aspectu venerabilem conspexit, audivitque non de armis & classibus, non de tributis & stipendiis aliisque ejus generis rebus differentem; sed de bono atque honesto; exclamavit: *O beatam vitam! ô veram felicitatem!* quibus verbis significabat ejusmodi colloquia omnibus divitiis atque honoribus sibi videri potiora. Eundem Timotheum ferunt, cùm aliquando in Academiâ cœnavisset apud Platonem, fuissetque frugali mensâ & erudito prudentique colloquio exceptus; eo convivio fuisse mirè delectatum: cùmque Platonem vidisset postridie, dixisse: *Vestra quidem cœna non solum in præsentia sed*

sed etiam postero die jucundæ sunt. Ælian. l. ii. c. 18.
Suidas. Cicer. 5 Tusc. n. 100.

2. Est præclara epistola Platonis ad Dionis, qui ipsum in Siciliam vocaverat, propinquos, his ferè verbis: *Quò cum venissem; vita illa, beata quæ ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit; bis in die saturum fieri: nunquam pernoctare solum: cæteraque, quæ comitantur huic vitæ, in quâ sapiens nemo efficitur unquam, moderatus verò multò minùs.* Neque enim mente rectè uti possumus, multo cibo & potione completi. Cicer. *ibid.*

Idem Plato cum videret Agrigentinos magnis impensis ædificare, nec minoribus cænare: *Agrigentini, inquit, ædificent, quasi semper victuri: & cænant, quasi ultimum cænaturi.* Ælian. l. xii. c. 18.

Platonis magister Socrates nonnullos divites ad cœnam vocaverat, & Xantippem uxorem pudebat modici apparatus. Cui Socrates: *Bono esto animo, inquit, nam si homines boni frugique sunt, æquo animo ferent; si mali atque intemperantes, de his nihil curandum.* Diog. Laërt. in Socrat.

CAPUT VIII.

Convivia Lacedæmoniorum.

1. Providit Lycurgus ne quis Lacedæmoniorum privatim gulæ indulgeret. Itaque instituit ut omnes sine ullo discrimine communi mensâ & frugali victu uterentur. Nemini licebat ad publica convivia venire præsumptis domi cibis expleto. Propterea acriter sese invicem observabant, atque eum, qui non biberet cum ipsis aut vesceretur, irridebant, & objugabant ut intemperantem & à promiscuo convictu fastidiosè abhorrentem. Singulis mensis quindenii accumbabant ut plurimum, nec quemquam abesse, nisi gravissimâ de causâ, licebat. Itaque cum è bello, quo Athenienses viceret, reversus rex Agis, domi cum uxore vellet cænare; portionem postulanti non miserunt magistratus.

2. Ad hæc convivia pueri quoque, sicut ad temperantiæ scholam, deducebantur. Ibi crebros de re-

publicâ sermones excipiebant, magistros liberè & facetè cavillantes audiebant, assuescebantque et ipsi joculari, & dictèria citra scurrilitatem jacere, atque aliorum cavillis non offendi: namque videbatur in primis Laconicum, cavilla æquo animo sustinere. Si quis tamen se eorum impatientem diceret, à facetiis in illum temperabatur.

Ut quisque intrabat, natu maximus commonstratis ei foribus dicebat: *Ex his nihil hic dictorum egreditur.*

Inter opsonia prima laus erat juri nigro, quo senes maxime delectabantur, relictâ juvenibus carne. Ubi mediocriter biberant, sine face recipiebant se domum, neque permittebatur ad lumen incedere, ut discerent in tenebris & nocte commeari fidenter. *Plut. in Lycurg.*

3. Sunt quidem delicatuli, mulieribus aliquando ciborum omnium fastidio laborantibus non dissimiles: nam & ipsi solitos cibos fastidiunt. Itaque ut obtusum ferrum novâ acie eget; sic eorum stomachus acui quodam modo postulat nonnunquam, sive aceto, sive acerbo aliquo condimento. Quantum ab istis differebat Lacon ille! qui cum conspexisset quemdam ejusmodi delicatulum pretiosam aviculam sibi appositam præ fastidio renuere: *At mihi, dixit, etiam vultur & hircus sapiunt.*

C A P U T IX.

Castigata corporis obesitas.

1. Lacedæmoniis lex erat, ne quis vultu præferret mollitiem colore scæmineo, aut corporis nimiam mollem haberet: hoc enim segnitiam declarare videbatur, illud animum parum virilem. Decimo quoque die adolescentes Ephoris sese exhibebant conspiciendos. Si essent corpore bene compacto et per exercitia roborato, laudabantur: contrâ, si membra flaccida et molliora viderentur, succrescente per inertiam pinguedine, verberibus plectebantur. Itaque Nauclicem Polybiade filium, præpinguem per luxuriam factam, cum in medium concionem produxissent Ephori,

Ephori, & ibi Lyfander eum graviter objurgâſſet; parum abſuit quin è civitate ejicerent. Certè exilium minitati ſunt, niſi emendaret vitam, quæ Ionica magis quàm Lacedæmonica erat: et corporis habitum, qui patriæ dedecori eſſe videbatur, temperantia & exercitiis corrigeret. *Ælian. l. xiv. c. 6. Athen. l. xv. c. 12.*

Cenſores Romani equiti nimis pingui equum adimere ſoliti erant, ſive minùs idoneum eſſe rati hominem tanto corporis pondere ad faciendum equitis munus; ſive non omnino deſidiæ culpâ vacare videretur, cujus corpus tam immodicè exuberâſſet. *A. Gell. l. vii. c. 23.*

2. Non inutile erit pauca alia de ſeveritate cenſoriâ hîc exſcribere.

Si quædam coram cenſoribus erant intempeſtivè dicta aut facta, ea notatione ſuâ non carebant. Cujus rei omnium inſtar erunt hæc exempla duo. Cenſores P. Scipio Naſica & M. Popilius quum equitum cenſum agerent; equum nimis ſtrigoſum ſed equitem ejus admodum ſucci plenum & pinguem viderunt; *Et cur, inquiunt, ita eſt, ut tu ſis, quàm equus, curatior? Quoniam, inquit, ego me curo, equum Statiuſ nihili ſervus.* Viſum eſt parum reverens eſſe reſponſum, relatuſque inter ærarios eſt eques.

Quidam amico apud cenſores aderat advocatuſ. Is cum clarè nimis & ſonore oſcitâſſet, parum abſuit quin pleſteretur, & de notâ illi inurendâ deliberatum eſt. Sed cum ille deſerâſſet invitiffimum ſe oſcitatione victum fuiſſe, tenerique eo vitio quod oſcedo appellatur; tum notæ jam deſtinatæ exemptuſ eſt. *Idem, l. iv. c. 20.*

C A P U T X.

Corporis voluptas non eſt digna hominis præſtantiâ.

1. Nunquam obliſcendum eſt quantum natura hominis pecudibus reliquiſque beſtiis antecedit. Illæ nihil ſentiunt niſi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu. Si quiſ verò hominum voluptate capiatur,

piatur, ad eamque fit paulò propensior; occultat & dissimulat appetitum ejus, propter verecundiam. Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantiâ, eamque contemni & rejici oportere. Si verò sit quispiam, qui aliquid tribuat voluptati; diligenter ei tenendus est ejus fruendæ modus. Itaque victus cultusque corporis ad valetudinem referantur, & ad vires non ad voluptatem. Atque etiam si considerare volumus, quæ sit in naturâ hominis excellentia & dignitas; intelligemus quàm sit turpe diffuere luxuriâ & delicatè ac molliter vivere; quàmque honestum, parcè, continenter, severè, sobriè. *Cicer. 1 Offic. n. 105.*

Si divina nostris animis origo est, tenendum ad virtutem, nec voluptatibus corporis serviendum. *Quintil. l. xii. c. 2.*

Dicebat Socrates: *Multos homines propterea velle vivere, ut ederent & biberent: se bibere atque esse, ne viveret.* *A. Gell. l. xix. c. 2.*

2. Corporis voluptas fragilis est, brevis, & eo viciniore fastidio, quò avidius hausta est. Ejus subinde necesse est, aut pœniteat hominem aut pudeat. In eâ nihil magnificum, aut quod naturam hominis Diis proximi deceat. Imò res humilis est, & fœda. Hæc est voluptas & homine & viro digna non implere corpus; nec saginare, nec cupiditates irritare, quarum maximè optanda est quies: sed omni animi perturbatione carere. *Senec. 7 Benef. c. 2.*

Lysandro Spartiatæ, cum in Ioniam venisset, hospites ejus inter alia munera bovem & placentam miserunt. Ille oculis in placentam coniectis, quæsit quodnam esset illud cibi genus? Respondit qui afferebat, ex melle & aliis suavibus condimentis esse confectum. *Hoc ergo, inquit Lysander, date helotibus* (qui servi erant), *non est enim hominis liberi cibus.* Bovem verò jussit Lacedæmoniorum more apparari, & libenter jucundèque in cœnâ comedit. *Ælian. l. iii. c. 20.*

Cum Agefilaüs pariter oblata sibi à Thasiis esculenta & poculenta magni pretii multa helotibus distribui jussisset, quærentibus causam Thasiis respondit,

dit, eos qui probitati ac fortitudini studuerunt, non decere istiusmodi irritamentis gulæ delectari: propterea quòd ingenuos homines iis rebus moveri non oporteat, quibus servitia capiantur. Itaque farinam tantum ab iis accepit. *Plut. in Apoph.*

C A P U T XI.

Corpus & animum ad patientiam exercere.

1. Exercendum est corpus, & ita afficiendum, ut obediare rationi possit in exequendis negotiis, & in labore tolerando. *Cicer. 1 Offic. n. 79.*

Corpus humanum popè uti ferrum est. Ferrum si exerceas, conteritur; si non exerceas, tamen rubigo consumit. Item homines exercendo videmus conteri: si nihil exerceas, inertia atque torpedò plùs detrimenti affert, quàm exercitatio. *A. Gell. l. xi. c. 2.*

Socrates, ut corpus adversus ea, quæ fortuitò patienda essent, obfirmaret, dicitur, inter alios labores & exercitia, aliquando stare solitus à solis ortu ad solem alterum orientem, inconnivens, immobilis, ore atque oculis eundem in locum directis cogitabundus. In ipso frigore hiemis glaciem nudis pedibus calcabat. Collectâ corporis exercitationibus siti, non tamen priùs bibebat, quàm primam è puteo haustam aquæ urnam effudisset. *Idem. l. ii. c. 1. Plut. de Garr.*

Diogenes pariter omni ex parte se ad laborum tolerantiam exercens, hieme statuas nive persusas complectebatur, æstate sese in fervidâ arenâ volutabat. *Diog. Laërt. in Diog.*

Quoniam majore corporis sarcinâ animus quasi opimitur, & minùs agilis est; exerceatur corpus. Sint tamen exercitationes breves: quæ tempori parcant, cujus præcipua ratio habenda est. Citò redi à corpore ad animam. Illum diebus ac noctibus exerce. Hanc exercitationem non frigus, non æstas impedit, ne senectus quidem. *Senec. Epist. 15.*

2. Animum domesticis malis ad patientiam exercebat Socrates. Ejus uxor Xantippe morosa admodum fuisse fertur & jurgiosa, ita ut per diem perque noctem marito molesta esset. Has ejus intem-

peries demiratus Alcibiades, interrogavit Socratem quænam ratio esset, cur mulierem tam acerbam domo non exigeret? *Quoniam*, inquit Socrates, *cùm illam domi talem perpetior, exerceor atque insuesco, ut cæterorum quoque foris petulantiam & injuriam facilius feram: equitesque illos imitor, qui ferociorem equum eligunt, quem doment, futurum rati, ut cæteris postea facilius uti possint.* A. Gell. l. ii. c. i Xenoph. in Conv.

Cùm in conjugem, ipsâ judice, mitissimum, iracunda illa mulier aliquando convitia & maledicta conjecisset, deinde verò sordidam aqua effudisset: *Nonne*, inquit amicis Socrates, *verè dicebam, à Xantippe post tonitru pluviam venturam?* Diog. Laërt. in Socr.

3. Mirâ quâdam ratione se ad ciborum abstinentiam exercebant Pythagorei. Apparato enim omni genere ferculorum, quæ in lautis conviviis apponi solent, cùm diutissimè oculos pavissent, eoque spectaculo comedendi cupiditatem excitâssent; statim mensam tolli jubebant, & discedebant impransî. *Diodor. Sic. l. vi.*

C A P U T XII.

Bonæ valetudinis mater est frugalitas.

1. Valetudo sustentatur notitiâ sui corporis; & observatione earum rerum quæ prodesse solent aut obesse; & continentiam in victu omni atque cultu, corporis tuendi causâ; & prætermittendis voluptatibus: postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. *Cicer. 2 Offic. n. 86.*

Bonæ valetudinis præscorum Romanorum quasi quædam mater erat frugalitas, inimica luxuriosis epulis. Maximis viris prandere & cœnare in propatulo verecundia non erat. Nec sanè ullas epulas habebant, quas populi oculis subicere erubescerent. Deinde ubi mores paulatim in pejùs ruiissent; imperari cœpit, ut patentibus januis pransitaretur & cœnitaretur, sicque civium oculi luxuriæ modum facerent. Deinde variæ leges latæ sunt, quibus non solum cœnarum sumptus finitus est, sed etiam genus ciborum. *Valer. l. ii. c. 5. Macrobi. 2 Sat. c. 13. A. Gell. l. ii. c. 14.*

2. Potest

2. Potest aliquatenus nostrâ providentiâ longior prorogari huic corpusculo mora, si voluptates, quibus pars major hominum perit, poterimus regere, & coërcere. Plato erat quidem corpus validum ac forte sortitus; sed navigationes ac varia pericula multum detraxerunt viribus. Tamen omnia ferè vitæ suæ tempora inoffensâ valetudine traduxit. In illius pestilentiae vastitate, quæ in belli Peloponnesiaci principiis Atheniensium civitatem internecino genere morbi depopulata est, ipse parcè & moderatè visitando, & iis carendo voluptatibus, quæ corpus & animum frangunt aut debilitant, communi omnium cladì nequaquam obnoxius fuit. Temperantia eum perduxit ad senectutem: & natali suo decessit, quum annum unum atque octogesimum implèssset. Dubium autem esse non debet, quin aliquos ex hac summâ annos libenter fuisset remissurus. Nam cum eum juberent medici ex Academiâ, loco morbis infesto, demigrare in Lyceum, ut valetudini consuleret; consilium illud aspernatus, ait: se ne in Atho quidem montem, ubi homines diutius quàm alibi vivere credebantur, commigraturum, etiam si sciret se illuc omnium diutissimè victurum. *Senec. Ep. 58. Aul. Gell. l. ii. c. 2. Ælian. l. ix. c. 10.*

3. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis & vulnere coirent paulatim. Deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem: Minus illa negotii habebat, cum homines uterentur facili nec per artem corrupto cibo: qui postquam cœpit non ad tollendam sed ad irritandam famem quæri, & inventæ sunt mille conditurae, quibus aviditas excitaretur; quæ alimenta erant, onera facta sunt, dum malè assuescit venter plus capere, quàm potest: hincque exorti innumera-biles morbi, supplicia, luxuriæ. Quando homines corpora opere ac vero labore durabant, & eos aut curiu, aut venatu, aut tellure versatâ defatigatos atque esurientes excipiebat domi cibus parabilis & simplex; nihil opus erat tam magnâ medicorum supellectile, nec tot ferramentis ac pyxidibus. Multos morbos ac medicos multa fercula fecerunt: Vide

quantum rerum per unam gulam transiturarum permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix; quot coqui, pistorum, ministratores, ad coquendam & inferendam cœnam discurrant! Dii boni, quantum hominum unus venter exercet! *Seneca Ep. 95.*

4. Cùm Mandanam filiam & Cyrum nepotem adhuc puerum epulis exciperet Aftyages Medorum rex; patinas eis multas opposuit cum cuiusvis generis condimentis ac cibis. Ibi Cyrum dixisse ferunt: *Quantum tibi, mi aye, negotiorum est in cœnâ: si ad omnes istas patinas manus extendere necesse est, & cibos hosce tam varios degustare!* Tum Aftyages: *Quid?* inquit, *an non hæc tibi cœna multò videtur melior esse Persicâ?* Ad quæ Cyrus: *Nequaquam, aye. Nam via multò simplicior apud nos & rectior est ad satietatem, quàm apud vos. Etenim ad eam aliquid carnis & panis nos deducit; cùm vos eòdem, quò nos, tendentes, multas per ambages & circuitus sursum deorsum vagati, vix eò tandem perveniat, quò dudum nos pervenimus.* *Xenoph. Cyrop. l. i.*

C A P U T XIII.

Omne vitium ebrietas & incendit & delegit.

1. Turpe est, plus sibi quempiam ingerere cibi & vini, quàm capiat, & stomachi sui non nôsse mensuram. Quàm multa ebrii faciunt quibus sobrii erubescunt? Non est animus in suâ potestate ebrietate devinctus. Onerati vino, ut cibum & potum, sic secretum, non continent: quod suum alienumque est, pariter effundunt.

Nihil aliud est ebrietas quàm voluntaria insania, & brevis furor. Hinc Alexander carissimum sibi ac fidelissimum amicum Clitum inter epulas transfodit. M. Antonium, magnum virum, & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, quàm ebrietas & Cleopatras amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem, hæc crudelem fecit, cùm inter apparatusissimas epulas vino gravis, sitiret tamen sanguinem: Solet nempe vinolentiam crudelitas sequi.

Omne

Omne vitium ebrietas & incendit & detegit; obstantemque malis conatibus verecundiam removet. Ubi possedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit: tunc libidinosus cupiditatibus suis, quantum petierunt, sine dilatione permittit: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sævo, malignitas livido: omne vitium laxatur & prodit. Adjice illam ignorationem sui, parum explanata verba, gradum errantem, vertiginem capitis, stomachi tormenta, cum effervesceat vinum, ac viscera ipsa distendit.

2. Quæ gloria est, capere multum vini? Cum penes te palma fuerit, cum omnes convivas visceris virtute magnificâ, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris à dolio. *Senec. Ep. 83.*

Aristippus cuidam glorianti quod multum bibens non inebriaretur: *Hoc, inquit, & mulus facit.* Sic Demosthenes, cum legati ad Philippum missi, atque inde Athenas reversi, regem eo nomine laudarent quod plurimum biberet: *Hoc, inquit, ei cum spongiâ commune est.* *Diog. Laërt. in Aristip. Plut. in Dem.*

Mirabatur Anacharsis quod Græci initio convivii cyathis parvis uterentur, ubi verò saturati essent, majoribus; judicans potum adhibendum esse tantum ad sedandam sitim: absurdum igitur esse tum bibere cum jam sitis esset sedata. Idem interrogatus quo pacto quis vitare posset ne vini potator fieret: *Si, inquit, præ oculis habeat ebriorum indecora facta dictaque.* Hinc Lacedæmonii, ut liberos ab ebrietate absterrent, servos multum vini bibere coactos, atque ita ebrios, in eorum conspectum jubebant venire. *Diog. Laërt. in Anach. Plut. in Lycurg.*

Ebrietas hilarem unius horæ insaniam longi temporis tædio sæpius pensat. *Senec. Ep. 59.*

3. Cum Astyagi mirum videretur, quod Cyrus puer, pincernam Sacam egregiè imitatus in porrigendo sibi poculo ad bibendum, non prægustasset vinum, ut ille solebat; causam ab eo quæsit. Cui Cyrus: *Mætuebam, inquit, ne vino admistum venenum esset.* *Nam cum tu nupèr die natali amicos convivio exciperes,*

res, Sacam istum vobis venenum infudisse animadverti. Videbam vos nec animis nec corporibus constare. Quæ nos pueros facere vetatis, ea faciebatis ipsi. Omnes simul vociferabamini, neque quisquam, quid ab altero diceretur, attendebat. Cantabatis ridiculè admodum, jurabatis tamen cantum illum esse optimum. Quinetiam cum surrexissetis ad saltandum, non modo non saltare ad numeros, sed ne rectè quidem stare poteratis: prorsusque obliti eratis, & tu & illi, regem esse te. Tum Astyages: An verò, inquit, fili mi, pater tuus cum bibit, non fit ebrius? Nunquam profectò, respondit ille: sitire enim tantum desinit. Xenoph. Cyr. l. i.

C A P U T XIV.

Coercendus luxus & colenda frugalitas.

1. Diogenes vir ingentis animi, qui se complicuit in dolio, & in eo cubitavit, divitias, sicut & Democritus, projecit, onus illas existimans, & effecit ne quid sibi eripi posset. Servus quem sibi unicum servaverat, cum effugisset; eum reducere, cum monstraretur, tanti non putavit: *Turpe est, inquit, Manem sine Diogene posse vivere, Diogenem sine Mane non posse.* Cum vidisset puerum cavâ manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perulâ calicem, cum hac objurgatione sui: *Quamdiu homo stultus supervacuas sarcinulas habui!* Senec. de Tranq. c. 8, 9. Ep. 90.

Quoniam non est tantum roboris nobis, ut tale exemplum sequamur, angustanda certè sunt patrimonium. Optimus autem pecuniæ modus est, qui nec in paupertatem cadit, nec procul à paupertate discedit. Placebit nobis hæc mensura, si prius parsimonia placuerit, sine quâ nullæ opes sufficiunt, & cum quâ vel exiguæ satîs patènt. Poterit ipsa paupertas in divitias se, advocatâ frugalitate, convertere. Hinc Plinius ad Calvinam scribens, cui remittebat grandem pecuniæ summam debitam sibi ab ejus patre, hæc ait: *Non est quòd verearis ne sit mihi ista onerosa donatio. Sunt quidem omnino nobis modicæ facultates, dignitas sumptuosa, reditus, propter conditio-*
nem

nem agellorum, nescio minor an incertior : sed quod deficit ex reatu, frugalitate suppletur ; ex quâ, velut è fonte, liberalitas nostra decurrit. L. ii. Ep. 4.

2. O miserum, quem delectat sui patrimonii liber amplius, & vasta spatia terrarum colenda per servos, & immensi greges pecorum per provincias pascendi, & familia quibusdam nationibus major, & ædificia privata laxitatem urbium vincentia ! Si quicquid habet, ei, quod cupit, comparet, pauper est. Neque enim unquam expletur nec satiatur cupiditatis fitis. Solebat Attalus philosophus hanc imaginem uti : Vidisti aliquando canem missa à domino frustra panis aut carnis apertore captantem ? Quidquid exceperit, protinus integrum devorat, & semper ad spem novorum frustorum hiat. Idem evenit ejusmodi hominibus semper ad nova fortunæ munera erectis & attentis. *Senec. 7 Benef. c. 10. Cíc. 1 parad. Senec. Ep. 71.*

3. Assuescamus à nobis remove pomam, servis paucioribus servire, vestes parare ad id cujus causâ inventæ sunt, habitare contractius. Discamus membris nostris inniti, naturæ voluntati parentes, quæ pedes dedit, ut per nos ambularemus, sicut oculos ut per nos videremus. Discamus victum cultumque non ad nova exempla componere, sed ut majorum fuerent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coercere, gulam temperare, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, desiderijs naturalibus parvo para remedia adhibere, spes effrænatas velut sub vinculis habere : denique id agere ut divitias à nobis potiùs, quàm à fortunâ, petamus. Facit autem animus sibi divitias, nihil concupiscendo. *Senec. de Tranq. c. 9. Epist. 55. Ep. 87.*

4. Si quis hoc sæculo, inquit Valerius, vir illustris, pellibus hædinis pro stragulâ veste utatur, quingentorum tantum assium sumptu in transmarinam provinciam eat, eodem vino eodemque cibo, quo navitæ, uti contentus sit, tribus servis comitatus Hispaniam regat : nonne mirabilis existimetur ? Atqui hæc libenter fecit, ac toleravit Cato superior, propter frugalitatis consuetudinem. Assueverat enim ab
ado-

adulescentiâ, aquam in bellicis expeditionibus potare; si nimio æstu torqueretur, acetum; si vires deficerent, paululum vilis vini. Ipse scriptum reliquit, se nunquam vestem induisse quæ majoris pretii, quàm centum denariorum esset: cùm consulatum gereret, idem vinum bibisse quod opifices, & opsonium ad cœnam è foro comparasse triginta sestertiis: idque reipublicæ causâ fecisse. Unde Seneca ait M. Catonem censorium tam reipublicæ Romanæ profuit nasci, quàm Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit. Canterio vehebatur, & hippoperis quidem impositis, ut secum utilia portaret. O quantum erat sæculi decus imperatorem triumphalem, censorium, &, quod super omnia hæc est, Catonem, uno caballo fuisse contentum, & ne toto quidem! partem enim occupabant sarcinæ ab utroque latere dependentes. *Valer. l. iv. c. 3. Plut. in Caton. Senec. Ep. 87.*

5. Scipio Æmilianus, post duos inclytos consulatus, & totidem triumphos, septem servis sequentibus officio legationis functus est: e Carthaginis & Numantiæ, quas deleverat, spoliis comparare certè plures potuerat; sed operum suorum ad se laudem, manubias ad patriam redundare maluit. Itaque cùm per populi Romani socios & exterarum nationes iter faceret; non mancipia ejus, sed victoriæ numerabantur: nec quantum auri & argenti, sed quantum dignitatis atque gloriæ, secum ferret, æstimabatur. *Valer. l. iv. c. 3.*

6. Cùm Ætolorum gens vasa argentea magni ponderis & exquisitæ artis Q. Ælio Tuberoni consulatum gerenti misisset per legatos, qui se in priore legatione fictilia in ejus mensâ vasa vidisse retulerant; eos cum suis muneribus abire jussit, monitos ne voluntariæ paupertati, quæ à continentiâ oriretur, succurrendum putarent. Utinam, exclamabat Valerius, hujus frugalitatis exemplum posterior ætas sequi voluisset. At nunc quò ventum est? A servis vix impetrari potest, ne eam supellectilem fastidiant, quâ tunc consul uti non erubuit. *Valer. l. iv. c. 3, 4.*

Sexdecim eodem tempore Ælii fuerunt, quibus una Romæ domuncula erat, & unus in agro Veiente fundus,

fundus, cultores multo pauciores desiderans, quàm dominus habebat. Princeps civitatis Æmilius Paullus Ælio Tuberoni, cujus tam pauperes Penates videbat, nuptum dedit filiam: quæ viri paupertate adedò non offensa est, ut illam, propter quam pauper erat, virtutem maximè admiraretur. *Plut. in Æmil.*

7. Qualis P. Scipionis Africani villa fuerit, quale balneum, scribit ad amicum Seneca. In ipsâ Scipionis Africani villâ jacens hæc tibi scribo. Video villam structam lapide quadrato, murum circumdatum sylvæ, turres in propugnaculum villæ erectas, balneolum angustum, tenebricosum ex consuetudine antiquâ. Magna ergo me voluptas, simul & pudor, subit contemplantem Scipionis mores ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque, ut mos fuit priscis, ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam fordido stetit, hoc pavementum tam vile illum sustinuit. At nunc quis est qui sic lavari sustineat? Sibi quisque pauper videtur ac fordus, nisi parietes magnis & pretiosis speculis, marmore, ebore, variisque coloribus resplendant. In hoc Scipionis balneo minimæ sunt rimæ magis quàm fenestræ, ut sine injuriâ muri lumen admitteret. At nunc balnea nolunt, nisi quæ totius diei solem fenestris amplissimis recipiant; nisi, dum lavantur, agros & maria prospiciant. Si quæ in usum reperta fuerant, oblectamenta facta sunt. *Senec. Ep. 86.*

CAPUT XV.

Nihil est agriculturâ melius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

Cic. 1 Offic. n. 151.

1. In urbe luxuries creatur: ex luxuriâ existat avaritia necesse est: ex avaritiâ erumpit audacia. Inde omnia scelera ac maleficia gignuntur. Vita verò rustica, parsimonix, diligentix, justiciæ magistra est. *Pro Rosc. Amer. n. 75.*

Vita

Vita rustica sine dubitatione proxima & quasi con-
sanguinea sapientiæ est. *Columel. l. i.*

2. Haud scio an ulla beator esse vita possit, quàm
eorum qui agris colendis dant operam: non solum
quòd hominum generi universo cultura agrorum est
salutaris; sed etiam quòd delectationem affert, &
copiam omnium rerum quæ ad victum hominum & ad
cultum etiam Deorum pertinent. Apud veteres Ro-
manos summi viri, clarissimique homines, qui omni
tempore ad gubernacula reipublicæ sedere debebant,
tamen in agris quoque colendis aliquantum operæ
temporisque consumpserunt. In agris plerumque vi-
vebant senatores & senes, & à villâ in senatum ar-
cessabantur. Sic *M. Attilium* suâ manu ferentem
agrum invenerunt, qui eum jussu senatûs evocârunt
ad imperium populi Romani suscipiendum: unde illi
cognomen *Serranus* fuit. Sed illæ rustico opere at-
tritæ manus salutem publicam stabiliêrunt, ingentes
hostium copias pessumdederunt; & quæ modò aran-
tium boum jugum rexerant, triumphalis currûs habe-
nas moderatæ sunt: nec fuit deinde iis rubori, ebur-
neo *scipione* deposito, agrestem stivam aratri repetere.
Potest pauperes consolari *Attilius*: sed multò magis
docere locupletes, quàm non sit necessaria solidam
laudem cupienti nimis anxia divitiarum comparatio.
Cic. de Senec. Pro Rosc. Amor. n. 51. Valer. l. iv. c. 4.
Plinius, l. xviii. c. 3.

3. Ducentis ante *Attilii* ætatem annis, cùm Ro-
mam nunciatum esset *Minucium* consulem atque ex-
ercitum ejus ab *Æquis* circumfessos teneri; tantus
pavor, tanta trepidatio fuit, quanta, si urbem, non
castra, hostes obsiderent. Cùm autem in altero con-
sule *Nautio* parum esse præsidii videretur, dictato-
remque dici placeret, qui rem perculsam restitueret;
L. Quintius Cincinnatus omnium consensu dictator
est dictus. Ille, spes unica imperii Romani, quatuor
tantum jugerum colebat agrum; nam ex septem, quæ
priùs possidebat, tria amiserat volens, solutâ pro-
amico multâ. Sicque ejus rura minùs patebant,
quàm nunc, inquit *Valerius*, multorum domus. Hic
à legatis

à legatis senatûs sive fossam fodiens, sive arans, operi certè agresti intentu, inventus est. Salute datâ invicem, redditâque, rogatus ut senatûs mandata togatus audiret; togam properè è tugurio proferre uxorem Raciliam jussit. Quâ postquam indutus est, &, absterfo pulvere ac sudore, se dictatorem à legatis consalutari audivit; Romam venit, &, Minucio obsidione liberato, victos hostes pecudum in modum subjugum misit, ne à rustici operis imitatione cessaret. Quæ quidem tantâ velocitate gessit, ut dictaturâ in sex menses acceptâ sexto decimo die se abdicaverit: proressus ut festinâsse ad repetendum opus relictum videretur. Expeditione quippe finitâ rediit ad boves triumphalis agricola. *Livius, l. iii. c. 26, &c. Valer. l. iv. c. 4. Florus, l. i. c. 11.*

4. P. Scipio Nasica, cùm ædilitatem curulem peteret, manumque cujusdam civis Romani rustico opere duratum more candidatorum tenaciùs apprehendisset; joci gratiâ interrogavit eum: *Num manibus solitus esset ambulare?* Quod dictum à circumstantibus exceptum, ad populum manavit, causamque repulsæ Scipioni attulit. Omnes namque rusticæ tribus communem sibi ab eo factam injuriam judicantes, iram suam adversus contumeliosum ejus dictærium exercuerunt. *Valer. l. vii. c. 5.*

5. Cultura agrorum operâ, non impensâ, constat. C. Furius Cresinus, cùm in parvo admodum agello largiores fructus perciperet quàm ex amplissimis agris vicinitas; in invidiâ magnâ erat, quasi fruges alienas in agellum suum pelliceret beneficiis. Quapropter die ei dictâ ad populum Romanum, damnationem metuens, instrumentum omne rusticum in forum attulit, & adduxit filiam validam atque bene curatam & vestitam, ferraamenta egregiè facta, graves ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. Postea dixit: *Beneficia mea, Virites, hæc sunt: nec possum vobis ostendere aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliasque & sudores.* Omnium sententiis absolutus est. *Plin. l. xviii. c. 6.*

CAPUT XVI.

Omnes corporis motus decorum teneant.

1. Status, incessus, sessio, accubitio, vultus oculi, manuum motus, teneant decorum, præsertim naturâ ipsâ duce & magistrâ. Quibus in rebus duo maximè fugienda sunt, ne quid effeminatum aut molle, & ne quid durum aut rusticum sit. *Cic. 1 Offic. n. 1. 8.*

2. Cùm pudorem pueris innasci vehementer cupe-
ret Lycurgus; iussit eos in vicis manum utramque in-
tra pallium continere, tacitosque incedere nusquam
circumspicientes; at ea tantùm intuentes, quæ ante
pedes essent. *Xenoph. in Lacon.*

Xenocrates Platonis discipulus dicebat: *Nihil inter-
esse pedesne, an oculos, in alienam domum aliquis desigat:*
tam enim peccare eum, qui oculos vertat quò non convenit,
quàm illum, qui ingrediatur quò non licet. *Ælian. l. xiv.*
c. 42.

Sic cùm prætereunte formoso puero exclamâisset
Sophocles, *O puerum pulchrum!* dixit ei Pericles; *At*
enim non solum manus, sed etiâ oculos, habere abstinentes
debet. *Cic. 1 Offic. n. 144.*

4. Cavendum est ne aut tarditatibus utamur in
gressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse
videamur, aut tam celeres festinationes nostræ sint,
ut anhelitus moveantur, vultus mutantur, ora tor-
queantur. Hinc Tigellium ridet Horatius, qui in-
terdum currebat, quasi hostem fugeret; aliàs lentus
incedebat, tanquam Junonis sacra ferret. *Cic. 1*
Offic. n. 131. Horat. l. i. Sat. 3.

CAPUT XVII.

A formâ removeatur ornatus non dignus viro.

1. Cùm pulchritudinis duo genera sint, quorum in
altero venustas sit, in altero dignitas; venustatem mu-
liebrem ducere debemus, dignitatem virilem. Ergo
à formâ removeatur omnis viro non dignus ornatus.
Formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda est, co-
lor exercitationibus corporis. *Cic. 1 Offic. n. 130.*

Sint

Sint procul à nobis juvenes, ut femina, comiti :

Fine coli modico forma virilis amat.

Forma viros neglecta decet.

Ovidius Heroid. Ep. iv 1 De Arte, ver. 509.

Nôsti juvenes barbâ & comâ præter modum nitidos, elegantes totos? nihil ab illis speraveris forte, nihil solidum. *Senec. Ep. 115.*

Diogenes cynicus conspiciens adolescentem cultu gestuque parum viri: *Non te pudet, inquit, qui pejùs tibi velis, quàm ipsa natura voluit? Si quidem illa te virum finxit, tu te ipse refingis in feminam.* Diog. Laërt. in Diog.

Videns quemdam Metium formæ causâ sibi nimis placentem Domitianus: *Vellem, inquit, tam formosus esse, quàm Metius sibi videtur.* Sueton. Domit. c. 20.

Anceps forma bonum mortalibus,

Exigui donum breve temporis,

Ut velox celeri pede laberis!

Res est forma fugax; quis sapiens bono

Confidat fragili? *Senec. in Hip. ver. 758.*

——— Rara est concordia formæ

Atque pudicitia. *Juven. Sat. x. ver. 297.*

2. Complures videas, quibus apud tonsorem multæ horæ tranmittuntur, dum decerpitur si quid barbæ proximâ nocte succrevit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum disjectâ comâ restituitur. Quis est istorum qui non sollicitior sit de capitis sui decore, quàm de salute? Qui non comatior esse malit, quàm honestior? O homines inter pectinem & speculum desidiosè occupatos! *Senec. de Brev. c. xii.*

Ea quotidie comminiscimur per quæ virili dignitati fiat injuria. 7 *Quæst. c. 31.*

Formâ fuit Augustus eximiâ & per omnes ætatis gradus venustissima. Erat tamen omnis lenocinii negligens, & in capite comendo tam incuriosus, ut eo ipso tempore, quo illud tonsoribus committebat, aut legeret aliquid, aut etiam scriberet. *Sueton. in Aug. c. 79.*

3. Regnante apud Lacedæmonios Archidamo, venit Spartam Ceorum legatus, jam senex, vir naturâ ostentator, & qui formosus videri vellet. Itaque
cunt

cùm illum puderet senectutis, crines suos, qui cani erant, dissimulaverat tincturâ. Ubi in concionem prodiiit cum mentitis capillis, & ea dixit quorum causâ venerat; confurgens Archidamus, qui legati comam alieno colore tinctam deprehenderat: *Quid, inquit, hic veri & sani diceret, qui non in animo tantum, sed etiam in capite circumfert mendacium?* Explofitque ejus dicta: de hominis ingenio, ex iis quæ vivendo cognosci poterant, judicans. *Ælian. l. vii. c. 20.*

Cùm Adrianus imperator cuidam canescenti aliquid negâsset; eidem iterum postea accedenti, sed infecto capite, lepidè respondit: *Jam hoc patri tuo negavi.* *Spart. in Adr. c. 20.*

C A P U T XVIII.

E speculo consilium ad quædam.

1. Ex inventis speculis venit homini primò sui vultus notitia, deinde & ad quædam utiliora consilium: formoso, ut vitaret infamiam: deformi, ut sciret redimendum esse virtutibus quidquid corpori deesset: juveni ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi: seni ut indecora canis deponet, & de morte aliquid cogitaret. *Seneca, 1. Quæst. c. 17.*

Habebat quidam filiam turpissimam,
Idemque insigni & pulchrâ facie filium,
Hi speculum, in cathedrâ matris ut positum fuit,
Pueriliter ludentes fortè inspexerant.
Hic se formosum jactat; illa irascitur,
Nec gloriantis sustinet fratris jocos,
Accipiens (quid enim?) cuncta in contumeliam.
Ergo ad patrem cucurrit læsura invicem,
Magnâque invidiâ criminatur filium,
Vir natus quòd rem feminarum tetigeret.
Amplexus utrumque ille, & carpens oscula,
Dulcemque in ambos caritatem partiens:

Quotidie, inquit, speculo vos uti volo:

Tu formam ne corrumpas nequitia malis;

Tu faciem ut istam moribus vincas bonis. *Phædr. l. iii.*

Fab. 8.

5

Socrates

Socrates quoque philosophus dicitur suasisse discipulis, ut qui inspecto speculo formosus sibi videretur, caveret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret; qui verò deformis, daret operam ut virtutis splendore vultus turpitudinem tegeret. *Apul. Apol. Soc.*

2. Natura facultatem nobis dedit nosmetipsos videnti. Fons cuique perlucidus imaginem suam reddit. Qualem fuisse putas cultum hominum ad hoc speculum se comentium? *Ætas* illa simplicior beneficium atque inventum naturæ non vertebat in libidinem & luxum. Sat̄s nitidi sibi videbantur, si squallorem opere collectum fluminis aquâ eluerent. Crimen sine arte formosi quatiebant, non aliter quàm jubam generosa animalia. Deinde cùm insitus mortalibus sui amor cœpit iis dulcem aspectum formæ suæ facere, & è terrâ metalla effossâ sunt; hic in poculo, ille in vase ad alios usus comparato speciem suam inspexit curiosius: mox propria huic ministerio specula præparata sunt: & tandem immodestius crescente luxuriâ, totis paria corporibus ex auro argentoque facta sunt, & gemmis adornata: ita ut unum ex his pluris seminæ constiterit, quàm antiquorum fuit dos illa, quæ publicè dabatur imperatorum pauperum filiabus. *Seneca, 1 Quæst. c. 17.*

C A P U T XIX.

In vestitu mediocritas optima.

1. Adhibenda est munditia non exquisita nimis: sicut fugienda agrestis negligentia. Eadem ratio est habenda vestitus: in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. *Cicer. 1 Offic. n. 130.*

Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit. *Senec. Ep. 114.*

Demosthenem, Atticæ eloquentiæ principem, tradunt vestitu nimis accurato fuisse. Hinc illi elegans vestis & moles tuniculæ ab æmulis adversariisque probro datæ sunt, nec ab indignis in eum verbis est temperatum.

Hortensius

Hortensius quoque omnium oratorum ætatis suæ, si M. Tullium excipias, clarissimus, propterea exagitatus est: multaque in ipsis causis & judiciis sunt in illum dicta, quòd munditiæ nimium studiosus, compositè amictus esset, manusque ejus inter dicendum forent argutæ admodum & gestuosæ. *A. Gell. l. i. c. 5.*

Hæc ad deridendam Hortensii mollitiem addit Macrobius. Ut aptè circumamictus incederet Hortensius in speculum intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugæ non fortè, sed de industriâ locarentur. Cùm aliquando procederet veste ad speculum ita composita; collegæ diem dixit, quòd sibi in angustiis obviis offensu fortuito structuram togæ destruxerat. *Macrobi. 2 Sat. c. 9.*

2. Julia, quum Augustum patrem venisset salutatum, fenserat oculos ejus licentior cultu suo offensos, licèt ille tacuisset. Itaque postero die mutato habitu patrem complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit, &: *Quanto magis, inquit, hic in filiâ Augusti cultus probabitur!* Verùm frustrâ Juliæ sæpe præcepit Augustus temperato inter indulgentiam severitatemque sermone ut molliorem profusoremque cultum moderaretur. Nam cùm ei amicus, vir gravis, diceret, illam melius esse facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ modestiæ; superbè respondit: *Ille obliviscitur se Cæsarem esse: ego memini me Cæsaris filiam.* Augustus quippe rarò veste aliâ est usus, quàm confecta ab uxore, & sorore, & filiâ neptibusque. Quod & ab Alexandro magno factitatum accipimus, antequam Persicos mores, & vestes induisset. Nam cùm Sisygambi captivæ matri Darii multam purpuram misisset, admonerique jussisset, ut neptes suas assuefaceret vestes conficere, & dono dare; ubi reginam aspernari id munus audivit, & injuriam sibi factam putare, ipse ad eam venit, &: *Mater, inquit, hanc vestem, quâ indutus sum, sororum non solum donum sed etiam opus, vides. Nostri decipere me mores. Cave, obsecro, in contumeliam accipias ignorationem meam.* Idem, *Sat. c. 5. Sueton. in Aug. c. 73. Q. Curt. l. v. c. 2.*

3. Lycurgus

3. Lycurgus juvenibus non ampliùs una veste uti toto anno permisit, nec quemquam cultiùs ornatum, quàm alterum, progredi, nec epulari opulentiùs: ne imitatio in luxuriam verteretur. *Justin. l. iii. c. 3.*

Ipse Lacedæmoniorum rex Agefilaus, quatuor anni tempestatibus, unâ tantum veste induebatur; & cùm in castris inter milites ageret, lectum non habebat molliorem quàm alii: hocque sæpe in ore ei erat: *Principem decere, non mollitiæ & deliciis, sed temperantiâ & fortitudine privatis hominibus præstare.* Eodem vitæ instituto etiam senex factus utebatur: & percontanti cuidam cur per acrem hiemem solò pallio tectus obambulet sine tunicâ illâ ætate? *Ut, inquit, juvenes hanc vitæ rationem imitentur, cum exemplum habeant extremæ senectutis viros & principes.* Apoph.

Quàm dissimilis Agefilao fuit apud Romanos Nero cùm multis aliis in rebus, tum in vestitu! Nam nullam vestem bis induit. *Sueton. in Ner. c. 30.*

Cùm in regali solio federet Cræsus pretiosissimis vestibus indutus, Solonem interrogavit, an quid unquam vidisset pulchriùs? *Gallos, inquit ille, & phasianos & pavones: naturali enim & inimitabili colore ac pulchritudine fulgent.* *Diog. Laërt. in Sol.*

CAPUT XX.

Nihil olere satiùs est quàm bene olere.

1. Luxuriam juvit multos odores miscere, et è cunctis unum facere: ita reperta sunt unguenta. Ab Asiaticis videtur venisse unguenti usus; illi madent eo, & accersito odore natum ex ingluvie fœtorem oris extinguunt. *Plin. l. xxiii. init.*

Unguentarios Lacedæmonii urbe expulerunt, & properè cedere finibus suis jusserunt: quòd oleum dispergerent, & mollitiem ac luxum viderentur invec-turi. *Seneca, Quæst. vi. c. 13. Clemens Alex. 1 Strom.*

Cuidam adolescenti unguentis delibutum caput habenti, *Vide, inquit Diogenes, ne bonus capitis odor malum vitæ tuæ ac famæ odorem afferat.* *Diog. Laërt. in Diog.*

Cùm adolescens fragrans unguento accessisset ad Vespasianum, ut pro impetrato magistratu gratias ageret, hic ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentem vultu aspernatus, voce etiam gravissimâ increpuit: *Maluisssem allium oboluisse.* Munusque concessum revocavit. *Sueton. in Vesp. c. 7.*

2. In omnem vitam unguento abstinemus (ait ipse de se Seneca) quoniam optimus odor in corpore est nullus. *Senec. Ep. 108.*

Hoc mihi suspectum est quòd oles bene, Postume, semper.

Postume, non bene olet, qui bene semper olet.

Martial. l. ii. Ep. 12.

Rides nos, Coracine, nil olentes :

Malo, quàm bene olere, nil olere. *l. vi. Ep. 55.*

3. Qui in solem venit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resederunt, & paulò diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt. Sic qui apud philosophum aut virum probum fuerunt, traxerint aliquid necesse est quod profit. *Senec. Ep. 108.*

C A P U T XXI.

Dormi quantum satis est.

1. Naturâ appetit animus aliquid agere semper, neque ullâ conditione quietem sempiternam possit pati. Somnum, nisi requiem corporibus & medicinam quandam laboris afferret, nobis contra naturam datum putaremus: aufert enim sensus, actionemque tollit omnem. Endymionis somnum nobis protectò nolumus dari: idque si accadat, mortis instar putemus. Nam ut quisque optimè natus institutusque est, esse omnino nolit in vitâ, si gerendis negotiis aut doctrinæ studiis orbatus possit paratissimis frui voluptatibus, & semper inerti quieti indulgere. *Cicer. 5 de Fin. n. 54, &c.*

Propter nocturnam quietem dimidio tantum quisque spatio vitæ suæ vivit. Extendamus vitam agendo, nam vitæ argumentum & officium actus est. Circumscribitur nox, & aliquid ex illâ in diem transfertur. *Plin. l. vii. c. 50. Senec. Ep. 122.*

Mycerinus

Mycerinus Ægypti rex ab oraculo monitus sex tantum vitæ annos sibi superesse, hoc excogitavit, ut oraculum, quantum liceret, convinceret mendacii, & duodecim pro sex anni fierent: Quàm minime potuit, somno indulgit, & accensis, cum nox appeteret, per multis lucernis, aut domi se continebat, aut agros & nemora pervagabatur. *Herodot. l. ii.*

2. Julianus Imperator noctes ad officia dividebat tripartita, quietis, publicæ rei, & musarum. Quod & Alexandrum magnum fecisse legimus. Nocte verò mediâ semper exsurgebat Julianus, non è plumis vel fragulis sericis ambiguo fulgore nitentibus, sed ex tapete et pelle. *Ammian. l. xvi.*

Laudare solebat Attalus philosophus culcitram quæ resisteret corpori. *Tali utor, inquit Seneca, etiam senex, in quâ vestigium apparere non possit. Brevissimo quoque somno utor. Senec. Ep. 108. & 83.*

3. Vir bonus, qualem ex præceptis Pythagoræ describit Ausonius, Idyllio viii.

Non prius in dulcem declinat lumina somnum,

Omnia quàm longi reputaverit æta diei:

Ut pravis doleat, capiat vel gaudia justis.

Pythag. ver. 46.

Hunc morem secutus Cato Cenforius quid quoque die dixerat, audierat, egerat, commemorabat vesperi. *Cicer. de Senec. n. 38.*

Quotidie ad rationem reddendam vocandus est animus. Faciebat hoc Sextius, ut, consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: *Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? quâ parte melior es?* Quid pulchrius hâc consuetudine excutiendi totum diem? Utor, inquit Seneca, hâc consuetudine, & quotidie apud me causam dico. Cùm sublatum è conspectu lumen est, & conticuit uxor moris mei conscia, totum diem meum scrutor, facta ac dicta mea remetior, nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo. Hoc quoque Horatius à se factitari solitum narrat ipse. *Senec. l. iii. de Irâ, c. 36. Hor. l. i. Sat. 4.*

Hoc nos pessimos facit, quòd nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus, cogitamus, & id rarò:

quid fecerimus, non cogitamus. Atqui consilium futuri ex præterito venit. *Seneca, Ep. 83.*

4. Turpis est, qui alto sole in lecto dormiens jacet, qui vigilare medio die incipit, qui officia lucis noctisque pervertit. Quanta illa in animo pravitas est, averfari diem, & magnam vitæ partem in noctem transferre! Istis lucifugis causa est ita vivendi, communis vitæ fastidium, & gravis malæ conscientiæ lux. Quomodo vestitu se à cæteris distinguunt, elegantia cœnarum, munditiis vehiculorum, sic volunt etiam temporum dispositione distingui. Omnes isti, ut ita dicam, retro vivunt. Omnia vitia contra naturam pugnant. Tenenda nobis via est, quam illa præscripsit, nec ab eâ declinandum. *Senec. Ep. 122.*

C A P U T XXII.

Nemo ferè saltat sobrius, nisi fortè insanit.

1. Cùm Cato Murænam consulem saltasse accusasset; his verbis respondit ei Cicero in oratione quam habuit pro Murænâ: Saltatorem appellat L. Murænam Cato. Si verè obijcitur saltatio, maledictum est vehementis accusatoris: sin falsò, maledici conviciatoris. Quare cùm istâ sis auctoritate, Marce Cato, non debes temerè consulem populi Romani saltatorem vocare: sed conspicere quibus præterea vitiis affectum esse necesse sit eum, cui verè istud obijci possit. Nemo enim ferè saltat sobrius, nisi fortè insanit: neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. Intempestivi convivii multarumque deliciarum comes est extrema saltatio. *n. 13.*

Domitianus Quæstorium virum, quòd gesticulandi saltandique studio teneretur, movit senatu. *Sueton. in Domit. c. 8.*

2. Apud Romanos matronæ saltationem non inonestam putabant, quippe quâ inter sacra utebantur: eratque inter probas quoque saltandi cura, sed non usque ad artis perfectionem. Itaque Semproniam reprehendit Sallustius, non quòd saltare, sed quòd optimè sciret. Erat, inquit, docta psallere & saltare elegantius quàm necesse est probæ. Multaque alia in-

rant, quæ instrumenta luxuriæ sunt. *Macrob. l. ii. Sat. c. 10. Sallust. Cat. c. 25.*

Scipio triumphale illud & militare corpus movit ad numeros: non molliter se iungens, ut mos est multis incesso ipso muliebrem molliem vincentibus; sed ut illi viri antiqui, qui solebant inter lulum ac festa tempora virilem in modum tripudiare, nec facturi errant famæ detrimentum, etiam si ab hospitibus suis spectarentur. *Senec. de Tranq. c. 15.*

CAPUT XXIII.

Musica magna vis in utramque partem.

1. Cantu, fidibus, tibiis uti licet, dummodo ea moderata sint. Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum dici vix potest quanta sit vis in utramque partem. Namque & incitat languentes: & languescit excitatos: & tum remittit animos, tum contrahit. *Cicer. 2 de Leg. n. 38.*

Civitatum in Græciâ multarum mores lapsi ad molliem sunt & pariter immutati cum cantibus.

2. Claros quosdam sapientiâ viros nemo dubitaverit studiosos musices fuisse. Duces maximos & fidibus & tibiis cecinisse traditum est, & exercitus Lacedæmoniorum musices ad prælium accensos fuisse modi. Apud Græcos ille mos fuit, ut in conviviiis post cœnam circumferretur lyra; cuius cum se imperitum Themistocles confessus esset, habitus est indoctior. Veterum quoque Romanorum epulis fides ac tibiae adhibere fuit moris.

Musica natura ipsa videtur velut muneri nobis dedisse ad tolerandos facilius labores. Siquidem & remiges cantus excitat: & fatigatos quamlibet rudis modulatio consolatur.

Ut manifestum fiat, inquit Quintilianus, quæ mihi, & quatenus, musica placeat, aperte profitendum puto, non hanc à me probari & præcipi, quæ nunc in scenis effeminata quidquid in nobis roboris virilis manebat maximè excidit: sed eam quâ olim viri fortes virorum fortium laudes canebant. *Quint. l. i. c. 17.*

3. Habent isti iners negotium, qui in componendis, discendis, audiendis canticis operam ponunt: qui vocem, cujus rectum cursum natura optimum fecit, inflectunt & torquent inertissimè: quorum, cum ad res serias, sæpe & tristes, adhibiti sunt, exauditur tacita modulatio. *Seneca, de Brev. c. 12.*

Quum animis insit naturâ quædam discendi aviditas, ii culpâ non carent, qui circa vana occupantur, honestis atque utilibus præteritis. Præclare itaque Antisthenes, cum quidam prædicaret insignem tribicinem esse Ismenium: *At, inquit, non magni animi: alioquin non sit tam insignis tibicen.* Et Philippus filio Alexandro, cum suaviter admodum & peritè in convivio cecinisset: *Non te pudet tam bene canere?* Sat enim est, si regi audire canentes vacet: & magnum Musis honorem habet, si alios de ejusmodi rerum gloriâ certantes spectet. Qui verò ultrò humiles artes exercet, hic suam ad utilia atque honesta sectanda socordiam profert. Post opportunam patris castigationem Alexander leviolem musicæ operam dedit, & delectatus masculo cantu, molles modulationes, ut morum perniciem, est averfatus. Accersivit ad se Timotheum tibicinem, quem ferunt, cum primùm artis suæ specimen Alexandro exhiberet, accommodatè ad illius ingenium & mores cecinisse, non mollibus & remissis modis, sed ita acribus & incitatis, ut statim Alexander ad arma rapienda exilierit. *Plut. in Pericle. Dio, Chrys. Or. 1. & 2.*

Cum deinde Alexander in Asiam profectus, campos, ubi veteris Ilii sedes monstrabatur, peragraret: quodam ex incolis lyram Paridis offerente: *Quid, inquit, mihi mollium deliciarum vile instrumentum offers? Achillis lyram quæro, quâ fortis facta virosum fortium canebat.* *Plut. in Alex. Ælian. l. ix. c. 38.*

4. Demaratus Lacedæmoniorum rex, earum artium contemptor, quæ solummodo delinirent aures nullam autem publicæ rei veram utilitatem afferrent, audito egregio cantore, id unum dixit: *Næ iste mihi videtur non malè nugari.* Sic Archidamus Lacedæmonius cuidam citharcedum admiranti ac laudibus extollenti: *O amice, inquit, quid honoris ac præmii abs*

te ferent viri boni, cum citharædum tantopere laudes?
Plut. Apoph.

Ægyptii musicam non solum inutilem, sed etiam noxiam, ducebant, tanquam virorum animos effeminantem. *Diod. Sicul. l. ii.*

5. Musicæ artis peritos mirari se dicebat Diogenes, qui lyrae chordas ita aptarent, ut suavis concentus existeret, animi vero affectus inconcinnos haberent. *Diog. Laërt. in Diog.*

Ut in fidibus ac tibiis, quamvis paulum discrepent, tamen id à sciēte animadverti solent; sic videndum est in vitâ moribusque nostris, ne fortè quid discrepet: atque etiam multò magis; quia melior actionum, quam sonorum, concentus est. *Cicer. 1 Offic. n. 145.*

CAPUT XXIV.

Bonis moribus damnosum est desiderare in spectaculo.

1. Nihil est tam damnosum bonis moribus, quam in aliquo spectaculo desiderare: tunc enim per voluptatem facilius vitia surrepunt. Ego certè confiteor imbecillitatem meam: nunquam mores, quos domo extuli, refero: aliquid ex eo quod composueram, turbatur: aliquid ex his quæ fugaveram, redit. Quid multa? avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, imò verò crudelior & inhumanior; quia inter hominēs fui. *Seneca, Ep. 7.*

Dixit Ovidius de feminis ad publica spectacula euntibus:

Spektatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ.

Ille locus casti damna pudoris habet.

Ovid. 1 Art. ver. 99.

2. Comœdiam ac tragœdiam moribus plurimum nocere existimavit Cicero. Nam postquam retulit aliquos Cæciliî versus de amore, exclamavit: *O præclaram emendatricem vitæ poëticam! de comœdiâ loquor, quæ si ejusmodi vitia non probaremus, nulla esset omnino.* Allatis quoque non paucis versibus, quibus nobiles tragœdiarum scriptores Sophocles & Æschylus Herculem & Prometheus intoleranter dolentes exhibuerunt, subjungit: Vidēsne poëtæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliunt animos

nostros: ita sunt deinde dulces, ut non audiantur- modo & legantur, sed etiam ediscantur. Sic ad malam domesticam disciplinam vitamque umbratilem & delicatam cum accesserunt etiam poëtæ, nervos omnes virtutis elidunt. Quas illi obducunt tenebras? quos invehunt metus? quas inflammant cupiditates? Rectè igitur à Platone educuntur ex eâ civitate, quam finxit ille, cum mores optimos & optimum reipublicæ statum exquireret. *Cicer. 5 Tusc. n. 69. 2 Tusc. n. 27. Cicer. fragm.*

3. Cum Thespis egisset ipse Athenis, ut mos fuit veterum, tragœdiam quam scripserat, audiente Solone jam sene; peractâ fabulâ convenit hominem Solon, quæsitivique an ipsum non puderet tot & talia proferre mendacia in tantâ hominum coronâ? Respondit Thespis, Nihil incommodi esse hæc per ludum fingere ac dicere. Tum indignatur Solon, terrâ baculo graviter percussâ; *Atqui, inquit, si hunc ludum probamus & amplectimur, cum brevi in passionibus cæterisque negotiis nostris reperiemus.* Senec. Ep. 115.

Non desunt inter tragicos, qui affectibus nostris faciem subdant, qui divitias velut unicum vitæ ornamentum laudent, qui lucro innocentiam & bonam famam postponant, qui turpes voluptates jactitent. *Ibid.*

4. Omnes fabularum actores, histriones, mimos, è republicâ suâ exulare voluerunt Lacedæmonii: ut cives neminem audirent, qui vel seriò vel joco quicquam in leges publicas & salubriter institutam disciplinam jactaret. Callipedes actor tragœdiarum totâ Græciâ celeberrimus, occurrens aliquando regi Lacedæmoniorum Agesilao, primùm salutavit eum, deinde confidentior semet admiscuit iis qui regem comitabantur, futurum sperans, ut rex ipsum præ cæteris comiter exciperet, propter celebratam, quâ sibi plurimùm placebat, artem comicam. Quod cum prope non succederet; tandem: *Non agnoscis me, inquit, ô rex?* Tum respiciens eum Agesilaus, id unum respondit: *An non tu es Callipedes mimus?* Plut. in Lacon. Plut. in Agesil.

Romæ quoque, etsi comœdia ac tragœdia populo placebant,

placebant, omne histrionum genus malè audiebat. Itaque Cicero Roscium comœdum, pro quo orationem habuit, laudans, hæc de illo dixit: *Cum artifex ejusmodi sit Roscius, ut solus dignus videatur esse, qui in scenâ spectetur: Vir ejusmodi est, ut solus dignus videatur esse, qui eò non accedat.* Cicer. pro Quint. n. 78.

Imperante Tiberio decretum est, ne domos pantomimorum senator introiret: ne eos egredientes in publicum ullus equus Romanus comitaretur: aut alibi quàm in theatro spectarentur. Quinetiam paulò post histriones omnes Româ atque Italiâ pulsi. Tacit. An. i. c. 77. An. iv. c. 14.

Massilia, civitas severitatis custos acerrima, nullum apud se aditum mimis dabat, ne turpia spectandi consuetudo etiam imitandi licentiam afferret. Valer. l. ii. c. 6.

CAPUT XXV.

Subducendus populo est tener animus.

I. Quid tibi vitandum præcipuè existimem, quæris? turbam. Nondum enim illi te tutò commiseris. Inimica est multorum conversatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit; & quò major est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Subducendus populo est tener animus & parum tenax recti; facilè transitur ad plures. Hoc est salutare, non conversari dissimilibus & diversa cupientibus. Socrati, Catoni, Lælio excutere mentem suam dissimilis multitudo potuisset; aded nemo eorum etiam, qui maxime concinnando ingenio dant operam, ferre potest impetum vitiorum tam magno comitatu venientium. Unum exemplum aut luxuriæ aut avaritiæ, multum mali facit: convictor delicatus paulatim enervat & emollit: vicinus dives cupiditatem irritat: quid tu accidere his credis in quos publicè factus est impetus? Discede ergò à turbâ, quantum potes. Cum his versare qui te meliorem facturi sunt; illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt; & homines, dum docent, discunt. Senec. Ep. 32.

2. Cùm Charondas, multarum apud Thuriōs legum auctor, videret eos, qui optimam naturam sortiti, & bonis artibus instituti essent, plerumque corrumpi propter junctam cum flagitiosis hominibus consuetudinem, & multa inde in rempublicam mala redundare, lege cavit, ne quis perditorum civium familiaritate uteretur; gravemque multam ei imponi jussit, qui initæ cum improbis pravisque hominibus consuetudinis convictus esset. *Diod. Sic. l. xii.*

CAPUT XXVI.

Est adolescentis majores natu vereri.

1. Officia non eadem disparibus ætatibus tribuuntur, aliaque sunt juvenum, alia seniorum. *Cic. 1 Offic. n. 122.*

Est adolescentis majores natu vereri: exque his deligere optimos atque probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur. Ineuntis enim ætatis inscientia constituenda & regenda est senum prudentiâ.

Ut adolescentibus bonâ indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque fit senectus eorum, qui à juventute coluntur & diliguntur; sic probi adolescentes senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur. *Cicer. de Senec. n. 26.*

Magna fuit quondam capitis reverentia cani:

Inque suo pretio ruga senilis erat.

Ovid. 3 Fast. ver. 57.

Apud antiquos Romanos neque generi neque pecuniæ præstantior honos tribui solitus erat, quàm ætati. Majores natu à minoribus colebantur ad Deum prope & parentum modum, atque in omni loco inque omni re priores potioresque habebantur. *A. Gell. l. ii. c. 15.*

Credebant hoc grande nefas & morte piandum,

Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si

Barbato cuicumque puer: licet ipse videret

Plura domi fraga, & majores glandis acervos.

Juven. Sat. xiii. ver. 54.

E convivio quoque seniores à juvenibus domum deducebantur: cumque morem Romanos ferunt accepisse

cepisse à Lacedæmoniis, apud quos Lycurgus maximum honorem non divitum & potentium, sed senum, esse voluerat. Itaque nusquam tantum tribuebatur ætati, nusquam erat senectus honoratior: & Lysandrum Lacedæmonium dicere aiunt solitum: *Lacedæmone esse honestissimum domicilium senectutis.* Justin. l. iii. c. 3. Cicer. de Senec. n. 63.

2. Quum Athenis quidam in theatrum grandis natu venisset ad spectandos ludos; in magno confessu locus ei à suis civibus non est datus. Cùm autem ad Lacedæmonios accessisset, qui certo in loco, quia legati essent, confederant; consurrexere omnes, et sedem seni inter ipsos dederunt. Quod ubi fieri populus adspexit, multiplici plausu comprobavit. Tunc quidam ex illis legatis dixit: *Athenienses scire quæ recta essent, sed facere nolle.* Cicer. ibid. Valer. l. iv. c. 5.

3. Legibus cautum erat apud Lacedæmonios, ut adolescentes non solum parentes suos revererentur, eisque obedirent; sed seniores quoque omnes colerent. Itaque de viâ illis decedebant, è sedibus assurgebant, & consistebant quieti ac verecundantes dum illi transirent.

Cuilibet seni non modò licebat juniores omnes monere & verbis castigare; verùm etiam proposita pœna erat hoc officium non præstanti: ita ut qui peccantem juvenem increpare neglexisset, perinde puniretur ac si ipse peccasset. Quin, id moris erat, ut juniores à senioribus sibi obviam factis interrogarentur, quoniam, & cujus gratiâ, irent? *Plut. in Lacon.*

4. Solebant Romani adolescentes cupidi doctrinæ & gloriæ ad clarum aliquem virum aut applicare ipsi se, aut à parentibus deduci, quo duci in studiis & in instituendâ vitâ uterentur. *Auctor Cor. Eloq. c. 34.*

Facillimè & in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros, bene consulentes reipublicæ, contulerunt. Quibuscum si frequentes fuerint, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum. Ego, inquit Cicero, à patre ita eram deductus ad Scævola, ut, quoad possem & liceret, à senis la-

tere nunquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter & commodè dicta memoriæ mandabam, fierique studebam ejus prudentiâ doctior. Quo mortuo me ad pontificem Scævola[m] contuli, quem unum nostræ civitatis & ingenio & justitiâ præstantissimum audeo dicere. *Cicer. 2 Offic. n. 46. de Amic. n. 1.*

Cicero, in oratione pro Cœlio, his verbis ejus adolescentiam laudat. Fuit M. Cœlii prima ætas primum ipsius pudore, deinde etiam patris diligentia disciplinæque, munita: qui, ut filio virilem togam dedit, continuò hunc ad me deduxit. Nemo hunc M. Cœlium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur. Fuit assiduus mecum, prætor me, à me nunquam recessit. *Pro Cæl. n. 9.*

5. Erat antiquitus institutum, ut à majoribus natum non auribus modò, verum etiam oculis, disceremus, quæ facienda essent. Inde adolescentuli statim in castris militaribus præceptis imbuebantur, ut imperare parendo, & duces agere sequendo, alios assuescerent. Inde honores petituri assisteabant curiæ foribus, & concilii publici spectatores, antequam consortes erant. Suus cuique parens pro magistro, & cui non erat parens, maximus quisque & vetustissimus pro parente erat. Quæ potestas magistratibus esset, quæ cæteris libertas; ubi cedendum, ubi resistendum; omnem denique senatorium morem, exemplis, quod optimum est præcipiendi genus, adolescentes docebantur. *Plin. l. viii. Ep. 14.*

C A P U T XXVII.

Vir bonus aspectus & cogitatus emendat.

Nulla res animos in pravum inclinabiles magis revocat ad rectum, quàm bonorum conversatio. Viri boni frequenter auditi, frequenter adspecti, nobis multorum præceptorum instar sunt: occursum me hercule ipse sapientum juvat: & est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. *Senec. Ep. 94.*

Speusippus.

Speusippus sororis Platonis filius, adolescens omnis officii negligens, iracundus, & libidinosus, cum justas parentum objurgationes pati non posset, ad Platonem avunculum venit: qui eum domo exceptum non verbo ullo, non facto, læsit, sed ipso se placidum, atque ab omni irâ & libidine vacuum quotidie exhibens, hâc arte magnum homini pudorem incussit, & cum illum in admirationem atque imitationem sui rapuit, tum ad philosophiæ studium accendit. Platonem arguebant amicorum nonnulli, quod protervum & contumacem adolescentem non castigaret: *Ego verò, in- quiebat, castigo, & quidem maxime, vitæ meæ ratione demonstrans ei diu noctuque, quod sit honestarum & turpi- um rerum discrimen.* Plut. de Amor. fratern.

Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, ut sic, tanquam illo spectante, vivamus, & omnia, tanquam illo vidente, faciamus. Hunc nobis custodem, hunc pædagogum, datum pu- temus. Magna pars peccatorum tollitur, si pecca- turis testis adfistat. Aliquem itaque habeat animus, quem vereatur, & qui non aspectus tantum, sed etiam cogitatus, emendet. O felicem, qui sic aliquem ve- reri potest! ipse citò erit verendus. Elige itaque Ca- tonem. Si hic videtur tibi nimis rigidus, elige re- missioris animi virum Lælium: elige eum, cujus pla- cuit tibi & vita & oratio, & ipsius animum ac vultum tibi præsentem figens, illud semper tibi ostende, vel custodem vel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri exigantur. Nisi ad regulam, prava non corrigas. *Senec. Ep. 11.*

CAPUT XXVIII.

Multa nobis aliorum judicio & exemplo facien- da aut corrigenda sunt.

I. Adolescenti optimum erit propter ætatis insci- entiam, in iis, quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel usque peritos, & quid his placeat exquirere. Ut enim pictores, & ii qui signa fabri- cantur, suum quisque opus à vulgo considerari vult, ut, si quid reprehensum sit à pluribus, id corriga- tur;

tur; sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda & non facienda, & mutanda, & corrigenda sunt. *Cicer.*

1 *Offic. n. 147.*

Ex vitio alterius sapiens emendat suum. *P. Syrus.*

Omnia mihi studia excussit dolor, quem ex morte Junii Aviti gravissimum cœpi. Ita me diligebat, ita verebatur, ut me formatore morum, me quasi magistro, uteretur. Rarum hoc adolescentibus nostris. Nam quotusquisque vel ætati alterius vel auctoritati ut minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia: neminem verentur, imitantur neminem, atqui ipsi sibi exempla sunt. Sed non Avitus, cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitrabatur: hæc præcipua eruditio, quod discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulebat. Semper ita recedebat, ut doctior aut melior factus. *Plin. l. i. Ep. 23.*

Apelles pictor egregius, cum tabulam pinxerat, eam inspiciendam proponebat transeuntibus; & post ipsam latens, vitia quæ à quoque notarentur, auscultabat; vulgi enim iudicium sæpe præferebat suo. Is aliquando à sutore reprehensus in crepidis pictæ imaginis, statim quod peccatum fuerat emendavit. At eodem sudore superbè propter priorem admonitionem cavillante circa crus imaginis die postero, indignatus Apelles prospexit, denunciavitque, *Ne sutor supra crepidam judicaret.* Quod deinde in proverbium venit. *Plin. l. xxxv. c. 10.*

2. Quid aptè fiat, quid à naturâ officioque discrepet, facile & commodum est judicare ex aliis: ut, si quid deceat alios, vitemus & ipsi. Fit enim nescio quo modo ut magis in aliis cernamus, quàm in nobis metipsis, si quid delinquitur. Itaque ii facillimè corriguntur in discendo, quorum vitia imitantur, emendandi causâ, magistri. *Cic. 1 Offic. n. 146.*

Peras imposuit Jupiter nobis duas:

Propriis repletam vitiis post tergum dedit,

Alienis ante pectus suspendit gravem.

Hâc re videre mala nostra non possumus.

Phædr. l. iv. Fab. 9.

Alii

Alii simul delinquant, censores fumus. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sunt. *Senec. 2 de Irâ, c. 28.*

Erat inter discipulos Zenonis adolescens quidam mirè edax, qui in convivio nihil ferè obsoniorum sodalibus soleret relinquere. Huic appositum aliquando in mensâ ingentem piscem sustulit Zeno, quasi eum ipse esset solus devoraturus. Cùm verò vorax adolescens in eum intueretur mirans atque indignabundus: *Quid ergo?* ait Zeno: *num socios edacitatem tuam quotidie æquo animo ferre vis, qui hodie non fers meam?* Diog. Laërt. in Zen.

CAPUT XXIX.

Adolescentia in labore & patientiâ est exercenda.

1. Adolescentia maximè à libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, & patientiâ tum animi tum corporis, ut ejus in bellicis & civilibus officiis vigeat industria. Itaque illi, qui Græciæ formam rerum-publicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt. *Cicer. 1 Offic. n. 122. 2 Tusc. n. 36.*

Cùm animadverteret Lycurgus adolescentes plerumque ad injuriam faciendam proclives esse, & cupiditatibus voluptatum vehementiùs urgeri: Lacedæmonios juvenes laboribus exerceri voluit, venando, currendo, esuriendo, sitiendo, algendo, æstuando: interminatus, omnem ad honores & imperia aditum occlusum iri ei, qui constituta legibus exercitia refugeret. Ut autem assuescerent non labori per reliquam vitam cedere, non hosti; in quotidianis inter ipsos exercitationibus & certaminibus res omnino seriò agebatur, & ad mortem usque victoriæ instabant. Imò ad aram Dianæ certabant inter se pueri ipsi de verberum tolerantia, & qui plura pertulisset, maximam inde gloriam conlequebatur. Spartæ, inquit Cicero, pueri ad aram Dianæ sic verberibus accipiuntur, ut multus sanguis exeat: nonnunquam etiam, ut, quum ibi essèm, audiebam, ad necem. Quorum non modò nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem. Quinetiam in virgines, quæ cæteris in

in urbibus mollissimo cultu, parietum umbris occultæ, educantur, laboriosas exercitationes transtulerunt Spartiatæ: iisque palæstra, cursus, sol, pulvis, studio est. Impelluntur, feriantur, cadunt: & ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori. *Xenoph. in Lacon. Cicer. 2 Tuscul. n. 34. 36.*

Præter doloris ac laboris tolerantiam, hoc maximè edocebantur adolescentes Lacedæmonii, imperium pati, non magistratum solum, parentum, magistrorum, sed etiam quorumvis ætate majorum. Existimaverat quippe Lycurgus satiùs esse reipublicæ habere cives ad parendum bene institutos & promptos, quàm magistratus ad imperandum idoneos. Hincque Theopompus, quodam dicente Spartam incolumem stare, quia reges scirent imperare: Imò, inquit, quia cives parere. Fecit quippe institutâ Lycurgi legibus disciplinâ, ut reges propterea parentiores habuerint exercitus & fortiores. *Plutar. in Lycurg. & Apoph. Cicer. 1 Offic. n. 76.*

2. Persarum liberi, quos veritati maximè & justitiæ studuisse diximus, ad temperantiam quoque libidinum domitricem instituebantur. Propterea non domi apud matres alebantur, sed apud præceptorem in scholis publicis, ad quas summo mane venientes quotidie, afferebant pro cibo panem, pro obsonio nasturtium, &, aquæ è proximo flumine hauriendæ causâ, poculum. Accedebat multiplex corporis exercitatio, & severa magistris parenda disciplina: ad quam obedientiam maximè excitabantur tum adolescentum tum senum exemplo, quos magistratibus impigrè obsequi cernerent. Postquam è pueris excesserant, per decennium diu noctu permanebant in quodam foro, quod Liberale vocabatur, cibum ibi & somnum capientes, urbis custodiendæ & colendæ temperantiæ causâ. Quanto enim ad vitia proclivior proniorque adolescentia est, eo majore curâ & diligentia eam esse instituendam censebant Persæ. Non dabatur huc & illuc discurrendi licentia: & rarò à magistris discedebant, nisi venationis causâ: regem enim tum dimidia adolescentum pars sequebatur, eadem in prandium ferens cibaria & obsonia, quæ pueris

ris dabantur; nec ante venationem peractam licebat prandere. Cui abstinentiæ assuescebant, ut in bello, si quando res cogeret, inediam perpeti possent. *Xenoph. Cyrop. l. i.*

3. Jugurthæ regis adolescentiam sic describit Sallustius: Ubi primùm adolevit Jugurtha, pollens viribus, decorâ facie, ingenio validus, non se luxui neque inertiae corrumpendum dedit; sed equitare, jaculari, cursu cum æqualibus contendere, & cum omnes gloriâ anteiret, omnibus tamen carus esse; plurimùm facere, & minimùm ipse de se loqui. *Sallust. Jug. c. 6.*

Publius Scipio Æmilianus à tenerâ ætate Græcis literis apprime imbutus, ut primùm licuit, se Polybio ad optima quæque erudiendum tradidit. Cujus è congressu & contubernio, quod rebus omnibus anteferebat, tantos fructus tulit, ut non modò æquales suos, sed etiam majores natu, omni virtutum genere superaret. Temperantiæ & continentiae laudem, prout ætati conveniebat, ante omnia comparare studuit. Quod quidem valde difficile tunc erat. Mirum enim est, quo impetu ad fœdas libidines & epulas juvenes eo tempore ferrentur. Quippe bello Persico diutius tracto, Græcorum in eo genere mollietatem celeriter hauserant Romani, & maximarum divitiarum compotes facti, habebant affatim unde luxuriam suam alerent atque explerent. At Scipio contrarium vitæ institutum secutus, & cum omnibus cupiditatibus tanquam cum teterrimis belluis, colluctatus, intra quinquennium publicam modestiæ ac continentiae laudem est adeptus. Hæc autem voluptatum abstinentia optimam ei valetudinem corporis attulit, quâ per totum vitæ spatium usus, amplissimam temperantiæ suæ mercedem percepit. Ad studium pudoris, cujus præcipua ei cura fuerat, accessit venandi exercitatio, quæ bellicæ fortitudinis quædam esse disciplina videbatur. *Diod. Sic. l. xxvi. Polyb. l. xxxi.*

4. Draco Atheniensis, vir insignis integritate vitæ, & juris divini atque humani peritus, tulit Athenis multas leges: quas, quia acerbiores erant, dicebat Demades videri scriptas fuisse sanguine potius quàm atra-

atramento. Una ex illis legibus capitali supplicio plecti eum jubebat, qui convictus fuisset desidiæ. *Plutarch. in Solon. A. Gell. l. xi. c. 18.*

Amasis quoque Ægyptiorum rex lege sanxerat, ut singuli cives singulis annis accederent ad provinciarum præfectos: quibus quisquis probare non poterat se profiteri artem aliquam certam & honestam unde viveret, tanquam perniciosus humanæ societati civis, morte afficiebatur. *Herod. l. ii.*

Lucani publica judicia instituerant non desidiæ solum, sed etiam luxuriæ. Quin & si quis his vitiis infecto mutuam pecuniam dedisset, eâ pecuniâ mulcatur. *Nicol. Damas.*

C A P U T XXX.

Plura audiamus, loquamur pauca.

1. Hæc Pythagoræ in recipiendis instituendisque discipulis ratio fuisse traditur. Adolescentium, qui sese ad discendum obtulerant, mores naturamque conabatur pernoscere ex oris totiusque corporis habitu. Tum eos, qui explorati ab eo & idonei habitifuerant, recipiebat in disciplinam, & jubebat tempus certum tacere; non omnes idem, sed alios aliud, pro æstimato aptu solertiæ. Quinquennale ut plurimum erat silentium: neque quisquam minùs quàm biennium, tacere solitus. Ubi res didicerant rerum omnium, ut quidam putant, difficillimas, ut alii, facillimas, tacere audireque; tum potestas erat verba facere, & quærere, quæque audissent scribere, & quæ ipsi opinarentur, expromere. *A. Gell. l. i. c. 9.*

Erat audiendi studiosus Epaminondas, ex hoc enim facillimè disci arbitrabatur. Itaque cùm in circumvenisset, in quo aut de republicâ disputaretur, aut de philosophiâ sermo haberetur; nunquam inde priùs discessit, quam ad finem sermo esset productus. *Cor. Nep. in Epam. c. 3.*

2. Apud Persas lingua castigabatur graviùs, quàm quodvis probrum: nec magnam rem sustineri posse credebant ab eo, cui tacere grave esset: quod homini facillimum voluerat esse natura. Regum arcana

cana mirâ fide celabant: non spes, non metus, eliciebat vocem, quâ proderentur occulta. *Q. Curt. l. iv. c. 6.*

Sic & Hispani sæpe tormentis pro servando rerum creditarum silentio immortui: adeò fortior illis taciturnitatis cura quàm vitæ. *Just. l. xlv. c. 2.*

Pompeii cujusdam, Romani viri, virtus laudatur; qui, dum legationis officio fungeretur, à Gentio Illyriorum rege interceptus, & senatûs consilia prodere jussus, ardenti lucernæ admotum digitum cremandum præbuit, eâque patientiâ regi simul & spem tormentis quicquam ex se cognoscendi abstulit, & expetendæ populi Romani amicitia magnam cupiditatem injecit. *Valer. l. iii. c. 3.*

Zeno inepto & nihil ad rem loquenti adolescentulo: *Idcirco, inquit, aures habemus duas, & os unum, ut plura audiamus, loquamur pauca.* Idem interrogantibus eum legatis regis Ptolemæi, quid de se renunciari regi vellet; *Senem, inquit, renunciate à vobis conspectum Athenis, qui inter pocula servare silentium sciat.* *Diog. Laërt. in Zenon.*

Xenocratis philosophi responsum quàm laudabile? Cùm maledico sermoni quorundam hominum inter-esset, ac taceret; uno ex his quærente, cur solus ita linguam cohiberet: *Quia locutum fuisse me, inquit, aliquando pœnituit; tacuisse, nunquam.* *Val. l. vii. c. 2.*

Q. Cæcilius Metellus Macedonicus amico cuidam interroganti quid esset acturus? Tunicam, inquit, meam exurerem, si eam consilium meum scire existimarem. *A. Viêt. c. 61.*

Antigonus Philippo filio, multis præsentibus, quærente quando castra moturus esset? *Ecquid, inquit, times, ne salus tubam non audias?* *Plut. Apoph.*

Alium filere quod voles, primus file. *Senec. Hip-pocl. ver. 873.*

4. Sermo, qui in circulis, disputationibus, congregationibus familiarium, conviviiis versatur, sit lenis minimeque pertinax. Nec verò, tanquam in possessionem nostram venerimus, excludamus alios: sed cùm reliquis in rebus, tum in sermone communi, vicissitudi-

nem

nem non iniquam putemus. Videamus, quibus de rebus sit sermo. Si seriis, severitatem adhibeamus; si jocosis, leporem. Sed quomodo rectissimè præcipitur, ut in omni vitâ motus animi nimios rationi non obtemperantes, fugiamus; sic ejusmodi motibus sermo debet vacare, ne aut ira exillat, aut cupiditas aliqua, aut tale aliquid appareat. Profert enim mores plerumque oratio, & animi secreta detegit. Nec sine causâ Græci prodiderunt, quemque ita dicere, ut vivat. Maximè verò curandum, ut eos quibuscum sermonem conferimus, & vereri & diligere videamur. *Cicer. i Offic. n. 132. 136. Quint. l. xi. c. 1.*

Habentur plerumque sermones aut de domesticis negotiis, aut de republicâ, aut de artium studiis atque doctrinâ. Danda igitur opera est, ut, si aberrare ad alia cœperit, ad hæc revocetur oratio: sed utcumque aderunt res. Neque enim omnes iisdem rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur.

Cùm aliquid obscœnum coram te dictum fuerit; aut si opportunitas feret, eum objurgabis, qui sermonem illum injecerit: aut silentio saltem, rubore. tristi vultu ostendes eam orationem tibi displicuisse. *Epist. c. 55.*

C A P U T XXXI.

Adolescentium ludis intersint majores natu.

1. Non in eadem intentione semper retinenda mens, sed ad lusus & jocos revocanda. Socrates prehensus ab Alibiade ludens cum filio infante, non erubuit. Agesilaus arundini insidens equitabat cum filio puero: & quum quidam eum derisisset: *Nunc, inquit, tace: cùm verò & ipse pater fueris, tunc rem narrabis.* Cæsar Augustus animi laxandi causâ modo piscabatur hamo, modo talis hucibusque ludebat cum pueris minutis, quos facie & garrulitate amabiles undique conquirebat. Domitianus inter initia principatûs quotidie secretum sibi per horam unam sumere solebat, & interim muscas captare, ac stylo præacuto configere: ita ut cuidam interroganti, essetne quis intus cum Cæsare, non absurde responsum sit à Vibio Crispo; *Ne musca quidam.* *Senec. de Tranq. c. 15.*

Ælian.

Ælian. l. xii. c. 15. Sueton. in Aug. c. 83. in Domit c. 3.

Lælium ferunt cum Scipione sæpe rusticatum, eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe, tanquam à vinculis, evolavissent. Vix audeo dicere de tantis viris, sed ita narratur: conchas eos ad Caietam & ad Laurentum legere consueſſe, & ad omnem animi remissionem ludumque descendere. Scilicet quemadmodum volucres videmus fingere & construere nidos, easdem autem, cum aliquid effecerint, levandi laboris sui causâ, passim ac liberè volitare; sic nostri animi negotiis & opere defessi, volitare quodammodo cupiunt. *Cicer. 2 de Orat. n. 22.*

2. Amasim Ægyptiorum regem cum admonerent amici, eum parum è regiâ dignitate facere, quod inter epulas jocaretur: *Qui, inquit, arcum habent, eum, cum est opus, intendunt, mox remittunt: si enim perpetuò intensus sit, frangatur necesse est, ita ut eo amplius uti non possint. Eadem est hominis ratio. Si assidue seria tractare, & nihil sibi ad lulum indulgere velit, sensim membra aut animo captus fiet.* Herod. l. ii.

Puerorum in turbâ quidam ludentem Atticus

Æsopum nucibus quum vidisset, restitit,

Et quasi delirum risit. Quod simul sensit

Derisor potiùs quàm deridendus senex;

Arcum retensum posuit in mediâ viâ:

Heus, inquit, sapiens, expedi quid fecerim.

Concurrit populus: ille se torquet diu,

Nec quæstionis positæ causam intelligit:

Novissimè succumbit. Tum victor sophus:

Citò rumpes arcum, semper si tensum habueris:

At si laxaris, cum voles, erit utilis.

Sic lusus animo debent aliquando dari,

Ad cogitandum melior ut redeat tibi.

Pbædr. l. iii. fab. 14.

Danda est remissio animis: meliores acrioresque erunt post quietem. Ut agris non est imperandum singulis annis frumentum, citò enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas; ita animorum impetum assiduus labor frangit. *Senec. de Tranq. c. 15.*

3. Natu-

3. Naturalem quandam voluptatē habent lusus jocusque. At eorum frequens usus omne animis pondus omnemque vim eripiet. Sic somnus refectiōni corporis necessarius est; hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit. Itaque subinde tantum indulgendum est animo, & dandum otium, quod ei alimenti ac virium loco sit. *Ibid.*

4. Cū adolescentes relaxare animos, & dare se jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ, sine quā nihil rectum esse potest, nihil honestum. Quod erit facilius, si in ejusmodi quidem rebus majores natu interesse velint. Ipsa quippe seniorum, sicut & magistratuum præsentia, verum pudorem & liberalem timorem animis solet infundere. *Cicer. 1 Offic. n. 122. 148. Arist. 7. polit. c. 12.*

Præderit sine dubio, custodem tibi impossuisse, & habere quem respicias. Cū jam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate custodi. *Senec. Epist. 25.*

Verba quis auderet coram sene digna pudore

Dicere?

Ovid. 5 Fastor. ver. 69.

Hinc Persæ, qui in liberorum institutione plurimum studii ac diligentiae ponebant, lectos à senioribus viros iis præficiebant: & Lacedæmonii omnibus suorum ludis majores natu volebant interesse. *Xenoph. Cyrop. l. i. Plut. in Lycurg.*

C A P U T XXXII.

In ludo ac joco modus retinendus.

1. Interrogatus Socrates quænam juvenum virtus esset, respondit: *Ne quid nimis.* *Diog. Laërt. in Socr.*

Ludendi est quidam modus retinendus, ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur. *Cicer. 1 Offic. n. 153, &c.*

Appetitus omnes contrahendi sedandique sunt: excitanda animadversio ac diligentia, ut nihil temerè inconsideratèque agamus. Neque enim ita generati à natura sumus, ut ad ludum & jocum facti esse videamur;

deamur; sed ad severitatem potius, & ad studia quædam graviora atque majora.

Ludo & joco uti quidem licet; sed sicut somno & quietibus cæteris, cum gravibus feriisque rebus satisfecerimus.

2. Ipsum genus jocandi non profusum nec immodestum, sed ingenuum & facetum, esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena; sic in ipso joco aliquod probi ingenii lumen eluceat.

Duplex omnino est jocandi genus: unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, & facetum. Quo genere philosophorum Socraticorum libri referti sunt: multaque multorum tum Græcorum tum Romanorum sunt facetè dicta.

Facilis est distinctio ingenui & illiberalis joci. Alter est libero dignus; alter, ne homine quidem, si rerum turpitudini adhibeatur verborum obscœnitas.

Perfæ, quæcunque factu turpia erant, eadem & dictu turpia censebant. Itaque nihil dicere licebat, quod non facere fas esset. *Herodot. l. i.*

Quod facere turpe est, dicere ne honestum puta. *P. Syrus.*

3. Joci, tanquam sale, parcè utendum. *Diog. apud Stob.*

Vitandum est, ne scurrilis jocus sit aut mimicus. *Cic. 2 de Orat. n. 239.*

Lædere nunquam velimus, longèque absit propositum illud, potius amicum, quam dictum, perdere. *Quintil. l. vi. c. 3.*

Adversus miseros inhumanus est jocus.

Ea quæ dicit vir bonus, salvâ dignitate & verecundiâ, decent: nimium enim risus pretium est, si prohibitatis impendio constat.

Oratori longè recedendum est ab omni obscœnitate & verborum & sensuum. Quædam satius est cum causæ detrimento tacere, quam cum verecundiæ dicere. *Senec. Exc. contr. l. i.*

CAPUT XXXII.

Est cui magno constitit dictorium.

1. Cùm Romæ medio foro quidam mortuus efferretur, accessit ad eum scurra, & in aurem quiddam insusurravit. Interrogatus ab iis qui aderant, quidnam dixisset? *Mandasse*, respondit, ut *Augusto* nunciaret, nihil dum eorum, quæ moriens plebi legaverat, solum esse à *Tiberio*. Re auditâ, *Tiberius* accersitum scurram suâ legatorum parte donavit, & duci ad supplicium iussit, ut ipse *Augusto* verum nuncium ferret.

Longè alio in dicaces animo antea fuerat *Tiberius*. Nam adversus convicia, malosque rumores, & famosa de se ac suis carmina, firmus ac patiens, subinde jactabat: *In civitate liberâ linguam mentemque liberas esse oportere*. Et aliquando senatu cognitionem de ejusmodi criminibus ac reis flagitante: *Non tantum*, inquit, *otii habemus, ut implicare nos ejusmodi negotiis debeamus*. Si quis temerè aliquid locutus fuerit, dabo operam ut rationem factorem meorum dictorumque reddam. Suet. in *Tiber.* c. 28.

2. Cùm *Theocritus Chius* duceretur ad *Antigonum* regem quem offenderat, eumque solarentur amici, ac spem facerent fore ut regis clementiam exspectaretur, ubi ob ejus oculos venisset: *Orinem ergo*, inquit, *mibi spem salutis eripitis*. Erat enim *Antigonus* uno orbatus oculo. Audito amaro intempestivoque joco rex, qui antea se *Theocrito* gratiam delicti facturum dixerat, hominem luce privavit. *Macrob. Sat. vii. c. 3.*

3. *Thacus*, *Egyptiorum* rex, factus est ex rege privatus, quòd *Agésilæum Lacedæmoniorum* regem dicto falso & amaro vellicasset, quo tempore ad se venerat belli adjutor futurus. Quoniam etiam *Agésilæus* brevi corporis staturâ erat, hoc ex *Æsopi* fabulis memoravit *Thacus*: *Athen. l. xiv. c. 1.*

Mons parturibat gemitus immanes ciens,
Eratque in terris maxima expectatio:

At ille murem peperit. *Phæd. l. iv. fab. 21.*

Quæ

Quæ cùm audisset Agefilaüs, irâ percitus, *Videbor*, inquit, *tibi aliquando etiam leo*. Postea regno spoliatus Thacus ad Persas fugere coactus est.

Scipionem Nasicam, cùm ædilitatem peteret, repulsam passum esse suprâ retulimus, quòd civem, cuius manus erant rustico labore duratæ, interrogâset,

An manibus solitus esset ambulare? Valer. l. vii. c. 5.

Plêrumque stulti risum dum captant levem,

Gravi distringunt alios contumeliâ:

Et sibi nocivum concitant periculum. *Phæd.* l. i. 29.

CAPUT XXXIV.

Facetè dicta aut facta.

1. Cùm ad poëtam Ennium venisset Nasica, eique à foribus quærenti Ennium ancilla dixisset, domi non esse; Nasica sensit illam domini jussu ita respondisse, & eum intus esse. Paucis post diebus cùm ad Nasicam venisset Ennius, & illum à januâ quæreret; exclamat Nasica, *se domi non esse*. Tum Ennius: *Quid? ego non agnosco vocem*, inquit, *tuam?* Hic Nasica: *Homo es impudens: ego, cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non esse; tu mihi non credis ipsi?* Cicer. 2 de Orat. n. 276.

Siculus quidam, cui prætor Scipio patronum causæ dabat hominem nobilem, sed admodum stultum. *Quæso*, inquit, *Prætor, adversario meo da istum patronum; deinde mihi neminem dederis*. n. 280.

Patrono malo, qui vocem in dicendo obtuderat, suadebat Granius, ut mulsum frigidum biberet, simul ac domum redisset: *Pêrdam*, inquit, *vocem, si id fecero*. *Melius est*, respondit Granius, *quàm reum*. n. 282.

Crassum, cùm causam oraret, Lucio Helvio Lamiâ, homine deformi, odiosè interpellante: *Audiamus*, inquit Crassus, *pulchellum puerum*. Cum esset arrisum: *Non potui*, inquit Lamiâ, *mibi formam ipsè fingere, ingenium potui*. Tum hic: *Audiamus*, inquit, *disertum*. Multò etiam arrisum est vehementius. n. 262.

2. Cum Orator malus in epilogo misericordiam semovisse putaret; rogavit Catulum, videreturne misericordiam movisse? *Ac magnam quidam*, inquit Catulus;

tulus: *neminem enim puto esse tam durum, cui non oratio tua miseranda visa sit.* n. 278.

Poëmatibus scribendis operam dabat Siciliae tyrannus Dionysius: & (quoniam in hoc genere, magis quam in aliis, suum cuique pulchrum est, vixque ullus reperitur poëta, qui sibi non optimus videatur) magis ob carmina, quam propter res bello bene gestas sese jactabat. Accersierat ad se & præcipuo in honore habebat quoscumque usquam arte poëtica nobiles esse audierat, eorumque judiciis poëmata sua permittebat. At illi, ne regis benevolentiam & munera amitterent, quæ scribebat omnia probabant ac laudabant. Aderat inter eos Philoxenus, celeberrimus dithyramborum versuum artifex: qui unus adulari nescius, cum aliquando inepta à Dionysio recitata carmina audivisset, de iis quid sentiret liberè aperuit. Quâ libertate offensus rex poëtæ, reprehensorem suum à satellitibus abripi, & in latomias, qui publicus carcer erat, detrudi jussit. Sed postridie ab amicis, Philoxeno veniam dari postulantibus, exoratus, rursus ad epulas eum adhibuit. Carmina sua, ut solebat, ipse mirum in modum extulit, & de quibusdam versibus, quos omnium optimos existimabat, sententiam Philoxeni exquisivit. Ille, nulla ad regis interrogationem responsione factâ, ejus satellites vocavit, seque ad latomias reduci jussit. Tam facetam libertatem, quæ omnium convivarum risu excepta fuerat, æquo animo tulit Dionysius.

Non multò post admonitus oratusque ab amicis Philoxenus, ut à tam apertâ loquendi licentiâ tandem abstineret, pollicitus est se deinceps effecturum, ut & vera diceret, & Dionysii benevolentiam tamen retineret. Nec sanè fefellit. Nam cum deinde tyrannus, quibusdam versibus, qui miserabiles affectus exprimerent, recitatis, illum interrogâset, quales hi tandem viderentur? *Miserabiles*, respondit. Quâ verbi ambiguitate præstitit quod erat pollicitus. Rex enim ita accepit, quasi Philoxenus versus suos ad movendam commiserationem idoneos esse respondisset, atque adeò illos laudâset: alii verò sic interpreta-
bantur,

bantur (quæ erat vera dicterii sententia) quasi miseros, hoc est, pessimos, dixisset versus illos. *Diod. Sic. l. xv. Cicer. 5 Tusc. n. 63.*

3. Lucernam accensam circumferens Diogenes ambulabat in foro clarissimâ luce, quærenti similis. Rogantibus quid ageret, *Hominem*, inquit, *quæro*: notans publicos civitatis mores, in quâ vix quisquam dignus esset hominis nomine.

Animadvertens quemdam imperitè jaculantem, proximè scopum confedit: & cum eo quæreretur, cur id faceret: *Ne fortè*, inquit, *ille me feriat.* *Diog. Lært. in Diog.*

Ad Antisthenem, quem ferre molestiùs morbi dolores audierat, accessit cum sicâ, & cum ei dixisset Antisthenes; *Quis me hisce doloribus liberabit?* Ille, ostensâ sicâ: *Hæc*, ait. Cui Antisthenes; *Doloribus*, dixi, *non vitâ.* Idem, in Ant.

4. Prætor Prænestinus per timorem segniùs suos in prælium duxerat. Victis hostibus, eum quum Papius Cursor consul inambulans ante tentorium vocari jussisset, licentiam expedire securim jussit. Ad quam vocem exanimi stante Prænestino: *Agedum licet*, inquit, *excide radicem hanc incommodam ambulanti- bus.* Persusumque ultimi supplicii metu dimisit. *Liv. l. ix. c. 6.*

Augustus penè nulli se invitanti negabat. Exceptus igitur à quodam cœnâ satis parcâ & penè quotidianâ, hoc tantum insusurravit: *Non putabam me tibi tam familiarem.* *Macrob. 2 Sat. c. 4.*

Illicensibus paulò seriùs Tiberium consolantibus de morte filii Drusi: *Se quoque*, respondit, *vicem eorum dolere, quòd egregium civem Hectorem amisissent.* Effluxerant autem tum plùs quàm mille anni à morte Hectoris. *Sueton. in Tiber. c. 52.*

5. Cum Ciceroni in accusatione Verris aliquid obscuriùs locuto dixisset patronus Verris Hortensius: *Non intelligo hæc ænigmata.* *Atqui debes*, inquit Cicero, *cum Sphingem domi habeas.* Acceperat enim Hortensius à Verre Sphingem æneam magni pretii. *Quint. l. vi. c. 4.*

Maximo consule mortuo die Decembris ultimo, Cæsar consulem horâ septimâ in reliquam partem

diei renunciaverat Caninium. Quem cùm plerique irent salutatum de more: *Festinemus*, inquit Cicero, *priusquam abeat magistratu*. De eodem Caninio scripsit Cicero: *Fuit mirificâ vigilantia Caninius, qui suo toto consulatu somnum non viderit*. Plut. in Cicer. 7 ad famil. Ep. 30.

Quidam adolescens, quem fama erat patri venenum dedisse in placentâ, agebat ferocius, & Ciceroni probra ac maledicta minabatur; cui Cicero: *Hoc*, inquit, *malo à te, quàm placentam*. Plut. in Cicer.

Fabiæ Dolabellæ triginta se annos habere dicenti: *Verum est*, inquit Cicero, *nam hoc jam viginti annos audio*. Quint. l. vi. c. 4.

6. Cùm partâ Aëtiacâ victoriâ Romam ingrederetur Augustus, occurrit ei inter gratulantes opifex quidam, corvum tenens quem instituerat hæc dicere: *Ave, Cæsar, victor, imperator*. Miratus Cæsar Offici-
osam avem, viginti millibus nummorum emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illâ liberalitate pervenerat, affirmavit Cæsari habere illum & alium corvum, quem afferri postulavit. Allatus corvos, verba quæ didicerat expressit: *Ave, victor, imperator Antoni*. Nihil propterea exasperatus Augustus, satis duxit jubere corvorum doctorem dividere acceptum munus cum contubernali. Salutatus similiter à psittaco, emi eum iussit. Idem miratus in picâ, illam quoque mercatus est. Exemplum pauperem futorem sollicitavit ut corvum institueret ad parem salutationem: sed cùm parum proficeret, sæpe ad avem non respondentem dicere solebat: *Opera & impensa periit*. Tandem tamen corvus cœpit dicere dictatam salutationem. Hâc auditâ, dum transit, Augustus respondit: *Satis domi saluatorum talium habeo*. Tum corvus illa verba, quibus dominum querentem solebat audire, subtexuit: *Opera & impensa periit*. Ad quod Cæsar risit, emique avem iussit quanti nullam adhuc emerat. *Macrob.*
2 Sat. c. 4.

Solebat Græculus quidam descendenti è palatio Cæsari Augusto honorificum aliquod epigramma porrigere. Id cum frustra sæpe fecisset, & tamen rursum

sum eum idem facturum vidisset Augustus; breve suâ manu in chartâ exaravit Græcum epigramma, & Græculo venienti ad se obviam misit. Ille legendo laudare, mirarique tam voce quàm vultu gestuque. Deinde cùm accessit ad sellam, quâ Cæsar vehebatur, demissâ in pauperem crumenam manu paucos denarios protulit, quos principi daret, dixitque: *Se plus datum fuisse, si plus habuisset.* Secuto omnium risu, dispensatorem Cæsar vocavit, & satîs grandem pecuniæ summam numerari Græculo jussit. *Idem.*

7. Cùm M. Pomponius Marcellus ex oratione Tiberii aliquid reprehendisset quasi minimè Latinum, affirmaretque contra Atteius Capito & esse illud Latinum, &, si non esset, futurum: *Certè mentitur Capito,* inquit Pomponius: *tu enim, Cæsar, civitatem dare potes hominibus, verbis non potes.* Sueton. de gram. c. 22.

Quum Favorini, viri Græcæ ac Latinæ Linguae peritissimi, verbum quoddam ab Adriano imperatore reprehensum esset, atque ille cessisset; arguentibus eum amicis, quoddam malè cederet Adriano de verbo, quod idonei auctores usurpâssent: *Non rectè suadetis,* inquit jocans Favorinus, *qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones.* Spart. in Adr. c. 15.

8. Cùm inter duos scelestos judex esset Philippus Macedoniæ rex; auditâ causâ, pronunciavit: *Ut alter è Macedoniâ fugeret, alter illum insequeretur.* Hoc faceto judicio utrumque exulem esse jussit. *Plut. Apoph.*

Deridenda erat, & sane derisui ab eodem Philippo habitâ est, Menecratis medici inanis superbia. Ille Syracusanus fuit; qui, quia comitialibus morbis medebatur, in eam arrogantiam est prolapsus, ut ipse se Jovem diceret. Hanc autem ab iis quos curabat mercedem paciscebatur, ut se per urbes Græciæ euntem comitarentur, minorum Deorum nomina & ornatum gerentes. Misit aliquando ad Philippum literas, quibus erat hæc præfixa salutatio: *Menecrates Jupiter Philippo felicitatem.* Ad ea Philippus

lippus rescripsit: *Philippus Menecrati sanitatem. Sua-
deo tibi ut Anticyram te conferas.* In urbe autem An-
ticyrâ vel optimum nascebatur, vel optimè tempera-
batur, helleborum, quo cerebrum purgabatur. Cùm
in Macedoniam ad Philippum venisset, lautissimum
instrui convivium rex iussit, & novo Jovi ad epulas
vocato lectum seorsum parari, tum pro cibo acerram
aponi. Ita suffitus ei fiebat, dum ceteri convivæ
exquisitis vescabantur cibis. Gaudere primùm Me-
necrates tali honore. At ubi, obrepente sensim fame,
nihil escæ apponebatur esurienti, seque solo odore
thuris à rege pasci tandem intellexit; jejunus & irri-
sus discessit. *Ælian. l. xii. c. 51. Athen. l. vii. c. 10.*

C A P U T XXXV.

Excitatur laude æmulatio.

1. Cùm Quintilianus expendit utiliùsne sit pueros
domi atque intra privatos parietes continere, an fre-
quentiæ scholarum & publicis præceptoribus tradere;
inter alia publicæ institutionis commoda hoc præci-
puum prædicat, quòd in scholâ audiet puer multa
quotidie probari, multa corrigi; proderit alicujus
objurgata desidia, proderit laudata industria: exci-
tabitur laude æmulatio: turpe ducet cedere pari,
pulchram superâsse majores. Accendunt hæc omnia
animos: & licet ipsa vitium sit ambitio, frequenter
tamen causa virtutum est. *Quint. l. i. c. 3.*

Honestum per se esse expetendum indicant pueri
in quibus, ut in speculis, natura cernitur. Quanta
studia decertantium sunt! Quanta ipsa certamina!
Ut illi efferuntur lætitiâ, cùm vicerunt! Ut pudet
victos! Ut se accusari nolunt! Ut cupiunt laudari!
Quos illi labores non perferunt, ut æqualium princi-
pes sint! *Cicer. 5 de Fin. n. 61.*

Utile est habere quos imitari primùm, mox vin-
cere velis. *Quint. l. i. c. 2.*

2. Noctu ambulabat in publico Themistocles quòd
somnia capere non posset; & causam quærentibus
respondebat,

respondebat, *Miltiadis tropæis se à somno suscitari.*
Cicer. 4 Tusc. n. 4.

Cui non sunt auditæ Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucanâ victus esset industriâ.

Aristoteles vir summo ingenio, mirâ scientiæ copîâ, cum motus esset Isocratis rhetoris gloriâ, dicere etiam cœpit, adolescentes docere, & eloquentiam conjungere cum philosophiâ, ad quam Xenocratis quoque exemplo incensus accesserat. 1 Tusc. n. 7.
Diog. Laërt. in Arist.

3. Alexander paternæ laudis æmulator, cum eum urbem aliquam nobilem expugnâsse, aut insigni victoriâ potitum esse, acciperet; adeo non ejusmodi nunciis lætabatur, ut inter æquales exclamaret: *O amici, omnia nobis præcipiet pater, nec quidquam magnificum gerendum relinquet!* Achillis quoque, à quo se originem ducere prædicabat, fortitudinem & gloriam ab Homero carminibus celebratam æmulatus, cum ad ejus tumulum in Sigeo adstitisset! *O fortunate, inquit, adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et vere: nam nisi Ilias extitisset illa, idem tumulos, qui corpus Achillis contexerat, memoriam obruisset. *Plut. in Alex. Cicer. pro Arch. n. 24.*

Julium Cæsarem ferunt, cum in Hispaniâ, quò rei publicæ causâ missus erat, legendis Alexandri rebus gestis vacaret, aliquando diu secum cogitabundum hæsisse, deinde lacrymas profudisse. Quarum causam quærentibus amicis: *Nonne, inquit, idonea dolendi causa est, quòd nihilum præclari egerim, eam ætatem adeptus, quâ Alexander multa regna vincendo peragraverat?* *Plut. in Cæs.*

4. Honos alit artes, omnesque incenduntur ad studiâ gloriâ: jacentque ea semper, quæ apud quosque populos improbantur. Itaque quò minùs honoris erat poëtis apud veteres Romanos, eo minora poëticæ artis studia fuerunt: seròque ab illis poëtæ vel cogniti vel recepti. *Cicer. 1 Tusc. n. 3 & 4.*

CAPUT XXXVI.

Famæ consulendum est.

Cùm nobis à naturâ moderationis, temperantiæ, verecundiæ partes sint datæ, cùmque eadem naturâ doceat non negligere quomodo nos erga homines geramus: est hominis ingenui & liberaliter educati, velle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis viris ceterisque hominibus: ut non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti, negligere quid de se quisque sentiat. Quemadmodum autem pulchritudo corporis movet oculos, & delectat hoc ipso, quòd inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt; sic movemus approbationem eorum quibuscum vivimus, ordine, & constantiâ, & moderatione dictorum omnium atque factorum. *Cicer. 1 Offi. n. 98. 3 de fin. n. 97.*

Si cupis bene audire, disce bene dicere, & rectè agere: sic enim perfrueris bonâ famâ. *Stob. serm. 1.*

Præclare Socrates dicebat hanc esse proximam & quasi compendiariam viam ad famam & gloriam, si quis id ageret, ut qualis haberi vellet, talis esset. Quòd si qui inani ostentatione, & ficto sermone ac vultu stabilem se gloriam consequi posse rentur, vehementer errant. Ficta enim omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quidquam potest esse diuturnum, *Cicer. 2 Offi. n. 43.*

Antè conscientiæ consulendum est, quam famæ. *Paterc. l. ii. c. 115.*

CAPUT XXXVII.

Vive ut in publico.

1. Tunc te virum bonum & felicem judica, cùm domi tanquam in publico vives, cum te parietes tui regent, non abscondent. Plerumque parietes nobis esse circumdatos volumus, non ut tutiùs vivamus, sed ut peccemus occultiùs. Janitores ædibus nostris
tam

tam malefactorum conscientia opposuit, quam superbia. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Mala conscientia etiam in solitudine anxia atque sollicita est: bona turbam advocat. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contempnis hunc testem! *Sen. Ep. 43.*

Julii Drusi ædes pluribus ex partibus patebant vicinorum prospectui. Hoc incommodum faber, si quinque talenta ei darentur, si correcturum pollicebatur, effecturumque ne pars ulla esset obnoxia prospectui. Tum Drusus: *Decem, inquit, dabo, si talem reddas domum meam, ut non vicini tantum, sed omnes etiam cives videre possint quomodo in eâ vivam.* Plutar. pol. præf.

2. Magna vis est conscientia in utramque partem; ut neque timeant, qui nihil commiserint; & poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. *Cicer. pro Milone, n. 61.*

Nunquam secura est prava conscientia. *P. Syrus.*

Tuta fortasse scelera esse aliquando possunt, secura non possunt. Prima & maxima peccantium est poena, peccasse, nec ullum scelus, licet publica poena non sequatur, impunitum est: quoniam sceleris in scelere supplicium est. Mala facinora conscientia flagellantur. Proprium est nocentium timere semper & expavescere. Bona conscientia prodire vult & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. *Seneca Ep. 97.*

Hanc Catilinæ & Jugurthæ post patrata flagitia & facinora imaginem expressit Sallustius:

Catilinæ animus impurus, Diis hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat: ita conscientia mentem excitam vexabat. Igitur color ei exsanguis: fœdi oculi: citus modò, modò tardus, incessus: prorsus in facie vultuque vecordia inerat. *Bell. Cat. c. 15:*

Neque postea Jugurthæ dies ulla aut nox quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam, aut temporis credere: cives hostesque juxta metuere, circum-

spectare omnia, & omni strepitu pavescere; alio atque alio loco sæpe contra decus regium noctu requiescere; interdum somno excitus arreptis armis tumultum facere: ita formidine, quasi vecordiâ, exagitari. *Bell. Jug. c. 72.*

3. Tiberio quoque facinora & flagitia sua in supplicium verterant: neque eum fortuna impediēbat, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas in litteris ad senatum scriptis fateretur. Itaque non frustra olim affirmavit vir sapientiâ præstantissimus, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quoniam ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis, animus dilaceratur. *Tacit. Annal. vi. c. 6.*

Dionysius major Siciliæ tyrannus indicavit ipse quàm parum esset beatus. Nam cùm quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, magnificentiam ædium regiarum; negaretque unquam beatiorē illo quemquam fuisse: *Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eadem degustare & fortunam experiri meam?* Cùm se ille cupere dixisset: collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimis stragulis: abacosque complures ornavit argento auroque cælato. Tum ad mensam eximiâ formâ pueros delectos jussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta & coronæ, odores incendebantur, mensæ exquisitissimis epulis erant instructæ. Fortunatus sibi Damocles videbatur. At Dionysius in hoc medio apparatu fulgentem gladium, è lacunari setâ equinâ appensum, demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigēbat in mensam: jam ipsæ desuebant coronæ. Denique exoravit tyrannum ut abire liceret, quod jam beatus esse nollet. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror ex conscientia malefactorum impendeat? *Cicer. 5 Tuscul. n. 61, 62.*

CAPUT XXXVIII.

Vitæ genus eligere, res difficillima.

1. De eligendo genere vitæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentiâ, cum est maxima imbecillitas consilii, tum id sibi quisque genus degendæ vitæ constituit, quod maximè adamavit. Itaque ante implicatur aliquo certo cursu vivendi, quàm potuit judicare quid optimum esset. Plerique parentum præceptis imbuti, ad eorum morem & exemplum deducuntur. Alii multitudinis judicio feruntur, & quæ majori parti pulcherrima videntur, ea maximè exoptant. Nonnulli tamen, sive felicitate quâdam, sive bonitate naturæ, sive parentum disciplinâ, rectam vitæ secuti sunt viam.

2. In constituendo genere vitæ, potissimum habenda est ratio naturæ nostræ, modò non vitiosæ, ut constare nobismet ipsis possimus, nec in ullo officio claudicare; deinde fortunæ. Suum igitur quisque noscat ingenium, acremque se & vitiorum & bonorum suorum judicem præbeat; ut ad quas res aptissimus erit, in iis potissimum elaboret. Si verò aliquando necessitas nos ad ea detruferit, quæ nostri ingenii non erunt; omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, si non decorè, at quàm minimè indecorè, facere possimus.

Si natura non feret, ut quis majorum studia atque instituta sequatur; si non poterit sive causas defendere; sive populum concionibus tenere, sive bella gerere; illa tamen præstare debet, quæ erunt in ipsius potestate, justitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam; ut minùs ab eo id quod desit requiratur. *Cicer. 1 Offic. n. 114. 121.*

CAPUT XXXIX.

Magistratus non suis, sed civium, commodis consulat.

1. Magistratus ea potestas, hoc munus est, ut præsit, præscribatque recta & utilia, & conjuncta cum legibus. Ut enim magistratibus leges, ita populo præsunt magistratus: vereque dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. *Cicer. 3 leg. n. 2.*

Magistratibus opus est, sine quorum prudentiâ ac diligentia esse civitas non potest. Iis non solum obtemperare atque obedire cives oportet, sed etiam eos colere ac diligere. Plato verò impios, & Titanum, qui Jovi adversati sunt, similes esse statuit eos, qui magistratibus adversentur. *n. 5.*

Qui modeste paret, videtur qui aliquando imperet dignus esse.

Ubi voluisset Alexander Severus aliquos provinciis rectores, præpositos, procuratores dare, nomina eorum publicè proponebat; ut si quis è populo aliquid adversus eos criminis haberet, afferre posset: dicebatque, *Quod Christiani ac Judæi facerent in eligendis sacerdotibus, id fieri debere in provinciarum rectoribus, quibus & fortunæ hominum committerentur & capita.* *Lamprid. in Alex. Sev. c. 45.*

2. Qui reipublicæ præfuturi sunt, hoc Platonis præceptum teneant, ut quicquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Ut enim tutela, sic procuratio reipublicæ, ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, gerenda est, non verò eorum, quibus est commissa. *Cicer. 1 Offic. n. 85, 86.*

Mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui præsunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio, sint quàm beatissimi. Est enim non modò ejus qui civibus, sed etiam qui servus, qui mutis pecudibus præsit, eorum quibus præsit commodis utilitatique servire. Itaque gravis, & fortis civis, dignusque principatu, tradet se totum reipublicæ, eamque sic tuebitur, ut omnibus consulat. Non opes & potentiam

potentiam confectabitur, omninoque ita iustitiæ & honestati adhærescet, ut mortem oppetat potius quàm eas deserat. 1 *Epist. ad Quint.*

Adrianus, ubi ad imperium est evectus, in concione & in senatu sæpe dixit: *Ita se rempublicam gesturum, ut non oblivisceretur populi rem esse non propriam.* Spart. c. 8.

3. Nullum vitium tetrius quàm avaritia, præsertim in iis qui rempublicam gubernant. Habere enim quæstui rempublicam, non modò turpe est, sed etiam sceleratum & nefarium. Nullâ autem re conciliare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii qui præfunt, quàm abstinentiâ & continentiâ. Itaque caput est omni procuratione negotii & muneris publici, ut avaritiæ pellatur etiam minima suspicio. *Cicer. 2 Offic. n. 77. 79.*

Cùm videret Cimon omnes ætatis suæ magistratus, præter Aristidem & Ephialtem, quæstui habuisse rempublicam Atheniensem, & magnas ex eâ prædas collegisse; aliam viam ingressus incorruptum se & intactum ab omni avaritiæ labe præstitit, dona oblata constantissimè repudiavit, omniaque gratis & innocenter per totam vitam & fecit & dixit. *Plut. in Cimon.*

Valerius Publicola, cùm tres acceptissimos populo Romano consulatus gessisset, mortuus est, gloriâ ingenti, copiis familiaribus adèò exiguis, ut funeri sumptus deesset. Itaque publicâ pecuniâ est elatus. Menenius quoque Agrippa, quem senatus & plebs Romana pacis inter se faciundæ arbitrum legerant, ita pecuniæ inops decessit, ut sepulturæ honore caruisset, nisi à populo collatis in capita sextantibus funeratus esset. *Valer. l. iv. c. 4. Liv. l. ii. c. 16.*

Omni Macedonum gazâ, quæ fuit maxima, potius est Æmilius Paulus. Tantam in ærarium populi Romani pecuniam invexit, ut unius imperatoris præda fidem attulerit tributorum. At hic non modò nihil ex thesauris regiis concupivit, sed ne ipse quidem spectare eos dignatus, per alios homines cuncta administravit: & nihil in domum suam intulit præter memoriam nominis sempiternam. Quin, si Valerio

lerio fides habeatur, adeò inops decessit, ut, nisi fundus, quem unum reliquerat, venundatus esset, non habuisset uxor ejus unde dotem reciperet. Imitatus patrem Scipio Æmilianus, nihilo locupletior, Carthagine eversâ, fuit: nihilo copiosior L. Mummius, cum copiosissimam urbem Corinthum sustulisset. Italiam ornare, quàm domum suam, illi maluerunt. Quamquam Italiâ ornata ipsa eorum domus videtur fuisse ornatior. Sic & M. Marcellus, cum captis Syracusis quædam Romam asportasset, quæ victoriæ populi Romani monumenta & urbis ornamenta essent, nihil in ædibus suis, nihil in hortis, nihil in suburbano posuit: putavitque, si ejusmodi ornamenta domum suam non contulisset, domum suam ornamenta urbi futuram. Singulorum enim abstinentia domestica, publicum civitatis decus est. *Cicer. 2 Offic. n. 76. Polyb. l. viii. c. 4. Valer. l. iv. c. 4. Cicer. in Ver. Act. vi. n. 120.*

4. Quum secundo Punico bello Cn. Scipio, Africani patruus, ex Hispaniâ senatui scripisset; petens ut sibi successor mitteretur, quia filiam virginem adultæ jam ætatis haberet, neque ei sine se dos expediri posset; senatus, ne respublica bono duce careret, patris sibi partes desumpsit, consilioque uxoris, ac propinquorum Scipionis constitutam dotem ex ærario erogavit, ac puellam nuptum dedit. Dos autem undecim millia æris fuit. In quo non solum humanitas senatûs, sed etiam modus veterum patrimoniorum, cognosci potest. Namque adeò fuerunt exigua, ut, quia Megullia quinquaginta millia æris dotem ad virum attulerat, Dotatæ cognomen invidiosum invenir. *Valer. l. iv. c. 4.*

Illis temporibus bona animi, non divitiæ, in cunctis rebus ponderabantur. Hæc conciliabant magistratus & imperia: hæc jungebant affinitates: hæc in foro, hæc in curiâ, hæc intra privatos parietes plurimum poterant. Patriæ rem unusquisque, non suam, augere properabat: pauperque in divite, quàm dives in paupere imperio, versari malebat.

5. Extat C. Gracchi è Sardinia provinciâ Romam reversi oratio, in quâ hæc inter alia de se narrat:

Verfatus

Verfatus sum in provinciâ quomodo ex usu vestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meâ conducere arbitrabar. Nemo possit verè dicere assēm aut eo plus in muneribus me accepisse: aut meâ causâ quemquam sumptum fecisse. Zonas, quas Româ proficiscens plenas argenti extuli, eas ex provinciâ inanes retuli. Alii amphoras, quas vini plenas retulerunt, eas argento repletas domum reportarunt. *A. Gell. l. xv. c. 12.*

Contrâ verò pecuniæ quàm non contemptor fuerit Varus Quinctilius, Syria, cui præfuerat, declaravit: quam pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. *Paterc. l. ii. c. 117.*

6. Cùm Ser. Sulpicius Galba & Aurelius Cotta consules in senatu contenderent, uter adversus Viriatum in Hispaniam mitteretur, ac magna inter Patres dissensio esset: omnibus quonam Scipionis Æmiliani sententia inclinaretur expectantibus; *Neutrum*, inquit, *mibi mitti placet: quia alter nihil habet, alteri nihil est satis.* Imperii, in quo omnia licet pro arbitrio agere, æquè malam magistrā judicans inopiam atque avaritiam. Quo dicto, ut neuter in provinciam mitteretur, obtinuit. *Valer. l. vi. c. 4.*

CAPUT XL.

Varia eorum qui aliis præsunt, Officia.

1. Difficile dictū est, quantopere conciliet animos hominum comitas affabilitasque sermonis. *Cicer. 2. Offic. n. 48.*

In gerendo magistratu exercenda est facilitas & altitudo animi: ne, si irascamur aut intempestivè accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositatem inutilem atque odiosam incidamus. Anui pauperculæ Philippum regem obsecranti, ut litem suam dijudicaret, cū respondisset, sibi tempus ad ista non superesse: *Ne ergo sis rex*, illa reposuit. Admiratus Philippus liberam vetulæ vocem, non solū ei aures præbuit, sed multam quoque jus sibi dici postulantium turbam audivit statim, 1 *Offic. n. 38. Plut. Apoph.*

Quam

Quum Augusto principi optimo quidam libellum supplicem porrigens, præ metu & verecundiâ nunc manum proferret, nunc retraheret: *Putas, inquit jocos Augustus, te assem elephantæ dare?* Jus ipse dixit assidue, & in noctem nonnunquam: si parum corpore valeret, lecticâ ante tribunal collocatâ, vel domi etiam cubans. *Macrob. 2 Sat. c. 4. Sueton. in Aug. c. 33.*

Inter alia dicta Trajani hoc fertur egregium. Amicis culpantibus quodd nimum in omnes comis esset, respondit: *Talem se imperatorem esse privatis, quales esse sibi imperatores privatus optaret.* *Eutrop. l. viii.*

Erat in Miltiade cum summa humanitas, tum mira comitas: ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret. Contrâ Pausanias conveniendi facultatem petentibus non dabat, superbè respondebat, & crudeliter imperabat. *Corn. Nep. in Miltiad. & Paus.*

2. Ita probanda est mansuetudo atque clementia; ut adhibeatur publicæ utilitatis causâ severitas, sine quâ administrari civitas non potest. Nam ubi discrimen inter malos bonosque sublatum est, confusio sequitur, & vitiorum eruptio. Promiscuam habere & vulgarem clementiam non decet: & tam ignoscere omnibus crudelitas est, quàm nullis. *Cicer. 1 Offic. n. 88. Senec. de Clem. l. i. c. 2.*

Bonis nocet; quisquis pepercerit malis.

Invitat culpam, qui peccatum præterit. *P. Syrus.*

Modum tenere debemus. Sed quia difficile est temperamentum; quidquid plûs æquo futurum est, in partem humaniorem præponderet.

3. Objurgationes aliquando incidunt necessariae, in quibus utendum est fortasse & vocis contentione majore, & verborum gravitate acriore. Sed, ut ad urendum & secandum medici, sic nos ad hoc genus castigandi rarò invitique veniamus, nec unquam nisi necessariò, si nulla reperietur alia medicina. Sed tamen ira procul absit, cum quâ nihil rectè fieri, nihil consideratè, potest. Atque etiam significandum est, illud ipsum acerbitatis, quod habet objurgatio, ipsius

ipsius causâ, qui objurgetur, esse susceptum. *Cicer.*
1 *Offic. n. 136.*

Omnis autem animadversio & castigatio contumeliâ vacare debet: neque referri ad utilitatem ejus qui punit aliquem aut verbis castigat, sed ad reipublicæ commodum. 1 *Offic. n. 88.*

4. Cavendum est etiam ne major pœna, quàm culpa, sit: & ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidem. *n. 89.*

Prohibenda maximè est ira in puniendo, optandumque, ut ii, qui præsunt aliis, legum similes sint, quæ ad puniendum æquitate ducuntur, non iracundiâ. Quod vitium cùm in privatâ quotidianâque vitâ levis esse animi atque infirmî videtur, tum verò nihil est tam deforme, quàm ad summum imperium etiam acerbiter naturæ adjungere. 1 *Epist. ad Quint.*

Cyri & Agefilai, summo in imperio, nemo unquam verbum ullum asperius audivit. 2 *Epist.*

Ad coërcitionem errantium sceleratorumque, irato castigatore non opus est. Omne pœnæ genus remedium loco admovebo. Varia in tot animis civium vitia video, & civitati curandæ adhibitus sum: pro cuiusque morbo medicina quæritur. Hunc fanet verecundia, hunc mutatio loci, hunc dolor, hunc egestas, hunc ferrum. Procedam in tribunal non furens, non infestus, sed vultu legis: & illa solennia verba damnationis pronunciabo, non iratus, sed severus. *Senec. l. i. de Irâ, c. 15, 16.*

5. Cicero in egregiâ illâ ad Quintum fratrem Asiæ prætorem epistolâ, quædam eum admonet ut faciat; quædam quod jam fecerit laudat, quæ hîc paucis verbis referentur.

Sint hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primùm integritas & continentia; deinde omnium qui tecum sunt, pudor: delectus in familiaritatibus percautus & diligens: familiæ gravis & constans disciplina. Quid autem erit negotii continere eos quibus præsîs, si te ipse contineas?

Sit summa in jure dicendo severitas: dummodo ea non varietur gratiâ, sed conservatur æquabilis.

Sed

Sed tamen parvi refert abs te ipso jus dici æqualiter & diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu ejus muneris aliquam partem commiseris. Neque enim satis est te ipsum justum esse, & abstinenter, sed omnes ministros imperii tui tales præstare & sociis nostris & rei publicæ debere.

Constanti famâ ad me perlatum est, tibi omnium, quibus præes, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas: te pecuniæ, te voluptati, te omnium rerum cupiditati sic jam biennium resistere, ut in Asiâ tam corruptrice provinciâ nihil te ab summâ integritate continentîaque detraxerit: non itineribus tuis perterri homines, non sumptu exhausti: esse, quocumque veneris, & publicè & privatim maximam lætitiâ, cum urbs custodem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem, recepisse videatur: facillimos esse aditus ad te: patere aures tuas querelis omnium: nullas inopiam ac solitudinem, non modò publico accessu ac tribunali sed ne domo quidem tuâ & cubiculo esse exclusam tuo: toto denique in imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansuetudinis, humanitatis.

C A P U T XLI.

Judicis est in causis semper verum sequi.

1. Dicebat Pythagoras, donorum à Deo homini concessorum hæc duo esse præstantissima, veritatem sequi, & benefacere aliis: his enim duobus mortales Deo propè similes fieri. *Cicer. 2 Offic. n. 51. Ælian. l. iv. c. 34.*

Thebis Ægyptiacis visebantur simulacra judicum manibus carentium, & præsidis eorum oculos in terram versos habentis. Quo significabatur, eos, qui jus dicunt, nec donis, nec conspectu reorum moveri oportere. *Plut. in Iside.*

Quoniam magna aut bona aut mala è judiciis aut æquis aut iniquis in publicam rem veniunt, Ægyptiis præcipua judiciorum cura erat. Optimos e majoribus urbibus viros triginta eligebant. Qui confessus Areopagitis Atheniensium, nec senatui Lacedæmoniorum, videtur

videtur fuisse postponendus. Hi unum ex sese, justitiâ maximè insignem, sibi præsidem dicebant. Stipendium à rege omnibus dabatur in victum & alias res necessarias. Cùm ad judicandum convenissent, præses collo suo torquem aureum circumponebat, è quo suspensa erat, confecta ex pretiosissimis lapillis, imago, quam Veritatem dicebat: & octo volumina, in quibus scriptæ erant leges Ægyptiorum, proponebantur in medium. Actor & reus, non verbis, sed scripto tantum, causam agebant: & postquam res satis liquere judicibus visa erat, ferebatur sententia, & præses Veritatis imaginem convertebat in alterum è litigatoribus qui causâ vicerat. Hoc modo cuncta judicia peragere Ægyptiis solenne erat. Causidicorum oratione multum caliginis juri offundi arbitrabantur; & sæpe fieri, ut oratorum artes, actionis præstigiæ, lacrymæ periclitantium, judicum aures, oculos, animos sic afficerent, ut unam Veritatem non amplius intuerentur. *Diod. Sic. l. i.*

2. Athenis in senatum Areopagiticum neminem admitti fas erat, nisi & honesto loco natus, & vitæ modestiâ spectatissimus. *Isocr. in Areop.*

Nihil illis judicibus constantius, nihil severius, nihil fortius. Qui causam apud eos dicebant, ab iis omnibus, quæ ad conciliandum benevolentiam & movendos affectus valent, jubebantur abstinere: quod si negligere viderentur, præconis voce cohibiti tacere cogebantur. Ne reorum quoque miserando aspectu judices commoverentur, ipsâ nocte, nullis admotis luminibus, judicia exercebant: summoque silentio sententiam tabellâ dabant, ita ut alter alterius sententiam ignoraret. Puerum coturnicum oculos eruentem dicuntur damnasse, judicantes id signum esse perniciosissimæ mentis multisque malo futuræ, si adolevisset. Idem quid quisque Atheniensium ageret, aut quonam quæstu sustentaretur, diligentissimè inquirebant, ut cives vitæ rationem reddendam esse memores, honestatem sequerentur. *Cicer. l. i. ad Attic. Epist. 14. Quint. l. ii. c. 17. l. vi. c. 1. Lucian. in Hermot. Pollux, l. viii. c. 10. Quint. l. v. c. 9. Valer. l. ii. c. 6.*

3. Sifamnem,

3. Sisamnem, unum è Persarum iudicibus, quod pecuniâ acceptâ unjustè judicasset, rex Cambyfes morte plecti iussit; interemptoque detractâ pelle contexit tribunal, in quo ille federat: tum filium ejus Otanem ibidem sedere judicem voluit, admonitum ut nunquam paternæ culpæ ac pœnæ oblivisceretur. Severior postea Artaxerxes, alius Persarum rex, in quosdam malos iudices fuit: nam vivis pelles detrahi præcepit, iisque aliorum iudicum subsellio insterni, ut recens semper ante oculos haberent exemplum justitiæ non impunè violatæ. *Herod. l. v. Diod. Sic. l. xv.*

4. Qui statuit aliquid parte inauditâ alterâ,
Æquum licet statuerit, haud æquus fuit.

Senec. in Medea, ver. 200.

Quendam ex inimicis vocaverat in iudicium Aristides: & iudices, auditâ accusatione, confestim sententiam laturi videbantur de reo, quem audire abnuebant, notam omnibus accusatoris justitiam ac fidem reveriti. Tum Aristides in medium processit, & unâ cum reo supplex concidit ad pedes iudicum, orans, ut inimicus audiretur, & ex legibus cum eo ageretur. *Plut. in Arist.*

Alexander primis regni annis cùm in capitalibus causis iudex federet, loquente accusatore, alteram aurem admotâ manu occludebat. Interrogatus cur id faceret: *Illam, inquit, aurem reo integram servo.* Idem. *Alex.*

5. Nihil contra rempublicam, neque contra jusjurandum ac fidem, amici causâ, vir bonus faciet; ne si iudex quidem erit de ipso amico. Ponit enim personam amici, cùm induit iudicis. Hoc solum dabit amicitiae, ut veram amici causam esse malit, ut perorandæ liti tempus, quoad per leges liceat, accommodet. Itaque præclarum à majoribus accepimus morem ea tantùm rogandi iudicis, quæ salvâ fide facere possit. *Cicer. 3 Offic. n. 10.*

Est sapientis iudicis, meminisse non solum quid potestati suæ permissum sit à republicâ, sed etiam quid fidei commissum ac creditum: absolvere aliquando, quem oderit; quem verò amet, condemnare: non putare, sibi, quodcumque concupierit, licere:

cere: sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, invidiam, metum, cupiditatesque omnes amovere: maximèque rebus omnibus præferre conscientiam mentis suæ, quæ à Diis immortalibus accepimus, quæ à nobis divelli non potest: quæ si optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vitâ nobis erit, sine ullo metu & summâ cum honestate vivemus. *Pro Cluent. n. 159. Pro Rab. Posth. n. 12.*

6. Chilo ille sapiens in re capitali amici sui aliquando judex fuit cum duobus aliis iudicibus. Itaque aut amicus ei capite plectendus erat, aut legi adhibenda fraus. Consultanti secum quid in tam anticipiti casu faciendum esset, hoc optimum visum est. Sententiam, quâ amicum damnaverat, dissimulans ac tacens, duobus sociis iudicibus, ut eum absolverent, persuasit: sicque se & amici & iudicis officio functum fuisse existimabat. Verùm die vitæ supremo amicos circumstantes allocutus, eum dixisset nihil à se commissum esse, cujus memoria aliquid ægritudinis afferret morienti; confessus est sibi nondum liquere, rectene, an perperam, fecisset in illo amici iudicio: hancque se ex eo facto capere molestiam, quod metueret ne perfidi hominis fuisset in eadem re, eodemque tempore, & communi negotio, aliis suasisse diversum ab eo quod ipse justum, & à se faciendum duxerat. Virum sapientiâ præstantem hæc res meritò anxium & sollicitum habebat. Declinavit enim de viâ, & iustitiâ discessit, cum falsum conservandi amici causâ consilium dedit. *A. Gell. l. i. c. 3.*

7. Antigoni regis frater Marsyas litem habebat, postulabatque ab eo sibi domi iudicium instituti: *Melius quidem, inquit Antigonus, in foro, & omnibus audientibus, res agetur, si nihil injustè facere in animo est.* Plut. Apoph.

Philippum regem rogabat Harpalus, qui gratiâ plurimum valebat apud eum, ut propinquus & familiaris suus Crates, accusatus injuriarum, multam quidem solveret, sed non damnetur publico iudicio, ne inimicorum aliorumque hominum maledictis pateret.

ret. Cui Philippus: *Satiùs est ipsum propter culpam, quàm nos propter illum malè audire.*

Cùm litis inter duos privatos iudex esset Aristides, & alter conciliandæ sibi iudicis benevolentia causâ diceret adversarium multa in Aristidem injuriosè fecisse: *Quin tu potiùs, inquit, bone vir, si quid ille te læsit, eloquere. Tibi enim nunc, non mihi, iudex sum.* Idem, in Aristide.

C A P U T XLII.

Cives magistratibus pareant, magistratus legibus.

1. Divina mens prima & summa lex est, alia jubens, alia vetans: ex quâ illa lex, quam Dii humano generi dederunt, profecta est, ratio, ad rectè faciendum impellens, & à delicto avocans. *Cicer. 2 de leg. n. 9. 11. 2 Philip. n. 28.*

Constat profectò ad salutem civium, vitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges: eosque, qui primùm ejusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus susceptis honestè beatèque viverent. Vitiorum enim emendatricem legem oportet esse, commendatricemque virtutum. Ideoque supplicia vitiis proponit, præmia virtutibus. *2 de Leg. n. 11. 1 de Leg. n. 58.*

Sicut morbos ante necesse est cognitos esse, quàm remedia eorum; sic cupiditatis priùs natæ sunt, quàm leges, quæ iis modum facerent. Vetustissimi mortaliū quorū ætas aurea dicta est, naturam & ducem & legem habentes, sine probro & scelere, atque ideo sine coërcitionibus & poenâ, vitam agebant. Nec præmiis nec minis opus erat, cùm honesta suoapte ingenio peterent, & nihil contra morem cuperent. At postquam pro modestiâ & pudore, ambitio, vis, aliæque cupiditates incessère; leges conditæ sunt. Sic Cretenfisibus Minos, Spartanis Lycurgus, Atheniensibus Solon leges perscripsit. *Liuius, l. xxxiv. c. 4. Tacit. 3 Ann. c. 26. Senec. Ep. 90.*

2. Lycurgus non habentibus Spartanis leges instituit, & suo exemplo confirmavit: siquidem nihil lege ullâ sanxit, cujus non ipse primus in se documenta daret.

daret. Populum in obsequia principum, principes ad iustitiam imperiorum formavit: parsimoniamque omnibus suavit, existimans laborem militiæ assiduâ frugalitatis consuetudinem faciliorem fore. Tanto viro neque vitæ summa integritas, neque constantissimus erga patriam amor, neque leges salubriter excogitatæ, auxilio esse potuerunt, quò minùs infestos cives expectietur. Lapidibus enim aliquando petitus à divitibus quibusdam, quorum luxui frænos injecerat, foro ejectus, oculo etiam privatus fuit. Hoc facinus admisit adolescens nomine Alcander, qui Lycurgi è foro fugientis tergo inhærens, respicientem percussit baculo, eique oculum excussit. Illum, sibi à populo traditum ad pœnam, egregiè ultus est Lycurgus: nam cùm domi ministrare sibi jussisset; mansuetudinis, frugalitatis, sanctitatisque suæ exemplo tantam in eo morum mutationem fecit, ut ille ex proterva & audaci adolescente in verecundum moderatumque transferit. *Justin. l. iii. c. 2. Valer. l. v. c. 3. Plut. in Lycurg.*

3. Codro rege Athenis extincto pro patriâ administratione reipublicæ annuis magistratibus permittitur, Sed civitati nullæ tunc leges erant, quia voluntas regum pro legibus habebatur. Lectus est itaque Solon vir ingenio & iustitiâ insignis, qui velut novam civitatem legibus conderet. Hicque tanto temperamento inter plebem senatumque egit, ut ab utrisque parem gratiam traheret. *Justin. l. ii. c. 7.*

Solonem leges condentem arrisit Anacharsis, dixitque: *Leges aranearum telis similes sibi videri. Quemadmodum enim, inquiebat, illæ infirmiora animalia retinent, valentiora transmittunt; sic pauperes & humiles legibus constringuntur, divites & præpotentes eas percurrunt.* Idem Anacharsis cùm concioni populi Atheniensis interfuisset: *Mirari se, dixit, quòd apud Græcos verba facerent sapientes, stulti verò judicarent.* *Plut. in Solon. Valer. l. vii. c. 2. Plut. ibid.*

Interrogatus Solon, quomodo optimus fieri posset civitatum status? Si, inquit, *cives magistratibus obediant, magistratus autem legibus.* *Stob. serm. xli.*

4. Archidamos

4. Archidamus cuidam quærenti, quinam Spartæ imperarent? *Leges*, inquit, *ac secundum leges Magistratus*. Plut. Apoph.

Cum Agefilaüs Lacedæmoniorum rex subactâ Asiæ parte, adversus regem Persarum pergeret, maximamque haberet fiduciam regni ejus potiundi; ab Ephôris revocatus, eorum absentium jussis tam obediens fuit, quàm si privatus in comitio esset Spartæ: opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multoque gloriosius sibi futurum duxit, si patriæ institutis paruisset, quàm si bello Asiam superasset. Rediit itaque confestim, dicens: *Bonum imperatorem oportere legibus parere*. Plut. Apoph. Cor. Nep. in Agesil. c. 4.

Antiochus tertius omnibus regni sui civitatibus scripserat: *Si quid fortè per litteras jussisset facere quod esset contra leges, ne sibi parerent*. Plut. ibid.

5. Charondas populi conciones ad vim & cruorem usque seditiosas pacaverat, lege cavendo, ut, si quis eas cum ferro intrâisset, continuo interficeretur. Interjecto deinde tempore, ipse ex longinquo rure, gladio accinctus, domum repetens, subito indictâ concione, sicut erat armatus, in eam processit. Ubi cum ab eo, qui proximè constiterat, solutæ à se legis suæ admonitus fuisset: *Idem ego*, inquit, *illam sanguine meo sanciam*. Ac protinus ferro, quod habebat, districto incubuit. De Zaleuco, vide lib. iii. c. 49. *Valer. l. vi. c. 5*.

Idem Charondas, ne leges suæ temerè abrogarentur ad arbitrium & libidinem eorum quibus graves essent, hâc ratione præcaverat. Si quis quampiam è sancitis legibus abrogari vellet, & in ejus locum aliam novam inferri; is, collo in laqueum immisso, verba faciebat ad populum de utrâque lege. Ubi, latis suffragiis, visum erat veterem legem abrogandam esse, & novam accipiendam; ille discedebat nihil mali passus. Contrà verò si prior lex retinenda, & nova rejicienda videretur; temerario novæ legis suasori guttur perfringebatur eo, quo vinctus accesserat, laqueo. *Diod. Sic. l. xii. Stob. serm. 42*.

6. Jus civile neque inflecti gratiâ, neque perfringi potentiâ, neque adulterari pecuniâ debet. Si non
modò

modò oppressum, sed etiam desertum aut negligentius adservatum fuerit; nihil est quod quisquam sese habere certum, aut à patre accepturum, aut relicturum liberis, arbitretur. *Cicer. pro Cæciñ. n. 73.*

Non ea olim erat, quæ nunc sæculum tenet, legum negligentia; nec interpretando sibi quisque eas aptas faciebat, sed suos potiùs mores ad illas accommodabat. *Livius, l. iii. c. 20.*

7. Dictum est ab eruditissimis viris; nisi sapientem, liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi ut velis. Quis igitur vivit ut vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio; qui legibus non propter metum paret, sed eas sequitur atque colit, quia id rectum & salutare maximè judicat; qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter ac liberè: apud quem nulla res est, quæ plus polleat, quàm ipsius voluntas ac iudicium? Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. *Cicer. Parad. 5.*

Non minùs apud viros bonos honestas, quàm apud alios necessitas, valet. *Plin. l. iv. Ep. 10.*

Interrogatus Aristippus, quid præ cæteris hominibus eximium haberent philosophi? *Hoc, inquit, quòd si leges omnes tollantur, æquabiliter tamen victuri simus.* *Diog. Laërt. in Arist.*

Legem nocens veretur, fortunam innocens. *P. Syrus.*

Quàm angusta innocentia est, ad legem bonum esse! quantò latius officiorum patet, quàm juris regula! quàm multa pietas, humanitas, liberalitas, iustitia, fides, exigunt, quæ omnia publicæ leges non iubeant! *Senec. ii. de Irâ, c. 27.*

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor. *Senec. Troas, ver. 332.*

C A P U T XLIII.

Vitiosi principes plus exemplo, quàm peccato nocent.

1. Ut cupiditatibus & vitiis principum infici solet tota civitas, sic emendari & corrigi continentia.

P

Nam

Nam licet videre, si temporum memoriam repetas, qualescunque summi civitatis viri fuerunt, talem civitatem fuisse: & quæcumque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secutam esse. *Cicer. 3 de Leg. n. 30. 32.*

Cùm L. Lucullo magno viro magnificentia villæ Tusculanæ objiceretur, respondebat: *Duos se habere vicinos, alterum equitem Romanum, alterum libertinum: quorum cùm essent magnificæ villæ, id sibi concedi oportere, quod iis, qui tenuioris ordinis essent, liceret.* At non videbat ab ipso natum esse, ut illi talia cuperent. Nam Lucullus, summus alioqui vir, profusæ in ædificiis, conviviiis, & apparatus luxuriæ primus auctor fuit: eumque ob injectas moles mari, & suffosos montes, haud infacetè magnus Pompeius Xerxem togatum vocare assueverat. Pauci autem, atque admodum pauci, honore & gloriâ amplificati, vel corrumpere mores civitatis, vel corrigere possunt. Itaque eo perniciosius de republicâ merentur vitiosi principes, quòd non solum vitia concipiunt ipsi, sed etiam ea infundunt in civitatem, plùsque exemplo, quàm peccato, nocent. *Paterc. l. ii. c. 33.*

2. Princeps optimus faciendo docet; & licet sit imperio maximus, exemplo major est. *Paterc. l. ii. c. 126.*

Non tam imperio nobis opus est, quàm exemplo: quippe malus recti magister est metus. Melius hominibus exemplis docentur. *Plinius Paneg.*

Rex velit honesta; nemo non eadem volet.

Senec. in Thyest. ver. 213.

— Componitur orbis

Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, ut vita regentis.

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Claud. de 4 Cons. Honor. ver. 296.

Vespasianus legibus æquissimis, quodque vehementius est, vitæ specie, vitiorum plura Romæ abolevit.

A. Vict. Epit. c. 17.

Theodosio imperatori, quòd lapsos mores exemplo suo restituerit, his verbis gratulatur Latinus Patavus:

catus: Ubi primùm imperium accepisti, non contentus ipse vitiis carere, alienis vitiis corrigendis curam adhibuisti, idque moderatè, ut suadere pòtius honesta, quàm cogere, videreris. Et quia vel longo orientis usu, vel principum remissione, tantus multos luxus infecerat, ut adulta consuetudo non faciliè mutari posse videretur; ne quis se pati injuriam putaret, à te voluisti incipere censuram: impendia imperatoris domus minuisti, & ad mensam vix necessarium adhibendo sumptum, quod naturâ difficillimum est, emendasti volentes. An quis ferret molestè se ad principis modum coërceri? aut subtractum sibi aliquid doleret de privatâ luxuriâ, cùm videret imperatorem rerum potentem, terrarum hominumque dominum, parçè viventem, modico & castrensi cibo contentum? ad hoc aulam omnem laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem? Tuæ, imperator, epulæ mensis communibus sunt parciores. Hinc in omnes, quiescentibus legum minis, luxuriæ pudor & parsimoniæ studium venit. Sic est enim, sic est: *Exasperat homines imperata correctio, blandissimè jubetur exemplo.* Latin. Pacat. c. 13.

3. Cavendum est viro honorato & principi, si ipse domum ædificet, ne extra modum sumptu & magnificentiâ prodeat. Quo in genere multum mali etiam in exemplo est: studiosè enim plerique, præsertim in hanc partem, facta principum imitantur. Ut L. Luculli virtutem quis? quàm multi villarum magnificentiam imitati sunt? quarum quidem certè adhibendus modus, & ad mediocritatem revocandus. *Cicer. 1 Offic. n. 138. 140.*

In Agefilao Lacedæmoniorum rege illud in primis admirabile fuit, quod, cùm maxima ei munera à regibus, & dynastis, & civitatibus mitterentur, nihil unquam in domum suam contulerit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutaverit. Domo eadem fuit contentus, quâ Eurysthenes progenitor majorum suorum fuerat usus: quam qui intrârat, nullum signum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat; contra plurima patientiæ atque abstinentiæ; sic enim erat

instructa, ut nullâ in re differret à cuiusvis inopis atque privati domo. *Cor. Nep. in Agesil. c. 7.*

M. Cato consularis & censorius villas suas ne tectorio quidem perlitas fuisse scribit ad annum usque ætatis suæ septuagesimum; atque postea addit: *Neque mihi ædificatio, neque vas, neque vestimentum ullum est pretiosum, neque pretiosus servus, neque ancilla. Si quid est quo uti possim, utor: si non est, egeo* (id est, facile careo). *Suo quemque uti & frui, per me licet. Mihi vitio quidam vertunt, quia multis egeo; at ego illis, quia nequeunt egere.* A. Gell. l. xiii. c. 23.

Crassus ille dives nullam, præter eam, in quâ habitabat, domum ædificavit; dicebatque, homines ædificandi cupidos omnibus everti fortunis solere. *Plut. in Crasso.*

Cùm esset pecuniosus Atticus, nemo illo minùs ædificator fuit. Domum habuit Romæ in Colle Quirinali ab avunculo hæreditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed sylvâ constabat. Ipsum tectum antiquitùs ædificatum, magis venustum erat quàm sumptuosum: in quo nihil commutavit, nisi quod vetustate coactus est. *Corn. Nep. in Attico, c. 13.*

Habitavit Augustus in ædibus modicis, neque laxitate neque cultu conspicuis: ubi sine marmore ullo aut insigni pavimento conclavia: ac per annos amplius quadraginta in eodem cubiculo hieme & æstate mansit. Instrumentum quoque ejus & supellex vix privatæ elegantiae erant. Idem tamen Romam, quam pro maiestate imperii non satis ornatam invenerat, adeò excoluit, ut jure sit gloriatus, marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset. *Sueton. in Aug. c. 72, 73. c. 19.*

Anno urbis conditæ 628, Censores Cassius & Longinus Lepidum Æmilium augurem, virum consularem, coram se adesse jusserunt, quòd sex millibus æris ædes conduxisset. *At nunc, inquit Velleius, qui centum & quinquaginta post annis scribebat, si quis tanti habitet, vix ut senator agnoscitur.* Adeò maturè

à rectis in prava, à pravis in præcipitia pervenitur.
Paterc. l. ii. c. 10.

CAPUT XLIV.

Potentia decori est, si salutaris sit.

1. Neminem ex omnibus hominibus magis quàm regem aut principem decet clementia. Ita enim potentia decori gloriæque est, si salutaris sit. Quæ verò gloria est, valere ad nocendum? *Senec. 1. de Clement. c. 3.*

Illius demum magnitudo gloriosa & stabilis est, quem omnes tam pro se esse quàm supra se sciunt; cujus curam pro salute singulorum atque universorum tuendâ quotidie experiuntur: quo procedente, non, tanquam noxium animal è cubili profluerit, diffugiunt, sed tanquam ad clarum & beneficum fidus certatim advolant, objicere se pro illo mucronibus insidiantium paratissimi.

Magnam fortunam magnus animus decet: magni autem animi est proprium, placidum esse tranquilumque, & injurias atque offensiones despicere. Regem sæva & inexorabilis ira non decet. *c. 5.*

Talis sit civibus suis princeps, quales sibi Deos velit. Quòd si Dii placabiles & æqui delicta potentium non statim fulminibus persequuntur; quantò æquiùs est hominem hominibus præpositum miti animo exercere imperium? *c. 7.*

Si, quoties homines peccant, sua fulmina mittat Jupiter, exiguo tempore inermis erit.

Ovid. 2. Trist. Eleg. ii.

Quod principis officium est? quod bonorum parentum, qui objurgare liberos nonnunquam blandè, nonnunquam minaciter solent, aliquando admonere etiam verberibus? Nunquid aliquis sanus filium propter primam offensam exhæredat? Hoc quod parenti, etiam principi faciendum est, quem aliquando patrem patriæ, titulo omnium pulcherrimo, appellamus, ut sciat datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima. *Senec. de Clement. c. 14.*

2. Nulla regi gloria est ex sævâ animadversione: quis enim dubitat eum multum posse? At contrâ maxima, si nec suæ nec alienæ iræ serviat. c. 17.

Id facere laus est quod licet, non quod libet.

Minimum decet libere, cui multum licet.

Senec. Oſta. ver. 455. Troas, ver. 334.

Cùm ab Alexandro magno flagitaret mater Olym-
pias mortem cujusdam infantis, & dictitaret, spe fa-
cilius impetrandi quæ vellet, eum se per novem men-
ses utero portasse; prudenter respondit: *Aliam, pa-
rens optima, posce mercedem, hominis enim innocentis sa-
lus beneficio nullo pensatur.* Ammian. l. xiv.

Antoninus Pius hanc celebratam Scipionis senten-
tiam sæpe in ore habebat: *Malle se unum civem ser-
vare, quàm mille hostes occidere.* Capitol. c. 9.

Theodosius, conquerente quodam ex familiaribus,
quoddam fontes morte non multaret, *Utinam, inquit, &
mortuos liceret ad vitam revocare.* Joan. Antioch.

Vespasianus nunquam cæde cujusdam lætatus, ju-
stis suppliciis illacrymavit etiam & ingemuit. *Sueton.
in Vesp. c. 15.*

Primis annis imperii Neronis, animadversurus in
latrones duos Burrhus prætorii cohortibus præfec-
tus, vir egregius, petebat à Nerone, ut scriberet no-
mina eorum in quos præterea animadverti vellet;
hocque sæpe dilatum, ut tandem fieret, instabat.
Invitus invito cùm chartam tradidisset, exclamavit
Nero: *Vellem nescire litteras.* Quàm diversa illa vox
erat à Caligulæ voto; qui optabat, *populus Romanus
unam cervicem haberet*, ut ipse uno ictu & uno die
crudelitatem expleret! *Senec. 2 de Clement. c. 1. 3. de
Ira, c. 19.*

3. Ad Cæsarem Augustum delatum est L. Cinnam
infidias ei statuere. Dictum est & ubi, & quando,
& quibus confectis, & quemadmodum aggredi vellet.
His auditis, Augustus consilium amicorum in posterum
diem advocari jussit: ipsi interim inquieta nox fuit.
Gemens subinde voces emittebat varias & inter se
contrarias. *Quid? ego percussorem meum securum
ambulare patiar, me sollicito? Ergo non dabit pœnâs,
qui*

qui tot civilibus bellis frustra petatum caput, tot navalibus, tot pedestribus præliis incolume, immolare ad aras constituit, postquam pax terrâ marique parata est? Rursus silentio interposito, sibi magis quam Cinnæ iratus, seque ipse compellans, *Quid vivis, inquit, si perire te tam multorum interest? quis finis erit supplicitorum? quis sanguinis? Ego sum nobilibus adolescentulis expositum caput, in quod mucrones acuant. Non est tanti vita, si, ut ego non peream, tam multi perdendi sunt.* Interpellavit tandem illum Livia uxor: &, *Admittis, inquit, muliebri consilium? Fac quod medici solent, qui, ubi usitata remedia non procedunt, tentant contraria. Severitate nihil adhuc profecisti: nunc tenta quomodo tibi cedat clementia. Ignosce L. Cinna. Deprehensus est: jam nocere tibi non potest, prodesse famæ tuæ potest.*

Bene suadere visa est Livia, gratias ei egit Augustus. Cinna ad se accersivit, dimissisque omnibus è cubiculo, delatum ad se indicium exposuit, adjecit locum, socios, diem, ordinem insidiarum: & cum sua in eum beneficia plurima commemorasset, pro quibus ille infandam cædem paraverat; his verbis desit: *Vitam tibi, Cinna, iterum do, prius hosti cum te in hostium meorum castris invenerim, nunc insidiatori ac parricidæ. Ex hodierno die inter nos amicitia incipiat: Et quam libenter ego tibi vitam do, tam libenter tu mihi eam debeas.* Post hæc detulit ei ultro consulatum, questus quod non auderet petere: amicissimum fidelissimumque habuit: hæres illi solus fuit: & nullis ampliùs insidiis ab ullo petitus est, id clementiæ beneficio consecutus, quod antea severitate frustra quæsierat.
1 de Clement. c. 9.

4. Populis id quod acerbissimum est, quod tributa pendant, non ita acerbum debet videri. Illud cogitent, nullam à se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum, calamitatem abfuturam esse, nisi alicujus imperio regerentur. Id autem imperium cum exerceri sine vectigalibus ac tributis nullo modo possit; æquo animo parte aliquâ suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimant atque otium. *Cicer. Ep. ad Quint.* Neque

Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis, haberi queunt. *Tacitus, 4 Hist. c. 74.*

Vectigalia nervi sunt reipublicæ. *Cicer. pro Leg. Man. n. 17.*

Tiberius præsidibus provinciarum onerandas esse tributo provincias scribentibus rescripsit: *Boni pastoris esse, tondere pecus, non deglubere.* *Sueton. in Tiber. c. 23.*

Trajanus exactiones improbens & detestans, *fiscum lieni similem esse, dicebat, quo crescente, artus reliqui tabescunt.* *A. Vict. Epit. c. 6.*

F I N I S.

BOOKS printed for L. HAWES, W. CLARKE
and R. COLLINS, at the Red Lion, in Pater-
Noster-Row.

For the Use of SCHOOLS.

1. **T**HE Method of Teaching and Studying the
BELLES LETTRES: Or, an Introduction to
Languages, Poetry, Rhetoric, History, Moral Philo-
sophy, Physic, &c. With Reflexions on Taste, and
Instructions with regard to the Eloquence of the Pul-
pit, the Bar, and the Stage. The whole illustrated
with Passages from the most famous Poets and Ora-
tors, ancient and modern, with critical Remarks on
them. By Mr. ROLLIN, late Principal of the Univer-
sity of *Paris*. Translated from the *French*. In four
neat Pocket Volumes.
2. Selectæ è Veteri Testamento Historiæ, ad usum
eorum qui Latinæ Linguae Rudimentis imbuuntur.
3. Isocratis Epistolæ quæ extant novem. Ejusdem
Orationes ad Demonicum et Nicoclem, cum Scho-
liis: Quibus eæ per Metaphrasin & Periphrasin, seu
quoad verbum & sensum, Latine redduntur: Græcis-
mis, ac imprimis Atticis, frequenter hic occurren-
tibus, locupletantur: Phrasibus loquendique formulis,
tum copiarum acquirendarum, tum Textus intelligendi
clarius causâ, ornantur: Notis denique passim il-
lustrantur, ac ab omni difficultate et obscuritate vin-
dicantur. Studio et operâ Georg. Sylvani, Pan-
Med. Editio Nova.
4. Theocriti, Moschi, & Bionis Idyllia, Græcè
& Latine, Poëtis ex Latinis illustrata, notulis quibus-
dam interjectis, Opera & studio Thomæ Martin A. B.
Coll. Ball. apud Oxonienses olim Scholaris, nunc
Scholæ Vertucianæ Magistri.
5. Sententiæ Græcæ è variis Græcorum libris hinc
inde excerptæ. Quibus adduntur Aurea Carmina Py-
thagoræ, & Epitaphium Adonidis, Bione Smyrneo
Auctore, in usum imprimis eorum qui Græcarum li-
terarum sunt rudes. Curâ J. R. A. M.

The following all by Mr. HOLMES, School-Master at Holt.

1. **A** NEW GRAMMAR of the LATIN TONGUE, or a Rational, Short, Comprehensive, and Plain Method of communicating that Language to tender Capacities. Freed from the many Obscurities, Defects, Superfluities, and Errors, which render the *Common Grammar* an insufferable Impediment to the Progress of Education. Price 1 s. 6 d.

2. THE GREEK GRAMMAR: or, a Short, Plain, Critical, and Comprehensive Method of Teaching and Learning the GREEK TONGUE: Wherein, for the greater Ease of Masters, and the more expeditious Improvement of Scholars, the common Difficulties in the Declensions, Conjugations, Contractions, Accents, Dialects, &c. are rendered clear and easy, and the usual Obscurities in Syntaxis and Greek Poetry entirely removed. Price 2 s. 6 d.

3. THE HISTORY of ENGLAND: Being a Compendium adapted to the Capacities and Memories of Youth at School. And likewise useful for all others who have weak Memories, and would willingly retain what they read of *English* History. Carefully and impartially extracted from, and supported by, the Authority of the best Historians, both Antient and Modern. To which is added, HISTORIÆ ANGLICANÆ BREVIARIUM, Latinè conscriptum, ac collectum, ex iis quæ scriptis tradiderunt Historici celeberrimi. Price 2 s. 6 d.

4. THE ART OF RHETORICK made Easy: or, The Elements of Oratory briefly stated, and fitted for the Practice of Youth in Grammar Schools. In Two Books. The first comprehending the Principles of that excellent Art, conformable to, and supported by, the Authority of the most accurate Orators and Rhetoricians, both Ancient and Modern. The second containing the Substance of LONGINUS's celebrated Treatise on the Sublime. Price 3 s. bound in Sheep, and 2 s. 6 d. stitched.

5. ARBOR RHETORICA; Or, Rhetorick Epitomized: Whereby the Principles of the whole Art may readily be apprehended and learned in a very short Time. A Copper Plate.

6. CLAVIS GRAMMATICALIS; A Key to, or an Examination of, the *Latin* and *Greek* Grammars, with the Practical Method of Parsing and Scanning in both Languages, proposed for the Ease of Masters, and the Furtherance of Scholars.

7. The FRENCH GRAMMAR; or, The Rudiments of the *French* Tongue, comprised in a rational, clear, and concise Method. Particular Regard being had to make the Pronunciation easily attained in Reading or Speaking. With Practical Lectures to exercise the Learner.

The following 13 by the late Mr. CLARKE, of Hull.

1. An Essay on Study, 2d Edition.
2. ——— on Education, 3d Edition.
3. A new Grammar of the *Latin* Tongue, 2d Edit.
4. Eutropius,
5. Nepos,
6. Florus,
7. Justin,
8. Ovid's *Metamorphoses*,
9. Corderius,
10. Erasmi Colloquia Selecta.
11. Suetonius,
12. Sallustias,
13. Introduction to the making of *Latin*.

} With Literal Translations.

} With free Translations.

Florilegium Poëticum ex Ovidio, Tibullo, Propertio, Martiali, &c. ab omni verborum obscenitate repurgatum.

English Examples of the *Latin* Syntax; or, The Rules of the *Latin* Syntax exemplified in *English* Sentences, fitted and framed to the Construction of those Rules. The 5th Edition. By WILLIAM WALKER.

Some Improvements to the Art of Teaching, especially in the first grounding of a young Scholar in Grammar Learning. Shewing a short, sure, and easy Way, to bring a Scholar to Variety and Elegancy in Writing *Latin*. Written for the Help and Use of Schoolmasters, Ushers, &c. The 9th Edition. By WILLIAM WALKER. Price 1 s. 6 d.

The *London Vocabulary, English and Latin*, put into a new Method, proper to acquaint the Learner with Things, as well as pure *Latin* Words, adorned with 26 Pictures. The 11th Ed. By JAMES GREENWOOD, late Sur-Master of St. Paul's School. Price 1 s.

A Compendious Dictionary of the fabulous History of the Heathen Gods and Heroes, designed for the more ready Understanding of Poets, Paintings, and Statues. To which are annexed, References to the several Authors, from which their Characters are deduced. Particularly adapted to the Use of *Latin* and *French* Schools, and to Persons who read or attend Theatrical Performances. Price 1 s. 6 d.

